

XÁNTUS JÁNOS

LEVELEI

ÉJSZAKAMERIKÁBÓL.

TIZENKÉT EREDETI RAJZ UTÁN KÉSZÜLT KÖ- ÉS
EGYNEHÁNY FAMETSZETTEL.

KÖZLI

PRÉPOST ISTVÁN.

Ára 3 frt p. p.

PESTEN, 1858.

I. AUFFER ÉS STÖLP KIADÓ-KÖNYVKERESKEDÉSE TULAJDONA.

125

gicicic
guy

The Bancroft Library

University of California • Berkeley

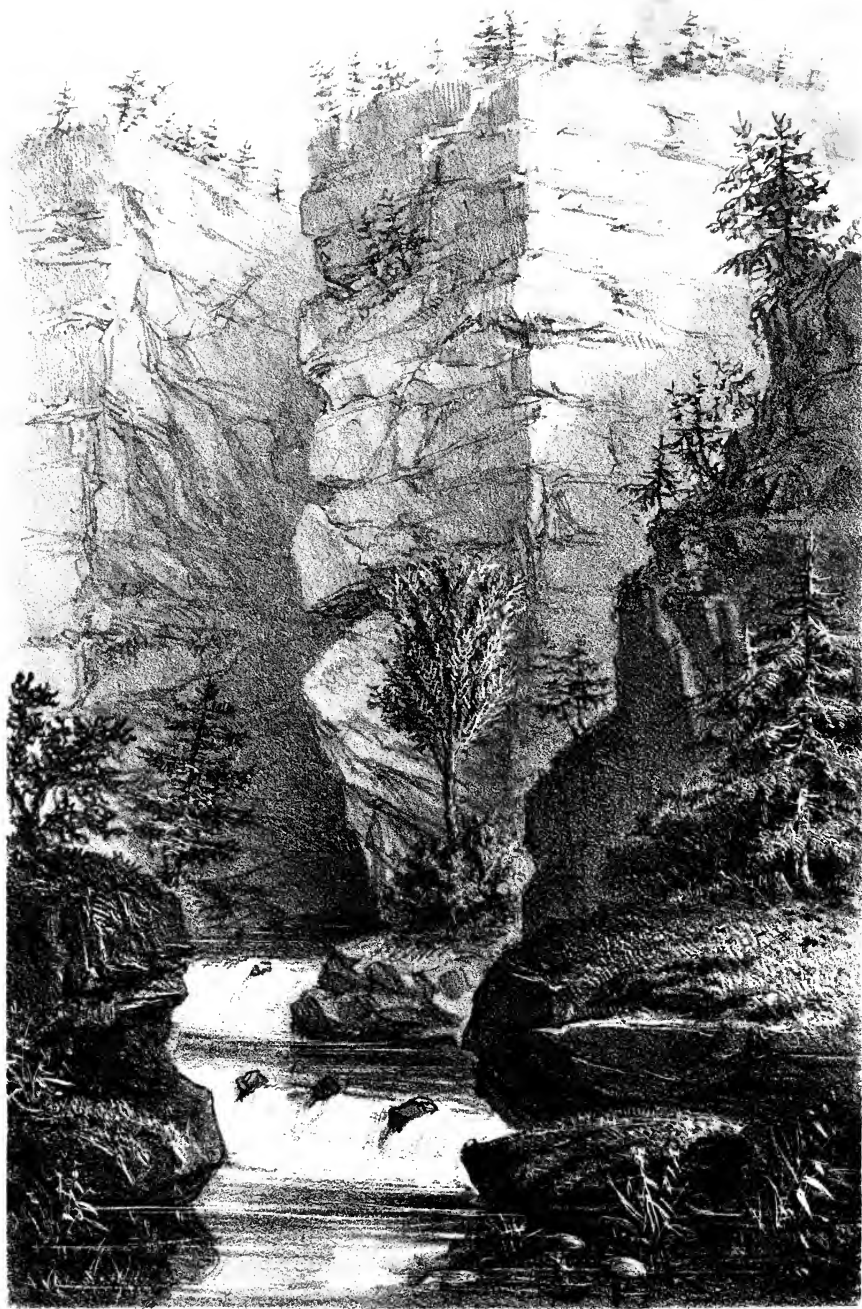
182

Digitized for Microsoft Corporation
by the Internet Archive in 2006.

From University of California Libraries.

May be used for non-commercial, personal, research,
or educational purposes, or any fair use.

May not be indexed in a commercial service.

Term. után rajz. Xántus J. 1/4 50.

Ny. Rohn-Testen 1858

Arkansas folyó, 1/2 mértföldre forrásától.

J. rap. & Stulp. tulajdona.

XÁNTUS JÁNOS

LEVELEI

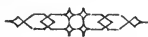
ÉJSZAKAMERIKÁBÓL.

TIZENKÉT EREDETI RAJZOK UTÁN KÉSZÜLT KÖ-
ÉS EGYNEHÁNY FAMETSZETTEL.

KÖZLI

PRÉPOST ISTVÁN.

PESTEN,

LAUFFER ÉS STOLP KIADÓ KÖNYVKERESKEDÉSE TULAJDONA.

F594

H72X3

x

E l ő s z ó.

Gróf Széchenyi nemzetség egykori hires jogkormányzójának fia Xántus János — e Hazáját a messze távolban is hőn szerető férfiú — mióta csak Amerikában él, anyjával — a magas érzelmű s melegkeblű honleánnyal, s két testvérjével szünetnélküli levelezésben volt s van. Tudva azt, hogy nekik nem kis örömet s élvezet szerez, ha leírja a vidékeket, és népeket hol él.

Az Egyesült észak-amerikai államok által, némely — az indusok birtokában lévő földrészeknek felvétele, tanulmányozása, s ismertetésére lévén kiküldve — illetőleg egy kutató expeditio vezényletével megbizva, az amerikai kontinens majd minden zege-zugán keresztül-kasul botorkálván — elég alkalmá volt a népek minden osztályaival, az állatok, ásványok, és növények országával bőven megismerkedhetni, — s mi több a látottak kellőbb felderítéséül s tájékozhatásul önkezűleg a természet után több táj-személy- és egyéb különféle rajzokat is készített, s küldött mellékletül.

André, Brome, és sok mások pénzzel, és ajánló levelekkel utaztak Amerikába. Egy pár statust befutottak vasuton, és gőzösön, — előkelő hotelekben laktak, s a legelőkelőbb emberekkel társalogtak. Köteteket irtak, s másoltak le Amerikából.

Bölöni Farkas, Haraszty, s mások szinte egyoldalulag irtak az első benyomás extásisa alatt. Sőt Toqueville is kö-

vet lévén Washingtonban, bársony és selyem kárpitok közt töltvén Amerikában életét — sokat öszve irt, — ám de ha csak egy évet töltött volna is személyesen a tulajdonképeni nép között — (írja) nagyon is csudálkozhatnék hogy irta.

Xántus mindazon osztályok közt élt, melyek közt a fentebbi urak éltek. De a különbség köztük az, hogy Xántus minden ajánló levelek nélkül utazott Amerikába. Midőn Uj-Yorkba partra szállt, 7 dollár volt öszves vagyona. Hazai nevelése nem olyan volt, hogy Amerikában rögtön kapitalist szerezhetett volna vele; — (mert hiszen tudjuk, mily kevésbé praktikus a magyar nevelés) azonban miután már ekkor 7 nyelvet irt, és beszélt, s zongorázott; tehát azon sokoldalú tudománya alapján — melyre szeretett jó szülei egykor fényűzésből nagy áldozattal megtanították, csak hamar felébredt erejes képessége érzete; változó körülmények, s még változandóbb szerencse közt tovább — tovább evicz-kélt. Mig végre oda jutott sok küzdés- és fáradalmak közt, hogy jelenleg szerzeményéből akárhol élélhet függetlenül. Önérzete, legnagyobb nyugalma, hogy mind azt magának, egyedül magának köszönheti.

Midőn Amerikába vándorolt bizonyosan nem válogatott a foglalkozás minőségében; de megragadott mindenkor, és minden alkalmat kenyérszerzésre, — mert az amerikai fogalom szerint a becsületes munka tiszteletre méltó; a szegénység csak szerencsétlenség, de nem szégyen — mint Európában. Tehát mitsem törődve a kínálkozó foglalkozás minőségével: volt könyvkereskedő, — boltsegéd, — gyógyszerész, — vasuthivatali tervrajzoló, — ujságlapkihordó, — matróz, — zongora tanító, — görög spanyol és latin nyelvek professora, — s volt napszámos is; melyet nem csak hogy nem szégyenél bevallani — de büszke lehet reá, hogy térdig berekben, napokig ásta a csatornát, mert tanusítja hogy soha sem élt mások kegyelméből. De a legmostohább

körülmények közt is — mikor a balsors üldözte, merészen daczolt az akaratos fátummal; s magát — az előítéleteken felül emelkedve — fentartotta.

Irja, miként egy pillanat se mult el amerikai életéből, hogy henyélt volna; folyvást dolgozott — így, vagy úgy; — s éppen ezen erélyes tevékenysége szerzett oly barátokat, kik befolyásuk, s műveltségük által az elsők közé tartoznak ezen világrészben; s kiknek jó s hathatós szolgálata, és segedelme jelenleg minden pillanatban rendelkezésére áll. Így vergődött át az atlanti Oceantól — a Csendes tengerig, — s Canatától — Délamerikáig.

Legutóbbi tekintélyes állása mint mérnök és tértani rajzoló e szövetség szolgálatában ismét új tért nyitottak meg előtte. Alkalma nyílt tehát a Nyugot-amerikai végtelen rónákat, — sziklahegyeket, — ismeretlen folyókat, — azon országok még ismeretlenebb, de érdekes lakóit — az Indusokat megismerhetni.

Már itthon is égő vágygal tanulmányozta Amerikát — e még gyermekkori örökös ábrándjai ígéret földének leírását. Mit eddig az amerikai Indusokról különösen olvasott, (mint írja) merő fictio, vagy sejtelem, mert hiszen a valóra nem alkalmazható. Sokszor felébredt benne már a vágy egy komplett munkát írni Amerikáról: melynek egy része a politikai, és socialis életet, — a másik a mult évtized történetét — e jelen napokig, geográphiát, és statistikát, — a harmadik a területek történetét, s jelen állását tárgyalná e különös nép életrajzával, s szokásaival. Ezen terv annál is inkább kedves ideája volt, mert közel 600 iv jegyzet van már birtokába, (mint írja) s 4 nagy albuma tömve eredeti rajzokkal. De nagyon természetes — miként állását felkellett volna adnia, hogy ezen munkát az életbe kivihesse; mit még eddig bizonytalan remény fejében nem tehetvén, mert egy ily munka sok anyagi áldozatba — s még több időbe kerülne;

s nagyon bizonytalan mit realizálhatna mellette, s mikor még jelenlegi állása már megvan.

Régen megkezdte már továbbá a Mormonok történetét írni, — s számos vázlatokat készített hozzá. Ezt philadelphiai „Arthurs Magazine“ czimű havi folyó iratban akará kiadni, de még mindig kezei közt van. A magyar nemzet keveset tud ezen fanatikus — de mindamellett rendkívül érdekes sekta történetéből, s különösen jelen helyzete minőségéről. Ez annál is inkább érdekes most, mikor minden pillanatban várni lehet, hogy a szabad statusok évekig tartó vérengző háboruba keverednek velük. Jelenleg Xántus derék hazánkfia szomszédságukban lévén, vajmi sok facilitása van, felőlük kimerítő és alapos ismereteket szerezhetni.

Tehát a fentebb elősorolt körülmények s e minden európainak valódi élvezetül szolgáló munkák, feleslegessé tesznek minden ajánlgatást. Mily jó szándéku mellék remények mellett, minő buzgalommal, és Istenbeni bizalommal fogtam ezen vállalatom kiviteléhez; ép oly érzellemmel óhajtom azt jövőben is folytatni s felküzdeni a czélszerűség, közfigyelem, és méltánylat legfelsőbb fokára. Rajta leszek, hogy mind a nyomtatás, mind metszvényeink mind érdekesség, mind minőség tekintetében — valamint számra nézve is a hazai irodalomban első helyen álljanak.

Pesten, october hó 27-én 1857.

Prépost István.

A Mekihaguó folyó jobb partján
az indián területen Dec. 1-jén 1852.

Kedves öcsém!

A mint utolsó, ezelőtt mintegy 3 héttel hozzátok irt levelemben már megírtam, hogy nyugotra fogok kirándulni, ezt csakugyan megtettem s másnap gőzösön el is utaztam fel a Misszuri folyón egész Lexingtonig, onnét pedig lóháton Karthagénáig, melly utolsó, fehér emberek által lakott hely a szabad államok nyugoti területén. Ha kezédbe veszesz jó földképet, figyelemmel kísérheted vándorlásomat.

Karthagéna még csak 4 éves város, közel 300 lakóval, kik igen élénk cserekereskedést üznek a körülöklakó indián törzsekkel; pálinkáért, fegyverekért, és más csecsebecsékért bivaly, tigris, medve, puma, farkas, hód- és kakunbőröket vásárolnak, miket aztán vizen Sz. Louisba szállítván 200—300-tólit nyernek rajta!

Mi csak 2 napig voltunk ezen új városban, mig t. i. az útra szükséges öszvéreket és lovakat öszve szereztük; én is vettem egy csinos 6 éves szürke ponyt, s egy öszvért (nyergestől) 84 dollárért. A pony igen derék egy állatka, fa levél és gyeppelel él; vizet akkor iszik csak, mikor egy patakon történetesen keresztül lovaglok.

El is feledém azonban mondani, hová, s miért megyek? Egy új társaság alakult, melly Sz. Louisból Kaliforniáig az indián területen át szándékozik vasutat építeni, s jelenleg mérnökökkel tervet készített különféle irányban, hogy hol vezethetendi vonalát, legtöbb biztosság-, s előnyvel, s mi fő dolog, legolcsóbban! Én is egy ily mérnök expedícióval jöttem ki mint térrajzoló. Fizetésem egyegy napra 2 dollár, azon felül az utiköltség. A fő mérnök előlegezett 100 dollárt min (magam pénze pótlásával) pakróczokat, egy jó puskát, a lovat és öszvért vásároltam.

Összesen 64-en vagyunk, mindnyájan fiatal emberek, a világ csaknem minden nemzetéből valók, 85 lovunk, és 124 öszvérünk van, tehát elgondolható, hogy meglehetősen vigan élünk.

Karthagenától 150 mértföldnyire lovagoltunk nyugotnak 4 nap

alatt! Esténként szabad ég alatt sátoroztunk s rendeletem szerint főztük a gulyáshust és paprikás halat, mit azelőtt névből sem ismert a tisztes kompánia; de most nem nélkülözheti többé, egész gyomrát megmagyarosítám. 10 napja már hogy itten sátorozunk a Mekihaguó folyó jobb partján, hol munkánk kezdetét vette. A mérnökök egész nap mérnek, s reá nézve érdekes lesz tudni, hogyan?

Az egyik lóháton előlviszi a zászlót, utána 4-en szintén lóhátonkaszálják (erdőben fejszével vagdalják) a burjánt és bokrok hegyét, azután következik ugyancsak lóháton iránytűjével és dioptrájával a mérnök; aztán lóháton a két lánczhuzó, és végül megint lóháton a hátulsó zászlós, s ekkép foly a mérés.

Nekem kevés dolgom van, papirra rajzolom a vonaljegyzeteket; hegyet, völgyet, erdőt, rétséget s általában mindent, mi a mért vonalba esik. Ezt közönségesen másnap reggel 8 óráig megkészítem, aztán szabad vagyok egészen más napig. A társaság egy része naponta főz, másika halász, ismét mások vadásznak, én időtöltésből hol egyik, hol másik csoporthoz csatlakozom. De elképzelheted, hogy legtöbbször a vadászokhoz szegődöm.

Soha életemben fogalman sem volt annyi vadról, mint itten van. Antilopékat, bivalyokat, elkákat és szarvasokat már 20-ezerével is láttam egy erdőben. De ilyenkor nagyon vadak; legjobban bevárnak, ha magánosan, vagy csak néhányan legelésznek együtt.

Fácán, és pulyka oly bőségben van a prairieken hogy ha az ember egyre reá lö, ezren repülnek fel egyszerre köröskörül; az ember sohasem tudja, melyikre célozzon, s közönségesen ép ekkor hibázunk, mert „sokat akar a szarka“ stb. Én legjobban szeretek a prairieken kalandozni lóháton, oly sokban hasonlítani ezek hazánk szép s felejthetetlen siksgaihoz, néha néha egy népdalt danolok, s a déli báb helyett a bivalyok bömbölnek.

Néha azt képzelem, a csikós hortobágyon vagyok; csattantani akarok ostorommal, s helyette puskámat kapom le vállamról — lovam földre ugrik, egy csapat pulyka reppen fel, s — folytatam a vadászatot! —

Egyáltalán sorsommal most tökéletesen meg vagyok elégedve, csak tovább tartana ezen életmódom: de mint minden eddigi élvezim, ugy ez is mulandó!

Január elején, vagy legfeljebb közepén ismét visszautazunk Sz. Louisba, mert itt akkor álland be a kemény tél, s egy időre elég leendő munkánk. — Jelenleg kasmir pamtagon ülök, mahagoni asztalon irok, porcellán kalamárisból; a veres damaszk sátort bronz csillár világítja,

s pipámat épen egy néger fiu tölti. Ki gondolná hogy száz és száz mért-földnyire a civilizáció előőrseitől, egy vadonban ily fényüzés uralkodhassék?

Hja! az emberi hatalom mindenható, — s a civilizáció öszvéreink hátán most hatalmát már ide is előtolta, hol még sohasem volt fehér ember, mint győztes hadvezér örseit a nyert csaták után.

Valóban sokszor ha felébredek, magam is azt gondolom az ezer egy éjszakák valamelyikét álmodom! — csak ha a néger fiú téamat hozza, hiszem, hogy Amerikában vagyok s valót élek. — De gyujtsunk reá egyet, s folytassuk:

Tegnap előtt óta köröskörültünk indiánok táboroznak; azon hirre, hogy a földlopók (így hívják őket a mérnököket) oda jöttek, minden törzs főnökét néhány megbizzottal ide küldé, hogy a föld-kisajátítás miatt egyezkedjenek, mi valóban meg is fog e napokban kezdetni. Ez indiánok valamennyien derék, szálás s szép férfiak. A s z e m i n o l o k (szökevények) indián törzse területén vagyunk, s elég alkalmam volt, minden viszonyaikkal megismerkedni. A férfiak szarvasbőr szűk nadrágot viselnek, melyet a lábikra táján temérdek bojt ékesít; aztán piros, kék és sárga gyönggyel kivarrott mokaszint (szarvasbőr topányt), s ugyancsak szarvas bőrből készített szűk dolmányt. Nyakuk meztelen s sárga és piros festékekkel van kiczifrázva, úgy homlokuk és orruk éle is. Hajuk kakastaréj formára van nyírve, hátul egy csont abroncsba szorítva, mely tele van tűzdelve égfelé álló czifra papagály tollakkal. Hátukon a puzdra van tele nyilvesszőkkel, balkezükből pedig az iv.

A nők nem oly szép termetűek; öltözetük egyedül abbul áll: elől és hátul a nyakról egyegy veres (fahéjból készített) szövetdarab lóg le, mely hasonlít a magyar misericordianusok scapuláréjához. A nők azonfelül topányt is viselnek, mely kagylóval van kivarrra, de a leányok meztláb járnak. Hajuk kivétel nélkül igen szép s nagy gonddal fűrtözött tekercekben gyűrődzik vállaikra; nyakuk gyöngyökkel és kolibri tollakkal van megtelve a tulzásig. Orruk kékre, ajkuk veresre, arcájuk és homlokuk pedig sárgára van festve, s a különböző festékeket füvek és fák nedveiből készítik, s azért ártalmatlanok.

Eledelük vad husból áll leginkább, mit a hamuban, szőröstül bőröstül sütnék meg, előbb különféle illatos füvekkel megbéllelvén, mi, egy általán mondhatom, nagyon jó ízű; ezenfelül többféle növény ételeket is készítenek, s a vad gyümölcsöket izletes módon süttik és főzik meg.

Valamennyien gyékénysátorban laknak, s 20—30 egymás mellett levő ily sátor valami cigányfaluhoz nagyon hasonlít. Épen velünk által-

ellenben a folyó túl partján is van egy ily falu 17 vígvámból (sátor), s a főnök néhányszor már átvitt kanóján; s tolmácsunk segítségével mindent megmutata és megmagyaráza.

A férfiak csak vadásznak és pipáznak, minden munkát az asszonyoknak kell végezni. Ezek készítik ki a vadbőröket, sütnek, főznek, stb. s ha a férj valahová utazik lóháton, neje gyalog viszi mellette a podgyászt.

Mikor tolmácsunk bemutatott, s megmondá a főnöknek, hogy én a nagyvizen túlról jöttem ide, azt kérde: „miért?” — mire a tolmács ezt válaszolá: „mert országból elkergették“. Ekkor a főnök pipáját kivevé szájából s topányát jobb lábául leveté, s átnyujtá nekem mint a barátságnak legnagyobb jelét, mondván: „Te igazi nekám vagy (jó barát), mert téged is, épen úgy mint minket, kikergették országból, fogadd el barátságom e zálogait, s tarts velünk, mi hatalmasak vagyunk,“ stb. Aztán pipát cseréltünk, s még ezen pipázás közben új barátom felajánlá leányait, hogy közülök egyet feleségül válasszak magamnak, — mit természetesen megköszöntem, igérvén, hogy majd megmondolom e fontos dolgot.

Igy folyik tehát most dolgom öcsém, s csak azt sajnálom, hogy te nem vagy itten, mi mindég történni szokott, ha jó dolgom van. Néha pár pillanatra szeretném veled örömeimet megosztani, noha másrészt örülök, hogy csak magam részesültem a keserv, kín és nélkülözés számtalan terheiben; mert hisz elég volt saját vállaimnak is elbirniok a terhet!

E leveletem hozzád azért írom, mert tudom, hogy jobban érdekel kissé szilaj tartalma téged, mint Anyánkat, vagy Málit; reájuk nézve elég, ha megmondod nekik, hogy egészséges és sorsommal elégedett vagyok, s megcsókolod helyettem Málival együtt Anyánk kezét.

Rendelkeztem, hogy Karthagénába utánam küldjék leveleiteket. Eljöttömkor minden leveleiteket pontosan megkaptam, számra hatot, ha jól emlékszem. Irjatok csak szorgalmasan, az eddigi czim alatt, mi minden másod hétben egy lovaszt küldünk levelekkel Karthagénába, s onnét a mormon karaván Sz. Louisba szállítja. Így kapjuk mi is a leveleket és ujságokat.

Somogyvárról irt leveledet még máig sem kaptam.

Isten áldjon benneteket — szeresd, úgy mint szeret téged őszinto Muki bátyád.

Nebraszka folyónál, az indián területen
December 8-kán 1852.

Kedves hugom !

Hiszem, vette Gyula öcsém levelemet, melyet f. h. 1-jén a Meki-háguó folyó melletti sátor-tanyánkból irtam, s 2-án reggel elküldtem Karthagénába, hogy onnét Sz. Louisba a postára vigyék. Azon levelemben körülményesen megírtam itteni életemet s utazásomat. Már 3-án délután felszedtük sátorfánkat, s nyugot felé tovább utazánk; három nap s 4 éjjel 120 mértföldre haladtunk, s tegnap előtt ismét tábort ütöttünk a Nebraszka folyó partján, hol mintegy 2 hétig fogunk tanyázni; míg t. i. a mérnökök elől hátul, s jobbra balra a térséget fölmérendik. Jelenleg a P o t t o v a t o m i nevű indián törzs területén vagyunk, mely igen regényes s egészséges egy vidék. Közel egy napig egy roppant sik prairien haladtunk át, hol kukoricza, dohány, és kolompér vegyest és vadon nő a többi burján közt mindenütt. Egyébiránt ezen növények korántsem oly jók, mint a művelt földben termesztettek; a dohány levele szőrös s kimondhatatlan erős mint a paprika; a kolompér pedig diónagyságú s többnyire keserű. A kukoricza szára igen magasan nő (14—16 láb), de mindegyikén csak egy fej vagyon, s szeme fehér és négyszögű.

Az itteni indiánok épen úgy, mint a Sioux és Kanzas nevűek (kiknek területén át utaztunk) tetemes mennyiségű földet művelnek, hol ezen háromféle növényt termesztik saját szükségéikre; különösen kukoriczából igen sokféle és izletes ételeket tudnak készíteni. A kolompért azonban csak parázsba takarják, és sültve eszik még héjastól együtt.

Nebraszka folyó körülbelül akkora mint a Dráva; azon partja, hol mi sátorozunk róna és rétség; csak imitt amott van néhány plátánfa, vagy hickory pálma; a tulsó (nyugoti) part ellenben meredek; 80—120 láb magas sziklák emelkednek fel közvetlen a folyóból, melyeket felül gyönyörű czedrus, és sassaparilla fák borítanak.

A folyó tele van különféle halakkal és ehető hagylókkal, rák és tekenősbéka is találhatik benne, mint az indiánok, mondják de én még nem láttam. Közel vagyon hozzánk egy zuhatag is, hol a folyónak mintegy 40 láb magas esése vagyon. Számtalan kanó (lélekvesztő) uszált itt, mindég tömve indiánokkal.

Az angolnát az indiánok igen szeretik, felső bőrét lenyuzzák, aztán egy kölapra fektetik össze tekerve — mint rétest, faszénre teszik s lassan megsütik; mikor kész, p o p o v a l (vadecitrom) bekenik s így megesszik; de valóban nem is rossz izlésük, mert így elkészítve akármelyik európai hotelben is elkelne mint nyaláncság. A pisztrángokat és más halakat fanyársra huzzák, s a tűz körül azután földbe szurdálják, forgatják jobbra balra — míg meg nem süll.

Vad itten nincsen már oly bőségben mint a Mekiháguónál, mert az indiánok kivadásszák, vagy elijesztik; néhány mértföldre beljebb azonban ismét elég van.

Vad ludak millióként jönnek reggel és este a folyóra s berkeire; de nagyon vadak, nem lehet őket megközelíteni. Itten ennél fogva fő mulatságom a halászás lesz, mi végből már értekeztem is az indiánokkal, hogy ladikot kaphassak.

Ezen indián törzs mintegy 8000 lélekből áll; azelőtt Michigán tó mellett laktak, de ottani földjeiket eladták a szabad státusoknak, s valamennyien ide költöztek ezelőtt 16 évvel. Ezek közt már igen kevésnek van puskája, s kinek van is, használni nem tudja, mert lőszere nincs.

Azonban elég jól tudják a nyilat használni; sokszor a csudával határos lövést tesznek vele.

A Mekiháguótól idáig egy Sioux indiánfi volt kalauzunk, alig 24 éves; egy ködös reggel elkezdett jobbra balra mutatni és nyávgolni; mi figyelemmel vizsgáltuk a pontokat, hova mutatott, de mitsem láthatánk. Ekkor ő előre lovagolt, s egymásután 10 nyilvesszőt kilőtt ivéből. Mi nevettük bohóságát, de mennyire elcsudálkoztunk, a mint egy dombra felhaladván, ottan leltünk egy bivalybikát, nyolcz nyilvessző által találva s épen haldokolva. Meg mértük a távolságot, a honnét a fiu célzott, ez 385 lépés volt! mely távolságra jó golyópuska kell, hogy célzott találjon.

Reád nézve azonban hűgom, unalmas dolog, hogy ily tárgyakról irok, mik távolról sem érdekelnek; megbocsáss, hogy ezt tevém, de engemet ez von magához leginkább. Itt sehol sem tilos a vadászat és se Z.... se B.... agyon nem löheti — vagy lövetheti kutyámat.

Kárpótlásul azonban most említett bűnömért leirom neked az itteni nők foglalkozását s a legeslegújabb divatot, mely a Nebraszka folyó mentében uralkodik; ha ez elűt is kissé a „Modes des Paris“-tól csudálni nem lehet, mert hozzá 6400 angol mértföldre van.

S itten még soha sem kísértette meg opera tánczosné szerencséjét divat hajhászattal; nem szorítá meg varga a lábakat cipőcskébe, s

Szakvály uram egy vállfüzűnyt vagy selyem ruhát sem adott el. — Ők a világ végén túl laknak — ellehet rólok mondani.

Mint minden vad s miveletlen népnél, ugy ezen indiánoknál is a nők alárendelt élethelyzetben élnek; messze — igen messze az emancipatio fogalmától; s tán egyedül azért, hogy a fajt fentartsák.

Reggel korán felkel minden nő, még mielőtt a nap kibuvik; a tüzet megrakja és reggelit készít; mikor ezt elköltötték, s a férfiak lóháton vadászni mennek, az otthon maradt nő kifeszíti a nyers bőroket az e végett készített állásokra, s elkészíti azokat, mi késsel való vakarás és kövel dörzsölés által történik.

Vagy a már kész bőrokból takarót, nyérget, tarisznnyát, öltönyöket és tüszöket varr. A tü egy fának (chinkopinfa) a tüskéjéből van készítve, a czérna pedig plátánfa béléből, vagy néha szarvas bélből is, mit szinte a nők készítenek; késeket éles kövekből készítenek sikállás által. Nyilvesszőket, iveket, (bivalyszarvból), edényeket, füstölt és sós husokat szintén a nők készítenek; — a földet is ezek művelik kőásó s kőfejszékkel (tomahawk). Egy szóval ezek tesznek mindent, még olyan dolgokat is, miket férfi eselédnek Európában pirulva parancsolunk.

Ha csecsemője van a nőnek, ezt csak reggel és este szoptatja meg, máskor fahéjba burkolva a vigvám (gunyhó) ajtaja előtt ágasra függeszti s így hagyja lógni az örökké égő tűz mellett; s a gyermek mégis nyugodt marad, sohasem láttam egyetlen egyet is síri.

Este mikor a férfiak haza jönnek, s a nő lenyergelte a lovakat, s elhelyhezte a haza hozott vadakat, már készen kell lenni a vacsorának. Csak a férfiak esznek együtt, a nők azután egy kuczkóban külön költik el a maradékot. Vacsora után a férfiak vegyesen a nőkkel a tűz körül letelepesznek, hol azután ezek varrnak, vagy a vadakat fejtik; amazok pedig pipaszóval beszélnek vadász kalandjaikat és hős tetteiket. Minden férfi annyi nőt tart, a mennyi neki tetszik, s a mennyit vadászása által eltarthat. S kinek mennyivel több neje van, annál gazdagabbnak tekintetik; tehát az indiánoknál is van aristocratia; mert ha valaki egy nőt el akar venni, cserében érte apjának, vagy a körülmények szerint testvérjének egy lovat, marhát, vagy más csecsebeeséket tartozik alku szerint adni; mi természetesen nincs mindenkinek oly bőségben, hogy sok nőt szerezhessen rajta.

Nőt saját, vagy szülei beleegyzése nélkül elvinni, vagy rajta erőszakot tenni nem szabad; ezen büntény — épen ugy mint a lopás is — halállal büntettetik meg mindég, s minden tekintet, vagy kivétel nélkül; és pedig a tettes meztelen egy földbe szurt karóhoz köttetik, hol az egész

törzs jelenlétében „mások rettentő példájára, s magának méltó büntetésére“ (mint a magyar szedriák szokták stilizálni egykoron) feje bőre lenyuzatik, s a felperesnek át adatik, „satis factio helyett“. — Ily eset azonban ritkán szokott előfordulni, mert mindenki tudja, mi vár rá: ha lop, rabol, öl, leányt lop, vagy rajta erőszakot követ el.

Mi a nők öltözetét, vagyis az itteni divatot illeti, az nagyon egyszerű; s még is mind a mellett festői és czifra. Fejükön a haj gondosan fűrtbe van fonva, s külömbféle apró kagylókkal, papagály tollakkal kitűzdelve. Arczájuk mindegyikére egy gólya forma madár van pingálva ríktó festékekkel; orruk kék festékkal van bemázolva. Nyakuk meztelen, de néhány fűzér czifra kagyló gyöngy van rajta körül tekerve. Mellökön, és hátukon egy térdig érő — és fabélből készített szövet lóg le, elől hátul; oldalvást azonban nyitva van, — s ha kissé fú a szél, szanaszét lebeg, mintha repülni akarnának. Ez alatt különben egészen meztelenek, úgy a térdtől egész a bokáig is, — a leányok épen még mezteláb is.

A nők azonban mokaszint viselnek, mi egy finomra dolgozott szarvas bőr topány, gyönggyel gazdagon kivarrrva, hogy a bőr alig látszik; s bokától térdig fa béllal van felkötözve, mint a régi rómaiak czipói. Külömben mint hallám, télen a nők is szarvasbőr nadrágot viselnek, mit már nagyon szeretnék látni, mert eddig még valamennyit csak „pongyolán“ láttam.

Fort Laramie, a Kanzás folyóánál, az indián területen. December 31-én 1852.

Kedves Anyám!

Reményilem vette mindkét leveleimet, melyeket én 1-jén és 8-kán Málinak és Gyulának írtam, az elsőt t. i. az utóbbinak, a M é k i h a g u ó folyó mellől, a másodikat pedig az elsőnek a N e b r a s z k a partjaitól.

Mi már decemb. 16-án munkálatainkat a Nebraszkánál bevégeztük. Részint minthogy a szikla hegyeken a rajzolósi műtétek kivihetők nem valának, részint minthogy élelmi czikkeinkből, különösen a téa, kávé, rizs, és czukorból kifogytunk, én az expeditió parancsnoka által barmaink és a legénység felével Laramie erősségbe rendeltettem, oly czélból, hogy ott a mint a Missziszippiről a gőzös megérkezend, a szükséges élelmi czikkekről gondoskodjam; teherszállító barmaink magokat kipihenjék, és vázlataimat papirosra tehessem, míg az expeditió oda megérkezend.

December 17-én tehát átvettem az expeditió vezényletét, és estve elhagyók a felejthetetlen szép N e b r a s z k á t barátságos lakóival, és a „S o u t h P a s s” (déli szoros) irányában távoztunk.

19-kén a Nebraszkán átkeltünk oly helyen, hol annak vize 1—3' mélységű volt, felhágtunk a sziklahegyekre, hol utunkban mindenütt régi havat találtunk.

22-kén egy 80 mértföldnyi hosszúságú — minden víz, és fű nélküli pusztaságra értünk. Másnap reggeli 5 órakor e pusztaságon utunkat megkezdttük, s miután barmainkat, lovainkat, és öszvéreinket jól tartottuk vála, hajtottuk őket egész estelig. Ekkor egy kis időre megállapodtunk, naplemente előtt azomban újra megindulánk s egész reggeli 2 óráig mentünk. Most lenyergelvén, barmainkat szabadra eresztők, hogy a pusztasivatagban magoknak eledelt keressenek.

Napkeltevel ismét megindultunk, estvére a Green Riverhez (Zöldfolyó) értünk. A természeti különösségek közül, melyeket e Green River körül láttam — kitüntek a C o u r t h o u s e r o c k, (kúpszikla), a C h i m n e y r o c k, — (kéménybércz) mert az első egy kerek kuphoz, a második egy magas koromszikhához hasonlított, s végre az I n d e p e n d e n t r o c k egy meztelen szikla, melyen mi sem nő.

Utam egész idáig igen nehéz volt, és igen csodálatos, hogy meg nem betegedtem. Társaim átaljában sínlődtek, és így kénytelen voltam parancsnoki ranggal egy személyben öszvérhajtó, szakács, viz- és fahordó lenni, s még ezen felül egy éjszakán keresztül őrt is kellett állanom; s mind ezen sanyaruságok, az uti por, a körülöttünk fekvő mocsárok kiállhatatlan bűzü, s gyakran a szó teljes értelmében bennünket majdnem megfojtó kigőzölgései mellett is egészséges maradtam.

Mint jó keresztények karácson napját egy nagy tó partján nyugnappal ünnepeltük; de a különben is szerény ünnepélyes örömhangulatot estvefelé tökéletesen elnémitá a váratlanul meglepő nagy hideg, mire, derűltségünk utolsó szikrája is kialudt. — Rögjönözött gunyhóink belsejébe menekülénk, s tagjainkat a jég és hideg ellen pokróczokkal, és bivalybőrökkel védni iparkodtunk.

Itt meg kell említenem egy kis eseményt: azon idő tájban, midőn szándékom volt Csehországból haza menni, Drezdában egy szép sált vettem, azzal Málinak meglepő kedves ajándékot nyújtandó; a helyett azonban hogy ezt haza vittem volna, Londonba vittem magammal.

Itt már a haza térhetésre kevés reményem lévén, két mellényt csináltattam, ezek egyikét viseltem Angolhonban, s ünnepi mellényem volt Párisban, Rotterdám, Amsterdám, és Brüsszelben is. Ezen mellényemben léptem a hajóra, de az már ekkor végkép elviselve lévén — az Á t l a n t i O c e á n b a vetettem. A másikat Amerikában viseltem, de a sok utazás viszontagságai ezt valami ezred vén zászlójához hasonlónvá tévék. Nem volt tű, mely e szent ereklyét a pusztulástól megmenthesse; s most magányban a Crifty tó fenekén nyukszik, míg testvére az Átlanti Océánban uszkál, ha valamely hal el nem nyelte. Így mind a kettő azon sorsra jutott, melyre e földön minden szépnek jutnia kell.

Még is különös! hogy gondolhattam volna Drezdában, hogy a czél és végzet közt oly iszonyu különbség következék be, miszerint a helyett, hogy a sál Máli nyakát ékesitse — a csörgő kigyók fészke és tengeri halak eledele lett, miután alattuk annyi súlyos napokon keresztül szívemet dobogni hallottam és éreztem.

Én azonban igen elcsapongtam, s könnyen még a selyem bogarak eredetéhez is elcsapongok, melyek ez említett sál szálaít szőtték, azért csak visszatérek utazásomhoz, melyről prózáilag beszélhetek.

27-én estve utunkat folytattuk éjszak-nyugot felé, és hosszú vonalon keresztül semmi füvet, s csekély vizet találtunk. Öszvéreink, melyek a roszt vízekből igen sokat ittak — megbetegedtek, egy estve hatan egyszerre.

Az egész vidék minden nemű vonós marha híjánával volt, s a bűz valósággal kiállhatatlan; én hát két egész éjszakán keresztül hajtattam, csak hogy barátságosabb, és szelidebb földet érjek, míg végre a Snake River-hez (kigyó folyó) értünk, melyen jobb fükeresés végett, a szokott iránytól távozva, azonnal átkeltünk.

Ezen Snake River-en való átkelésünk szemlélete valóban furcsa volt: míg néhányan a málha bőröndöket a víztől megóvni iparkodtak, addig mások a lovakat és öszvéreket a vizen áthajtani törekedtek. Az öszvérek irtózva a folyam erős rohamától, rendesen visszaúsztak. Végre mindazáltal nagy bajjal átkeltünk.

Fort Boyesen-ál lovon átkeltünk a Lewis folyón, kevés nehézséggel, de az ottani éjszakai tanyákon képtelenül szenvedtünk a kis szúnyogoktól (mosquito). Öszvéreink és lovaink egész éjszaka bódultan futkostak.

Utunk itt egy darab ideig nagyon göröngyös lévén, az utazás felette nehéz volt; szakadatlanul a legmeredekebb sziklahegyeken majd le, majd fel.

Mivel lábbelim már rég el volt használva, a sajátkezű igazítás és foltozás pedig, a mesternek igen nagy ügyessége miatt, igen keveset ért, — ezen sziklahegyi utakat meztelen lábbal kellett tennem, mi előtttem igen regényesnek tűnt fel; a gyakori záporok és erős fagyok még inkább megedzettek. A szép természet gyakran pótol rossz lábbelit és meleg ruhát; és ez az élet prózája.

Miután a Grand Round Ralle-en átmentünk, utunk a Kék hegyeken vezetett keresztül. Egy egész nap utaztunk egy borzasztó őserdőn keresztül. Óriási fenyvesek közt, meredek sziklákon föl, és a bukásig meredek sziklákon le, hol kevés fű, de még kevesebb víz találtatott; még is jól folyt minden. Végre valahára tegnap reggel ugyan elértük a büszke Kanzás folyót, melyen átkelve az úgynevezett Dallets-értük, hol sok kiköltözötték tanyáztak, s készültek utjokat Kaliforniába tovább folytatni.

Mi is tanyát ütöttünk, de délután tovább folytattuk utunkat a Kaskade hegyeken keresztül, hol éjszaka az erősség első bástya gunyhóit elérte. Itt láttam és ettem az első áfonyát Amerikában.

Vettem tejet, csicsókát, lisztet, marhahúst, és félhónapi igen fáradtságos és nélkülözésteljes utazásim után először laktam jól.

Ma reggel karavánommal a várba vonultam. Igazoló okmányomat a parancsnoknak (egy gyalog ezredes) átadtam, ki minden tisztjeivel engem igen szívesen fogadott, s mindennel ellátott.

A gőzös még nincs itt, de minden órán váratik. Azért, ma rögtön kezdtem a levelemet édes anyámhoz, nehogy ez, ha a megérkezendő gőzös azonnal vissza menne, ismét egy hónapot késsék.

Ma van az év utolsó napja. Huszonöt percz után 1853-mat irunk; azért nem akarom elmulasztani önnek Máli- s Gyulával együtt, lehető legboldogabb ujévet kívánni. A sors védje mindnyájokat, mint nekem legdrágábbakat a nagy világ színterén. Érjenek szerencsésebb, örvendtesb és így elégedettebb napokat ez évben, mint a multban, mely családkunk emlékkönyvében bizonyára szerencsétlen évnek fog tartatni, még unokáink által is. A mindenható s igazságos Isten legyen önökkel, és áldja önöket úgy, mint én kívánom, és a miért én naponta nyomorban úgy, mint örömben tisztán szerető lelkem szárnyain buzgó imámat hozzá emelem.

Most azonban tizenkettő az óra, az örök felváltásukra kürtölnek Lámpám is kiég, már a sötétben irok tehát jó éjszakát.

Január 4-én 1853.

Larámie erőd egyike azon erődöknek, melyek az Egyesült államok által építtetek az indián tartományban, hogy részint a vad népfajok civilisáltassanak, kereskedés, forgalom s a Missionariusok hithirdetése által; részint hogy a közlekedés Kaliforniából az utasokra nézve minél inkább biztosíttassék.

Azonban néhány száz mértföldnyire távol a civilisatiótól itt a forgalom, telepítvények és közlekedési szerek hiánya miatt, igen korlátozott.

Minden hónapban megy egy kormányi gőzös a Misszuri és Kanzás folyókön felfelé, hogy a különféle erődökben levő katonai csapatokat lösszerrel, élelemmel és pénzzel ellássa. Ily alkalommal a gőzös több kisebb hajót is vontat maga után, melyek minden gondolható kelmékkel megpakvák, melyeket a tulajdonosok különféle vad állatok bőreiért az indiánnokkal el cserélnek. Kész pénzért is vesznek bőroket, s késeket, fegyvereket és gyöngyöket adnak el szinte kész pénzért a vadaknak.

Sok devonporti és st. louis-i kereskedők évenként több ezer dollár hasznót szereznek. Jelenleg is 13 hajó érkezett meg „Alek Scott” gőzőssel, és az egész folyamon indián csapatok rajongnak; 3—4 nappal ezelőtt

már ezrek érkeztek meg, és a szabadban le telepedtek — várakozván a hajókra. Ma kezdődött meg a vásár, és igen érdekes a tarka és festői sokaságot látni. Több ezer bivaly, szarvas, tigris, hód, farkas, medve, róka, leopárd és más bőrök hevernek a parton felhalmozva; sok indián fegyverek és öltözékek, melyek mint ritkaságok szintén eladtnak, és megvétetnek.

A gözös csak holnap estve térend vissza a postával, tehát van időm levelemet bevégezni; a jövő héten délnek megy utunk, innen délkeletnek olyan vidékekbe, hol még sohasem volt fehér ember. Csak körülbelül egy hónap (vagy talán hosszabb idő után) fogjuk elérni Washita erődöt a Red River (vörös folyó) partján, mely Texas határát képezi, — onnan ismét irhatok.

A mai postával St. Louisba is irok, hogy érkezett leveleimet vagy Little Rockba, Arkanzasz állam fővárosába, vagy Washita erődbe küldjék; reménylem, hogy kedves anyámról is fogok valamit hallani, mit mindég oly igen óhajtok.

Még nincs meghatározva, hogy mikor térünk vissza St. Louisba — a körülményektől függ; igen lehető hogy vonalunkat még a Great Salt Lake ig (nagy sós tó) kell felmérnünk; hanem Washita erődből bizonyosan fogok írni.

Tegnap előtt az erőd parancsnokával vadászaton voltam és igen jól mulattam, részint a sok vad, részint a csodálatosan szép táj miatt. Egy szép fekete rókát és 14 pulykát lőttem. A bőrét holnap St. Louisba küldöm, s magamnak téli sapkát csináltatok belőle, ez itt igen drága ritkaság. Szarvasok és antilópok is találatnak itt egész ezrekig, de csak lovon, és nagy társaságban lehet őket megközelíteni, mert rendkívül vadak. Holnap után antilop vadászatra megyünk az itteni lovas vadászok kíséretében, a tisztok sok élvet ígérnek.

Larámie erőd a Kanasz folyónak bal partján fekszik, meredek szikla csúcson, hova a kösziklába vágott ut vezet fel; a környező erdők vörös czedrusból, tölgy, platán, szikamor, hickori pálma, szasszaparilla fák, ből állanak: de itt-ott találatnak néhány bükk, jegenye és gyapotfák is.

Az éghajlat igen egészséges és friss, az egész vidék vadon regényes. Az erődnek lőporos tornyából feltűnő kilátás van a sík mezőkre délnek; mintegy 80 angol mértföldnyire a térnek minden pontját láthatni.

Majd lefogom rajzolni e vidéket, és kedves anyámnak megküldöm. Valóban már egy szép és érdekes rajzgyűjteményem van; az indiánok területén készített tájképek, gazdasági eszközök, öltözékek, fegyverek rajzaiból stb. De megvallom, hogy egy kissé rest vagyok a másolásban

és a másolatok haza küldésében. Az eredetieket pedig nem akarom a bizonytalan postán kockáztatni, mert elveszhetnének, és így megfosztathatnám egész gyűjteményemtől, mit egykor utazásom leírásánál igen czélszerűleg használhatok.

Az itteni helyőrség tisztjei közül három feleséges, tehát hölgyeink is vagynak itt; — egy tüzér századosnak csudálatosan szép, igen mivelt 20 éves leánya van, és én igen örültem, hogy megint nők társaságában is lehetek, s más dolgokról is beszélhetek, mint vadászat, evés, főzés, és Isten tudja miféle más prózai dolgokról.

Estve zongorázunk, tánczolunk, dalolunk, és én már a magyar „zálogváltó“ játékot is behoztam, mi az amerikaiaknak igen nagy kedvet és sok tréfát okozott. Még az Erődnek vén parancsnoka is játszja már, és sok élvet talált a csókolásban. A vadász őrnagynak neje igen jól játszik a hárfa és mandolinon, született mexicói nő — a legjobb spanyol vérből. Jóllehet már 30 éven felül van, még mindég igen kellemes, és szép; három szép kis fia van.

Naponként reggel a hölgyekkel kilovagluck a szép vidékbe, és így több élvezetem van, mint találni reményltem, és mint józan ésszel kívánhattam.

Uj-Orleans. — Mártilus 26-án 1853.

Kedves édes anyám!

Reménylem, hogy f. h. 8-án a gőzösről (Memphisnél) s szinte f. h. 16-án innét, Uj-Orleansból, irt leveleimet vették. Én részemről a multkor említettem, december végén irtón kívül más levelet még nem vettem hazulról, de hihetőleg A. elküldte, ha kaptam is, Kaliforniába, mert nem gondoltam, hogy itten oly sokáig időzők.

Tegnap előtt St. Louisból távirati sürgönyt kaptam a társulát igazgatójától, melyben írja, vagy is inkább izeni, hogy „további rendeleteig maradjak itten, s ne utazzak el adandó parancsáig.“ Ma reggel pedig levelét kaptam, melyben ugyan azt írja azon indokkal, hogy épen most tárgyalatik a Washingtoni kongresszusban a vasut, s mivel még más két társaság is folyamodott hasonló engedélyért — mint ők, az igazgatók

gyűlése elhatározá, hogy addig minden munkát felfüggesztenek, míg a kongresszusi törvény meg nem hozatik; minthogy, ha a kongresszus más társaságnak is ad szabadalmat vasutat építeni Kaliforniába, ekkor ők felhagynak a vonallal, s inkább Mexico felé viszik vasutjokat, stb.

Ezen tudósítás kissé levert, mert váratlanul jött: azonban hiszem, hogy az én társaságom kap szabadalmat, mert legtöbb érdeme van — minthogy az átalános előmunkálatokat már megtette. Megtörténhetik azonban az ellenkező is, mert tapasztalásból tudom, hogy semmisen lehetetlen a világon, és ezen — noha valószínűtlen — esetre már szintén fedezve vagyok.

Ugyanis a londoni „British museum“ a párisi Tudományok akadémiaja, és az Uj-yorki természettudományi társulat egy nagyszerű expedíciót küldött ki, melynek feladata az említettem intézetek és társulat számára a természettudomány minden ágából nevezetes gyűjteményeket szerezni, s tér- és földképeket rajzolni. — Ez utóbbi állásra már számtalan meghívásokat kaptam az expedíciótól, és igen jó feltételek mellett minden perezből szerződhetném. Azonban vasuti állomásomról nem mondok le mindaddig, míg annak sorsa ninesen eldöntve.

Ha nem mehetek Kaliforniába, természetesen felhagyok jelen állásommal s az expedícióval megyek; mert hideg országban többé sohasem akarok élni, mikor elég választásom és alkalmam van, kellemetes éghajlat alatt is élni. Ha azonban társaságom kizáró szabadalmat nyer, úgy maradok nála, mert Kaliforniába mehetek, hol kedves éghajlat van.

Kimondhatatlanul kedvez egyszer valahára már a szerencse! A vasuti társaság ügye ugyanis april közepén fog a kongresszusban eldöntetni, s a nevezett természettudományi expedíció csak april. 22-én induland el innét útjára. Ha tehát első állásomat meg nem tarthatom, más alkalmazás vár reám, s így mindenkép fedezve vagyok — hála a sorsnak!

A természettudományi expedíció igen kecséget, mert be fogja gyűjteni végett utazni az egész Mexicót, Nicaraguát, Costa Ricát, Mosquitót, Yucatant, Darient, Kaliforniát, Sonorát, a Sandwich szigeteket, Kolumbiát, Karacast, Granadát, Perút, Chilit, Braziliát, Buenos-Ayrest vagyis az Argentini köztársaságot, a Juan Fernando szigeteket (hol Robinson élt egykor) Uruguayt, Patagóniát, és a Falkland szigeteket.

Tehát öszvesen 20 különféle státust, és oly gyönyörű éghajlat alatt. Az kétséget sem szenved, ha ezen utat megtehetem, kész ember leszek, mert kevés ember van a világon, ki ennyit látott és tapasztalt! Azután nagy pénzbeli nyereségem is volna belőle, mert csupán utazásom leírását, bármi nyelven adnám ki, hihetőleg szépen díjaznák meg, s végre

kedves hazámnak is némi szolgálatot tehetnék, ha nemzeti muzenmunk gyűjteményeit öregbiteném, mit el nem mulasztanék.

Tehát mint láthatja, édes anyám, igen kecsegtető az alkalom, s ismervén a változatossághoz hajló jellememet, ne csudálkozzék rajta, ha talán jövő levelemben azt írom; hogy elfogadtam a meghívást. Különben fizetés is igen jó ajánlatik, s már az utazás alatt is szép összegeeskét gyűjthetnék.

Csak azt sajnálom, hogy Gyula öcsém ninesen itten, ez ugyan az ő számára való állás volna, és sokkal boldogabbnak érzénem magamat, ha ő is velem lehetne, örömeimben osztozhatnék. Egyébiránt még elhatározva semmi sincs, jövő levelemben azért bővebben mindenről.

A napokban jól mulattam Punekey barátom villájában, egész napokon át alligátorokat s más állatokat vadásztunk, estve pedig tánczezal mulattunk. A hőség itten borzasztó, naponta 3 inget is kell váltani, s alig ölti fel az ember, már testéhez ragad, mint valami tapasz. De eszünk is fagyaltot eleget. Csak nem minden ételt jéggel keverten költünk el, ez már az itteni szokás, s lassankéut majd csak megszokom.

Uj-Orleans — Luiziana.
Aprilis 23-án 1853.

Kedves édes anyám!

Tegnap délben érkeztem meg Biloxiból, honnét e hó első napjaiban irt leveleimet, úgy reménylem, vették önök már. A napokra, miket Biloxi kedves vidékén s még kedvesebb vendéglőim körében töltöttem, örökké elragadtatással fogok visszaemlékezni, visszaemlékezni mondom, mert fájdalom, mint mindennek e világon, úgy ottani öröm-napjaimnak is vége szakadt!

Sz. Louishól tudósított az igazgatóság, miként a kongresszusban engedélyt kaptak a Kaliforniai vasút építésre; azonban mivel a másik társulat szintén engedélyt kapott, egészen más irányban fog vasutunk vezetetni.

A Kaliforniában felállittatni szándékolt térrajzhivatalt ideiglenesen tehát a társaság felfüggesztette; mig t. i. az uj első munkálatok befejez-

tennek. Azon esetre azonban, ha létesülni fog utóbb, minden esetre én nekem van ígérve a főhivatal. O'Sullivan ur felhi, hogy rögtön siessek fel Sz. Louisba ismét, az ottani rajz hivatalban helyet foglalni.

A természettudományi utazásról már több nap előtt lemondtam, mivel Kaliforniába jöhetni biztos reményem volt. Tehát az utazásról szó már nem lehetvén, elfogadom O'Sullivan ur ajánlatát, nem akarom szép jövőjü állásomat könnyelműen feladni, s még ma délután „Saint Nicholas“ gőzösön elutazom Sz. Louisba. Kedvetlenül megyek oda, mert az éghajlat kellemetlen és egészségtelen, s mikor az ember holdakig déli égalj s égbe nyuló pálmák árnya alatt, tengerparton lakik, mint én most, nagyon nehéz ezen életet zordon étellel váltani fel. A hideg téltől is nagyon borzadok, azonban hiszem, hogy őszig legalább mégis elfogok Kaliforniába mehetni, vagy annyit szerezni, hogy ide lent megtelepedhetem.

Ha ily derengő remények nem dajkálnának, soha többé fel nem mennék Sz. Louisba, különben is már pénzem fogyatékán vagyok, s ha nem megyek, itt újra kell, és pedig nehéz körülmények közt kezdeni, mit Sz. Louisban már bevégeztem. Azért délután 5 órakor indulok ökvetlen Sz. Louis felé, hová ha megérkezendek, rögtön tudósítani fogom önöket.

A Missziszipin nagy víz van most, mert az éjszaki havasok olvadnak, s azért hiszem 12 nap mulva ismét Sz. Louisban leszek. Most tehát leveleimet egyenesen Angelrodt urhoz kérem czimeztetni s küldetni, a tudva levő módon, s mindaddig folyvást, míg ellenkező utasítást nem adandok.

Kaliforniából és Uj-Orleansból (ha csakugyan irt édes anyám oda leveleket) rövid idő mulva pontosan meg fogom kapni, mert intézkedtem felőle.

Az indián területen tett utazásomat tárgyzó munkámat még nem végeztem be egészen, néhány nap alatt azonban, ha Sz. Louisba érkezem, készen leend és reménytem, legalább 500 dollárt fogok érte Uj-Yorkban, vagy Philadelphiában kapni. Csak lehetne biztosan haza küldeni, és biztosan ottan kinyomatni magyar nyelven, Pesten többet kaphatnék érte.

Uj-Orleáns Luiziana államban
Május hó 25-én 1853.

Kedves jó anyám!

Valóban elutaztam Sz.-Miklós gőzössel fel a Missziszippi folyón; de csak Batonrousehnál, 200 mértföldre felfelé a Tennessee állam-ban tudtam meg először, hogy gőzöstünk fogadásból siet nyakra före. Ugyan is ennek tulajdonosa felfogadott egy más gőzös tulajdonosával 25000 dollárba, hogy gőzhajója legalább 10 órával előbb fog érkezni Uj-Orleansból Sz. Louisba, mint a másik.

Mi rémitő sebességgel haladtunk, óránként 30 m. földet a folyón felfelé; a kapitány sehol sem állt meg, hanem helyenként mindenütt egy már előre küldött mindennemű gyú-anyagokkal megrakott bárka várt reánk, mit a kapitány menet közben felvett, és az utasoknak nyílt tiltakozásai ellenére fával, szénnel, szurokkal, stb. pokolilag tüzeltetett, néhány szerencseny pálmaolajt is önte a tűzbe, mi a gépezetet mesés mozgásba hozá; a másik hajót Natcheznél láttuk meg, ámbár 2 órával hamarabb indult el mint mi; most a kapitány minden hajtó mesterséget kétszeresen felhasználtatott, mire oly borzasztó ropogás történt, mintha egyszerre 100 ágyut lőttek volna ki. Mi semmit sem láttunk, mindnyájan égető meleg gőzbe valánk burkolva; most ismét egy borzasztó ropogás egyszerre mindnyájan a Missziszippi folyóban uszkáltunk szerte szét.

A kazányok szét pattantak, a hajó egy része a légbe repült, al-része pedig égni kezdett. Én, bár legalább 50 lábnyira fel, azután a vízbe vettetém, eszméletemet nem vesztem el, hanem csodálatra méltó lélekje-lenléttel usztam a part felé, melyet is szerencsésen hamar elértem.

A többi utasok is (számra 480) megmentettek, minthogy az uszkálló deszkák ezreibe kapaszkodtak, (hajónk maradványai), és az utánunk siető „General Scott” nevű hajóra felvételtek. Csak 6 gyermek lett a habok áldozatává, és két asszony úgy elégett, hogy valószínűleg mind kettőjöknek meg kell halniok.

A szegény fűtők (többnyire feketék) darabokra szakítottak; ugy néhányan a hajón szolgáló személyzetből is.

Podgyászomat szerencsémre egy másik hajón előre küldtem, és e szerint csak kis uti táskám, egy pár ing s több e félével, és toalettem veszett el.

General Scott hajó utasokkal igen meg lévén terhelve, a megmenekülteket a partra szállítá, és pedig a tulsóra, nem arra, melyet én úszva elértem. Tehát én vizes ruháimban csak egyedül voltam az ős erdőben lappangó alligátorok társaságában. Körülbelöl délután egy óra lehetett csak, miért is hittem, hogy elég jókor N a t c h e z b e sétálhatok, ha előbb ruháimat megszáritom. Ezt megis tettem, míg a legtermészetesb pongyolában a parton fel- s alá sétálék. Végre 3 óra felé felvettem ruháimat, s a folyó bal partja mentében útnak indultam. A tulsó parton levő utitársaim is felfelé menni látszának.

Bár N a t c h e z csak 5 mértföldnyire volt tőlem, mégis sétámban eltévedtem, mert a folyamot követve sehol még csak gyalog utat sem találtam s nemsokára egy tekintélyes és mély patakra bukkantam, mely előttem a Missziszippibe ömlött; az Ur Isten hidról még itt nem gondoskodván, tehát lekellett vetkezmem, és átusznom.

E jelenet azonban csakhamar ismételteték, már most oly fáradt voltam, mint valami vadászeb; és mivel már setét is volt, felmásztam egy fára, és ott töltém az egész éjszakát, nem szükség megjegyeznem, mi mulatságosan. A szúnyogok ezrei annyira eltorzítottak, hogy alig volt emberi alakom, midőn másnap reggel Natchezbe mentem.

Két bajtársam már itt volt, t. i. két mexicói, kik tőlem észrevételül szintén partra usztak, de valamivel alább, mint én. Nekik nem kellett a kis patakokon átkelniök, miért is már a szerenesétlenség estvéjén Natchezbe érkeztek.

A város lakosai igen emberszeretők, számunkra minden szükséges ruhát megszereztek és gazdagon elláttak mindennel, mit szükségeltünk. Itt vettem észre, hogy tetemes sérveket szenvedtem; karjaimon és hátamon vérnyomok mutatkoztak.

Jelenleg azonban tökéletesen helyre álltam, és mivel az eseménynek legalább reám nézve szerenesés kimenetele volt, rendkívül örülök, hogy abban én is részesültem.

Még minden hírlap telve van kalandunk leírásával. A tulparti utasok, mint azt a hírlapból megtudtam, még azon délután egy gyarmatnál érkeztek meg, és rendeltetésükhez képest egymásután elszéledtek.

Natchezben egy szeretetre méltó amerikaival ismerkedtem meg, ki engem lebeszélt arról, hogy Sz. Louisba menjek, és mindent megígért, mit óhajtottam. Ő tanácsnok az egyesült államok kongresszusában; követ volt Portugalliában, és állama legtekintélyesebb férfainak egyike. Fontos okainak engedtem: könnyű Katát tánczba fonni, mikor magának is kedve van reá.

Valóban igaz, hogy féltem Sz. Louisnak hidege, jege és havától, és örültem azt tropicus éghajlattal fel cserélni.

Nyolcz napig Marchand Soul urnak kellemes czukor-gyarmatján voltam, s miután kipihentem, vele együtt Uj-Orleánsba mentem, hol hatalmas befolyásánál fogva az állami egyetemen tanári helyet kaptam. Ugyanis a latin, spanyol és német nyelvnek tanára lettem 900 dollár évi fizetéssel és lakással.

Soul urnak lakáról nem akartam irni, mivel jövőm igen kétes volt, és pedig csak örvendetést akartam közölni, mit most, Istennek hála, tehetek. Doctor Vállas Antal, és Puneiki barátom is igen óhajtják, hogy itt maradjak, e szerint itt is maradok, és valószínűleg elérendem nem sokára azon czélt, hogy letelepedési terveimet valósíthatom.

Még csak 2 nap óta hivataloskodom tanári állásomban, azért akartam még kevésbé várni, hogy azután körülményesebben írhattak, mivel nem ismerem még tökéletesen a tért, melyen állok, de egy örvendetes esemény még is oda határozott, hogy szándékommal felhagyván, már most irjak.

Uj-Orleans Luiziana Augusz. 30-án 1853.

Kedves édes anyám!

Hála Istennek, már veszélyen kívül vagyok; s néhány nap múlva erőm tökéletesen helyre áll. Tegnap először mentem ki a szobából, s ha sárga lázban valaki szobáját elhagyhatja, vigan fityörészhet, mert a bajból kigázolt. Egyébiránt szerencsésen átgázolván rajta, szerencsés vagyok, mert a sárga lázt sohasem kaphatni meg kétszer, s ki egyszer rajta át vergődött, biztosítva van ellene egész éltén át.

Itt különben a sárga láz nem otthonos, de Sz. Domingó szigetéről hozták ide a cooly négek, s mivel sok ezer irlandi és német ujoncz érkezett épen a városba, hamar táp anyagot kapott az ide való ég aljhoz nem szokott europaiaiak közt, kik különben is már a sok gyümölcs evés miatt félbetegek voltak. Hozzájárult még azon körülmény, miként rendkívül esős nyarunk volt. Május közepe óta csak nem mindennap esett az eső, s mind a mellett a hőség 100 fokon feljűl volt folyvást.

A lapályok és csatornák megteltek (a hőség miatt) megposhadt vízzel, s már június elején oly borzasztón dühöngött a sárga láz, hogy nem csak a várost, de egész Amerikát rémülésbe hozta.

Ma még folyvást emelkedésben van, s első juniustól kezdve tegnap reggelig 12,475 ember halt meg benne a városban. Ki futhatott, futott, de persze a szegény bevándorlók nem mehettek, mert nem volt pénzük, s így halomra haltak.

Ma nagy lárma és kétségbeesés van a városban, már 5 nap óta nem találni sirásót, s így a temetők telve vagynak temetetlen koporsókkal; a roppant hőség széthasgatta a koporsókat s meggörbíté a tetemet, mik aztán a koporsók födelét felemelték; s oly rémséges bűz van a temetők melletti városrészekben, hogy ezren és ezren az ottani lakók közül elhagyták házaikat, és az erdőben sátoroznak a Misszissippí túl partján.

A városi hatóság 10 dollárt ígér minden órai sirásásért, de seukisem meri életét kockáztatni. Jelenleg már a nemzetörség rukkol ki ágyukkal, és erővel fognak négereket kényszeríteni sirt ásni és temetni.

A tegnap óta meghalálozottak pedig (ugy ezentúl is valamennyien) elfognak égettetni. Épen imént voltam egy ily jelenet tanuja; a Place des Armes-en ugyan is 450 halott hányatott egy halomra; (asszonyok, gyerekek, férfiak, négerek, mulattok, zambóek, coolyk keverve). Azután halzsir és folyó szuorokkal leöntözték a halottrakást s így meg gyújták! Borzasztó látvány volt a hátra maradott családtagok sikoltása és küzdése, nem akarták engedni az égetést, de a katonaság töltött fegyverek és szuronyokkal gátolta őket!

Egész nap minden piacon roppant tűzek égnek; s a város minden részeiben szünet nélkül ágyúznak, minthogy az orvosi testület ezen módot ajánlotta a levegő tisztítására. Csaknem minden ablak, ajtó és épület tömve van fekete lobogókkal; a templomok nyitvák, s a papok egész nap imádkoznak és énekelnek; az utcán alig látni egyebet mint halottas kocsikat és máglyákat! a jó Isten tudja, mi lesz még mind ebből!

Mi magyarok valamennyien megkaptuk a betegséget, de csak kettő halt meg közülünk: Borjáthy Miklós Biharból és Pálffy Rudolf Tatából. Azonban aligha szegény Nemegyey barátunk is bele nem hal; épen most fekszik és már feketét hány két nap óta. Én meglehetősen könnyen másztam ki belőle, csak 3 napig voltam magamon kívül, s a hányástól orvosomnak sikerült megszabadítani.

Itt lévén ezen a ponton, nem mulaszthatok el egy eseményt közleni édes anyámmal; noha ezt nem örömet tesz, mert szégyenlek ily gyalázatos eseményt magyarról írni.

Mihelyt tehát a sárga láz symptomáit éreztem, elküldtem Dr. Kisfyhez, részint hogy a pénzt, mibe betegségem kerülend, egy hazámfiának adjam inkább, mint vidékinek, s ismeretlennek; részint pedig hogy kevesebbe is kerüljön betegségem; mert hittem, hogy egy hazámfia szenvedő számüzött hazafiát nem foghatja vidékinek tekinteni, hogy s z e r e n c s é t l e n s é g é n nyerekedjék! Gondolja el mi történt. Hozzám jő Kisfy, üteremet s homlokomat megtapintja, azután a szoba közepén megáll, s hidegen kérdi: „mennyit fizet ön, ha meggyógyítom! Engem csaknem a guta ütött meg ezen nem várt szemtelenségre; de mert folyton rosszabbul éreztem magam, s segélyt szomjaztam, udvariasan feleltem neki: „Barátom, ön jól tudja, ily esetben vidéki emberrel sem humanitás az életért alkudozni, annál kevésbbé ismerős hazafival; nyugodjék ön meg, s higgye el, a mennyire csak tehetségem engedi, meg fogom anyagilag is hálálni ön szíves fáradozásait!“ Erre ő elkezdett pokoli gúnnnyal kacagni, s hadanászva mondá: „Hja barátom! itt Amerikában vagyunk, én csak beteget ismerek, de nem hazafit; s professzióm szerint használnikell az alkalmat; éhen csak nem halhatok, azért bizonyosat akarok tudni, tehát ha ön ezen becsületes emberek előtt (nálam levő Nemegyey és Punekey barátimra mutatva) fogadja, hogy ha meggyógyítom, 50 dollárt fizet; s ha meghal (mert hisz ez is lehetséges) pénzéből 40 dollárt kapok, úgy hozzá fogok a gyógyításhoz, különben alászolgája.“ Természetes, hogy a csudálkozás és bámulás miatt történhetett csak, hogy Kisfy mindezt végig elbeszélhette; alig végezte azonban el szónoklatát, Nemegyey és Punekey barátim arczul köpték, össze vissza pofozták, és a szobából ki dobták. Együttal egy franczia orvost hoztak, ki meggyógyított; s midőn kérdezém, mivel tartozom? azt válaszolá „ha van önnek barátom felesleges pénze, úgy fizessen meg tettségére szerint, mert gazdag nem vagyok, ha azonban nincs önnek pénze, szóljon őszintén, mert annyim csak van, hogy néhány dollárral szolgálhatok önnek; jól tudom, hogy ön még nem dolgozhat, s így gyengélkedő állapotban szükséges a pénz“. Ezt egy vidéki mondá, egy franczia, kit életemben az előtt sohasem láttam. Természetes, hogy ily embernek ingómet is oda adtam volna, s azért 40 dollárt fizettem neki; de megolvastván, felét erővel visszaadta, kijelentvén, miként 20 dollárnál többet kérni ily esetben, sem elfogadni nem szokott.

Itt azonban még koránt sines vége a Kisfy históriának, hallja csak tovább anyám! Tegnap reggel hozzám jön egy „Commissioneer,“ és ke-

zembe ad egy kontót Kisfytól 20 dollár követeléssel orvosi látogatásért. Magyarázatot kívántam, s megértém, miként én Kisfyt hozzám hivatam betegségemben, üteremet, stb megvizsgáltattam, ezt ő ingyen tenni nem tartozott, s 20 dollárt kíván látogatásáért, mely alatt betegjeinél sokat mulasztott. Természetes, hogy a kontót megtartottam, s a Commissioneert elkergettem.

Ma reggel egy ügyvédet fogadtam, s az álladalmi béke bíró előtt Kisfy ellen, mint hamis követelő ellen elfogatási pert indítottam; párviadatra csak nem hihatok ily élhetetlen s szemtelen zsidót. Az eredményt majd meg írom, jó formán 3 hónapra befog Kisfy uram záratni, azt előre is mondhatom, mert nem első ily forma esete, és igen ismerik ökemét.

Uj-Orleans, octob. 21-én 1853.

Kedves anyám!

A hely, melyet birtokomba vettem Texasban, nem csak egyik legkiesb s regényesb vidékén van a Quadeloupe folyónak; de már intézkedést is tettem, hogy a jövő tavasszal egy csinos házaecska épüljön reá. Ha elébb nem, májusban ismét elutazom Texasba, mindent rendbe hozandó; mert májusban kell 640 holdnyi birtokom árának $\frac{1}{4}$ részét kifizetnem, mi kész pénzben 315 dollárt teend.

Ezer és ezer tervet készítettem már a ház, kert, stb. czélszerű helyheztetésére, de még eddig nem állapodtam meg egyiknél sem.

Hal és vad elég van ott; egy estve 17 pulykát lőttem le a folyó melletti óriás szikamore-pálmákról, az egyiket megmértem, s úgy találam, hogy megkopasztva, bél és toil nélkül 28 fontot nyomott.

Antilopok, őzek, fajdok, fáczányok, stb. szintén oly bőségben vannak, hogy alig lehet a vetéseket tőlök oltalmazni. A vidék különben egyik a legegészségesebbek közül egész Texában.

Hogy ott voltam octoberben, épen javában volt a narancs érés. Reggelenként az erdőben oly aromatikusan levegő, hogy képzelni sem lehet kellemesebbet. De alig van is egyéb fa, mint pálmák, élet tölgy, narancs, dió, gesztenye, és égbe nyúló oleánderek, (sárga, piros és kék virágokkal), egyszóval kedves anyám s testvéreim, ha szépet akartok

látni, s. élvezni a természet nagyszerűségét, Texasba! s mennél előbb, annál jobb!

Legközelebbi szomszédom (9 angol mértföldre) egy rendszburgi volt német gyógyszerész, igen művelt ember, szép neje, s 3 gyermeke van; ő is szántó-vető ember, s megelégedett. Nyugotra (11 mértföldre) egy mexicói ezredes lakik három fiával; mindgyárt mellette egy derék svéd. Délre (10 mértföldre) egy francia Marseilléből, egy német Braunschweighból; s más 3 amerikai család lakik.

A legközelebbi városka, mint irám, 15 a. mértföldre van, mit azonban $2\frac{1}{2}$ óra alatt lóháton könnyen meglehet tenni. Ottan van gyógyszerész, 3 orvos, 2 hirlap, s mindenféle bolt, hol a szükségeseket tűrhető mérsékelt áron be lehet vásárolni s szintén jó áron eladni, ha mi eladni való van. Az út sohasem rossz, mert a vidék felsik, melyen imitt amott halmok duzzadnak föl.

Kályha sehol sincs, (s ez a fő dolog) mert 1802-ben volt utolszor fagy Texasban, mi tehát oly forma esemény ottan, mint Budán a kutyavásár.

Uj-Orleans, febr. 5-én 1854.

Kedves anyám!

Ma vagyis inkább tegnap nálunk rémséges szerencsétlenség köszöntött be; melynek egész városunk csaknem áldozatául esett!

Charles Belcher nevű gőzös reggel Sz. Louisból megérkezett, s ki akarván kötni, mivel setét volt, s az eső esett, fáklyát gyújtott. Vigyázatlanság- vagy ügyetlenségből egyik fedélzet fáklyája a szomszéd gőzösre esett, mely 3500 bál gyapottal pár órával előbb kötött ki. Kévs percz alatt mind két gőzös tűz záporban volt; s alig telt el két órai időköz, mikor már huszonzét gőzös tökéletesen a lángok martaléka lön.

A szél miatt, a Misszissippí parton óriási halmazokba rakott czukor, kávé, pálma olaj, 15,000 bál gyapot és 20,000 hordó rhum mind megsemmisült.

Ez óráig még nem tudni a veszteséget egész bizonyossággal, de a közvélemény azt mondja, hogy az legalább 10 millió dollárra rug; oda nem számítva a mintegy 270 ember életét, mely áldozatul esett.

Sok kereskedő ház mindenét, még több ültetvényes egész évi terményét elvesztette. A hajók azonban, kettőt kivéve, mind biztosítva voltak, s így a tűzkármentesítő társaságok fognak legjobban izzadni.

Én szerencsésen megmenekültem, mert magam is mintegy 400 dollár árut akartam egyik hajón elszállíttatni, de az asztalos a ládákat nem készíthette el, s ha ezen körülmény közbe nem jő, egész téli fáradságom csak nem semmivé lett volna!

Hogy nagyobb szerencsétlenség nem történt, egyedül annak köszönhetni, hogy a szél megfordult, mert különben (közel 200 gőzös, és szinte mintegy 200 tengeri vitorlás lévén a kikötőben) borzasztó esemény tanúi lettünk volna, mely egész városunk iparát megsemmisítheti vala.

Most ezen rémeset után, egy kellemesbet. E napokban látogatott meg a nevéről hazánkban rég ismeretes Ludvigh Samu. Ő már 17 éve, hogy Philadelphiában lakik, hol gyógyszerháza van, s mellette egyik legolvasottabb amerikai lap (The Torch) szerkesztője. Ugyan ő az, kiről egyszer otthon azt költötték, hogy sem kevesebb, sem több, mint a megszökött „Sobri Józsi“. Beszéltünk sokat e tárgyról, s jó izület nevetett rajta.

Ő különben közszegi születésű, hol apja szintén gyógyszerész volt; s sok ottani családokat emlegetvén, hiszem, hogy azon nevek anyám előtt is ismeretesek.

Ludvigh már rosszul, de azért a tout prix még is beszél magyarul. Neje (egy Mexicói kedves matrona) két leánya, s egy fia szintén itt voltak vele, kik közül csak a legfiatalabb leány beszél magyarul, a többi tősgökyeres angol-spanyol. Amazt úgy taníttatta Ludvigh, minden órai leczkéért 2 dollárt fizetett, hogy legyen házában még is valaki, kivel hazai hangon csevegessen.

Tegnap előtt utaztak el San Juan del Ulloába (Mexicóba) ipa urát meglátogatni; s meg ígérte, ha vissza jő, ismét nálam fog egész családjával szállásolni. Mondhatom, igen örülök, hogy megismerkedtem vele, mert nemesebb lelkű s becsületesebb jellemű embert keveset ismertem még, mint ő. Igazán azt gondoltam, hogy Kisfaludi Sándornak egyik pátriarchája ül előttem ezüst szakállal.

Chandellere szigeten A mexicói tenger
öbölben, június 10-kén 1854.

Kedves édes anyám!

Noha csak mult héten irtam önöknek Új-Orleansból, ott létem alkalmával, mégis újra használom türes időmet, s ismét felkeresem soraimmal önöket, annál is inkább, mert vadásznunk éppen most hozta Biloxiból önök Május 11-ről kelt levelét.

Mióta vándorlok, ezen levél minden esetre leggyorsabban jött. A Kaposi posta bélyeg $11/5$, az aacheni $17/5$, a liverpooli $19/5$, a newyorki $29/5$, az új-orleansi $4/6$, s tegnapelőtt már Biloxiban volt; tehát a Balaton mellől egész a mexicói partokig, (mi közel 3600 magyar mértföld) nem egészen 27 nap alatt jött a levelük; mi mindenesetre pontosabb expedíció, mint p. o. az erdélyi, vagy alföldi postáké, mert a kolosvári lapokat rendszeren 18 nap alatt kaptam Kaposba!

Az ottani drágaság valóban meglepett. De e körülmény Amerikának nyereségül szolgál, mert a szegény nép Németországban, Angliában és Franciaországban nem élhetvén, tömegestől ide vándorol utolsó filléréin.

Még sohasem volt a bevándorlás oly nagy, mint éppen e nyáron; most olvasom a lapokból, hogy egyedül május hónapban csak Új-Orleansban 114 hajó érkezett meg Európából 38 ezer kivándorlókkal. Ha ezt az arányt vesszük fel éjszak-keleti nagy városaink kikötőire, úgy legkisebb számításal májusban legalább 300,000 munkás kezet kapott köztársaságunk Európából. S ha a keleti háború soká tart, az éhség és inség ott még nagyobb lesz, s milliók fognak ismét ide vándorolni.

Csak hadd jöjjenek, nekünk van elég földünk Europa egész lakosságát legalább háromszor megtelepíteni rajta. S tudunk munkát adni millióknak.

Hogy a cselédséggel oly sok baj van Magyarországon, elképzelem s bosszantó. De hát itt, még jó fizetés mellett is kérni kell a cselédet, hogy tegye meg ezt és azt. (If you please Madame, Miss, Sir; be so kind. Ha úgy tetszik Madame, kisasszony vagy uram, legyen oly szives, és tegye ezt, vagy azt). S ha magát beleegyezőleg meghajtva, kívánságunkat teljesítette, (thank you Madame etc. very much obliged — köszönöm Madame stb. valóban nagyon lekötelezett).

Én a télen át szolgáltnak szállást és havonként 20 dollárt fizettem, és nem egyszer történt, hogy reggel fénymázos topányban s szivarozva szobámba jött: „Sir, mára meghívtak barátaim egy társaságba; tudtára akarom adni, hogy gondoskodjék szobája és ruhái kitisztításáról, mert én alkalmasint csak holnap reggel jövök haza, jó reggelt“. Én természetesen nyájasan csak azt mondtam: „Very well Patriek, jó mulatást.“

Máskor esős időben postára, vagy más helyre akartam küldeni: „Ugy ám, de esik az eső“. „Épen azért nem megyek magam Patriek ur, hisz ott az esernyőm“. „Csak nem gondolja Sir, hogy esizmámat elrongálom ezen sáros időben; hozasson egy fiákert, s aztán csak elmegyek.“ „No maradjon inkább hon Patriek barátom, nekem úgy is több helyütt dolgom van, majd megyek magam“.

S a mint mondtam, úgy is történt, Patriek addig karszékemben szivarozott. Ilyesmi furesán esnők otthon, de nálunk már így vagyunk, s naponta igyebben leszünk. Fris németekkel még lehetne boldogulni, de nem tudván a nyelvet, sehová sem lehet őket küldeni; s mikor a nyelvet megtanulták, bizonyosok lehetünk benne, hogy az itteni szokásokat és jogaikat is már tudják.

Négereknek lehet ugyan parancsolni mindent, de itt egy néger 2500—3000 dollár, ezen sommát csak igen gazdagok fizethetik meg eselédért.

A szobaleányok, szakácsnők, szolgálók etc. itt csaknem minden este színházba, bíka és kakas viadalokra sat. mennek, s hetenként legalább egyszer bálba. Vasárnapokon pedig kirándulnak a zöldbe kedveseikkel, kiket gyakran meghívnak teára a nélkül, hogy a házi asszony valamit szállani merne; mi több, még néha udvarol nekik, ezt elégszer láttam már magam is.

Mult télen egy gazdag lady Uj-Orleansban szobaleányát illetlen feleselés miatt pálma legyezőjével arezon ütötte. A szobaleány rögtön a békebíróhoz ment, tanuval bebizonyította a tényt, elfogatási parancsot eszközölt ki, s asszonyát befogatta, ki csak, miután 2000 dollár kantiót tett le a békebírónál, hogy a törvényszék előtt meg fog jelenni, bocsájtott szabad lábra. Néhány nap mulva ítélet hozatott, minek következtében a lady 1000 dollár fizetésre ítéltetett a szobaleálynak, a rajta elkövetett sértésért.

Ez még csak megjárta volna, mert gazdag nő volt; de egész hét alatt minden újság tömve volt az eset részleteivel, s annyira letették a ladyt a közvélemény előtt, hogy kénytelen volt a városból máshová költözni.

Egész köteteket írhatnék még e tárgyról önöknek, de hiszem annyi is elég az ítteni eselédviszonyok megmagyarázásául.

Mi magamat illeti, eleget írtam utóbbi két levelemben. Miután Uj-Orleansban mindent rendbe hoztam úgy, hogy ha megérkezünk, rögtön utazhatunk; ismét vissza utaztam Biloxiba, honnét kedden ide jöttem Chandelier szigetre vízi madarakat löni.

Chandelieri sziget egyik a legkisebbek közül a Mexicoi tenger öbölben, Biloxihoz délnyugotra 92 mértföldnyire; hossza 18, szélessége 2—4 mértföld. Mivel igen jó kikötője van, hol a legnehezebb hadi hajók is biztosan horgonyozhatnak, a kormány fentartotta saját számára, s noha már sokan szerették volna megvenni, nem adta el.

E szerint a szigeten senki sem lakik, a világító torony örén kívül. A világító torony egy porphyrtúpon van a sziget egyik kiálló csücskén építve, 120 láb magas. Mellette van az őrlakása és kertje, ki egy igen derék amerikai puritán, még derekabb neje, s valamennyinél derekabb két leánya. Noha meghívtak, hogy náluk lakjam, nem fogadhattam el, mert reggeli 3—8 óra közt vadászok, s e szerint a naszádomban hállok.

Azonban 8 óra után mikor a napsugarak olvasztani kezdenek, s a madarak szintén bevonulnak rejtekeikbe, természetes, hogy mindig felkeresem a világító tornyot; s a napot lakói és lakónői társaságában töltöm. Sőt, mi több, nem elégedvén estvéneként bámulhatni a nap nyugtát; egyszer már elhagytam magam esábittatni a szép Syrenektől, hogy velük egy napköltőt is bámuljam a torony erkélyéről.

Ez valóban nagyszerű is, mit festő ecsetelni, vagy író elbeszélni nem képes!

Itt látja csak az ember a természet nagyszerűségét; s csak azt szeretném, ha egy azon emberek közül, kik azzal kérkednek, hogy „Istentagadók“, velem feljönne ama toronyba, s a nap költőt, azon égbe emelkedő test nagyszerűségét nézné meg s hallaná, mint dicsérik a szárnyasok milliói; mint búgnak a kolibrik a pálmakelyhekben, mint csevegnek a papagályok, mint kárognak a pelikánok, flamingók, és ibisek miriádjai! imitt, amott egy czápa hajhássza élelmét, amott a partokon a kagylók és csigák milliói nyüzsögnek... E mellett a kókuszfák, a hickory, legyező és más pálmák, égbe nyúló koronáikkal, a jázmin, banán és saszaparilla ligetek ezer és ezer tarka lakóikkal! S azután, ha jó egy fergeteg s mint Petőfy mondja „villám üstökével barázdákat szánt a felzajlott habokba“ mindez, mondja meg nekem az atheista, magától termett és senkisé is igazgatja?

Most látom át, mily óriási tudomány a természettudomány, s megvallom csak azóta vagyok igazán vallásos, s e szerint ön magammal nyugodt s meglegedett, miolta természet-buvár vagyok; mert minden állat, minden ásvány, s minden növény bámulással tölti el keblemet az isteni hatalom s tehetség iránt.

Naszádom meglehetősen inogni kezd, a nap is hanyatlik, s nemso-kára leszáll az átláthatlan tengertükör mögött; a világító toronyban is látom a mint a nők a tükröket tisztogatják s a lámpa béleket rendezik; megyek azért a nap nyugtát bámulni, s pedig sietnem kell, mert különös az est a tropicus égálj alatt.

Itt nincsen is tulajdonkép este, mert mihelyt a nap felső félköre is elbujt, 10 Perez mulva tökéletes korom setét éj van. E különös, de ugy van.

Itt az esti szürkületet csak regényből ismerik, s hogy tropicus égálj alatt ne volna, sohasem hallottam, vagy olvastam, s pedig még is ugy van.

Igen bajos azért itten az éji és esti pilléket fogdosni, (pedig Istennem, mily sok és szép van!) mert ezek épen csak napnyugtakor röpdösnek a virágokon, s ha az ember a száz és száz közül hármát négyet el-foghat és tíre szurhat, nagy szerenese, mert 10 Perez mulva setét van.

Az igaz, hogy a hold itt is világít, az az nekünk is; de jól tudjuk, nem mindég, s nem sokáig, a szerelmesek méltó örömére. A tolvajokéra mondanám, de hála a sorsnak, itt tolvajok nincsenek, ha csak bő értelem-ben a szeretőket nem ezimezzük ezeknek; mert hisz (a ki mint veszi) a szerelem is egy neme a tolvajlásnak.

Meg kell vallanom, alig irigyeltem még emberek sorsát jobban, mint épen azokét ott azon boldog világító toronyban; de meg is vagynak elé-gedve sorsukkal eléggé.

Köröskörül az elláthatlan tengertükör terül, a merre csak szem lát; szép ligetek énekes tarka madarakkal; vad és hal bőségben; gyönyörű kert, kristály tiszta jó forrás viz a sziklában, csinos ház, jó zongora, gaz-dag könyvtár, s mindnyájan, kik ezt birják és élvezik, példányai az an-gyal jószág, becsületesség-, barátság-, és vendég szeretetnek.

Az igaz, hogy noha néha a parti városokba mennek a nők bevásá-rolni, s ily alkalommal néhány napig ott mulatnak, mégis sokszor ros-zsul eshetik nekik, hogy gyakran minden társaságot sokáig nélkülöznek. Ezt ők kereken tagadják, de én hiszem, hogy mégis ugy van s ha másból nem, azon tulságos szívélyesség- s valóban oly testvéri ragaszkodás- és gyermekes örömből kell következtetnem, mit irányomban tanusítottak s tanusitanak.

Pipagyujtó, Decatur megyében, Iowa
Státusban. Augusztus 2 -án 1854.

Kedves anyám !

Már eddig azt tapasztaltam , hogy Uj-Orleans azon hely a szabad státusokban, hol hamar lehet pénzt szerezni ; tehát arra határoztam magamat hogy oda fogok utazni, azonban a nyári időszak alatt tökéletes tétlenség állott be ott is a sárga láz miatt. Azt gondoltam, jó lesz , ha egyuttal Ujbudai hazámfiait s barátimat is meglátogatom , s a nyarat náluk töltöm el. Én nem soká szoktam deliberálni, azért most is alig alapítottam meg a tervet reggel , délben már megvettem a lovat, kantárt, nyerget, stb. s estve 6 órakor ugyan az nap (august. 2-án) utra keltem.

Van sokkal közelebbi út Ujbudára lóhátón, ha az ember St. Louisból Burlingtonig gőzhajón megyen ; én azonban részint nem akarván viszszautazni, részint a vadászat s vadvidék kedvéért ezen kimondhatatlan nehézség- s nélkülözésekkel egybekötött járatlan utat választottam magamnak sans gêne.

Első éjen át szünet nélkül utaztam , s az út még csak meglehetősen volt, mert imitt amott már láthatni faházakat, noha 6 év előtt még indiánusok laktak ott. Az út azonban a víz kedvéért (ítatás végett) igen sokszor átmegy a Grand River nevű folyón, hidnak híre sem lévén, természetesen át kellett usztatnom mindég.

Az éj setét volt, s utóbb meguntam ezen mulatságot, mert mindenkor övig vizes lettem az usztatásnál, a prairiekből pedig okvetlen erdőbe akartam reggelig érni, részint hogy vadászhasak, részint pedig hogy lovamat a legyek ellen oltalmazhassam , melyek itt a prairieken milliónként repdesnek, és igen kinozzák a lovat. Tehát elhatároztam, hogy a folyó balpartján keresztül vágek egyenesen a prairien.

Elővettem kompasszomat s megindultam. A fű azonban a folyó közelében oly magas volt, hogy néhol 3—4 magyar ölet maghaladott, azért feljebb mentem a dombos prairiere, hol irányt vevén, egész reggelig ut nélkül vágatva lovagoltam ; de még reggel sem láttam sehol a láthatáron fát.

Végre 10 órakor, nyugotra fekete foltokat pillantottam meg, s 12 órakor egy patakhöz értem , hol tanyát ütöttem , s 17 órai lovaglás után

lovamat is kipányváztam. Vizért menve a patakhoz, alig 25 lépésnyire tanyámhoz egy szarvast lőttem, s pompásan delectáltam magam belőle ebrédre s vacsorára. Estve pedig két pulykát lőttem, s reggelire ezek egyikét sütittem meg.

4-én reggel 10 óra körül tovább indultam, s egész nap a prairien lovagolván, mintegy éjfél körül egy szép fiatal tölgyes erdőben telepedtem le. Reggel óta nem evén semmit, alvás helyett vadászni mentem, azonban a setétség miatt semmit sem lőhettem, noha a fák között nagy robajjal elég pulyka repdesett. Végre reggel egy tuczat vad galambot lőttem, s nagy étvággyal elisköltöttem őket kettőig, melyeket tarisznyámba tettem azon esetre, ha megéhezném.

5-én éjjel tovább indultam, s gyanítván, hogy nem messze lehetek Trenton várostól, s igen éjszakra vagyok, nyugoti irányba vettem vonalamat; reggel ismét prairien kellett utaznom, de 10 óra körül elértem a Grand Rivert, tehát ismét az utra kerültem s délután 3 órakor Trentonba érkeztem. Trenton helyén ez előtt 6 évvel épült az első faviskó; nem sokára Kaliforniában aranyat találtak, s ez volt épen az egyenes vonal, melyen a kivándorlók keletről Kaliforniába utaztak, s így a kunyhó mellett hamar házak épültek, úgy hogy Trentonnak ma már közel 400 házból 1200 lakója van, s mintegy 10 mértföldre körüskörül be van telepítve gazdákkal. Trentonban 2 napig pihentem, vagy is inkább pihenttettem lovamat.

9-én ismét tovább indultam, s két napi utazás után, mely idő alatt szinte az erdőben kampiroztam, 11-én reggel Princeton nevű városkába érkeztem, mely a legközelebbi magyarhoz (V. . ga Ferencz) csak 42 mértföldnyire van. Vágyva vágyván már barátimat ölelhetni, nem soká időztem Princetonban, hanem mihelyt lovamat elláttam, utamat folytattam éjszaknak.

Princetonnál ömlik a Grand Riverbe Thompson River, (Thompson folyó) mely a magyarok által birt földeket ketté szeli, ennek partjain felfelé lovagoltam, gyermekiesen örültem a hullámoknak, melyek hihető csak néhány óra előtt vettek búcsut barátimtól. Végre Fairview nevű városba értem, (mely közvetőleg legyen mondva, még csak két nyomoru fa őlből áll), hol Iowa státus déli határába léptem, hova V. . ga Feri háza csak 4 mértföldre van, azonban mivel a Thompson jobb partján lakik, s ennek medrét nagyon kimosta az árvíz, süppedősége miatt a fairviewiek tanácsára nem mertem fáradt lovammal rajta átgázolni, hanem inkább M. . . . nyi Józsi átjárásáig lovagoltam 4 mértföldet tovább éjszakra.

Besötétedvén, s nem tudván a járást a berkes mély erdőben, kénytelen valék itt egy görbe fán a vizparton meghálni, s csak reggel keltem át a Thompsonon. Már 3 mértföldre megláttam a prairien egy dombtetőn M nyi Józsi házát, mit ő P i p a g y u j t ó n a k keresztelt; midőn fél-mértföldre értem hozzá, már meg láttam őt is, a mint háza előtt kaszált a bornyuknak, s fia Tivadar fejte a teheneket. Meg nem leptem őt annyiban, mert megismertek ők messziről; de meg leptem annyiban, mert nem is álmodtak láthatni. Az öröm nagy volt! Józsi, szegény kömlyezett is, mi nála (vallomása szerint) nem épen mindennapi dolog.

Józsi jelen birtokát, mit nagy részben kézi munkája, s vas türelmű szorgalma által szerzett, eladta D . . hos Ernő nevű torontáli fiúnak, ki jelenleg vele lakik, igen derék művelt egy ember; egykor K . . Ernőnél volt uradalmi ügyvéd.

Józsi más birtokot vett ide 6 mértföldre (éjszakra), már ott is építi házát, s tavasszal oda fog költözni. Szomszédságában H . . er Naezi számára is (Pécsről) vett birtokot, kit minden órán várunk, mert már Chicagóból nejével s gyermekeivel elindult. Magyarországot csak június végén hagyta oda.

Igen el vagyok még foglalva az itteniek vizsgálásával; természetesen, még félig sem beszéltük ki magunkat. Józsival; jövő leveletem csak akkor fogom ismét utnak indítani, ha valamennyi magyart itten bejártam, hogy irhassak róluk körülményesen. Addig is egy kis földképet küldök tájékozásul, hogy jövő leveleimen eligazgadhassunk, lássák, kik, és hogyan laknak itten.

Uj-Arad; Decatur megye, Iowa
státus october 29-kén 1854.

P . . rni Antalt, ha vele találkozandom valahol, szokásom szerint hazafui szivességgel fogadandom. L . . dyt igen jól ismerem, sokáig Uj-Yorkban, utóbb Philadelphiában élt, hol egy mázos ajtókilincs gyárban mint könyvvezető működött; még mult év elején azonban (épen akkor, mikor én Sz. Louist oda hagytam, elment Konstantinápolyba. L . . dy meglehetősen beszél törökül, és ismerős az ottani viszonyokkal. Jelenleg

csak hiszem, de bizonyosan nem tudom, ott van-e még. Amerikában sok szerencsét tehetett volna a nők közt, mert igen szép és kedves maga alkalmazású ember.

M . . . nyi Józsiáról mindent megírtam, de azt még elfeledtem, úgy hiszem, hogy neje nem akarván utána kijönni, egy kis német leányt vett magához, ki süt, főz, mos, fej, sat. Minden tekintetben derék és jó leány, mert Józsit nagy urrá tette, ha meggondolja az ember, hogy azon szellemi foglalkozásokat, az előtt három egész évig, Józsi maga végezte el. Sőt mi több foltozott, üngöket, gatyákat, kabátokat, nadrágokat, még csizmákat is maga varrt. Varrt volna köpenyeket is, de erre nincs szükség, mert itt mindeuki egy pokróczot szokott (legyen bár piros, vagy kék, esik, vagy fehér az mindegy) közepén ollóval, ha ez nincs, késsel vagy bicskával kivágni, aztán fejét rajta ki dugja, bele takarózik, s úgy sétál benne a hó tetején, mint akármelyik burgermeister finom makintoshjában, vagy akár a római praetor bibor palástjában.

Józsinál nem soká voltam, mert vágyva vágytam többi hazámfiait is láthatni. Legelőször V . . . a Ferenczet látogattam meg, mert legközelebb lakik Józsihoz. V . . . a háza legszebb tán az egész Státusban; ő a szó szoros értelmében európai ember, s azért itt vagyonának több mint felét kényelemre költötte. Gyermekei nincsenek; de azért lehető megelégedésben tölti napjait szeretetre méltó (még fiatal) neje és P . . . er Gyuri társaságában.

P . . . er Gyuri még U . . . ival jött ide, s tehát első telepedő volt. Ő is foglalt birtokot mint mindenki, de nem soká lakott rajta, hogy javítsa, s élelmezésére használhatóvá tegye. Mikor szegény hazánkfiak ide jöttek, rémséges vadon volt ezen vidék, a legközelebbi fehér ember 120 mért-földre lakott; sem utak, sem semmi! Azután a jövevények közül senki sem értett a munkához, s így türelmét veszítve, mindenki kétségbe esett már.

P . . . er Gyuri látta, hogy ez szétbomlasztja a kolóniát, melynek ő volt egyik alapítója, oda hagyta saját tűzhelyét, s segítette a többit; mikor maga desperált, mindenkit vigasztalt; mikor belőle a remény végszíkrajá is kihalt, másokat fényes rózsás reményle ringatott; mikor neki esontja is fázott, másokat takargatott és melegített; mikor neki csizmája sem volt, mások pamlagait huzdalta be; mikor neki még ágya sem volt, másoknak épített fényes szereket; mikor neki még kenyerere sem volt, a nőknek itt ott virágos kerteket arrangirozott. Illyen volt P . . . er Gyurink, s csak egyedül az ő nemes lelkének, s áldozat készségének lehet tulaj-

donítani, hogy a kolónia, miután a parázson keresztül gázolt, kibékült sorsával, s jelenleg oly irigylendő helyzetben van.

Az igaz, hogy P...er Gyurinak még ma sincs semmije (puszta földjét kivéve), de mit törődik ő azzal, ha körülte mindenki boldog és megelégedett; azon öntudat keblében, hogy boldogságát mindenki neki köszönheti, annyi megelégedettségnek ő az alapítója.

Ilyen ember volt nekem mindég az ideálom, s kimondhatatlanul örülök, hogy P...er Gyuriban sohasem esalatkoztam, de mindég az önzést gyűlölő s utáló férfias jellemnek tartottam. Épen U...y családját gyógyíttatta Gyurka, a mint V...ga Feri tél közepén nejével ide megérkezett; ő mint egykori torontáli alispán, igen természetes, hogy nem igen szokott oly élethez, mint minőbe itt bele lépett, noha erős akarat és férfias türelem meg volt benne, úgy nejében is minden, mit egy angyal jószágú, művelt és lelkes nőtől józan ésszel várni lehet, de ki volt még képes a természet romboló karjai ellen küzdeni? A hideg, nélkülözés, szél, egy szóval az elemi viszontagságok már az első napokban ágyba terítették őket. A kétségbeesés rémitő sírvölgyére P...er Gyuri terjeszté ki mentő karjait; öt hat, sokszor tizenkét beteg, tehetetlen, félénk, vagy tunya egyénnel főzött, mosott, fűtött stb. a mellett építtette a házat; egy szóval oly physical erőt felül muló tevékenységet fejtett ki, s oly annyira lehetővé tette a lehetetlenségnek látszót is, hogy betegei felüdültek, hozzá szoktak sorsukhoz, a beérkezett tavasz virágait már kibékülve mosolyogták meg; s jelenleg tökéletesen meg vagynak elégedve helyzetükkel. Mind a mellett azt mondják V...áék: ez csak addig tart még P...er náluk és velük lessz; mert mihelyt ő elmegy akárhová s akármi ok miatt, ők is eladják mindenüket, s ott hagyják Iowát. Ettől fél Gyuri, mert látja, hogy boldogok V...áék; (s láthatja hogy megis érdemlik, hogy azok legyenek) s inkább azon áldozatot hozta, hogy maga rab legyen, megfogadta, hogy V...áékkal fog élni, s meghalni, ha a sors úgy akarja. V...ga, mint mondám már, egy szilárdlelkű, talpíg becsületes férfi, szeretetre méltó férj, ember szerető, s áldozatra kész barát.

Neje szerető nő, sorsával mindég megelégszik, mert nem csak mivelte, de lehet mondani, tudós nő, minőt keveset láttam még ez életben. S hozzájuk P...er még tökéletes jelképe a férfias becsületességnek, ellehet képzelni, hogy ők jól megférnek s együttléstük tartós leand.

Először nem sok ideig voltam itt, mert különösen M...széket akartam látni, de onnét a váratlan események, miket utóbb előfogok sorolni, elszólitván, hamar ismét ide jöttem, s azon időt, melyet még itt akarok tölteni, itt fogom tölteni Uj-Aradon, V...áéknál. Mert a helyet

neje kívánságára Feri Uj-Aradnak keresztelé, mely név alatt az újabb földképeken is megtalálható, noha V... a háza, istállói, fészere és ólái még most az egyedüli képviselőji a névnek, s hihető nem is leend soha várossá, legalább Feri kezében, tudom nem lesz azzá.

Most azonban ideje, hogy az itteni életnek némi prakticus oldalával, vagyis europaiasan szólva, materialis oldalával ismertessem meg önöket, de mielőtt ezt elolvasná édes anyám, üsse fel Londonból irt s kívándorlást okadatoló leveleimet, s aztán ítéljen, milyen próféta voltam akkor.

V... a Ferencz p. o. 2250 dollárral indult el Londonból 1851-ik év végén; az út és bevásárlás az ide legközelebbi városban megemésztett 680 dollárt, háza került (mert igen szép hat szobája van) 800 dollárba, a többi épületek 150-be; 500 dolláron marhát, birkát, sertvést, stb. vásárolt, s kezében csak valamivel maradt több száz dollárnál, a 640 hold földet csak 5 év múlva kellett volna lefizetnie. Az első év bevégezte oltá kényelmesen él, második évben már el is adott; s jelenleg a 640 acrenyi földjéért (melyből 120 van bekertelve és mivélés alatt) a házzal és egyéb épületekkel együtt 10 ezer dollár kész pénzt ígérnek neki! Ehhez járul 80 darab marha (közte 20 ökör) 200 sertvés, 60 birka, 4 ló, mi összesen legalább 2000 dollárt megér.

Igy három rövid év alatt 2250 dollárból már legalább 12000 dollár lett! Mikor V... a itt megtelepedett, a Thompson folyó jobb partján ő volt az első fehér ember, jelenleg hozzá ötven mértföldre köröskörül egy talpalatnyi bitang üres föld sincs; minden el van foglalta, s 10 mértföldnyi körben hozzá már két gőz- és négy vízi malom örül és fűrészel. Három mértföldnyire van egy gyógyszertár, s két orvos, két mértföldre bolt, hol minden colonialis áru és ruhanémű mindég kapható.

A kívándorlók sora végét nem éri, naponta számtalanok utaznak nyugot felé, kik mindent megvesznek helyben, a mi csak eladó. V...ának az idén (pedig nem legjobb termés volt) 1100 bushel kukoricájá, 400 bushel burgonyája, és 200 bushel babja termett, s a kukoriczát csak nem erővel veszik tőle 60 centen a bushelét, a babnak bushel-je pedig már jelenleg 80 cent (4 vft), tehát most rosztan termésével is mintegy ezer dollár jövedelme van egyedül a termésből. Azonfölül a marha és disznó meggyapju, stb. mint számadásaiból kitetszik, január 1-től mai napig 342 dollárt hajtott. Egy szóval V...ga, három évi munka után úgy áll, hogy akármely perezhben eladhatja holmiját; s ha neki tetszik Párisba vagy Londonba mehet lakni, s ott is élél becsületesen tőkéje kamatjából.

Az igaz, hogy dolgoznak mindnyájan, de hát mi a manót csinálnának itt mást? dolgoznak, mert nekik úgy tetszik még most is; jó izüen

esznek s alusznak reá, mint soha ezelőtt. V...ánénál ugyan van egy női segéd (itt nincs cseléd, hanem „help“ segéd) de azért mindent megtesz maga is, értem a ház körül. Én, mióta itt vagyok, a belső departementet vettem át, reggel 5 órakor kelek és a szivó padon forgácsot metszek, aztán befűtöm a konyhán a tüzhelyet, a sajtárokot megtöltöm vízzel, s kisépre a konyhát. Aztán megvetem ágyamat, s P...erét, s szobánkat szintén kisépre. Már ugy bele tanultam ezen mechanimusba, mintha egész életemben szobaleány lettem volna, s megvallom őszintén, igen igen szívesen megtenném egész életemen át, feltéve, hogy körömben is mindenki megtenné a maga dolgát.

Mig én így munkámat végzem, P...er kisépri a pitvart, s fát vág, hogy pótolassék az, mi a reggeli alatt eltűzeltetik. V...a Feri pedig megitatja a borjúkat s lovakat, s megfeji a teheneket. Mig ezek történnek, addig a nők szobáikat kitisztítják és reggelit készítenek; úgy hogy 6 óra körül, mikor én leteszem a süprűt, P...er a fejszét, V...a a tejesevényt, a reggeli már az asztalon van. Reggeli után „more patrio“, az az magyar szokás szerint egy pipa dohányt szívunk együtt a konyhában, aztán következik a napi munka.

Most p. o. a kazalokat póznázzuk, mert a szél egy kissé felborzogatta őket. Mult héten burgonya szedés, az előtt kukoriceza fosztás volt, s így mindég mint lenni szokott. Én azonban ritkán veszek részt e munkában, mert a házinő nekem a szobaleányi foglalkozás mellett még a főerdőmesteri departementet adta. Tehát reggeli után (mi, elisfeledém mondani, kávé, fris vaj-, méz-, és hideg fáczán, vagy fogolyból áll, meléje kukoriceza kenyér vagy is prósza, és fris forrásvíz), vállamra veszem a puskát, s vadászni megyek; s milyen eredménnyel, csak abból is megítélheti anyám, hogy mióta itt vagyok, 21 szarvast, 78 pulykát, 53 fáczánt, s néhány száz foglyot és prairie-tyukot lőttem. Jelenleg pedig annyi a vadlúd, kácsa, hattyu, daru, és más vízi madár, hogy alig lehet a szót megérteni sáppogásuk és gágogásuk miatt.

Elképzelheti tehát édes anyám, hogy itt a szakácsnék nem esnek kétségbe, kivált ha oly vadászt tartanak jó szóval, mint például én vagyok. Minden másod s harmad nap azonban más kvalitásban is kell szerepelnem, mert egy úttal fő halászmester is vagyok, ilyenkor aztán akár horoggal akár hálálóval annyit szoktam fogni, hogy a sertvések is megúnják. Pisztrángok, haresák és angolnák nagy bőségben vagynak nem csak a Thompsonban, de minden mellék ágaiban is.

Pontban 12 órakor szól a harang, s fél óra mulva mindenkinek otthon kell lenni. Ebéd után egy pipa dohány, s pedig otthoniasan fe-

kete kávé mellett ; aztán következik a napi munka folytatása, miben én is sokszor részt veszek , de még is többnyire a házi nővel szoktam kilovagolni vagy a nyugoti nagy prairiekre, vagy ide oda látogatóba a szomszéd nőkhez.

Estve 6 órakor a harang ismét teára hívja hiveit, ilyenkor aztán mindnyájan már pongyolán vagynnk, s én elbeszélem vadászati s halászati kalandjaimat, ők meg elbeszélik, hány burgonya volt ez vagy amaz kupocz alatt, s hogyan szakadt ki ez vagy amaz lepedője a kukoricza alatt stb. Lassanként azonban tovább megyünk, mindég tovább, míg át repülünk az Atlanti Oceánon s Európába termünk ; ott sem állunk meg, de tovább vándorlunk keletre az ó világ zugába, s mikor meg néztük a hazát, az egyetlent, a páratlant minden hazák közt, felkeressük önöket is rendre. Én szívesen elmegyek Gyurival együtt Aradra s Fériékkal Temesvárra ; aztán elmegyünk mindnyájan Gyurival Krassóba ; míg végre ők is eljönnek velem Somogyba. A mily örömmel kezdjük meg a csevegőutat, közönségesen oly borús arccal jöväünk reá utóbb, hogy csak gondolatban kisérjük az ajkak utazását, s mindég széken ülünk a párolgó tea mellett.

Ilyenkor nem egyszer lopózik könny szeméinkbe ; de Gyuri jelen van, s mikor látja, hogy mindenki malmáról fogy a víz, mikor sohajtást hall, vagy látja, hogy zsebkendőt keres önkénytelenül a kéz ; előáll és szólí : halljuk csak, hol is hagytuk el tegnapi ; igaz ! s olvasni kezd egy újságlapot, vagy félben szakasztott regényt, míg lassanként oda vonja a figyelmet magához ; a lélek új tápot nyer, s feledteti a testtel a legszen-
tebb nyughelyét, hazája földjét s benne övéit !

Sokszor 12 óra elmulik éjjel, mikor lefekszünk, s ágyban is még soká beszélünk Gyurival a multról, s a multak emlékével alszunk el, a multak emlékével álmodunk, míg a reggeli zörgés emlékeztet a valóra ; én forgácsot megyek metszeni ; Gyuri fát vágni, Feri a bornyúkat itatni. Ez az élet prózája ; de van azért benne poesis is, azt tagadni nem lehet. Megírtam a mint van, önök kibécézhetik, hol a próza, hol a költészet. Én is kommentároznom, de most látom ijedve, hogy levelem már megint dupla lett. Jövö alkalommal többet.

Uj-Aradon, Decatur megyében, Iowa
státusban, november 28-án 1854.

Kedves anyám!

Utolsó levelemben V... a Feri barátom házáat, kül s bel körülményeit irtam le, most a hirneves Ujbudát (ángolul New-Buda) akarom önökkel megismertetni:

Ha a Thompson balpartján megy az ember, s a városkához mintegy $\frac{1}{2}$ angol mértföldre ért, a folyó egy kanyarulatánál keletről nyugotra azon kilátás nyílik a szem előtt, melyet levelem homlokára karcoltam, mely azonban, mellesleg legyen mondva, tökéletesen természet hű.

A háttérben ugyanesak a bal parton felnyúló hegyek mögött T... cs, volt huszár kapitány lakik, s hozzá éjszakra 10 mértföldre M... szék vannak. A várossal szembem a jobb parton felémelkedő erdőség M..... nyi Józsi tulajdona.

A város jelenleg 8 házból áll, a legszélső egyszersmind egyedül álló az éjszaki oldalon, a posta ház, jelenleg valami Kellerschon nevű német tulajdona, ki egyszersmind a postamester is.

A hozzá legközelebbi B..... czei Tamás szij- és nyereggyártó lakása. Aztán következik a „Grocery“ az az bolt, hol minden kapható, mire csak szükség van a vidéken, magyarok birják társaságban, kik hetesen felváltva kezelik az eladást.

Van még egy kovács, egy asztalos, egy orvos, s két amerikai bőrkereskedő, s mind a 8 egyúttal vendégfogadós, mert amerikai szokás szerint fizetés mellett mindenki befogad vendéget.

Jelenleg a bőr kereskedők miatt mintegy 300 indián család (pottovatomiek, choktavok és foxok) táboroz a város körül, kik élénk eserekereskedést üznek a magukkal hozott belénes, élen, szarvas, medve, hód és rakoon bőrkkel. A házak mind deszkákból építvék, fehérre festvék s igen jól néznek ki. Jövő évben épülend egy gőzmalom s két fűrés malom is. Ezentúl még 4 bolt fog megnyitvatni, egy szálloda s egy gyógyszerár. Templomról még nincs szó...

Mikor még U.... itt lakott, egyszer a státus kormányzója meglátogatta őt s kérdezte tőle „hát Mr. U...., hol van a templomok? mire az öreg azt válaszolá: a „pokolban.“

Ujbudának igen szép és kedvező fekvése van minden tekintetben, s hogy eddig jobban nem gyarapodott, kétségkül U.... indolens fukarsága az oka. A helyett hogy a szétszórt magyarokat egyesítette volna, s 19 ezer holdat haladó birtokából mindenkinek annyit juttatott volna, hogy rajta megtelepedhessék, a kedvezményeket, mikben a magyar ügy miatt öt részesítették, arra akarta használni, hogy szegény szerencsétlen honfi társait kizsákmányolja, s rajtuk nyereszkedjék. Kimérte a város helyét, lelkes proclamatiókat bocsájtott ki, s mikor messzéről ide jöttek szegény magyarok, hogy letelepedjenek, s mesterségüket folytathassák, 150 □ lábnyi üres házhelyet, mondom 150 □ lábnyi üres házhelyet 100 dolláron (s nem alább) ajánlt nekik.

Ez természetesen oppositíót szült, s mindjárt öten másutt mértek ki városhelyet, s különféle feltételeket ajánlottak a letelepedőknek. A vidékieket is U.... tette elidegenítette s midőn az itt megtelepedők mezei gazdaságukat folyamatba tették, nem lehetett őket arra bírni, hogy boltosok legyenek. S így a tervezett város megbukott. Mikor U.... mult év tavaszán elment, csak saját háza állott a város rengeteg helyén, t. i. a posta ház. Mihelyt azonban elment, új kísérletet tettek, P... er Gyuri elfoglalta a kimért városhelyet, irkált, firkált, agitált, míg nem fáradhatatlan szorgalmának sikerült azt kivinni, hogy ma már, (18 hónap multával) tökéletesen reményleni lehet, hogy Ujbudából csakugyan város lesz.

Ennek bebizonyítására elég legyen azon egyetlen egy adat, hogy B.... ezei egy év alatt 78 nyerget, és 243 kantárt adott el. A kereskedők pedig boltjukból 1750 dollár áruportékát kész pénzen, s 2400 árut bőrökért adtak el.

A posta hivatalból az elmúlt 12 hónap alatt 950 levél, s 7000 újságlap adatott ki; mi minden esetre bámulatos egy europai előtt, mert a környék legnagyobb városa csak 8 házat számít, tehát ezen nagy közlekedés és forgalom a farmerek, s a keresztül utazó kivándorlók által hozott létre.

Kevés tőkével itt roppant vagyont lehetne még szerezni; t. i. szesz italokat, lábbelit, ruha neműeket, lőszereket, stb. nyers bőrökért lehetne becserelni az indiánusokkal, s ezeket Sz. Louisba szállítani, mi által 200 percentnyi tiszta hasznot lehetne nyerni.

Naponta egymást érik már a baromkereskedők is, kik nagy áron öszevásárolnak marhát, sertvést, juhot, lovat, s kora tavasszal torony irányában Kaliforniába hajtják.

Jelenleg 30—35 dollár egy bornyus marha, oka mert Kalifornia népessége óriásiilag szaporodik, s a nyári nagy szárazság miatt, mely min-

den legelőit leperzselé, arra van kárhoztatva, hogy soha se tenyészthesen barmot, hanem importálja aranyaért. Iowa legközelebbi státus (1600 m. föld) Kaliforniához, s arra van teremtvé, hogy örökös marhalegelő legyen; száz és száz mértföldre terjedő buja rétek, remek patakok s sűrű ligetek, mindez azon előnyt adja Iowanak hogy kizárólagos baromtenyésztője legyen nem csak Kaliforniának, de minden czentúl alakulandó státusnak is a Csendes tenger partjain. Most még nem megy oly nagy skálán, mint mennie kellene, mert 1-ször nincs annyi marha mint kell; 2-szor a szállítás soká tart, és veszedelmes. De legfeljebb 5 év alatt elkészülend a vasut Davenportból San Franciscoba, mely 3 mfl. távolságra lesz a legészakibb magyarhoz; ez alatt a népesedés is annyira megszorodik, hogy a szükségletet ki fogja elégíthetni, s ekkor majd igazán beáll az itteni vidéknek virágzó kora. Ekkor Uj-Yorktól San Franciscóig, vagyis az Atlanti Oceántól a Csendes tengerig az itteni kolóniának úgy szólva szívéen vonuland keresztül az egész óriás forgalom.

Holnap vagy holnapután tovább, addig is Isten önökkel, mindjárt szarvas vadászatra megyünk, s a posta ma estve elindul.

Ha a sors úgy akarja, hogy valaha még megláthatom önöket, egyedül ezen négy holnapi életem részletes elbeszélése néhány estvét veend igénybe.

Még addig semmit sem dolgoztunk a borzasztó hideg miatt, jövő holnapban azonban minden esetre elfognak kezdeni. Első teendőnk leendő Kanzás nyugoti határát megállapítani, ez álland egy vonalból éjszokról délre. Ezután ezen vonallal parallel vonalokat húznunk nyugotról keletnek, egész a Misszouri folyóig, mely aztán a megyék éjszaki és déli határát jelölendi. Ha ez kész, akkor jönnek az éjszak délrőli parallel vonalok, melyek a megyék nyugoti és keleti határait teendik, aztán még minden megye, azaz minden négyszög 36 sectióra, azaz 36 egyenlő négyszögre osztatik fel.

Elképzelhetik, hogy ily munka, midőn a feldarabolandó föld hossza közel 300 mértföld, s szélessége 240 mfl. mily soká fog tartani.

Ne képzeljék azonban, hogy ezen egész roppant terület telve van földmivelőkkel. Az állítólagos 60 ezer lakos, (mely azonban alig megy 20 ezerre) a Missouri folyó mentében van apró városkákban elszórva. A Missouri folyótól mintegy 10—15 mértföldre nyugotnak kezdődik a nagy prairie, hol az ember 50—80, 100 mértföldet lovagol s nem lát egyetlen egy fát sem; csak a patakok és folyók szegélyezvék mindegy 100 lépésnyire szegéllyel, melyen fa és bokor terem, a többi mind elláthatlan

fűtárség. Azért oly hideg a klíma, a föld mindenütt ki van téve a szeleknek. A tél e körülmény miatt valóban borzasztó.

Indián mintegy 25 ezer lakik a területen, s 8 nemzethez tartoznak, melyek mindegyike külön nyelvet beszél. Körültünk a Cow, és Chikápoó nemzet lakik. Mindezekről azonban jövő levelemben.

Uj-Buda Decatur megye, Iowa
státus. Február 16-án 1855.

Kedves öcsém!

Decemb. 19-ről irt soraidat tegnap este vettem, innét és ide a posta kissé lassacskán jár még, mert Keokukból (hol osztályozó posta hivatal van, s azért oda kell minden levélnek előbb menni) csak egyszer jár hetenként Budára a posta, mivel az utak még máig is csak Isten ő szent felségének művei.

Lóháton botorkál hozzánk Mereur ő kegyelme; semmi sem természetesen azonban, mint az, hogy mikor a posta-málha igen nagy, egyszerre lóháton mindent nem lehet elvinni; így tehát p. o. ha 25 zsák ujság és levél van számunkra, a legény kiveszi közülük az első egy párt, a többit pedig ott hagyja az utána következőnek, ki aztán hasonlólag cselekszik. Végre ha a zsákok tekintélyes quantitásra szaporodnak, összeáll az itteni lakosság, s elmegy érte ökrös szekéren. Van reá példa, hogy egy ily expedíció 49 zsák levelet és ujságot hozott Budára.

Egyébiránt ne gondold, hogy ez mindenütt így van Amerikában; sehol a világon sebésebb posta közelekedés nincsen, mint épen e világ-részben.

Uj-yorkból Keokukig például (2200 mértföld) 52 óra alatt jő a posta. Két év múlva erre is már kész lesz a vasut, (Ujbudától éjszakra), s akkor Keokukból 12 óra alatt itt lesz naponta a posta; s pl. Győrből a levél 19 nap alatt fog Budára érkezni, mi ha felvesszük, hogy közel 8000 mértföldnyi távolság, mégis csak kielégítő leendő legalább addig, mig nem a léghajókon fogják a szállítást eszközölhetni.

Mióta a szabad státusokban, és Közép-Amerikában élek, szinte szakadatlan dolgozok s irataim már óriási halmazzá szaporodtak;

én ezeket azonban csak magyarul akarnám közzé tenni s fájdalom, a körülmények gátolnak ezt tehetnem.

Nem ereszkednék-e Kovács Pál ur velem valamely összeköttetésbe, illetőleg irodalmi vállalatba? ő oda haza mint kiadóm működhetnék, s hiszem, mind kettőnkre nézve nyereséges vállalat lenne. „Utazás az Éjszakai amerikai szövetség éjszakai és közép államai-ban;“ — Utazás az éjszakai amerikai indián területen;“ „Luiziana és Texas“; Utazás Középamerikában; „A mexicói tengeröböl és szigetei“. „Utah és a Mormonok“; „A magyar kívándorlók története Éjszakai-Amerikában“ ezimi dolgozataimat, ha kell, rövid időn rendbe szedhetem, s oly állapotba helyezhetem, hogy a bírálatot kiállják.

Mindezen munkák pedig nagy érdekűek lennének a magyar olvasó közönség előtt, már csak azért is, hogy nagy részint egyedüliek lennének szakukban. Nekem semmi kétségem sincs, hogy néhány ezer forintot lehetne általa szerezni, s oly helyzetbe hozna, hogy továbbra is szakadatlanul az irodalmi téren működhetnék.

Arra kérsz, irjak valamit az itteni farsangról. Ez, megvallom nehéz feladat, de mind a mellett megpróbálom:

Amerikában a keleti státusokban, és általán a nagy városokban sok tekintetben különbözik a farsang ünneplése az európai modortól, de még itt is mindenütt különböző. Mindazoktól azonban nagyon eltér a modor, a mint itt nálunk Iowában áldoznak Carneval kisasszonynak. Minket Amerikában mindenki ezen czimmel illet „Back woods men“ (azaz a rengeteg emberei, mert a civilizáció előpostái vagyunk s irtjuk számára a rengetegeket) s e szerint mulatságunk is a vadság és civilizáció közt foglal egy bizonyos helyet.

Most tehát a Backwoodsman-ek, azaz a mi iowai farsangunkról írok. Itt tulajdonkép kevés ember is tudja, hogy ez a szó „carneval“, vagyis farsang valamely nép szótárában előfordúl; de mivel itt is csak emberek laknak, tehát ők is nem annyira divat és szokás mint természeti üsz-
tönnél fogva mulatnak és tánczolnak.

Hogy ezen kedvesapongás történetesen épen azon időbe esik, mint bár hol másutt a világon, annak egyszerű okát nem abban kell keresni, hogy keresztény kalendáriom határozza ezt; de mert január és mártius közt van itt mindenkinek legkevesebb dolga, s tehát legtöbb ideje mulathatni.

Táncztermek, vagy más mulatságra számított helyiségek itt sehol sincsenek, mert nem hajtának jövedelmet, már pedig Amerikában sem-misem tétetik prakticus czél nélkül.

A bálók tehát itt mindig a hölgyek indítványára, de egyedül a férfiak költségére adatnak, bizonyos nemével a részvényes aláírásnak. Miután a hely meg van határozva, hol a mulatság tartatni fog, s annyi aláíró van, hogy a költségek mellett még említésre méltó haszont is várhat a bálrendező, kifizik a napot s az aláírók meghívják az ismerős ladyket. Ezen meghívásnak oly természete van, hogy a meghívó meghívása által kötelezi magát a bálban minden tánczot a meghívottal járni; azaz a meghívás világos jelképe a solidaris engagirozásnak.

A bál rendezése, ételek, italok, zene, stb. egészen a báladót illeti, azaz azon gentlemant, kinek házában a bál tartatik. A bál napján már korán reggel a gentlemanek gálában meghívottjaikhoz lovagolnak, velük reggeliznek, s aztán rögtön indulnak a bál helyére.

A gentleman és ladyje gálában elől lovagolnak, utánok a lady szülei, testvérei, vagy atyjafiai „sack et pack“ ökrös szekéren. A gentlemanek ilyenkor legszebb öltönyeikben vannak, többnyire fénymázos topány-, fekete nadrág-, és frakban, fekete mellényben, kihajtott inggallérral, (mert nyakravaló itt nincs divatban), plush sapkában, s köpenyül a közepén kivágott vörös pakrócczal.

Délután három órakor kezdődik a táncz a legnagyobb szobában, (itt közönségesen a konyhán kívül két vagy három szoba van a házaknál, s ily alkalomra a tulajdonos mindent ki szokott hordani belőlök a „smoke-houseba“ azaz a házon túl lévő „füstöldébe“, mely Amerikában egészen sajátosságos épület). A zenészek kivétel nélkül két néger hegedüsből állanak, kik cigányainkhoz hasonlóan „csak betéve huzzák“; különben náluk még korántsem kíváztatik annyi talentum, mint cigányainknál, mert az amerikai nemzeti táncz összesen csak tizenkét taktusból áll; s miután az amerikai ember mást nem tánczol, mint saját tánczát, a néger hegedüsök igen következetesen délutáni három órától kezdve más nap reggelig, azaz világos kivirradtig, ugyanazon tizenkét taktust húzzák szünet és változás nélkül.

A gentlemanek lovai, úgy a ladykéi is a ház körül a karókhoz köttetnek felnyergelve; az ökrök a „big lot“-ba (a barmok számára külön kerített nagy udvarba) hajtatnak, kifogva ugyan, de kettesen összejármozva; a szekerek a ház előtt maradnak azon festői rendetlenségben, a mint megérkeztek megállítottak. Igen természetes azonban, hogy ily sok négylábu vendég nem számolhat a báladó vendégszeretetére, annál kevésbbé szénája, zabja, vagy kukoriczájára, s így a lovak nyergelve és a karóhoz kötve, az ökrök pedig párosan összejármozva mulat-

nak másnap reggelig, sokszor délig evés nélkül, szabadságukra hagyatván, a hegedűk hangjain gyönyörködhetni kényük s kedvük szerint.

Megkezdte a táncz, minden gentleman párjával, (azaz meghívottjával) előáll, és járja a „Yankee doodlet“ mindaddig, míg úgy elfáradnak, hogy körmeiken, ajkaikon és füleiken folyik az izzadság; mikor ez időszak általánosan beáll, a zene egy időre megszűnik; a gentlemanek whiskyt (fenyő pálinka) isznak, a ladyk egymással conversálnak. Aztán bejönnek ismét a gentlemanek, s újra elkezdik a „doodlet.“ Ezen táncz sokban hasonlít a somogyi földnép csárdásához, a párok mindig egy álló helyükben ugrálnak és topiczkolnak.

Estve nyolcz órakor asztalokat visznek a szobába, megterítik s felhordják az ételeket; de az asztalnál csak a ladyk foglalnak helyet, s meghívójik hátuk megett állva szolgálják őket. A lakoma közönségesen főtt disznóhúsból, répa vagy burgonyával, sült marlahúsból, szarvas, turkey (vadpulyka), fűszerezett, fogoly stb. sültekből áll. Azonfelül mindig még különféle pudding és applepie (vadszilva vagy vad almával bemázolt lepény) is van.

Ha a ladyk készek az evéssel, fölkelnek s más szobába vagy a smoke houseba mennek öltözködni; helyüket ekkor a gentlemanek foglalják el, s elköltik a maradékot. Mint mindenütt Amerikában, úgy itt is az evésnek hamar vége szakad. Az európai ember azt gondolja eleinte, mikor egy Yankeet enni lát, hogy gőzerővel eszik, s ilyenkor közönségesen evés nélkül is marad, mert míg a Yankeet bámulja, ez előle mindent elkölt, a mi csak ehető.

Ebéd után ismét kezdődik a táncz, s szünet nélkül tart reggeli 3—4 óráig, ekkor a társaság újra eszik és iszik valamit, azután reggelig tánczol, azaz addig míg mindenki ki nem dül a hámból.

A keztyű általában sehol Amerikában nem dviatozik, kivéve dolognál nagy hidegben, azért igen természetes, hogy a ladyk karcsú derekain sok ujjnak nyoma marad, annál is inkább, mert ők kivétel nélkül mindig fehérben vagynak öltözve. Minthogy pedig az amerikai lady szereti a tisztaságot, de különösen a piperét és feltűnést, épen úgy, mint Eva bárhol született, bár miesoda unokája, azért minden bál alatt a ladyk rendszeren háromszor (de némelyik 4-szer 5-ször is) egészen új ruhát váltanak.

Az ökrös szekéren a végből van a bőrönd a toilette kellékeivel; s igen gyakran a ladyk sansgène az ökrös szekéren öltöznek át, közönségesen míg a gentlemanek esznek. Bál után hasonló renddel mint jött, haza megyen a karaván.

zett Cedar Swamp (cedrus mocsár), mely tömve számtalan ingoványos területekkel, imitt amott apró tavakkal, s átgázolhatlan cedrus és sabal sűrűkkel. Messze távolban ezen mocsárt a Rocky Montains (sziklás hegyek) szegélyzik, mely hegységnek két magas kupja tiszta idővel látható (Chimney rock 11450' magas, és Courthouse rock 10,800' magas).

Mondhatom, költői eset alig teremthetne szebb tájképet, mint ez, melyen jelenleg itt ezen vadon közepette csudálva merengnek képzetim; s ott jobbra a tulsó parton a kikapoo indiánok főtanyája, számos csuesba nyuló gyékénysátoraikkal, melyekből a füst szürke kigyóként gombolyog fel a magasba; köztök a számos indiánfiúk ezélt lönek nyállal; amott versenyt futnak, itt versenyt eveznek lélekvesztőben, amott halásznak, stb. s amoda éjszaknyugotra, hol a mocsárban, egy nagy ezüst tálként terül el a kikapoo beek (tó), mellynek vizére a borzasfejű bivalyok sergei vonulnak. A bikák küzdenek, a borjak bögnék anyjuk után.

A kikapoo indián nemzet az előtt Ohióban lakott, azonban a jelen század elején szerződés következtében a kormánnyal, ide költöztek; utóbb több évig hadat viseltek a kormánnyal, míg végre legyőzetván, szerződést és békét kötöttek, mit azonban ismét megszegtek mult évben, a mikor végre beleegyeztek, hogy jelen birtokukat, mintegy 500 földirati □ mfd. a szabad státusoknak eladják, felét készpénzen, $\frac{1}{4}$ áruk és szerzősámokért, s $\frac{1}{4}$ fekvő földért (a Nebraszka területen). A pénz és szerzősámok nagy részét át is adta már a kormány, de az indiánoknak eszüik ágában sincs elmenni, új meg új expeditió megy ellenük; egyet verekesznek, azután mindenbe beleegyeznek, miről azonban, mihelyt a katonaság elvonul, mit sem akarnak tudni.

Ez sine fine így megy, s az indiánok sorai már annyira megritkultak, hogy az egész nemzet, mely Ohióban még 50 ezer főből állott, most alig megy 7—8 ezerre. Maga a főnök mondá nekem multkor, hogy meglátogattam, miként nehezen leend képes a legközelebbi ütközésre többet mint 1300 hadakozó férfit öszveszedni.

Sok tekintetben érdekes ezen indián nemzet, mert egészen vad, s messze áll a civilizáció fagypontjától. Négy fő tanyájuk van, mit ők vároznak hívnak; tulajdonkép azomban nem egyéb mint sátoranya.

Kormánnyuk, mint csak nem minden amerikai indián nemzeteké mérsékelt monarchia, vagyis korlátolt uralkodói; melynek feje a király vagy főnök, kit a nemzet legvitézebb és legtisztetletré méltóbb tagjai a tanácsban ellenőriznek.

Névleges főnökük jelenleg H u l a t t ó M e y k, vagy is magyarra fordítva „kék színű király“; hatalma nagyon is korlátolt, mert a tettle-

ges uralkodó még mindég Arpuika, ki, noha 113 éves már, s csaknem egészen világtalan, mégis hatalmas szónok a tanácsülésben, s mint Meyk biztosított, mindég az elenzék vezére.

Az utóbbi hajlandó a szerződés megtartására, s így a kivándorlásra is; vagyis inkább az új birtok megszállására.

De Arpuika határozottan itt akar élni és halni; erre mindennap esküszik s örök boszut forral a yankeek ellen.

Meyk, mint számtalan civilizált „mon frère“-je, tökéletes papucskormány alatt van. Egy nővére van ugyanis, ki messze elhírhedt szépsége és élcessége miatt, s ki ritka ékesszórással s örökös pörölés közt ellenzi az elvándorlást. Nekem is volt hozzá párszor szerencsém s mondhatom sok, igen sok tekintetben nevezetes nő.

Arpuika hű barátnéja lévén, vas gyeplővel vezényli a gyenge s tetovázó indiánkirályt, s valóban én is meg vagyok győződve, a közvéleményt ismerve a nemzetségben, hogy, ha ezen nő nincs, már rég tova távozott volna az egész nemzetség.

A nagy tűz körül, azaz a tanácsülésben igaz, hogy nincs szava Szmahtihának (ez a neve), de ezer és ezer módja van, befolyást gyakorolni a szóval bírók felett; s mint sok más nő a világon, úgy ő is mindent áldoz kedvencz czélja elérhetése végett.

Négy ugynevezett városaik: Kaluzahatse, Hulato Meyk lakása; Baulevetse, Arpuika lakása; aztán Okihóba és Smahtih, de csaknem az egész nemzet apró (10—15 gunyhóból álló) tanyákban lakik a Cedrus mocsár tavai körül, a halászat s vadászat végett; s majdnem kivétel nélkül oly elrejtett s hozzá férhetetlen helyeken, hogy néha 10—15 lépésnyire van az ember a tanyához s nem látja. Ez az oka, hogy a katonaság sohasem képes őket egészen meghódítani, mert elvagnak széledve. Aztán egy jó módjuk van, a nemzetet öszvehíni, mikor t. i. Fort Riley, vagy Fort Kearnyben valami mozgalom indul ellenük, rögtön tüzek gyúlnak az elszigetelt s messze látható hegyek tetején 5—6 mértföldnyi távolságra egymástól, az egész területükön. Ha azonban egy csapat dragonyos ezen tüzek egyikéhez vágtat történetesen, soha sem talál egyetlen egy indiánt sem; eltűnnek mintegy varázsütésre, egyéb nyomot sem hagyva magok után mint néhány füstölgő cedrus tuskót.

A kikapook életmódja egyáltalán egyszerű. Valamennyien mivelnek ugyan egy kevés kukoriczát, édes burgonyát, de általán vadászatból élnek. Sertvéseik azonban iszonyu mennyiségben vagynak. Valamennyien jó nyíllövészek, de ritka köztük ki legalább egy jó vont csővel ne bírna, mit különös ügyességgel kezelnek, oly annyira, hogy egyszer

védve vagyunk ; noha az egyszeri czigány szerint : „huj be hideg van oda kint” küzel egy holnap óta a hőmérő — 24—28° közt áll, Reaumur szerint, s néha oly hideg volt, hogy a föld mérföldekre megrepedt.

Visszatérek levelem kezdetére : a mint a gőzösre szállék , elindulánk, s délután 3 órakor a Misszuri torkolatba fordulánk , mely folyón szándékunk volt egész Kanzás városig felutazni, a víz azonban oly síkér volt, hogy hajónk számtalanszor megfeneklett. Végre 8 napi unalmas utazás után, mely idő alatt valamennyien éjjel nappal (mint négerek) dolgoztunk, hogy a zátonyokról leszábaduljunk, Arrow Rock nevű városkánál a kapitány kijelenté, hogy tovább nem mehet. Így hát kénytelenek voltunk kiszállni, s az egész utat Arrow Rocktól Kanzásig (146 mértföld) gyalog tenni.

Podgyászunknak béreltünk ugyan kocsikat , de nem magunknak a drágaság miatt ; számtalan kisebb nagyobb kalandok , és szenvedések után végre október 20-án Kanzás városába érkezünk.

Mindég akartam édes anyámnak írni, de oly fáradt voltam ezen egész idő alatt mint a vadászeb, úgy hogy a mint a napi gyaloglás után éji szállásra (valami folyó v. patak mellett természetesen szabad ég alatt) érkezünk, hasra fektüdtem ; s ha valaki valamit enni inni nem nyújtott, még ezért sem keltem fel. Kanzásba érkeztemkor pedig a bevásárlás, pakolás, sátorok szerkesztése, s más sokfélével annyira elvoltam foglalva, hogy a 4 nap alatt, míg ott voltunk, mindég alva ettük ebédünket is.

Október 25-én végre valamennyien lóháton s fegyveresen, elő s utó őrsükkel ellátva, katonai rendben, 18 szekérrel utánunk, megindultunk, a Kanzás folyó jobb partján, nyugot felé. Alig hogy kiindultunk, fergeteg kerekedett, mely oly orkánná fajult, hogy Kanzáshoz 5 mföldre táborba szálltunk s megháltunk. A sátorokat felütni senkinek sem volt kedve, elég volt a lovakat ellátni. Így egész éjjel áztunk és fáztunk.

Egész terjedelmében elősorolni utazásunkat ivatek igényelne, azért röviden csak azt akarom elmondani, hogy örökös ázás, fázás, s minden rendű fáradalmak közt okt. 28-án átkeltünk a Strangers Creeken,*) okt. 30-án az ugynevezett Hickory pointnál háltunk ; nov. 4-én a Grashopper folyón szálltunk át ; nov. 7-én a Mudy Creeken ; nov. 11-én a Soldiers Creeken ; nov. 14-én a Silverlake (ezüst tó) mellett vonultunk el, nov. 16-án a Cross Creeken ; nov. 18-án a Vermillion Creeken ; nov. 20-án a Rock Creeken keltünk át. Nov. 23-án a Bigblue Riverhez érkezünk, melyet mélysége miatt nem lehetett átszattni, s azért talpakat építet-

*) Creek patak. River=folyó.

tünk, melyeken a lovakat és kocsikat lassanként átszállítottuk, s ez operatio 4 egész napig tartott.

Végre okt. 30-án Fort Rileybe érkeztiünk, hol a szabad státusok tűzér- és dragonostisztjei sok szivességgel fogadtak. Nov. 5-én kezdtiük Fort Rileyhez 8 mfre éjszakra a Smokyhill folyó mellett fő szállásunkat építeni, mely máig 14 sátorból áll.

Személyzetünk következő: 1 főmérnök, 2 segédmérnök, 1 tértani, 1 térképrajzoló, 1 irtok, 4 szakács, 4 vadász, 1 szertárnok, 1 éléstárnok, 2 négerinas, és 60 közszemélyzet (hands), vagyis összesen 78 személy.

Riley vár és Kanzás város közt minden 15 nap egyszeri postaközlerekedés van, s így hirlapokat kapunk, s levelezhetünk is, mi minden esetre életbe vágó érdek valamennyiünkre.

Mackinaw folyó, Kanzás, aprilis 12-én 1856.

A télnek vége, s tavaszunk van, a prairiek és ligetek zöldek, s a madarak ezrei ismét csevegnek. Sátorfánkat márt. 21-én felszedtiük, s 15 mértfölddel tovább vonultunk a Mackinaw folyó jobb partjára, hol alkalmasint pár holnapig leendő fő állomásunk.

A tavasz megnyíltával élelmi szerek és áruk is érkeztek a belső (keleti) státusokból, nagy bőségben, s így most türhető áron vehetiük mindent. Mult hét elején voltam Riley várban, s bevásároltam az egész nyárra; így fizetésemet egészen megkimélelendem a nyáron; de el sem költethetném, mert nem lesziünk érintkezésben a civilizatióval.

Eddig még mindég előmunkálatokkal foglalkoztunk, de jövő héten megkezdjük a tulajdonképeni mérést. A télen át elég időm volt, vadász kalandjaim alkalmával, e vidéket bekóborolni, s dús ismereteket szerezni az indiánok történetéből s életük módjából.

Tanyánk egyik legkiecsőbb vidékén fekszik Kanzásnak, hátunk megett mindég magosabb-, magosabbra emelkedő kopasz halmok; alattunk a gesztenye, sassafras, hyckori, és olajdiófákkal szegélyezett zöldszínű Mackinaw folyó, s a tulsó parton számos mértföldrekre terülő ugy neve-

Vidékieknek igen nehéz itt ily bálokban tánczosnét kapni, mert mindnyájan már előre le vannak foglalva. Azonban ha valaki hősiesen elszánja magát, hogy egy ily egész bált egyetlen egy tánczosnéval kitánczol, nem nehéz bál előtt szerezní egy tánczosnöt; illetőleg magát részessé tenni s egyet meghívni. Én magam is már kétszer szántam el magam e lépésre, s becsületesen kiálltam a sarat.

Most látom, hogy már is továbbra terjedt fecsegésem, mint egy levél korlátolt köre engedi; mostanra tehát levelem bevégzem.

Fort Riley. A Smokybill folyón Kanzás területben, január 10-én 1856.

Kedves édes anyám!

Boesásson meg, hogy oly sokáig nem irtam, ezt tenni is fogja, ha új kalandjaim sorát csak vázlatban is hallani fogja. Mikor utolsó levelemet, — ha jól emlékszem sept. 21-én Sz. Louisból irtam, melyben Ujbudai pályafutásom végét körülményesen megírtam, mindég úgy voltam elhatározva, hogy vagy Sz. Louisban, vagy Chicagóban nyerendek valami foglalkozást, mind a mellett más lépést sem mulasztottam el, ne hogy legrosszabb esetben hoppon maradjak. Így mikor Sz. Louisba érkeztem, épen egy ismerősöm az egész Kanzási mérést kapta vala meg a kormánytól, s szükséges személyzetét szerkesztette össze. Neki is adtam egy jó szót, hogy ha a rajzoló osztályban számomra egy helyet fentarthatna; azonban kevés reményem volt ily kilátásra, s épen azért már nem is számoltam rá, a mint september 24-én szobámba toppan s kijelenti, hogy egy óra alatt a hajón legyek, mert egész személyzete már ott van, s délután indul. Alig volt annyi időm, hogy hét szilváfamat összepakolhattam, s nem csak hogy el nem bucsuzhattam ismerőseimtől, de még tudtokra sem adhattam, hova tiüntem el egyszerre. Így naponként olvasok most a keleti hírlapokban az ide mellékelthez hasonló hirdetéseket hollétem felől; azonban ma vagy holnap irték az illetőknek, s megnyugtatom őket. Kedvesen látom az ide mellékelte hirdetésből, hogy édes anyám levele már Ventzel barátomhoz ért Bellevillebe, (hihető, eddig már több is).

Irok ma Ventzelnek, hogy rögtön küldje ide utánam, édes anyám pedig csak sziveskedjék egyenest hozzá küldeni leveleit a tudva lévő czím alatt; ő ezenul tudni fogja hogyan és hová küldje azokat utánam. A szabad státusok alkotmánya szerént mihelyt egy terület 60 ezer embert számlál, joga van alkotmányt szerkeszteni, s ezen alkotmány alapján a kongresszushoz folyamodni, hogy mint státus a szövetségbe felvételék. Ha ily alkotmány nem ellenkezik a szövetség általános alapszerkezetével, úgy rögtön felvétetik a terület mint státus, s a kongresszusba követekeket küld. A központi kormány azután felméri az ily új státust egészen, és felosztja megyékre (Connty), járásokra (Township), és telkekre (Seetions). A múlt kongresszus így vette fel Kanzást, azon feltétellel, hogy a konstitutio némely pontjait változtassa meg, s lakói számát a szövetség biztosai jelenlétében irassa újra össze. Tehát tetteleg Kanzás még jelenleg terület, de jövő tavasszal bizonyosan státus leend. A mérés megkezdett, három külön mérnök-testület által. Zwanziger Gotlieb (egy regensburgi), a nyugoti vonalnak felmérését és 26 county (megye) kijegyzését kapta meg, s ezen területben vagyok én mint térani rajzoló, havonkénti 50 dollár fizetés mellett; mely foglalkozás alkalmasint 4 vagy 5 évig elfog tartani, tán tovább is; ha akarok, egész idő alatt itt maradhatok; fizetésem azonban nagyobb nem lehet, mert 50 dollár a megállapított díj. 120 pengő forint otthon szép fizetés volna, itt azonban nem sok, mert minden nagyon drága.

Ezen vadonban még (mindenütt indiánusok közt) semmi közlekedés nincs, s minden áru ide hozatala nemcsak sok fáradság- és költségbe, de életveszélyeztetésbe is kerül a vállalkozónak.

Mert az indiánok nem szivesen látják, hogy földjeiket mérjük, s a hol lehet, megtámadják a fehéreket.

Ilyen körülmények közt Riley várban egy bushel (mérő) burgonya 5 dollár; egy bushel kukorica-liszt 5 dollár; egy font dohány 2 1/2 dollár, 100 szivar 10 dollár, egy tucsat alma 1 dollár, egy pár csizma 10 dollár, egy pár keztyű 4 dollár, 2 font kávé 1 dollár, 3 font ezukor 1 dollár, 1 tucsat tojás 1 1/2 dollár, 1 font téa 4 dollár, s általán minden áru ily arányban van. Vad és hal elég van ugyan, de pusztán evvel csak nem lehet élni. Elenszarvast, pulykát, őzet, antilopot, és vad bivalyt annyit lehetünk, a mennyi kell; de mindég ezzel sem lehet élni. Annyit összelődöttünk már ezen vadállatokból, hogy minden sátorunk kívül belül bőreikkel van bevonva, még pedig 4 - 5 rétién.

Padlónk bivaly bőr, ágyunk s takarónk bivaly bőr, pamlagaink bivaly bőr, stb. Ben a sátorban tehát meg nem fázhatunk, fagyás ellen

Első nap erdős vidéken vonúltunk keresztül, s csak 8 mértföldet haladhattunk, mert szünetnélkül utat kelle vágni; estve felé azonban az erdő szélére kiértünk, hol tanyát ütöttünk egy patak mellett, mely „Jefferson Creek“, nevet kapott, körülbelöl 25 rófnyi széles volt ott, hol más nap rajta átkeltünk, mely napon 25 mértföldet haladtunk, gazdag hullámozó rétségen át, mely mezőgazdasátra felséges tért fog egykor nyújtani.

Június 14-én 30 mértföldet haladva, a Big Washita folyóhoz érkezünk, mely ott mintegy 400 lábnyi széles, s 3—4 láb mély; rögtön átlovagoltunk rajta, s tulsó partján, hol néhány nyárfa volt, letelepedtünk, a szekereket bevárandók.

A Washita folyó igen igen tekervényes, és sebesen folyik, s nagyon zavaros a vörös agyag miatt, melyet magával hord. Szekereink sem estve, sem másnap reggel meg nem érkeztek, s ez aggodalmat okozott, mert a folyó folyvást sebesen nőtt, s féltünk, ha még tovább késnek, nem mehetnek át a folyón. Azért rövid tanakodás után három öszvérrel át úsztattam a folyón, (mely már ekkor 5—6 láb magas volt), a szekereket sietésre bírandó. Mintegy 10 mértföldet lovagolván, megtaláltam őket.

Előttei napon nagy zápor esett, s úgy felengesztette a réteket, hogy a szekerek csak nagy bajjal haladhattak, s több tengely el is tört, melyek helyreigazítása sok bajt és késedelmet okozott; mind a mellett 16-án reggel a folyóhoz érkezünk a szekerekkel, hol nagy örömiinkre úgy találtuk, hogy a folyó ismét tetemesen leapadt, minek következtében rögtön átindítottuk a szekereket, s még az nap 15 mértföldet haladtunk. 17-én 28 mértföldnyi utazás a Dupont folyóhoz vitt, mely itten mintegy 300 láb szélességű, s noha nem igen mélyebb 2 lábnál, az átkelés 18-án reggel sok bajjal járt, mert a folyó ágya futó homok lévén, ha csak pillanatra megállapodtak az állatok és szekerek, térdig és tengelyen felül süllyedtek a homokban, s képzelhetlen erőmegfeszítésbe került, őket ismét kiemelni. Több szekeret egészen le kellett pakolnunk, s tartalmukat háton a partra hordogatni. Csaknem éjfélig tartott az átkelés, mert az említett akadályon kívül még a magas partokat is kellett kapálnunk, s egyengetnünk, hogy rajtuk feljuthassunk, mi óriási munkánk daczára is csak úgy történhetett, hogy minden szekeret 20—24 ökörrrel vontattunk fel a partra. Ezen műtét úgy el fárasztotta mind embereinket, mind barmainkat, hogy 19-én egész nap pihentünk.

20-án éjjel végre szerencsésen elérkeztünk az Elk patakhoz, s ez lévén rendeltetésünk helye, 21-én egész nap alkalmas tanya felkeresésével foglalkoztunk, s ezt 22-én fel is ütöttük, az éjsz. szél. 37° 50', s a nyugoti hossz. 99° 33' a. az Elk patak egy villáján, melyet az éjszaki s keleti ágai képeznek.

Az Elk tanyánk előtt mintegy 150 láb széles s 10—12 láb mély; hal, teknősbéka s rák iszonyu mennyiségben van benne, úgy hogy valóban csak egy nyüzsg ezen állatokkal. Vadtyúk, fogoly, szarvas, bivaly, és ántilope szinte nagy bőségben van körülöttünk, de pulyka kevés, mert nincs erdő közelünkben.

Még eddig csak tanyánk rendezésével foglalkoztunk, a szélességi s hosszúsági fokot számitgattuk, s magneticus s meteorologiai észrevételeket tettünk, de jövőhéten egész erővel belefogunk munkánkba. Meddig maradunk itten, bizonytalan, meg lehet egy évig; de az is meglehet, csak néhány hónapig, mert itt minden a tér topographiai minőségétől függ, nem lehetvén előre semmit meghatározni, mert semmi tudomásunk eddig e helyről.

Elk patak Kanzás terület.
Sept. 14-én 1856.

Kedves anyám!

Néhány óra előtt szálltam csak le lovamról, közel 700 mértföldnyi lovaglás után; elképzelheti tehát, mily fáradt vagyok és zsibbadt, de mégsem mulaszthatom el néhány sorban tudósítani hogylétemről, annál is inkább, mert utolsó leveletem június 30-án és július 5-én irtam haza.

A posta félóra mulva indul Riley felé, azért jelenleg csak tudatni akarom, miként folyvást aczélegézségnek örvendek, mit se fáradalmak, se viszontagságos kalandok, se klíma megtörni nem képesek.

Utolsó levelem irta után, egy expeditióval bizattam meg, a Canadián folyót croquirozni, és minden éjszaki mellékágairól ismertető rajzot készíteni.

Július 10-én útnak indultam expeditiómmal, s sok viszontagság után ma éjjel szerencsésen ide vissza érkeztem, miután már mindenki azt hitte vala, hogy expeditióm apróstól öregestől elveszett. Kanzás déli határvonalát futván be, (keletről nyugot felé) oly területen viitt utam, hol még soha sem fordult meg fehér ember, számos apróbb folyókat és patakokat fedeztem fel, mikről a geographiának eddig még sejtelve sem volt, úgy óriási gipsz és köszén hegyekre is bukkantam.

hiszemben közelgett, hogy egy jó antilope-bornyút kap reggelire, de szerencsémre nagyon csalódott. Mindamellet ezen eseményből azon következtetést huztam, hogy ezen vad vidéken nem mindig tanácsos esalsípot használni, mert egy-egy párduez, vagy medve könnyen valónak veheti a tréfát. Az általam lőtt párduez egy igen nagy példánya volt a *Felis Concolor*, vagyis kugar vagy puma párdueznak. Hossza orra hegyétől farka végeig 11 láb 5 hüvelyk volt. Pompás ágytakaró lesz bőréből.

Ismét egy új, előttem még ismeretlen ügyességét volt alkalmam szemlélni az indusoknak. Épen a mint megérkeztünk a Seneka faluba, s lovainkat a karókhoz kötvén, beszálltunk a főnökhez, egy kis fiu rohant a ház elé s hevesen fecsegett valamit, mit igen természetes, nem értettünk; de azután, négy indián nő ugrott ki a házból, s bámulatunkra lovainkra kapott, s mint szélvész tova rohant. A tolmács megmagyarázá, hogy alig $\frac{1}{2}$ mértföldre a dombok túlsó oldalán több százból álló szarvascsorda legel. Ezen hirre igen természetes, mi is lóra kaptunk rögtön (a kinek lovát t. i. el nem vitték az indiánok). Azonban későn jöttünk, mind a mellett elég jókor, hogy egy magas domb-tetőről lássuk a vadászatot, mely valóban nagyszerű volt.

Mintegy $2\frac{1}{2}$ □. angol mértföldnyi tér tömve volt futó szarvasokkal, szorosan nyomukban a négy lovagnő. Ezeket el nem érhattuk többé, de úgy lovagolánk utánuk, hogy az üzést és futást mindig láthatók. Az üldözők és üldöztettek közötti kör mind keskenyebb lett, ekkor a szarvasok nagy zavarba jöttek, sokan visszafelé, mások jobbra, még mások balra kezdenek rohanni. Kevés pillanat múlva az egyik, aztán a másik, aztán a harmadik és negyedik lovagnő megállt, azután megfordultak s eléink jöttek, mindegyike egy-egy szarvast fogott el a lasso-val, azaz kötélhurokkal.

Nagyszerűen megéljeneztük a nőket, ők azonban az egész eseményt semmiben sem látszottak venni, legalább csak oly közönyösen vették, mint valami mindennapi közönséges eseményt. Nagy bajunk volt azonban a szarvasok haza vezetésével. Az egyiket épen megkellett ölni, mert semmikép sem hagyta magát vezetni, hármat azonban nagy veszélyességgel haza hajtottunk. Kérdésünkre segítségünk nélkül hogyan vitték volna haza a négy szarvast a nők, azt válaszolák, hogy a velők lévő, hacket "segedelmével egy szánt rögtönöztek volna, melyen az összegűzsolt lábbal fektetett szarvasokat a négy lóval haza húzták volna. Szerettem volna látni ezen operatiót, mert noh akétségem sincs, hogy megtették volna, de mégis azt nem tudom elgondolni, hogyan fogták volna be szerszámnélkül a lovakat.

Ugyan az nap délután agarakkal vadásztunk szarvasokat. Ezt én valóban legmulattatóbb s legingerlőbb vadászatnak tartom. Felséges lát-

vány, a mint a sík prairien a teremtés ezen két legfrisebb és legneme-
sebb négylábuja élet s halálért versenyez futásban.

Egyiknek az élete forog koczán, másiknak a büszkesége feléleszt-
ve az entuziasmus azon magas fokára, mely a nemes állatokat oly an-
nyira jellemzi.

Valóban szép, midőn mindketten egész erejüket, mivel az Isten
öket felruházá, felhasználják s túlfeszítik, s midőn a végtelen sík-
ságon egymásután suhanva úsznak a levegőben, (mert lábaikat lehe-
tetlen látni a gyorsaság miatt). Ekkép ismét négy szarvast fogtunk, két
antilopot hajtottunk, de siker nélkül.

Elkpatak. Délnyugoti Kanzás.
Junius 30-án, 1856.

Kedves anyám !

Junius 10-én az elnök által kiküldött két mérő osztály csatlako-
zott ismét hozzánk, az egyik Mac Gilnes főnöksége alatt helyünket fog-
lalta el, s mi a délvonalra rendeltettünk a komanches (comanches) terü-
letét recognoscirozni, s a Canadian folyó mellék folyóit és patakjait fel-
mérni. Az újon érkezett második osztály pedig köztiünk és az első új osz-
tály közt foglalt állást, leginkább azért, hogy köztiünk az összeköttetést
fentartsa.

Junius 12-én elindultunk új állomásunkat elfoglalandók, 12 tár-
szekerrel, s 65 málhás öszvérrel, háts lovainkat ide nem számítva. A
szekerek mindegyikében 8 ökör volt fogva, s mindegyikére 4500 font
teher volt rakva.

A távolság, mely előttünk volt, 130 mértföld, melyeket, 30 mért-
földet számítva egy-egy napra, 5 nap alatt lehetett volna beutazni. De
utazásunk sokkal tovább tartott, mert a számtalan vízmósás, patak s ne-
hány folyón keresztül, előbb kelőt kelle keresni, vagy — fejszék, csáká-
nyok stb. segédelmével — csinálni, hogy tovább haladni lehessen, mi
mindég tetemes időbe kerül. Néha nincs kilátás tüzfát találhatni, s
ha épen oly helyen van a karaván, hol főzni lehet, megállapodik, noha
ezen hely gyakran csak 5—6 mértföldre van az előbbi tanyához.

Meyk ücsével vadászván reggeltől estig, én csak egy szarvast s három farkast tudtam löni, míg ő 6 szarvast, 3 borzat, 1 farkast s 1 belényt lőtt. Másszor Meyk fogadásból 30 lövésre 27 mókust lőtt le (golyóval) 50—80 lépésnyi távolságban.

Különben a mennyire kitűnnek sok e félékben, mit a fehérektől tanultak, sok szájalomra méltó vétkeik is követik fehér ember társaiknak; legnagyobb vétkek a részegség, egy palaczk pálinkáért akármelyik kikapoo indián oda adja fele vagyonát, a második palaczkért mindenét.

Pawnee folyó partján, Kanzás
belseje. Junius 9-kén 18 6.

Kedves anyám!

Múlt hó 17-én írt leveletem, melyben apr. 12-én kelt levelére válaszoltam, és egy pár rajzot küldtem indián öltözékekről, hihetőleg vette.

Én hála Isten, egészséges vagyok. Sátor tanyánk most is itt van, s alkalmasint pár hónapig itt fog még maradni, mert a számtalan ágos bogos folyók, patakok s mocsárok pontos fölvétele tetemes időt igényel. No hisz, réczézhetne itt Gyula; reggel, estve s egész éjjel oly sáppogás és gágogás van itt körülöttünk, hogy néha alig érthetjük meg egymás szavát.

Kácsák (számtalan féle, s gyönyörű tollazatu), szárcsák, ludak, tyukok, buvárok, hattyuk, ibisek, flamingók, pelikánok miriádnyi mennyiségben tanyáznak itten, s tökéletes biztonságban; mert elég pulyka, fácán, fogoly, őz stb. lévén, senkisésem bántja őket. Kivéve a hattyukat, melyekben meglehetősen pusztítást tettünk, még dunyhák- s vánkossokkal bőven eláttuk magunkat.

Mi orvosi pályámat illeti, az hála a sorsnak nem soká tartott, mert az orvos negyed napra megérkezett, s mindössze is csak hét pátienssem volt: 2 hasmenés, 3 hideglelés, és 2 rheumatismus, az 5 elsőt meggyógyítottam, a 2 utóbbit átadtam Reviere úrnak.

Otthon soha nagy figyelmet nem fordítottam az orvosi tudományra, de annyit még is tudok, hogy egy magyar orvos bámulna, ha az itteni

rendelvényeket látná, p. o. a napi hidegtelelésben a pátiens rögtön 5 labdaesot vesz be, melyek mindegyike a következő szerekből áll:

Stalagmites	gambagoides	gr. ss.
Colocynthyd		gr. ss.
Hydr. subl		gr. 1.
Extr. jalapae		gr. 1.

Ezentúl óránként 15 grán chinát vesz be (Sulphas chininae) 4—8 óráig; az az 60—120 gránt eszik meg; ha szorulása is van mindehhez még gr. 11. Olei ricini járúl.

Mit szólnak ily kurákhoz a győri orvos urak? s mégis nem tudom, mi okozza, a klima-e vagy a betegségek nagyobb viharossága? de sebesen meggyógyúlnak a betegek. Én p. o. 1852-én épen ily kura alatt voltam, St. Louisban; 25 gran Hydr. Subl. vagy is kalomelt, és 140 grán chininát vettem be 48 óra alatt, s az óta, mint édes anyám is tudja, nem voltam beteg; kivéve a sárga lázt Uj-Oleansban, mely tulajdonkép rendkívüli ragály.

Mult héten a seneca indiánoknál voltunk, munkásokat fogadni, s kaptunk is szerencsénkre kilenczet. — Egy érdekes kalandom is volt ezen útban; harmadik nap reggel Mr. Clelland szekér-mesterrel előre lovagoltam, egy mély patakon átjárást keresendő, midőn a túlsóparton számtalan antilopékat pillantottam meg, melyek a réten legelészték. Kedvező alkalom mutatkozott csalsípomat megkísérteni, mit egy indiántól kaptam ajándékba, s melyet az indusok nagy sikerrel szoktak használni. Tehát lovamat Mr. Clelland urnak adtam át, s puskámmal rögtön átgázoltam a patakon, s a legszélső fa mellett magas gazban állást foglalva fúni kezdém a sípot, s nem sokára egy nagy anya ki is vált a csapatból, s felém közeledett. Végre lőtávolságra jött, felhúztam puskámat s célba vettem — de épen akkor nagy zörgést hallok a gazban, jobbra tekintek, s nem kevés volt meglepetésem, midőn 20 lépésnyire hozzám egy iszonyú nagy párducz közeledett. Igen természetes, hogy abban hagytam az antilopét, célomat megváltoztattam, sgolyómat szerencsésen a szörnnyeteg mellébe röpítém. Alig 3 rőfnyi távolságra volt hozzám, a mint összeomlott.

Meglehetős vadász ügyességnak tartván ezen esetet: indián szokás, szerint tárt torokkal kurjongattam; Mr. Clelland azonban nem hallott mert vissza lovagolt vala a szekerekhez. Így én is visszamentem, s a színhelyre hoztam a társaság nagy részét; ekkor ökeme a párducz lábba kapott, s odább állni szándékozték. Azonban második csővem tartalma ismét földre teríté, s néhány baltanyél ütés örök békére hozá.

Bizonyos vagyok benne, hogy a párducz, hallván a sípot, azon édes

Az idő s a hely szűke nem engedi, hogy bővebben írjak ezen nevezetes utazásomról jelenleg, de a legközelebbi postákkal kivonatokat közlendeek önökkel naplóból, melyek általános érdekűek.

Kellemesen lepettem meg édes anyám július 8-án kelt levelével, mely régtől várt itt reám, a másik újdonság, mi szinte kedves volt, fizetésem felsőbb helyről felemelése, július 1-től kezdve most 65 dollár havi fizetésem van, vagyis körülbelül 150 pft.

Igaza van édes anyámnak, mintha csak sejtené terveimet mikor, azt írja, hogy messzebb messzebb utazom, míg végre oda érek, honnét kiindultam, haza. Ha annyi pénzt összeszerezhetek, hogy tervemet kivihetem, úgy szándékom innét Californián, a Sandwich szigetekén, Japanon, Chinán, s Kélet Indián át Konstantinápolyba utazni, talán jövő évben. Az utóbbi pont aztán nem leendő messze Györhöz, a jelenhez képest.

Hogy levelem ne utazzon üresen, mellékletben néhány indián fegyverek másolatát küldök. Az eredeti példányok mind birtokomban vannak, s a magyar nemzeti múzeumnak szánvák. Többnyire kikapoo fegyverek, de néhány comanche, kioway és delaware kuriozum is van köztök. Az X-el jegyzett ábra comanche dob, melyet hátul a karra fűznek, s előlről ököllet ütnek, a lefüggő rojtok, ugyanannyi leölt ellenség hajfürtei. A dobb fölötti két kis faragvány köpipák.

Elk patak. Kanzás terület.
Sept, 26-án, 1856.

Kedves anyám!

Múlt héten f. hó 13-án irt levelemben adott ígéretemet beváltandó, közlöm expeditióm részleteit.

A középponti kormánytól parancsolat érkezvén, az egész kauzási déli vonalt topográphiailag megvizsgálni, egész a délnyugoti sarokig, a főmérnök engem bízott meg ezen becsületbeli munkával. Miután az előmunkákat bevégeztem, július 10-én reggel megindultam szokásos jó kedvvel hosszas — sok veszély — és akadályokkal kecségtető uramra. Expeditióm egy segédmérnökből, egy írnokból, 4 ökrös és 2 hatfogatú öszvér szekérből állott; a szekerek a szükséges élelemmel, szerszámokkal

s egyéb mindenféle eszközökkel voltak megrakva. — Az egész személyzet 32 személyből állott.

Eleinte az volt szándékom, hogy csak kivonatokat fogok önökkel közleni utazásomból, de jelenleg egy kis üres időm lévén, elhatároztam, hogy expeditióm naplóját egészen lemásolom, s önöknek megküldöm, legalább annyi haszna lesz, hogy kedves önök ily kalandok alkalmával kelni szokott gondolataim egész terjedelmével megismerkednek, s körülményesen fogják tudni, mikép szokott ily expeditió történni. Tehát üljön édes anyám, Málival együtt a hátulsó társzekérbe, s míg lassacskán ballagunk a karavánnal, én mellettök lovaglok, s elbeszélem utunkat.

Julius 10-én reggel minden baj nélkül átkeltünk az Elk patakon, s csaknem egész nap egyenes irányban nyugot felé utaztunk, (szükségtelen tán megjegyeznem, hogy „ut nélkül“ utaztunk; a mint az Elken átkeltünk, igen természetes, hogy csak a kompasz volt utunk egész a Sweet patakig. A vidék ezen patak mind két partján magas felsík, hullámozó halmokkal terítve s alkotórésze porhadt mészkő. Igen hideg volt, tekintve az évszakot, s az ezt megelőzőtt napokat; a hőmérő (Fahrenheit) 97-ről 68-fokra szállott le, mihez hasonlót még nem értem ezen szélességi fok alatt. A hol csak ekkoráig az amerikai sivatag prairieken utaztam; nyáron át reggeli 8 órákor rendszeren szél lengedezett, s nőttön nőtt estvelig, míg éjfél körül tökéletes szélesend állott be; délután három órákor rendszeren legerősebben fű. Ezen szél rendszeren délről támad, és oly pontossággal keletkezik s szűnik meg mint az Atlanti Ocean partjain a tengeri szél; s hihetőleg e körülmény okozta a véleményt, hogy e prairie szél a Mexicói tenger öbölben támad. Ezen hives és esípós szelek mérséklék a levegő hévségét, mely különben a napsugarak csaknem függőleges égetése miatt kiállhatatlan volna. Estve számítást tettem a hely szélességi foka meghatározása iránt, s az eredmény volt 35° 26' 13".

Julius 11-én reggeli 3 órákor átkeltünk a Sweet patakon, s feljutván a magas prairie, ismét nyugoti irányban haladtunk 8 mértföldet, midőn számos fris indián nyomokat fedeztünk fel, noha itten semmiféle indiánok nem laknak. Mivel sátorfa lyukakat se láttunk sehol, indián tolmácsom azon véleményben volt, hogy valószínűleg kioyay indusok tanyáztak itt, s a comanchésekkel hadakozni fognak. — Folytatólag megemlíté, hogy délelőtt egy magas homokhalmon 4 indián őrt pillantott meg, kik rögtön tova száguldtak, a mint ötet megpillantak. E tény, megvallom, kissé aggodalomba ejtett, mert az hogy nem akartak velünk, közlekedésbe bocsájtkozni, igen gyanussá tévé őket, s azt gyaníttatá velünk, hogy minket meg akarnak támadni. Hosszabb megfontolás után abban

állapodtam meg, hogy a mint a sors magával hozza, vagy mint barátokat, vagy ha kell, mint ellenségeket fogadom őket; szokásos előre számított rendelkezésem alapján. Rendes sátorozási módom, ha helyet találhatok, (mi rendesen történni is szokott), hogy ott hol a patak vagy folyó kanyarodik, a félkörben telepedem. A sátorok és szerek bezárják a félkört a víz egyik felétől a másikig, elég helyet hagyván az expediciónak. Így rendesen előlről és két oldalról védve vagyunk a víz által, hátul pedig a sátorok és zekerek oltalmaznak rögtöni támadás ellen.

Mihelyt tanyahelyre érkezem, a szekerek kifogatnak, s a lovak lenyergeltetnek, minden barom kihajtatik legelni a kocsisok felügyelete alatt, kik tetőtől talpig fegyverben vagynak, s a barmokat őrzik oly közel a tanyához, a mint csak lehetséges. A napi utazást közönségesen reggel 3 órakor kezdjük meg, s 11—12 óra körül rendesen tanyát ütünk; ily rendelkezés mellett elég idejük van napnyugtáig a barmoknak legelésre, mikor aztán a bezárt körbe hajtatnak, hol azután a lovak, és öszvérek hosszú porázra czövekeltetnek, az ökrök pedig a szekerekhez láncoztatnak. Napnyugtakor ökrök állíttatnak ki, a kik egész éjjel minden irányban a tanya körül czirkálnak, úgy hogy a barmok mindég szemeik előtt legyenek.

Sokan azt képzelik, hogy az ökrök jobb szolgálatot tesznek, s jobb karban maradnak ily utazás alkalmával, ha reggel legelnek, mielőtt befogatnak; ily rendelkezés aztán mulhatlan szükségessé tenné a rémséges hőségben utazást egész nap hosszantá. Az is állíttatik, hogy az ökrök csak bizonyos szakában legelnek a napnak, s többi részét alvás és nyugalomra használják, s ha ez meg nem engedtetik nekik, elsilányulnak. Én azonban tökéletesen ellenkező véleményben vagyok, mert hosszas tapasztalás után azt állíthatom, hogy az ökrök bármely körülményhez alkalmazza magát, t. i. a szolgálati és nyugalmi órákat illetőleg. Ha szokva voltak bizonyos órákon át dolgozni és enni, s ezen rend egyszerre változtattatik meg, akkor igaz, hogy néhány napig nem igen használhatók, de csak hamar hozzá szoknak a változáshoz, s épen oly jól dolgoznak, s épen oly jó izüen esznek mint az előtt. Ez tény.

Ha az ember korán indul, mint én teszem, a napi utazásnak vége szakad, mielőtt a nagy hőség kezdődik, mig (a mint már emlitém) ha a barmok útra indulás előtt legeltetnek, épen a nap kellő közepén át kell utazni, s a barmok, különösen az ökrök kimondhatatlanul szenvednek a hőség- bogarak- s kulláncsoktól, tehát igen természetes, hogy nem is maradhatnak oly jó karban, mint az én rendszerem mellett.

A vidék, melyen jelenleg utazunk, nagyon magas hullámzó prairie, imitt amott czukorsüveg alakú gránit kúpokkal, melyek oly hegyes tetejük, hogy teljes lehetetlenség, őket megmászni. Többször megkísértetem, de miután orromat csaknem összezuztam egy lehömpölygés alkalmával, szándékommal, noha kedvetlenül felhagytam. A föld csaknem kizárólag szürke homok, s a növényzet silány kórók- és kaktuszokból áll, imitt amott törpe prairie tölgy bokrokkal csipkézve.

A patak, melynek mentében utaztunk, mindenütt egyenközüleg fut a Vörös folyóhoz, (Red river), s kényelmes tanyát nyujt csaknem mindenütt. A számtalan tanyahelyek és levagdalt dőczökből ítélve azt következtettem, hogy ezen patak kedvencz vadásztanyája lehet a Kioyay, vagy tán Komanche indiánoknak, kiket valószínűleg fel is lehetne találni itten azon időszakokban, midőn a bivalyok vándorolnak éjszokról délre, és viszont. Az indián nyomok, melyeket ma láttunk, dél felé vezettek, s család nélkül lévén, tolmácsunk igen egyszerűen azt következtette, hogy öszvérlopó csapatok voltak Mexikóba való útjukban. Sajnálom, hogy nem találkoztunk velük, mert meglehet lebeszélhettem volna őket szándékukról. Azonban látni fogják a mi nyomainkat, s ha barátságos szándékuk, kétség kívül felfognak bennünket keresni. Ha ezt nem teszik, úgy mindenesetre utánok küldök egy indiánt kitudakozni, hol tanyáznak, s mi szándékuk, noha ez sok bajjal jár, mert delaware indiánaim régtől ellenségeskedésben élven velök, félnek a találkozástól; tolmácsom erősen állítja, hogy 3 vagy 4-től ugyan nem ijedne meg, de többel találkozni sem szeretne. Mondtam neki, ha csakugyan találkozik velök, hijja őket hozzám, minthogy beszélni valóm van velök. „Ugy ám válaszolá, de feltéve, hogy meg akarnak sütni nyuzni, akkor is meghozzam az üzenetet?”

Ugyan ezen delaware sokat tartózkodott a prairie indiánok közt, tökéletesen érti s beszél a tájnyelveiket, s midőn nyomokat lát, rögtön megmondja, mily nemzetséghez tartoznak, mennyi lóval, vagy öszvérrel utaztak, velük voltak-e nejeik és gyermekeik, hadi vagy vadász kiránduláson voltak-e? de még azt is (kevés óra különbséggel) mikor haladtak el a nyomokon, azaz mikor a nyomok, és más számtalan apróságokat, melyek ily utazás alkalmával szerfeletti fontosságaik.

Ezen tulajdon noha ösztönszerű, s az emberrel született tulajdonnak látszik, még is kizárólag csak az amerikai indiánok sajátja, mert sohasem láttam még fehér embert, ki oly pontossággal képes lenne ítélni ily esetben. Például a mint ma az indián nyomokon áthaladtunk, az egyik delaware egy pillanatig a lábnyomokra tekintett, melyek egyikéből egy gazlevelet vett fel, s kijelenté: a nyomok kétnaposak, míg mi

megvoltunk győződve, hogy egészen friss nyomok. Utóbbi kémjárataink azonban meggyőztek, hogy az indiánnak tökéletes igaza volt.

Más alkalommal a mint egyszer a prairien lovagoltam, számos nyomok tüntek szemeimbe egy homok halmon, s látszólag valamennyi medvenyom volt, az ujjak- és sarkakkal tökéletesen benyomva; nagyon csudálatos dolog, medve nyomokat látni ott, s a velem levő Kickaput figyelmeztetém reá, de ez mosolyogva a számos egyes viráglevelekre mutatott, melyek a nyomok felett lóggadoztak, megjegyezvén: hogy ha a szél fú, ezen levelek rezgése eltávolítja a finom homokot a durva kavicsos földről, s a képzelt medvenyomok ekkép támadnak. Ezen magyarázat tökéletesen meggyőzött tévedésemről, annyira egyszerű, valószínű, s értelmes volt, de meg vagyok győződve, hogy a probléma feloldása bármely oxfordi vagy jénai philosophusnak is sok fejtörésébe került volna.

Egy pár ily delaware indián ha beosztatnék a szabad statusok seregei közé a nyugoti vidékeken, kétség kívül sokat használna, tökéletesen ismervén a prairie-törzsek nyelvét, jellemét, szokásait, s a területeket, s képes lévén az ember lábnyomait nyomozni, stb. mire a fehér katonákat megtanítani természetesen nem lehet. Többször történt már velem, hogy a prairien eltévedt barmot fél tuczat szekerész, kiket fölkeresésére küldtem egész napi keresés után sem volt képes feltalálni. Ilyenkor aztán egy indiánt küldtem ki, ez rendesen körül járta a tanyát, míg nem a nyomra akadt, s mindég csak ezt követvén, meghozta a veszettnek hitt barmokat. Így lehet képzelni, hogy szolgálatuk, ilyenmü kóborlás alkalmával mint az enyim jelenleg, gyémánttal sem fizethető meg.

Julius 12. Mai utazásunk szinte nyugot felé vitt a Sweet patak mentében, míg nem pár mértföldre jelenlegi állomásunkhoz a patakkal együtt éjszakra fordultunk. A vidék, melyen átvonultunk, már nem volt annyira homokos mint tegnap, s tehát nem is oly fárasztó, noha általános jellemében nem változott. Reggel egy hosszú kékes hegylánc tünt fel szemeink előtt a láthatáron, mintegy 50 mértföld távolságra éjszak-nyugoti irányban; úgy tetszik, igen magas csúcsokkal van megrakva, s azért valószínűleg az ugynevezett „Llano Estacado“ hegyeihez tartozik.

Tanyát ütve úgy találtuk, hogy mintegy 10 nap előtt ugyanott egy nagy csapat indián tanyázott, számos ló és öszvérrel, melyeknek nyomai köröskörül láthatók voltak, s a magas fű minden irányban le volt éve és taposva.

Sátoraik épen ott voltak vetve, hol mi ütöttünk tanyát, és sátorlyukaik számából azt következtette tolmácsom, hogy Kioyay indusoknak

kellett lenniök. Kérdezve a tolmácsot, hogyan ítélhet ily körülmény után oly biztossággal, azon magyarázatot kaptam, hogy a Kioyayk kivétel nélkül csak $2\frac{1}{2}$ láb átmérőjű tűzhelyet ásnak, míg a többi prairie-indiánok sokkal szélesebbet használnak, s hogy a Kioyay indiánok mindég 5 póznára terítik sátraikat.

A patakon, a hol tanyáztunk, s nem messze tőlünk egy hód társaság is tanyázik. Nem mondok sokat, ha azt állítom, hogy nincsen állat a földtekén, melyről többet irtak volna az utazók és természet vizsgálók, mint épen a hódról. Sőt sokan már az ember fajjal egy rangba sorozták őket, értelmi és elménezségi szempontban. Többek közt azt is irták rólok, hogy nagy, s több emeletekre osztott házakat építenek a vízben, szobák- és kamarákra felosztva; hogy e szobákat kisározzák oly simára, mint valami első rendű pallér, s hogy 5—6 hüvelyk átmérőjű karókat vernek a fenékbe oly erősen, mintha molnár bikával verettek volna le; s számtalan más csudálkozásra való tényeket, melyek azonban (szerintem) nehezen bizonyíthatók be hitelt érdemlő tanúk által. Félre téve mindazáltal ezen kérdéses állításokat, elég csudálkozásra méltót találunk kétségkívül a hód természetében, a mi tény. Például megvizsgálván a gátot, melyet itten közelünkben építették a patakon át, kimondhatatlan csudálkozás és élv lepott meg, látva a bámulatra méltó tapintatot, kitartó türelmet és példátlan szorgalmat, melyet munkájuk kivitelében, s helyezésében tanusítanak. A gát választásában s építésében tagadni lehetetlen, hogy valami az állatoknál felsőbb ösztön vezette őket, mert oly pontos hydrostatikai szabály szerint volt helyhezve a gát, oly ügyes számításal az árfolyam erejére, hogy bármily hirhedt svajci malom építész megcségyenített volna. Egy oly helyet választottak ok ki, hol a két magas part közt összeszorúl, s elegendő magas 5—6 lábnyi magas gátot körébe fogadni. Aztán 22 hüvelyk átmérőjű nyárfákat szemeltek ki, melyek szemközt egymással a két part közt rézsutt a víz fölé nyulnak. Ezeket ok fogaikkal töben levágták; (a mint igen világosan és kétségkívül mutatta a törzs), s leusztatván a vízbedőlt fákat a kiszemelt helyig, vastag végét az illető parthoz erősítették, lombos végét a tulajdon irányában lefelé, közepén pedig a másik fával képesolák össze.

Ez képezte azután az alapot, melyre a rézső és a föld gát épített, épen úgy mint a magyarországi molnárok által szokott a malomgát építtetni, egy sor rézső, t. i. azután egy sor föld, s így tovább a rézső vékony vége mulhatlanul lefelé fordítva, azaz víz mentében. Mikor elegendő magasságra építtetett a gát, mintegy két lábnyira megtömetett, s illetőleg megtetézett kemény földdel és gyeppel, a közepét kivéve,

hol egy négyszögletes rés hagyatott, hogy a felesleges víz rajta keresztül és lefolyhasson, mikor a patak oly magasra dagad, hogy az egész gátot veszélyeztethetné. Megvizsgálván keresztül kasul ezen értelmes négylábuak munkáját, azon véleményben erősödtem meg, hogy igen valószínűleg az első rézső gát építész a hódoktól tanulta el azon hydrosztatikai alkotást, mert tökéletesen megegyeznek egymással. Sokáig elbúva lestem, ha látnám-e a munkásokat szemeimmel, de nem voltam oly szerencsés csak egyet is közülük megpillanthatni; úgy vélem nincsenek megelégedve a zajjal, melyet közelünkben tanyáinkból hallanak, s czélszerűbbnek tartják vizalatti lakjaikba kuksolni mindaddig, míg hivatlan vendégeik közelükben uralkodnak.

Fél mértföldnyire feljebb, egymásik helyet találtam, hol hasonlóan egy gátat kezdtek építeni, s már két fát levágtak az ellenkező partokon; azonban nem ejthetvén kedvük szerint a vízbe, a további munkát abban hagyták.

Minthogy a Sweet patak itten egészen észak felé csavarodik, kénytelen vagyok azt elhagyni, s karavánomat nyugoti irányban vinni; ez nehezemre esik, mert a patak mindenütt elég forrás vizet és jó leelőt nyújtott, s minden kényelmet megadott, mit csak ezen sivatagon józan észszel igényelni lehet.

Julius 13. Tanyán hagyván ma expediciómat a Sweet pataknál, egy kirándulást tettem negyedmagammal azon ponthoz, hol a Flag folyó egyesül az Arkanzas folyammal, mely hozzánk számításom szerint csak 6 mértföldnyire esik, délnyugoti irányban. 115 rőf, vagyis 287 láb széles volt az Arkanzas ott, hol reá bukkantunk, de medrének csak mintegy 5-öd része volt vízzel borítva, min igen csudálkoztam, megizlelvén, semmi savanyt sem tapasztaltam benne. A folyó partján mintegy mföldnyi távolságra lovagolván, úgy találtam, hogy azon jó viz mit ittunk, az előttünk hömpölygő Flag folyó adója, (az Arkanzas folyó köz tudomás szerint sós ízű lévén). Még jobban csudálkoztam, a mint tapasztalám, hogy a Flag folyó torkolatán felül, az Arkanzas medre tökéletesen száraz volt, egy csep vizet sem lehetett benne látni, noha a meder 200 láb széles; az egész homok meder azonban csillogott fehér foltoktól, mi közelebbi vizsgálat után tiszta só rakodmányának bizonyult. Az Arkanzas folyamnak sok helyütt, mint itt is három, egészen elkülönözött medre van, melyek mint megannyi földlépesők környezik a folyó partjait; az első mintegy 8 láb magasságra emelkedik a folyam medre felett, a második 15—20 lábnyi magas, s a harmadik, mely a folyam völgyét rekeszti be függőleges bércz kerítésével, 50—100 lábnyi magas. Az első meder

partja árvizeknek van kitéve, minthogy csak 80—200 lábnyi széles; a második azonban sohasem borítottatik be egészen vízzel, s szélessége 1400—2000 láb; a harmadik meder partjai a magas prairieket körzik. Ugy tapasztaltuk, hogy még ezen vidék is tömve ezen szürke homokkal, imitt amott gránittal; s egész nap láttuk a magas szikla csúcsok sorát, melyek mint már említém alkalmasint a Llano Estacado egyik ágát képezik. Itt is egy nagy csapat indián nyomon haladtunk keresztül, kik az utazó erő elől a folyó mellett felutaztak.

Vissza lovagoltunkkal a tanyára, két gyönyörű jég hideg forrásra találtunk, melyeket köröskörül bájoló pázsit környez, s ettől nem meszsze gazdag mezquite füre (*Algarobia glandulosa*), mely körülmény azon határozatra birt, hogy következő tanyámat itt ütöm fel, úgy sem esvén előre szabott úti tervem körén túl.

Julius 14-én. Nagyon korán indulván, 11 mértföldet haladtunk egyenest nyugoti irányban, a mint egy gyönyörű forrásokkal tömött patakra bukkantunk, mely nagy zaj- és robajjal látszott keresztül törni a mintegy mértföldnyi széles patak völgyön, mint ezüst szalag lobogván a gazdag rétség közt. A patak partjai sűrű nyárfa csoportokkal övedzvék, s köztök mesés mennyiségben nő egy szőlő faj, mely kétségkívül a vidék helybeli flórájához tartozik. Ezen szőlő bokrok csak mintegy 4 láb magasságra emelkednek, s oly annyira hasonlítanak egymáshoz s oly rendben állnak, mintha valaha valaki úgy ültette volna őket. Egyik fő tulajdonságuk, mi tán minden másnemű vad szőlőtől megkülönbözteti őket, hogy nem futnak a fára, de magukban állnak s egyenest mint akármely törpe bokor. Mennyiségükről itéletet hozhatni, ha azt állítom, hogy e helyen mintegy 8 □ mértföldet borítottak el; kuriozitásból egy bokorról leszedvén a szőlőt, megmértem, s 7 bushel, az az $3\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő szőlőt találtam rajta.

Ugy látszik ezen patak kedves telelője számos indián családoknak; mert sok sátorhelyeket találtunk, s mértföldek hosszán az egész part rakva volt nyárfa póznákkal, melyek haja a lovak és öszvérek által volt leetetve. Csaknem minden prairie-indián törzsek nyárfa héjjal etetik télen át kedvencez lovaikat s öszvéreiket; s azért nem lehetetlen, hogy az itteni fiatal nyárfák nagy bősége is vonzerővel bír rájuk. Láttuk a számos, évről évre levagdalt, nyárfák porladozó tuskóit is, sok már egészen kirohadt a földből, oly régi volt, míg másokból foly a nedv, oly friss vágásúnak mutatkozott. A finom mesquite és grama fű, mely itt egész télen át zöldel, szinte jó legelőt nyújt barmaiknak a tél nagy részén át, s mikor ez nem diszlik, könnyen kipótolják a hiányt nyárfa ágakkal.

Jelenleg épen a terület határain vagyunk , mely a Kíowai indusok birtoka , s az éjszaki Arkanzás és Kanadai folyó közt terül el , s igen valószínű , hogy ezen törzs nagy része itten telel , s megvagyok győződve , fel is lehetne itt őket találni télen , mi kívánatos lenne , minthogy oly kevés bizonyosat tudni még a Kíowai indiánok felől.

Vad kimondhatatlan bőségben van itt mindenütt , vadászaink az egész expeditiót rendesen ellátják naponként friss hussal , úgy hogy a velünk hajtott 25 darab vágó marhából még egyetlen egyet sem használtam fel , s reményelem , nem is leend reá szükség . Ma például 11 szarvas és 2 antilope lövett . Zöltségben azonban nagy hiányt szenvedünk , közel 4 hónap óta embereink nem ettek egyebet ezen nemű tápból , mint néhány vad foghagymát . A skorbut már nem egyszer kezdett mutatkozni köztünk , még az Elk pataknál , azért minden lehető előgondoskodást tettem a féltelmes betegség megelőzésére . A kevés aszalt almát és citrom savanyt kivéve , semmi antiskorbuticus szerem sincs rendelkezésem alatt , így minden alkalmat megragadok , haszonra fordítani mindent , mit csak a terület növényélete nyújt , melyen átvonulok . Meghagytam embereimnek , hogy minden félig meddig ehető zöltségből egyenek , a mennyit csak ehetnek . A szőlő azonban és vad szilva hasmenést okozott , mely egészen felriasztott és orvosi tudományomból csaknem kiforgatott , végre ónsavany- és mákonynyal tökéletesen elfojtottam , s jelenleg , egy pár esetet kivéve , már nincs is nyoma expeditiómban . Kedvesen lepött meg ezen kellemetlenség közepette az , hogy ma nagy terület vad hagymát találtunk . Neki állítottam az egész legénységet , s mintegy 15 mázsát szedtek s szekerekre pakoltak belőle , mi , hiszem , jótétemény leend valamennyikünknek , hossz- szas út lévén előttünk .

Julius 15. Igen setét lévén , s a nehéz fellegek esővel fenyegetvén , nem indultam meg napkelte előtt . Mind a mellett jó egy napi utat tettünk , nehéz és kemény homokon át ; s dél után átkelvén az Arkanzás folyón , délnyugoti partján sátorot vertünk .

Napközben több apró patakokon keltünk át , melyek mindegyikében bőven találtunk jó vizet ; sok helyütt , hol facsoportok voltak , régi indián tanyák helyeit láttuk . Egy helyütt egy nagy területű nyárfa liget tűnt fel előttünk , mely csaknem egészen be volt kertelve száraz tűske kerítéssel , melyet hihetőleg az indiánok azért raktak , hogy lovaikat , s öszvéreiket benne biztosítsák valami hadviselés alkalmával . A folyamhoz érven , úgy tapasztaltam , hogy tartalma tetemesen lepadt , utósó látogatásom óta , a víz folyása alig volt 20 rófnyi széles , mindenütt tiszta ,

s semmi sós íze. A növényélet utolsó, 15—29 mértföldnyi, utunkon, úgy látszott, sokat szenvedett a szárazság miatt; mert a magasb halmokon a fű mindenütt perzselve látszott, s csaknem kiégyve. Azonban a völgyek mégis eléggé buja legelőt adnak barmainknak mindenütt.

A vidékeken uralkodó fák: bizonyos nyárfa, az amerikai szilfa és babértölgy. A nyárfa azonban főszerepet visz, s néha óriási nagyság és vastagságban mutatkozik. Például a Sweet patak partján az egyik 15 ölnyi magasságra töve felett 7 láb 19 hüvelyk atmérőjű volt, és 185 láb magas. Ez valóban bámulásra méltó, mert egy átalán azon hiedelem él, hogy a nagy amerikai prairieken nem nő a fa, azon körülmény miatt, hogy az indusok jobb fű reményében évenként meggyújtják a prairieket, mely tüzek, ha mindjárt nem is irtják ki egészen a ligeteket, mégis silányítják.

A magas hegyláncz egész nap ismét előttünk nyult az egekbe, s már alig vagyunk 10 mértföldnyi távolságra tőle. Geológiai alkatára nézve, jelen környékünk világos színű, meszes homokkőből áll, imitt amott kvarczczal borítva.

Átellenben hozzánk a tulsó parton mintegy két hét előtt egy nagy csapat Kiovey tanyázott, s barmaik pár mértföld körben a füvet ugyan csak tövestől leették, s mind ezen körülményből, mind a mesés mennyiségű öszvér nyomokból ítélve, képzelhetlen sokaságu barmaik lehettek. Innét, midőn utra keltek, délfelé vonultak, s úgy látszik, nyugotról jöttek.

Julius 16. Éjfél után 2 órakor felszedve sátorainkat, utnak indultunk, a folyó déli partját követve, mely 8 mértföldet egyenes nyugoti irányban halad, azután pedig rögtön délnyugotnak fordul, s itt a magas bércek, melyeket már napok óta láttunk, a folyam mindkét partjára terülnek, csak kis rést hagyva a part és meredek falaik közt, melyen a vándor csak nagy bajjal és fáradsággal vonulhat keresztül. Ezen hegyszálak (mert így kell őket neveznem) vagyis hegyfalak csak nem kivétel nélkül meszes homok kőből szerkesztvék, s majdnem mindenütt függőlegesen emelkednek fel a part közvetlen szomszédságában, 1000—3000 láb magasságra; hol azután az egyenes nagy plateaut képezik, mely a Llano Estacado nevét viseli, s mely tán legnagyobb terjedelmű magas síkság a világon. Ugyan itt a folyam számtalan ágakra oszlik, melyek mindegyike aztán alább a nagy prairien egyesül. Kiszémeitvén a legnagyobb ágot, benne utaztunk felfelé, benne mondom, mert több mint 5 mértföldet haladtunk egyenesen a folyam médrében felfelé; mikor aztán a folyó ezen ága forrásához értünk. Itt fellovagolva a leg-

nagyobb csúcs tetejére egy vizmosásban a többi apró ágak forrásait is világosan láthattuk néhány mértföldre körülöttünk.

A szélességi fok ezen ponton többszöri vizsgálatom s számításaim eredménye szerint $35^{\circ} 35'$ a hosszúsági pedig $101^{\circ} 55'$. Ezen eredmény arra mutatott, hogy jelen állásom csak 25 m. f. távolságra van a Kanadián, vagyis nagy Verdigris folyóhoz; s mivel felette kíváncsi vágyok tudni, hogy út számításom össze azokkal, miket 1851-ben tettünk a Kanadián folyón, elhatároztam, hogy 10 jól fegyverzett legénynyel a Canadiánt felkeresem, expeditióm többi tagjait hátra hagyva a barmok, élelelem, és podgyász őrzésére. Ezen terv által hiszem, hogy a déli Arkanzás forrásait összekötöm valamely bizonyos ponttal a Canadián folyón; s szerintem ezen tény igen fontos a geographiára, mert tetteleg vizsgálaton fog alapulni, mínek itten még egészen hijával vagyunk, annál is inkább, mert sok földképen a Canadián tévedésből, vagy hibás értesülésből Redriver azaz Vörös folyónak van jegyezve, pedig kétséget nem szenved, hogy mindegyike külön álló óriási folyó, s idővel mind-egyike fontos szerepet játszand a gőzhajózás történetében.

Ma esti tanyánknál az utolsó folyóvizet értük el, mely az Arkanzas folyó ezen déli ágát táplálja, s közelében vagyunk az utolsó jelentékeny pataknak is, mely éjszokról folyik ezen ágba, csak 3 mértföldnyire levén forrása hozzánk, hol egy kies nyárfa ligetből ömlik ki. Ugyan ezen ligetben egy magas nyárfa tövébe, mely elszigetelve a vizparton áll a többtől, egy palaczkot ástam el következő tartalmu irattal: „Julius 16-án 1856-ik évben itt tanyázott egy kikutató expeditio Xántus János vezérlete alatt, állván Hammond Vilmos a segéd mérnök, Harling János, és Burke János fő szekereszből, 22 vadász és szekeresz szolgálata mellett.” (Természetesen az eredeti angol nyelven van). Ezen fa meg van keresztezve éjszaki és déli felén, keleti oldalán pedig egy simára faragott helyen e következőt véstem be: „Xántus János kikutató expeditója. Julius 16-án 1856.”

Ugyanezen este egy történetes esemény nagy aggodalomba ejtette egész tanyánkat. Harling Károly tudomásom nélkül elhagyta a tanyát, alkalmasint szokása szerint füvészní ment, s csak vacsorakor vettük észre távollétét. Mindenfelé sok friss indián nyomokat tapasztalván, ki mondhatatlan aggályba ejtett eltűnt, hogy netán valahol az indiánok kezei közé került. Rögön kiküldtem a delaware indiánokat, hogy keressék, s rendeletet adtam, hogy a magukkal hozott mozsarat 10 percznyi időközökben durrantsák el; egyúttal készülletet tettem, hogy magam is ne-

hány jól fegyverzett emberrel keresni indulok. Azonban még nem lövetett ki a második töltés a mozsárból, midőn Harling barátom a sátorba lépe, egészen elvadulva s nagy zavarban, mikép' rendesen eltévedt emberekkel történni szokott. Hosszas elbeszélése a következőben pontosult össze. Elhagyta a tábor, hogy bogarakat és virágokat keressen, d. u. 3 órakor, s visszafelé jövén, egy halmon át a magas prairieben elvesztette szeme elől a tanyát, aztán jobbra majd balra fordult eltévesztett irányát keresve, s oly zavarba jött, hogy napnyugtakor a mint tanyánkat $\frac{1}{2}$ mértföldre maga előtt látta, azt képzelte, hogy az valami Kioyay vagy déli Komanche tábor, s elbujt a magas gazba, hol már ősziülni kezdett, midőn mozsár lövésünk új életet önte ereibe, mire öröm telten hozzánk siette. Egész éjjel alig tudtunk aludni a nevetés miatt, minek új meg új lelket adott a doktor, a mint Hammond barátunkat czimezni szoktuk, mert maga szokta magát gyógyítani, miért is egész patikát hord magával.

Julius 17—19-én. 17-én Harlinggal, 3 indián, és 5 vadász kíséretében déli irányban lovagoltam a Canadiánt felkeresendő. Irányunk rögtön a Llano estacado (kiczövekelt térség) magas plateaujára vitt, a hol a szem sehol, de sehol sem lelhet nyugpontot; mert az emberi szem nem képes semmi tárgyat felfedezni a látkör határán innen, épen úgy, mint az elhagyatott déli tengeren egy magába bukdosó bárka. Végtelen és határ nélküli sík rétség mindenütt, jobbra balra, előre hátra, a merre csak a szem tekint, a legnagyobb egyformaság, mit életemben láttam.

Miután közel 15 mértföldet lovagoltunk ez egyforma és végtelennek látszó síkon, szemeink egyszerre s rögtön egy magas sziklafalba akadtak, mely alatt völgy terül. Tüstént megismertem, hogy e völgy a Canadian folyó körzete, s nem is csalatkoztam, mert miután 10 mértföldet haladtunk vala, a folyó partján állapodtunk meg, 25 mértföldnyi egyenes utat tévén a déli Arkanzás forrásaitól a Canadián folyó ezen partjáig. Ez kimondhatatlan meglepésemre szolgált, mert tanusította, hogy számításom a déli Arkanzás folyó eredetének pontos geographiai megállapítását illetőleg hiba nélkül volt. A pont hol a Canadián folyamra akadtunk, épen egy kis patak torkolatánál van, melyet „Allright-creeknek“ azaz minden rendben pataknak kereszteltem. Szélességi és hosszúsági vizsgálódásokat is tévén, úgy találtam, hogy a patak torkolata, a 101° hosszúsági, és $35^{\circ} 58'$ szélességi fok alatt van, mely körülmény vagyis eredmény még inkább igazolta számításaim pontosságát. A föld geologiai alakata a Canadian folyó e vidékén igen hasonló az Arkanzas vidékéhez, mert szinte világos színű és porhanyó homokos mészkőből áll, mely vö-

rös homok rétegekre borúl, kék agyag alapon. Az egész föld-tömeg a mint a meredek falakban kivehető volt, tömve kvarcz, kavics és agát rétegekkel. A tulajdonképeni föld a patak és folyó környékén setét barna iszap, dus mezquite fűvel és vad rozsszal borítva, mely ha a szárazság nem silányította volna el, kétségkívül gazdag kalászkokat termett volna. Az egyetlen erdei növényváltozás, mely itt feltűnt, a számtalan (3 különemű) fűzfa volt, különben a nyárfa itt is a főszerepet vitte, s némelyike szinte bámulatos nagyságának mutatkozott. Egyike például épen a patak torkolatánál 19 1/2 láb körzetű volt, három lábnyi magasságra tövétől. A státusokból Santafé-be vezető karaván ut épen itt, a tulsó parton, vonul el, hol 4 roppant magányos nyárfa nyúlik az ég felé; ezeket mind simára metéltük éjszaki oldalukon, reá vésve Arkanzas folyó irányát és távolságát, úgy ott létünk napját és évét. Megvizsgálván az Arkanzas folyó déli ágait egész eredetükig, most elhatároztam, hogy innét nyugotra fordulok, s keresztül vonulok a Llano Estacado legmagasabb vagyis éjszaki oldalán, s közép Arkanzást kutatom ki, mely a Honey és Salt-river, vagyis a Méz és Sós folyókból képződik. Egyedül az aggaszt ezen vállalat kivitelében, hogy víz hiánya miatt fogunk szenvedni; mindamellett jelszóm: „avance“; hol csak lehet annyi vizet rakatok szekereinkre, hogy több napig eltartson.

A Llano Estacadón termő fű kivétel nélkül igen rövid, de illatos faj; az indusok közönségesen buffalo fünek hívják. Hossza 1"—2", s europai utazóval azt gyaníttatja, hogy oly rétségen utazik, melyet csak imént lekaszáltak.

Eddig még sehol sem fordultam meg a nagy amerikai prairieken, hol mind a legelő, mind víz, mind tűzi fa oly elegendő és kielégítő mennyiségben található, mint ezen utamon ekkorig. E körülmény kedves csudálkozással lepett meg, mert barátaink, a Komanche indiánok, elindulásunk előtt egész bizonyossággal álliták, hogy vizet és fát seholsem fogunk eleget találni, s örökös sós vízzel fenyegettek, s minden borzasztó nemeivel a nélkülözéseknek. Mit nem magyarázhatok másként, mint azzal, hogy elakartak ijeszteni az utazási szándék kivételétől, nem igen lévén inyökre, hogy a természet által nekik nyújtott óriási területeken oly vizsgálatokat tegyek, melyek mindenkit meggyőzhessenek, hogy még sok ember lakhatik el itten a komanche nemzet közvetlen közelében, s akár akaratjok ellenére is.

Julius 20-án. Ma nagyon korán utra kerekedtünk, mely a magas, a folyót környező halmok tetején vitt el bennünket, honnan a folyó gazdag völgyét sok mértföldre átláthatók. Mintegy 15 mértföldnyire ta-

nyánkhöz egy új gazdag növényzetű völgybe érkeztünk, melyet gyönyörű folyócska kétfelé oszt, sebesen rohanva kavicsos ágyán alá. A folyócska, melyet Hungarian Creeknek (Magyar patak) neveztem, (mely azonban visszaérkeztem óta a főmérnök által udvariasságból Xántus patakra változtattatott, s ezen nevet fogja viselni), 1 láb mély és 30 láb széles volt ott, hol vele találkoztunk, s völgye mintegy 2 m. f. széles, gyönyörű nyár és fűzfa ligetekkel, melyek önkénytelen is egy roppant angol kertbe képzeltek az utast. Ugyanitt egy, mintegy 4 mfdnyi terjedelmű sós tavat találtunk fel, melyet Hammond barátom tiszteletére „Hammond tavának“ kereszteltem, kétségkívül ő levén az első fehér ember, ki e tavat megpillantotta.

Nem kevés örömünkre szolgált mindjárt megérkeztünkkor azt tapasztalni, hogy a folyó vize tökéletesen jóízú, s különösen szerencsések vagyunk, hogy az idő is kivétel nélkül kedvező. Az utolsó két napi eső kellemesen meghűsíté a levegőt, s a mellett vízzel látott el bennünket oly helyeken, hol azt találhatni fel ezen évszakban nincs remény.

Dél körül, midőn a föld s a hozzá legközelebb eső légrétegek a nap függőleges sugarai által égetnek, közönségesen remegő légmozgást tapasztaltunk a Llano Estacadón, mely néha csalékony és képzeleti látványokat idéz elő a látkörön. Ezen tünemény, melynek árát Afrikában oly sokszor megadták a francia seregek, mely Magyarország bánáti és temesi részeiben is néha tapasztaltatik, úgy hiszem sehol sem nagyszerűbb a világon, mint épen itten a Llano Estacadón. A szerfelett rendkívüli visszahatása a légnek messze tárgyakat oly fantasztikus, vad, és eltorzított alakban hoz a szem elé ezen sikszágon, s néha oly óriási arányban nagyítva, hogy valóban bámulásra méltó. Például egy kánya, vagy holló olyannak látszik, hogy az ember egy üles tót gránátost medve fővegével vél látni. Nem egyszer tévedtünk, midőn antilopot vagy nyulat látván, lónak, vagy bivalynak véltük. Mikor az ember ezen szomjas rónán halad, déltájban nem egyszer derül fel kedélye gyönyörű tavak és folyók látásán, melyek eleven zöld ligetek- és pázsittal környezvők. Szíve dobogni kezd a remélt élv miatt, néhány óranegyed múlva kényekedve szerint fogván szörpölhetni a hűsítő elemet, sarkantyuját fáraadt lova oldalába nyomja, nógatja, nógatja, s csudálkozik, hogy még nem jutott közelebb az édenhez. Végre lehangelve észre veszi, hogy az ígért földe csak a délibáb országában volt. Utóbb úgy tetszik, mintha mégis csak közelebb ért volna már az oázhoz; újra valót képzel, s előre rohan új lélekkel, de ismét tapasztalni kénytelen, hogy a látvány messzebb vonul, s elérhetetlen. Így halad mértföldek után mértföldeket, sohasem jutván

czélhoz ; míg végre a levegőben valami rögtöni változás elfátyolozza a tárgyakat, s más irányban más tárgyakat teremt, s a szomjas síkságon barangoló teljesen meggyőződik, hogy csak a fata morgana üzi vele játékát.

Julius 21-én. Oda hagyva tegnapi tanyánkat, átkeltünk a patakon, s utunkat délfelé folytattuk mintegy 5. m. f. távolságra, mikor aztán egy magas hegygerincezre vonultunk fel, mely látszólag a választófal az éjszaki és közép Arkanzás közt, mert a gerincezről mindkét folyam völgyeit nagy távolságra kísérheti a szem. Déltájban bevonultunk a gerincez déli lejtőjén, s a Sós folyó (Salt Fork) egyik patakján tanyát ütöttünk. A patak igen sebes esésű, rohanva tör keresztül a völgyszoroson, melyet elhagyva keleti irányt vesz, meddig csak a szem kísérni képes. Vize igen jó italu, minden sótól ment levén. Keresztelendő a patakot, a három elnök jelelt nevét tűztem ki az expedíció teljes személyzete szavazata alá, s csaknem általános szó többséggel C. John Fremont nevet kapott a patak ; mi igen inyenre volt, mert nagyon természetesen semmit sem óhajtanék inkább, minthogy Fremont legyen a jövő elnök, ki személyes barátom, s tán az egyetlen egy jelentékeny ember Amerikában, ki, mióta csak ezen kontinensen élek, velem személyes és levelezési öszveköttetésben volt minden körülmények közt. Sokszor vigasztalt, mikor balsors fenyegetett : kimondhatatlan meglegedésemre szolgál azért, hogy tisztelére, ha bár ily csekély, de még is örökös és maradandó emléket emeltem. Geologiai tekintetben a gerincez ezen lejtője s az alatta elterülő völgy lényegesen különbözik az éjszaki oldaltól, mert egészen elmállott durva, porhanyos homok kő rakványból áll, imitt amott kvarcz csillámporos kövecs, és kigyókővel tarkázva. A szemünk előtt elterülő egész vidék hullámos, keresztül kasul szelve viz mosások s meredek szikla hasáboktól, melyeken szekereinkkel keresztül haladni természetesen nem juthatott eszünkbe. Azért utunk ugyan cifra kanyargású volt, mindenütt a gerincezháton haladtunk, a hol csak lehetett, s noha nagy kerületeket tettünk, még is kárpótolt a körülmény, hogy szekereink baj nélkül haladhattak a csak nem egyenes és köves hegytetőkön.

Julius 22-én. Ma reggeli utunkban a Salt Fork egyik fő forrására bukkantunk, s lefelé követve kanyargásait, nem sokára a ponthoz kísértük, hol az egyes források összefolynak. A torkolaton alul 60 rőf széles volt a Sós folyó ágya, de csak alig 4-et része volt vízzel borítva. A patak, vagyis Sós folyó ezen forrása a Llano Estacadó éjszaki lejtőjén tör elő, s mind hátul, mind oldalt magas meredek szikla falakkal környeztetik. A szikla falakhoz nem messze keletre két magas csúcsú s

elszigetelt halom nyúlik fel, melyeket sok mértföld távolságban látni lehet.

Senkiséem képzelheti, mennyire örültünk midőn ezt tapasztalók, hogy ezen ág vize is iható. Eddigelé azt hitték vala, hogy e folyóágak sós lapályokon veszik eredetöket; pedig ellenkezőleg van a dolog, mert az Arkanzas folyónak a Llano Estacadó éjszaki és éjszakkéleti lejtőjén kibugyogó forrásai tiszta és kellemes italu vízzel bírnak. S a víz ezen minősége változatlan mindaddig, míg a déli és közép ágak összefolynak az éjszaki ágakkal, melyek gipsz területeken törvén keresztül, sós anyagokat szednek és szívnak fel, melyeket mindaddig magával hord a nagy folyam, míg a Missziszippibe nem ömlik.

Az erdei növényélet csak imitt amott elszórt egyes nyárfák, s törpe fűzfák által van képviselve itten, s a völgy homokos alluvial rakványból áll, mi szerintem, csak mesterséges öntözés mellett volna földmivelésre fordítható. A völgyet környező szikla falak 100—300 láb magasságra nyulnak, csaknem mindenütt függőlegesen, s vérveres kavics és csillámkövel vegyes agyagból alkotvák, mintegy 15—20 láb mély homokkövel tetőzve. A falak tetején számtalan érdekes megkövült fa darabokat találtunk, s a merre utunk vitt közel 2 m. f. hosszúságra az egész tér terítve volt kövesült fa darabokkal. A kövülés teljes tökéletes, minden rostot, szálát-, gömböt- és kérget oly tisztán meglehetett különböztetni, mint bármely élőfa példányon: s úgy látszott, valamennyi példány nyárfá volt.

Ma estve éjszaknyugoti szél mellett derekas esőnk volt, mely körülmeny új reményt ad, hogy elegendő vizet fogunk mindenütt találni. Meteorologiai észrevételeim táblázatából igen világosan kitűnik, hogy légsúlymérőnk rendszeres időjósunk volt az egész utazáson át. Sokszor valóban két, sőt 3 nappal a bekövetkezett eső előtt oly rendkívülileg leesezt a kéneső, hogy csndálkoztunk rajta. Sohasem kezdett azonban elébb esni, míg a barometer ismét rendes fokára nem emelkedett. Számos indiántól kérdezősködvén, azon összevágó állítást nyertem, hogy május közepétől augusztus közepéig sohasem esik valamire való eső ezen szélességi- és hosszasági fok alatt, sőt a 99-dik hosszúsági fokon túl harmat is ritkán esik ezen időszak alatt. A patakok és folyók tartalmát is nagyrészen beszívják a medrek lyukacsai, vizet csak helyvel közel lehet látni, s az egész növény élet nagyon szenved a szárazság miatt.

Egészen ellenkezőleg ezen általánosnak állított időjárással, mi oly szerencsések voltunk, hogy kivételt tön kedvünkért a természet, mert bőségben volt esőnk, néha 8—9 óraker még nedvesek voltak öltönyeink

a harmattól, a mint a magas gazban lovagoltunk. A patakok, folyók és tavak mindenütt bőségesen elláttak vízzel, s az egész prairie-tenger mosolyogni látszott buja smaragd arczával. Közel a helyhez, hol ma tanyát ütöttünk, egy régi indián tábort találtunk, hol delaware tolmácsunk állítása szerint két hónap előtt egy csata vívatott. Ezt onnét következtette, hogy egy nagy tűzhely maradványát fedeztük fel, melyen az ellenség holtjai, sátrai s más eszközök a hadisten tiszteletére feláldoztattak, azaz a lángok martalékává tétettek. Sátorpóznák, félig összeolvadt üveggyöngyök, vaskarikák, s t. e. a házi és hadi szükséglethez tartozó czikkek látszottak elszórva a tűz körül, melyek hihetőleg szerencsésen megmenekedtek a lángok semmisítő hatalmától; a sátor helyekből következtetve úgy látszott, hogy a legyőzött csapat jelentéktelen volt számra nézve.

Ugyan ma egy csapat Kiovay indián nyomokra akadtunk, kik az utolsó eső előtt vonultak délkeletről éjszak felé; alig mulik nap, hogy ne látnók jeleit itt létöknek, noha csudálatos, velök nem találkozunk. Azonban valószínűleg a Kow és Smoky folyók völgyeiben vadásszák a bivalyokat, s csak mikor ezen állatok dél felé vonulandnak, fognak lefelé nyomulni ők is az Arkanzás, Canadián és Vörös folyók völgyeibe, hol aztán télen át elég mezquite és grama fűvet találnak mindenütt lovaik és öszvéreik számára.

Eddig fokonként, de rendesen magasb- s magasbra emelkedtünk nyugot feléi utunkon oly annyira, hogy jelenleg a barometer állása után itélve mintegy 2702 láb magason vagyunk a tenger színe felett.

Mai utunk a folyó völgy mentében teledes tele volt prairiekutyákkal. Rajta voltam, hogy néhány jó példányt szerezzek kitérés végett, s azért számtalant lelöttem a legnagyobbak közül, de vont csövem golyója annyira össze rongálta a nyert példányokat, hogy nem tartottam érdemesnek egyet is kitérni; elhatároztam azonban, hogy jövő alkalommal srétes puskámat fogom használni. Vadászaink 2 szarvast, és 8 pulykát hoztak estve a tanyára, segédek, agaraim 2 szarvassal toldák meg a zsákmányt.

Julius 23-án. Nagyon borult, setét, és esővel fenyegető reggelünk lévén, csak későn kerekedtünk fel az utra, a folyó bal partján kanyarogván, mintegy 5 mértföldet mindég homokkővel vegyített veres agyagon haladva. De alig indultunk meg, esni kezdett, s az eső záporként ömlött egész nap, s estve a folyó vize mintegy 14" emelkedett, az egész folyó ágyát betöltvén. Noha nem sokat haladtunk, még is a kedvetlen idő miatt korán tanyát ütöttünk, átkelve a folyó jobb partjára.

Az egész vidék, melyen ma keresztül vonultunk, a folyó mindkét partján szaggatott, azaz meredek s tátongó vízmosások s szikla repedésekkel tömve, s azért ott szekerekkel utazni teljes lehetetlenség; az ezen völgyet környező vidék kietlen sivatag minden élet jelenség nélkül; egy keskeny nyelvet kivéve, mely a folyó lapályát képezi, sehol sem lehet földet látni, mely valaha földmivelésre használható lenne, fának pedig épen semmi jelenségét sem láthatni, a néhány törpe nyárfát kivéve, melyek imitt amott szomoruan remegtetik beteges színű leveleiket a víz parton. Azonban néhány érdekes szalma virág fajokon kívül számos példányát láttuk az ugynevezett „Oroszlányszájnak“, azután különösen nagy mennyiségben a „Schranksia Angustata“ virágot, mely oly ritka, s oly annyira keresett luxus az európai üveg- s meglegházakban, itt pedig ezer és ezer mértföld borítva van vele; reggel és estve kimondhatatlan kedves illattal fűszerezi a levegőt.

Forrásaig követvén ezen folyóágot, meggyőződtem, hogy a terület általános physikai s topographiai alakzata tökéletesen hasonló ahhoz, melyen átvonultunk vala, tehát elhatároztam ezen pontnál elhagyni a folyót, dél felé vonulni s felkeresni a legdélebbi ágakat; azon hiszemben, hogy a rendelkezésemre lévő időt nem használhatom fel czélszerűbben, mintha azon ágak közt s mellett elterülő vidéket kikutatom, s minőségét megállapítom. Szándokom, három napra elégséges vízzel megrakodva indulni el; bizton hívén, hogy ezen idő elteltével valamelyik déli ágat elérünk. Barmaink, melyek az Elk patakot elhagyván nyomoruan néztek ki, jelenleg pompás karban vagynak, úgy szólván kövérek; s ha azután is oly bőségben találunk vizet s jó legelőt, mint eddig, azon ritkán történni szokott példát adom, hogy ökreinket s öszvéreinket 100 és 100 mértföldnyi utazás után jobb karban viszem haza, mint voltak, mikor elindultam.

Ekkoráig még oly szerencsések is voltunk, hogy barmaink közül egyetlen egyet sem veszítettünk el; mi kétségkívül rendkívüli szerencsének tekinthető. Egészségi szempontban sem panaszkodhatunk, mert néhány skorbut esetet kivéve, egyetlen egy említésre méltó betegségünk sem volt.

Julius 24-én. Reggel nagyon korán indultunk, s egyenes szegletekben délfelé vonulva haladtunk. Nem sokára azonban sivatag homok buczkák tömkelegébe érkezünk, melyben több mint 25 mértföldnyire haladtunk a nélkül, hogy csak bár legparányibb változatosságot tapasztaltunk volna; végre estve felé egy magas plateaura vergődtünk fel, honnét a messze láthatáron, a ködös és poros légkör fátyolán át egy széles

völgyet fődöztek fel szemeink, melyben rögtön egyik déli ág völgyét gyanitánk látni.

A tikkasztó lég és a kopár sivatag, melyben és melyen épen utaztunk, nagy ellentétben látszott a szemet lelket frissítő növényélettellel, mely messze távolságban bár, de még is látkörünkben mosolygott elénk; öt mértföldet tovább haladva délfelé végre egy lejtőn egy mély vízmosásba ereszkedtünk le, hol vizet találunk, s néhány törpe magnolia és nyárfát, melyek segedelmével pattogó tüziünk volt egész éjjelen át. Geológiai szerkezete a folyót környező ezen plateauanak töredékeny és porhadttal veres homokkő, durva gipsz réteggel borított, s mint néhány magas szelvényen tapasztaltuk, halavány veres agyag alapzattal, kéverve mindenütt durva kavicsos gipszszel. Maga a föld, mióta a homok sivatagot elhagytuk, meglehetősen jó földmivelésre alkalmas, mi alkalmasint azon körülménynek tulajdonítható, hogy gipszszel van keverve.

Julius 25. Ma tiszta, friss és élesztő levegővel köszöntött be a korány, éjszak-éjszakkéleti széllel; a hőmérő d. u. 5. órakor 69.º állott. Napkeltekor sehol sem látszott fellegnek nyoma, s a napsugarak remek zománczai egy a messze láthatáron égbe nyúló fehér bérczkupon törtek meg, mely szerintünk a Veres folyó éjszaki forrásai körüli hegláncz.

Korán reggel megkezdtük utunk folytatását, lefelé a vízmosásban, mikor 3. mértföldet haladván, egy kis patakhöz értünk, sebes tiszta vízzel medrében. Ellátván vízzel magunkat s barmainkat, átkeltünk a patakon, s tömkeleges kanyargások után a patak magas halmai közt, végre estve felé tanyát ütöttünk 22 mértföldnyi utat tevén.

Mai utunk mészsulphat, és mészcáronat keverékű területen vitt bennünket, mely imitt amott elmállodtnak látszott, s 3—4" vastagságban s porladtan borította a földet. Számos, a „Crétaceosi“ rendhez tartozó kagylókat és csigákat is találtunk mai utunkon, melyek azonban nagyon elváltak vásva, mi bennem azon véleményt költötte, hogy valószínűleg messziről hőmpölyögtettek ide a vizelem befolyása által.

Julius 26. A szokásos órában ma reggel is mozgásban volt tanyánk, s a patakot felfelé követve egy magas, vízmosások s számtalan más természetes akadályok által borított gerincezen haladtunk 10 mértföldet, mikor aztán egy jelentékeny folyó partján tanyát vertünk. E folyó egyik leghatalmasb adózója a déli Arkanzasnak, szélessége tanyánknál 75 rőf, ágya kavicscsal kevert homok, jelenleg kevés vize van. A Llano Estacado fehér szegélye ma úgy mint tegnap egész nap világosan látható volt előttünk, s balról, úgy látszik, igen magasra emelkedik az

alatta elterülő térség felett, s szegélyzete csaknem mindenütt függőleges, helyel közel apró s görbe cédrus bokrokkal borított.

A folyó, melynél tanyázunk, s melyet Lafayette folyónak kereszteltem, épen úgy mint az Arkansas és Canadian többi adózói, a Llanó Estacado lejtőjén veszi eredetét, s mintegy 15 mértföldnyire forrásától számtalan apró patakokat szed magába, melyek a bérez-szorosok és hegy vágányokból zuhogva rohannak anyjok ölébe. Eddig mind a Lafayette folyó mind apró fiai partjai meredek, úgy szólván függőlegesek, de mihelyt a szoros defléeket elhagyják, a rónára terülnek, meredek partjaik elenyésznek, s sok helyütt partjaik megközelíthetlenné a berkek és mocsárok miatt, melyekben a pelikánok, flamingók, s más szárnyas lakók milliói barátságos atyafiságban látszanak lenni a tekenős békák, latawbák, alligátorok, stb. sokaságával.

Geologiai alakzata a folyó eredete körüli ezen vidéknek lényegesen különbözik a többiektől, miket eddig megvizsgáltunk, mert az egész vidéken, meddig csak a szem lát, minden halom, minden hegy és völgy tiszta gipsz és néhol a legfantasztikusabb alakzatban öszvetorlasztva; s kétségkívül ezen körülménynak tulajdonítható, hogy a Lafayette folyó egész futásában eddig még meg nem magyarázott ásványvízzel bír.

Ma egész napi utunk egy soha véget nem ért kutya városon vitt keresztül. (Természettudományi nevök ezen érdekes állatoknak, melyek sok tekintetben hasonlítanak a magyarországi ürgehez, — *Spermophilus Ludovicianus*). Oly annyira lepve volt az egész térség lakásaikkal, hogy számtalanszor kénytelenek voltunk utvonulunkat megváltoztatni, hogy elkerüljük a lyukaik előtt felhányt magas halmokat.

Aki ily kutyavároson átvonul, minden irányban láthatja e kis teremteseket, a mint számlálhatlan sokaságban üldögelnek lyukaik előtt, nagyon hasonlítván egyenes apró fatuskókhoz; oly visító, s oly fület hasító, s érzéket tompító szünteleni ugatásuk, hogy nem nagy képzelő tehetség kívántatik utazóval elhítni, miként csakugyan valami zajgó nagy város közelében van.

Képzeltetlen sokasága ezen állatkáknak leginkább feltűnik, ha átnézik szemünk a tért, melyet falvaik elfoglalnak, s a szó szoros értelmében beborítanak. P. O. a város, melyen ma átvonultunk, teljes 25 mértföld hosszú, szélességét nem határozhattam meg, mert végét sem jobbról sem balról látni nem lehetett; feltéve azonban a minimumot, hogy t. i. szélessége szinte 25 m. f., az egész város alapterülete tenne 625 angol □ mértföldet. S tekintetbe véve, hogy az egész területen egyremásra a kutyalyukak 20 rőf távolságra vannak egymáshoz (ez a rendes távol-

ság), s minden lyukban 5 kutya lakik, kétségem sincs, hogy, ha valaki ezen népességet ezen datumok után kikalkulálni nem resteli, meg fog győződni, ez a legnagyobb eddig ismert város a világon.

Ezen érdekes, családéletet élvező emlős faj az amerikai szabad státusok területén csaknem az egész nyugoti prairiek térségein található, s pedig Mexikótól egész Canadaig, s már többször megemlítettett az utazók által, kik a prairiek egyik másik részén kóborogtak. Mindamellettt szokásaik- s életmódjokban néhány oly „tényt“ fűdöztem fel, melyekről soha és sehol még tudomásomra említés nem tétetett, azért megkísértem, eddigi életrajzukat némileg bővíteni. Falvaik választásában ugy látszik, mindég szem előtt tartják élelmüket, mely egy rövid selyem sima gazból áll, egyedül a magas prairien található és sokszor 50—100 mértföldre a víz minden jelensége nélkül. A Canadián déli vidékein például oly helyen láttam egy falvukat, hol a legközelebbi víz 40 mértföldnyire volt; s kétségem sincs, hogy 100 lábnyi mélységben sem lehetett volna vizet találni. Azért azt hiszem, hogy ezen állatok víz nélkül is élhetnek, mi igen nevezetes tény, mert az emlős osztály minden más faja ezen elem hiánya miatt rövid idő alatt kénytelen elhalni.

Továbbá, ezen prairieken, hol épen kutyáink éldegélnek, ugy szólván soha sincs nyáron át eső és harmat, s minthogy ő kemék nagyon hasonlítanak a magyar (Istenben boldogult) táblabírósághoz, sohasem hagyják el messze kuriájokat, ugy hiszem nem tévedek, ha egész pozitívitással állítom mint tény, hogy a prairie-kutyák nem vesznek magokba vizet, kivéve azon parányi nedvet, mit élelmök, a fű nyujt. Hogy földalatt telelnek, s a hideg holnapokat lethargikus álomban töltik, szinte bizonyos, mert tény: hogy télre semmi eledelt sem gyűjtenek össze; lyukaik körül már októberben elszárad a fű, s néha oly keményre fagy a föld mint kő, mely körülmények miatt teljes lehetetlenség, hogy rendes úton eledelt szerezhessenek.

Bekövetkezvén az idő, mikor a prairie-kutya az alvó időszak megérkeztét érzi (közönségesen október végén), köröskörül betapasztja alvó teremét, hogy a hideg levegőt belőle kizárja; s mindenkép elrendezi házát, hogy a téli álomra tökéletes biztosságot és kényelmet nyujtson. Végre az idő bekövetkezvén, belőlről betapasztja ajtaját is. Illy helyzetben marad ő keme egész a tavasz meleg napjaig, mikor aztán kiborítja ajtaját, s ismét oly derült kedvvel s vidámon üldögél háza előtt, mint tavall s az előtt.

Számos indiánoktól hallottam, hogy ősszel az első hideg vihart megelőzőleg egy ily kutyaváros minden lakóit látni lehet, a mint méh

szorgalommal hordják a gallyakat, vagy vastag gatz és földet, s a mint tapasztják ajtaikat, noha az idő csipős hideg; de ilyenkor kivétel nélkül szép és meleg idő szokott tartósan bekövetkezni. Ez az indiánok csalhatatlan barómetruma.

Mindebből az látszik, hogy ösztön tanítja ezen kis négylábu sereget, mikor várhatnak jó, s mikor rossz időt, s a körülményekhez alkalmazni intézkedéseiket. Különös s említésre méltó tény még az is, hogy egy kis bagoly faj elválhatlan laktársa ezen kutya barátainknak; a baglyokat mindig s mindenütt csaknem oly sokaságban mint a kutyákat, látni lehet az ajtó előtt üldögeálni, ha a lakók nincsenek otthon, s a kupacz tetején, mikor a kutya család a szobában van. Miért lakik ezen bagoly kutya-barátságban? ezt sohasem voltam képes felfedezni, noha minden képzelhető combinatio megfordult agyamban, ez tehát más (nálamnál tudósabb és elmésebb) természettudósnak számára marad meg, utba igazításul csak azt hagyom neki végrendeletemben, hogy lesse ki, tán nem lehetetlen, vajjon élelmet találnak-e a kutyák közt? Hogy azonban egy lyukban laknak a kutyákkal, az nem áll, sőt ellenkezőleg, a mint az ember feléjük közeledik, a helyett, hogy a lyukba bujnéanak, mulhatlanul s mindig tova repülnek.

Azt is olvastam Vilkes kapitány utazásából, hogy minden kutya-lyukban csörgő kigyó is lakik; ezen állítás azonban merőben mese, s nagyon hasonlít Haraszty hazánkfia Don Quixotte-féle meséihez, mert én nem egyszer kóborogtam napokon át ily kutyatelepeken, s nem egyszer szórtam szét 100 meg 100 kutyaházat a nélkül, hogy csak egyetlen egy csörgő kigyót találtam volna. Kétséget nem szenved azonban, hogy néha csakugyan csörgő kigyót találhatni a kutyalakban; mert magam is találtam már, s azért sokan azt állítják, hogy kedves vendégeik a kutyáknak, mert együtt laknak. Én azonban mondhatom, tökéletesen meggyőződtem, hogy ezen házi arrangement teljesen ellenére van a kutya-család igényének: mert ily helyeken csörgőkigyó uraimék közönségesen fiatal kutyákon édegelnek, mit eléggé erősített azon körülmény, hogy midőn a multkor egy óriási csörgő kigyót agyon vertem, egy még meg nem emésztett, de tökéletesen kinőtt prairie kutyát találtunk gyomrában.

Julius 27-én. Nagyon korán elindulván, 5 mértföldet a folyó mentében haladtunk lefelé, aztán átkeltünk rajta, s délfelé magas, hullámos prairieken át haladtunk, melyekről mindkét oldalról ásitó vizmosások tántogtak le a völgybe. Szemtől szembe velünk a Llano Estacado peremei nyultak fel mintegy 2000 láb magasságra a környező vidék színe felett

csak nem mindenütt hó fehér gipszréteggel borítva, mely nagyon hasonlított égett ezüsthöz. 24 mértföldnyi sok akadályokkal küzdő utazás után, végre a déli Arkanzás főágához érkeztünk, mely a pontnál, hol rábukantunk, 1145 rőf szélességű folyó, homok ágygyal. Medrében kevés és siker víz volt, s partjai magas, csak nem mindenütt függőleges sziklabáskyával övedzvék, miért is alig hiszem, hogy karavánomat a parton tovább vihetem. A föld e vidéken mindenütt nyirkos fekete agyagból áll, az erdei növényélet minden híjával, kivéve a néhány törpe nyárfát és hackberry pálmát, mik imitt amott a vizparton betegen synylenek. A körülmény, hogy mind a fő folyó csatornájában, mind a mellék patakokban kevés víz van, azt gyaníttatja velem, hogy nagy szárazságban semmi víz sem lehetne itt találni.

Mai utunk szintén kutya telepeken vitt keresztül s valószínűleg itteni sokaságuk miatt nevezték el az indiánok a folyam ezen fő déli ágát „k e - c h e - a - q u i - h o - n o”nak, vagyis p r a i r i e - k u t y a - v á r o s - f o l y ó n a k.

Tegnap egy csaknem kipótolhatlan veszteség ért, mert legjobb medvefogó kutyámat elvesztettem, melyet Gibson senátortól kaptam Leawenworthban ajándéku, ki csak sok futkosás és hajhászás után volt képes e derék állatot számomra keríteni. Ezt annál inkább sajnálom, mert nem sokára oly vidékre fogunk érkezni, hol kétségkül sok medvével fogunk találkozni, s e szerint kipótolhatlan hasznát vettük volna elveszett Rolla barátunk fogainak.

Vadászaink ma 5 antilopot lőttek. Szarvast már napok óta keveset láttunk, pulykát pedig épen nem. Néha néha láttunk egyegy golyvás tűzokot, ezüst fáczánt, imit amott prairie-pacsirtát, s ez ugyszólván az egész élő állat világ, mely körünkben tanyázik, s ezeket csaknem mindeütt lehet találni a legsivatagabb prairieken is.

J u l i u s 28-án. Oda hagyva tegnapi tanyánkat, délnyugoti irányt vettünk egyenes vonalban a fehér kúpos szikla falak keleti végének tartva, mely már napok óta csalogatott bennünket.

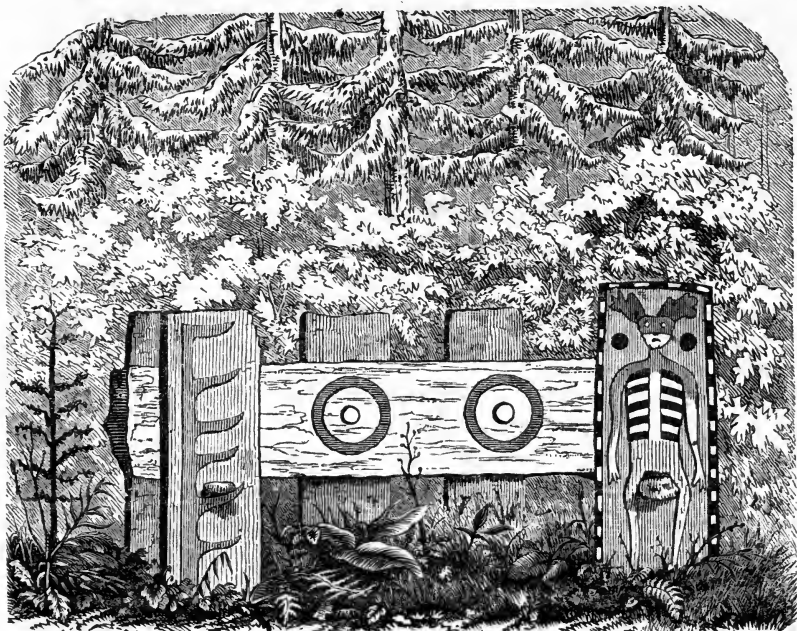
8 mértföldnyi utazás után meredek hegyek- és völgyeken keresztül törve, melyek a folyót elhagyva mindég magasbra emelkednek, végre az egekbe tornyosuló bérczfalak lábánál találtuk csapatunkat, mely falak függőlegesen emelkednek fel az alattok elterülő hullámos vidék öléből, mintegy 1500 láb magasságra, míg tetejük csaknem tenger sima síkságvá terül és olvad el a messze nyugot láthatárán, s tán az afrikai sivatagokat is felül muló végtelen síkságot alkotja.

Messziről szemlélve a vidéket, azt hittem, hogy találni fogok ezen sziklafalak alatt annyi helyet, hol karavánomat tova vezethetem. Azonban a hely színén tett közelebb vizsgálat meggyőzött ezen terv kivihetlenségéről, annyira szagztatott mindenütt a lejtő s oly meredek, hogy a tervet, szekereinkkel feljebb utazni ezen ágon, kénytelen voltam abban hagyni. Aztán oly hely után kutatánk, hol legalább a faltetőre vezetnők fel szekereinket, reményelve, hogy a tetőn, egyközűleg a folyóval tovább haladhatunk. Ezen szándokunk is hajótörést szenvedett, mert sok órai keresés után mértföldeket haladó távolságra sehol sem voltunk képesek csak annyi hézagot, vagy vizmosást, vagy repedést találni, melyen (ha egyebet nem) öszvéreinket felvezethettük volna, oly meredek volt a szikla fal mindenütt.

Geológiai alakzata ezen bástyáknak, égett veres agyag, vörös homokkö alapon, imitt amott szürke gránittal czirkázva, s mintegy 20 láb vastagságra gipszszel tetézve; a rétegek viz irányban vonulnak, s minden újjal hátrább vonulnak, úgy hogy egy mesterséges terracealakban tűnnek fel.

Estvefelé recognoscirozván a vidéket, mintegy 8 mértföldre tanyánkhoz egy mély hegyvágányban egy csapat Kioyay indiánra bñkkanunk; eleinte nagy zavarba jöttek, s szanaszét futkostak, utóbb azonban egyik delaware indiánunk egyet szóra kerítvén, megmagyarázta nekik barátságos szándékunkat, s azután nem sokára öszvejöttek ismét valamennyien s velünk fecsegték. Főnökük beszéd közben említé, hogy jelenleg egy híres, 10 év előtt csatában elesett hadvezérük sirját jöttek látogatni, mit rendesen minden év ezen szakában tenni szokott az egész nemzetség. Delaware tolmácsunk érzékeny szavakkal beszéllé el a letűnt hős nagy tetteit, s oly festői regényes színben állítá elé a holt életét, hogy kérve kértem a főnököt, mutassa meg a sirt. Szívesen beleegyezett kívánságomba, egész törzscével lóra kapott, s vezetőül ajánlkozott. Alig 3 mértföldnyire délkeleti irányban, egy mély völgybe érkezttünk, melynek oldalán lefel csak úgy haladhattunk, hogy nyergeinkből leszállva lovainkat magunk után vezettük, jobban mondra ugrattuk, a göröngyös gránit oldalon. A völgy mélyébe érkezve, a vad regényes táj, mely körülttünk kifejtett, valóban meglepett. Sűrű eczetfa és hackberry ligetekkel volt borítva az egész völgy imitt amott magas cedrus és fenyűfákkal tűzdelve. Végre a nyakig érő gazon $\frac{1}{2}$ óráig tova törvén, egy setét sűrű helyen vezetők megállapódott, toll karimáját fejről leemelte, s némán mutatott Xonkó Mely sirjára, mely néhány rőfnyire volt tőlünk.

Mikor lovamról leszállva a kantárszíjjal karomon előre vonultam, már számos indián letelepülve volt a sir nehéz, s mesterségesen felczizomázott oszlopain. Tekintetük, egész lényük oly félre magyarázhatlan

Xonkó Mely sirja.

jeleit mutatá a nagy fájdalom- és veszteségnek, hogy ragályként hatott reánk is, s a halotti csend közepén kalapomat leemelve, társaimhoz egy a hely és tárgyhoz alkalmazott beszédet tartva, csaknem önkénytelen térdre borultunk s imát mondtunk a halott nyugalmára, s nemzetsége boldoglétére. ... Úgy látszik, az indiánok tökéletesen értették ha nem is szavaink jelentőségét, legalább jó indulatink kitörését, mert nyakunkba borultak, s kezeinket rázák, s ének hangon ismétlék: „Sosam kuja, sosam kuja, kevet. ... (Jó barátok, jó barátok vagytok, köszönjük).

Julius 29-én. Átlátván, hogy tovább ezen folyó mentében szekereinkkel nem haladhatunk, elhatároztam, karavánomat Hammond barátom parancsnoksága alatt hátra hagyni, s magamhoz véve egy indiánt, tiz jól fegyverzett legényt Harling társaságában előre nyomulni s a folyót felfelé egész forrásáig követni.

Tíz napra való élelmet 4 öszvérré pakolván, ma reggel előre nyomultam, s utamat szagztatott területen át jó kedvvel folytattam; egy vizmosásban igen ritka szépségű gipsz barlangot fedeztünk fel, melyet, úgy látszik, a víz mosott ki; de szép volt az bizonyos, nyílása hasonlított valamely remeg faragványu diadal kapuhoz, míg benseje oldalai oly simák voltak, mint csiszárolt márvány, három külön réteget tüntetve fel; a legfelső zöld, a középső narancs színű, s az alsó fehér; s ezen színek oly arányos renddel voltak alkotva, hogy a legremekebb vegyületű szivárványt is felül muló különös szép éledeletet adtak bámuló szemeinknek. Ezen pontra érkezve, kíséretünk igen elfáradt a nehéz utazás miatt, folyvást hegyen völgyen törvén keresztül, s kimondhatatlanul szomjuzott. Szerencsénkre azonban a barlang közvetlen közelében egy pompás jég hideg forrásra is találtunk, mely morogva tört ki a gránit oldalból, noha íze igen gipszes volt, mégis csaknem pukkadásig elláttuk magunkat belőle, a nélkül hogy valakinek ártalmára esett volna.

Csaknem abszolút lehetetlenséggel lévén összekötve a bérez tetőn való utazás, s mind embereink mind az öszvérek már is nyelvéket öltvén ki a fáradság miatt, a barlangnál való kis pihenés után leereszkedtünk a folyó partjára, de szerencsétlenségünkre a vizet ott is ihatatlannak találtuk, oly keserű volt mint epe; s még inkább szomjajztunk valamennyien. Hozzá járult még a borzasztó hőség, (d. u. 2 órakor a thermometer 114° állott az árnyékban), semmi jelensége a szélnek, mindenütt, a merre csak láttunk, mész és gipsz, mely a napsugarak visszaverődése miatt valamennyikünknek szem- és fejfájást okozott; mind ezen kedvetlen körülmények daczára azonban egész napnyugtáig folytattuk utunkat, mikor végre egy zavaros vízzel ellátott mély gödör partjain letelepedtünk éji nyugalomra. Mohón neki estünk ezen esővíznek, de noha poshadt s meleg, még is jobb volt mint a folyó viz. Kimondhatlan sokat szenvedvén egész nap a hőség és szomjúság miatt, csaknem egész éjjel ittuk a pocsolya vizet, mely azonban a helyett hogy szomjunkat enyhítette volna, még inkább nevelte.

Egész napi utazásunk hajmeresztő mélységű vizmosások és sziklarepedéseken vitt át, melyekben azonban sehol sem találtunk vizet, ki vévén az említett barlang forrását. Fának színe világát sem láttuk sehol, kivéve a törpe apró vörös cedrust (*Juniperus virginianus*) és néhány thuia bokrot, melyek tömve voltak óriási csörgökigyókkal, nagyon vigyázni kellett, ha imitt amott nyugodni leültünk, nehogy csörgökigyó uraimékat háborgassuk.

A föld általán homokos a tetőkön, míg a mélyedések kék s veres agyaggal borítvák. A köszálak mindenütt kivétel nélkül gipszszel tetézvők és kevervők. A magas, délfelé látszott sziklabástyák mindég közlelőbb jöttek utunk folytában hozzánk, úgy hogy jelenleg már csak mintegy 200 rőf távolságra vagynak a folyóhoz.

Julius 30-án. Napkeltekor már nyeregben voltunk s legkevesebb habozás nélkül lenyargalva a folyóba, kellő közepén utaztunk felfelé, reményelve, hogy valami patakra találandunk, mely jobb vizet nyújtand. Ily utazás mellett, képzelni lehet, hogy csak lassan és cizfrábnál cizfrább kanyargásokkal haladtunk, kénytelen levén a folyó utazási szélszévéhez alkalmazni magunkat. A parton felemelkedő sziklabástyák 500—1000 lábnyi függőleges magasságra nyultak fel, s nélhol oly közvetlen a folyó parton, hogy lehetetlen leendett bár egyetlen embernek a fal és folyó közt elhaladni. Arról tehát szó sem lehetett, hogy akár-melyik part hosszán folytathassuk utunkat; egész napi utunkon át számos apró patakokat fedeztünk fel, melyek a folyóba ömlének, világos, hogy egyetlen egyet sem mulasztottunk el megköstolni, de boszuságunkra valamennyiben oly savanyu és csömört gerjesztő vizet találtunk, hogy csaknem egész utazás alatt hánytunk. Délkörül egy ily kitünőleg savanyu viz torkolatánál megnyugodtunk, 15 mértföldet haladván a folyó ágyában viz ellen.

Ekkor azonban már sokan közülünk kimondhatatlanul szenvedtek a csömörletes viz oly gyakori és ellenállhatlan használata miatt, oly annyira, hogy néhányan égő fájdalokat éreztek gyomraikban, étvágyukat egészen elvesztették, s folyvást lázas ingerültséggel szomjaztak. Megkísértettük tea és kávé segedelmével a viz ízét elvenni, vagy megváltoztatni; de minden kísérlet hijába volt, akárhogy, és akármivel vegyítettük össze az elátkozott elemet, természetes ízét sohasem vehettük el.

D. u. 4 órakor ismét felkerekedtünk, s utunkat bárány türelemmel folytattuk a folyóban, némán ugyan, de tudom, hogy mindegyikünk a sorstól csak egyet kért „jó vizet“. Nekem sem volt egyéb vágyam, mint hogy mielőtt kiérjünk a gipsz formatióbol, vagy elérjük azon pontot, hol a folyó apró ágakra oszlik, s tehát közel van forrásaihoz. Mert hol jelenleg utaztunk, a folyó még mindég meglehetősen nagy volt, ritkán lévén keskenyebb 150 rőfnél.

4 m. f. távolságra nyughelyünköt egy nagy patak mellett haladtunk el, mely éjszokról ömlött folyónkba, de melynek tartalma még izlelhetetlenebb volt. Ezen patak felett azonban kimondhatatlan örö-

műnkre tapasztaltuk, hogy folyónk csaknem fele nagyságu; néhány mérföldet tova haladva, számos más patakok mellett haladtunk el, s folyónk folyvást kisebbedett. Valamennyi patak vize azonban tökéletesen hasonlított az előbbiekéhez, úgy geológiai formációjok is, melyek teledes tele voltak keresztül kasul ágozó gipszerekkel mindenütt.

Napnyugtakor végre egy ponthoz értünk, hol a folyó két, csaknem egyforma nagyságu ágra oszlott. Mi habozás nélkül a bal ágat követtük, mely, úgy tetszett, kissé nagyobb a másiknál, s nemsokára tapasztaltuk, hogy a sziklabástyák lassanként elmaradoznak s távolabb vonulnak a partoktól, egy kis rónát képezve a folyó és bástyák közt, mely oly nagy ellentétet képezett az óriási sziklafalak vadregényes rémségével. Ezen róna part mindenütt gazdag fűvel volt borítva, s imitt amott buja levelű málna, körös és hickory fák látszottak, mely kedves látvány, noha szomjunk soha sem volt nagyobb, szemeinket felvidította, s egész valónkat kéjjel töltötte el. Egész az unalomig fáradtunk vala el, a czikás bércek, kopár sziklák, és mély, meztelen, feneketlen vizmosások meg nem szűnni látszó örökös egyformaságán. Miután 28 mérföldet haladtunk, a fő folyó partján tanyát ütöttünk, ott hol a folyó csak 80 rőf szélességű, s nagy morajjal rohan át homokos ágyán E. k. felé.

Noha kimondhatatlanul szenvedtünk az undort okozó folyóvíz befolyása alatt, mégis a szomoru kénytelenség miatt folyvást élnünk kelle vele. Többen hatalmas görcsükben szenvedtek, s folyvást hánytak, de dicséretükre meg kell jegyeznem, soha sem panaszkodtak, sőt ellenkezőleg rózsza kedvvel tréfáltak és élezeskedtek azok rovására, kik leginkább betegek voltak. A társalgás fő és kizárólagos tárgyai a különféle hűsítő italok és fagyaltak voltak, melyeket a Státusokban minden kis városban oly bőségben s olcsón találhatni; mindenki kikalkulálta, mennyi pénzt szerezhetne, ha történetesen jelenleg egy Bazzel jeges lemondávéval itt teremne. Változatosság kedvéért mindenki azt is megvallotta, mennyit adna egy pohár jeges vizért, vagy egy csésze fagyaltért, ha körünkben jelenleg kapható volna. Öszvér vezetőnk például a gipsz hegyek sokaságára esküdött, hogy egy sajtár jó jeges vizért egész ingó- s ingatlan vagyonát, 1200 dollárt szívesen oda adná. De persze ezen ajánlatok ott és akkor történtek, hol és mikor kísérlet szerencsére nem volt; senki sem tarthatott attól, hogy valaki offerálni fogja a fagyaltot s lemondát a kemény dollárokért.

Végre pakróczainkra heveredve, s nyergünket szokás szerint vánkösül fektetve szomszárjainkat Morpheus karjai közt törekedtünk elnémitani, de a mi engem illet, meg kell vallanom, álmomban is kedvencz themám

fölött kóvályogtak gondolataim; többek közt azt álmodtam, hogy Péceszt a János kútnál üldögélek egy nagy csapat hölgy koszoru kellő közepén, egy kosár füge, s egy kosár cseresnye közvetlen szomszédságában; a mint felváltva édegeltem kedvencz gyümölcseimet elszundikáltam, s M. Jósephine tréfából és pajkosságból egy kupa valóságos St. János vizet öntött arczomra. Ez oly kézzel foghatónak tetszett, hogy rögtön felugrottam, s karjaimat Josephine után nyujtottam, de költői álmam csak hamar prózaivá változott, a mint J— helyett lovam nyakát szoritották karjaim, mely elszabadulván, mellém telepedett, s esupa szeretetből arczomat nyalogatta. El lehet gondolni, hogy se cseresnyét, se füget, se St. János vizet, se J— nem találva, még jobban éheztem s szomjaztam mint az előtt, s többé alvásról szó sem lehetett.

Julius 31-én. Ma reggel korán felnyergeltünk, s több mértföldet haladtunk felfelé a folyót követve, mikor egy jelentékeny patak torkolatán keltünk át. Még uéhány mértföldet haladva számtalan apró patakok és ereken lovagoltunk át, mely körülmény miatt a folyó medre aztán egy keskeny alig 20 rőf széles csatornába szorult össze; s ágya, mely innét kezdve egész a Missziszippivel összefolyásáig kivétel nélkül mindenütt homokos, egyszerre kő és sziklává változott, s a rajta át robogó víz elem az eddigi veres zavaros helyett, tökéletesen átlátszó kristály tisztának mutatkozott, s leirhatlan és képzelhetlen örömszükre ment volt minden sós iztól. Ki eddig szenvedéseinket figyelemmel kísérte, elképzelheti, hogy a nem várt kéjélv kimondhatatlan örömmel töltötte el kedélyünket, eddig mindég izlelhetlennek találva a folyó vizét mindenütt, s mint fentebb emlitem, a víz befolyása ugy megrongálta gyomrainkat, ugy elvette minden étvágyunkat, s felcsigázta lázas szomjunkat, hogy szünet nélkül kényszerített inni és inni és inni; jól tudván, hogy az ital befolyása épen az ellenkező leend azzal, mit általa elérni vágytunk, hogy t. i. csak nevelendi szomjunkat a helyett hogy csillapitaná.

Sokat szenvedvén a csömörletes víz befolyása által, no hiszen kárpóoltuk magunkat most, mert valóban, a mint a szűk hegyszorosban felfelé követtük a folyó kanyargásait, szünet nélkül ittuk vizét ugy szőlván csöbrökkel poharak helyett. Igy követvén zikzak tekervényeit a folyónak, mintegy 5 mértföldnyire, végre oly ponthoz értünk, hol a folyó csaknem egészen el volt torlaszolva óriási gránit és porphyr halmazokkal, mi önkénytelen is, ha nem az utolsó Itéletet, legalább Jericho pusztulását hozta eszünkbe, mint azt a bibliában olvastuk. Oly festői rendtelenségben, oly óriási zavarban és zürben volt itt a természet összeszór

va, hogy hajszálaink égfelé meredtek a rendetlenség nagyszerűsége bámúltán.

Lovainkat, s öszvéreinket kikötve hátra hagytuk, szarvasbőr topányokat öltve, kampók segédelmével nyomultunk elő- és fel a sziklákon untunk végét felkeresendőők.

Az óriási, több mint ezer lábnyi magasságra felnyúló homokkő falak lépésről lépésre mind összebb szorultak, azután alig néhány ölnyi kört képezvén, végre fejünk fölött egyesülve összeborultak s keskeny, de hosszú folyosót alkottak, melynek végén az Arkanzás folyó fő ága veszi eredetét. A forrás e sziklabarlang fenekéből bugyog ki s azután az összehalmozott óriási sziklahasábokon merészen leszökvén, meg kezdi hosszú pályáját, melyen számtalan apró adózóival egyesül, míg nem vég-célját elérve, a Missziszippit a világ egyik leghatalmasb folyamává tenni segíti.

A forrás közvetlen szomszédságában két kis nyárfát találtunk, melyekre ott létünk idejét és célját bevéstük.

Midőn a kised patakot szemléljük, a mint tekervényes mentében a bércszoros zuhanyain átszökdelve lerobog, valóban alig képzelhetjük magunknak, hogy épen e patakocska Amerika egyike leghatalmasb s legfontosb folyamának magvát képezi; melyen több mint 800 gőzös, közel 2000 mfdnyi hosszú vonalon fel s alá sivit, s mely az ismert világnak kétség kívül leggazdagabb s legnagyobb völgyét öntözi.

A jéghideg forrásvíz, melyből csaknem pukkadásig megtöltök szomjtól epedő gyomrainkat, s a forrást környező vadregényes, óriásilag méltóságos sziklavidék látványa bőséges kárpótlást nyujta nekünk sok fáradozásunk s még több szenvedésünkért. A látvány nagyszerűsége, mely mentül jobban jobban közeledtünk a forrásához, annál nagyszerűbbé vált, valóban mindent felül mül, mit eddigelé életemben láttam, talán az egyetlen Niagarát sem véve ki. Azért meg kell vallanom, teljesen képtelen vagyok az érzelmeket leírni, melyek lelkemet megszállták, s a kéjt, melyet a természet ezen óriási s előttem egészen újszerű művei láttára élveztem. Az égbe nyúló bérczfalak, melyek a folyó ágyából kiemelkedve oly rémséges magasságra nyulnak, hogy a nap sugarai sohasem juthatnak közzéjük, az idő vas foga s a víz hatása által oly fantasztikus alakokban elvájvák és elszaggatvák, hogy kevés képzelődés kell hozzá, hogy azokban mesterségesen faragott műveket lásson, melyek együttvéve a legnagyobbyszerű s legfestőibb tájképet nyujtják. Valamennyien csudálkozás-tul elragadtatva sokáig bámultuk a roppant panorámát, mely hihetőleg most tárult föl először civilizált emberek szemei előtt. Majd azt képzel-

tük magunknak, hogy a középkor valamely rablófészke nyulik fel előttünk mint korona a kúptetön: őrfalait, lőréseit, kapuját, dobogóját s t. e. részeit véltük látni; azután megint úgy véltük, a jelenkor igényei szerint szabályosan épült vár áll előttünk a maga bástyaival, köröndjeivel, lunettei- és redanjaival, mintha csak Vauban varázsolta volna ide. Majd ismét úgy látszott, óriási szobrászművek, az arc minden szeszélyes vonásaival s roppant talapzatokon állva, mintha a mindenható s mindenalkotó természet oda állította volna, hogy a szédítő magasságból alá- és szétnézve mint nemtők a rémséges néma magányban örködjenek. Az egész csak a természet nyers, mesterségtől meg nem érintett műve, de az embert önkénytelen tisztelet és áhitat szállja meg, melyet a természet nagy művei benne ébreszteni szoktak, s mely nőttön nő, mert e művek mintegy újjal mutatva azt hirdetik nekünk, hogy a természet alkotmánya állandó s az ős idővel is daczol, míg ellenben saját nyomorú kergész lételünk a pillanat körülményeinek rabja.

Hosszú kampók és rögtönzött kötélhágesók segélyével nagy ügyvel bajjal és sok fáradozás után a forrás fölötti bérczfal tetejére felmáztunk, s midőn oda feljutottunk a Llano Estacado síkján találtuk magunkat, mely innét kezdve a Rio Grande hegylánczaig egy szakadatlan lapályos sivatagot képez. E pontnak geographiai fekvése, a mint azt tanyánk odahagyta óta követett irányunk és a távolságok fölvetéséből kiszámítám, az éjsz. szélesség 37 foka 15 percze s a nyugoti hosszúság $106^{\circ} 7' 11''$ alatt van, a forrásnak tenger színe fölötti magasságát pedig számos légsúlymérői észleléseim szerint 3450 lábra becülöm. E hely geologiai szerkezete egészen más mint az alábbi vidéké, mert itt a gipsznek nyomára se akadtunk s mihelyt a gipszképezményből kiértünk, mintegy 2 mértföldre a folyó fejéhez, a vizet mindenütt édes és izlelhetőnek találtuk.

Tegnap s tegnapelőtt sok medvenyomra akadtunk s néha magokkal az állatokkal is találkoztunk, de csak kettőt löttünk le, mert jó kutyáink nem voltak.

Delaware indiánunk, ki egyik legvadabb s megszelidíthetlen lovunkat lovagolja, ma egy medvével akart megmérkőzni, de a ló szilaj makacssága miatt soha 10 lépésnél közelebb nem juthata hozzá. Csakugyan kevés ló mer a medvéhez közelíteni. A tolmácsainktól hallott elbeszélések szerint úgy látszik, hogy az amerikai fekete medve (*Ursus americanus*, Pall) jóval élesebb elméjű, mint sok más négylábu. Így pl. delaware-ünk szerint, mikor tanyára készül lefeküdni, mindig elhagyja előbbi nyomát s néhány száz lépésre szél irányában megyen, hogy az őt nyomán

netán üldöző ellenség szintén szél irányban kényszerüljön menni, s ekkép medvé uram finom szagláló tehetségénél fogva rögtön megérzi a fenyegető veszélyt s ideje korán tovább állhat. Ha üldöztetik, gyakran föld vagy szikla alatti üregekbe vonul, melyekből aztán a vadászok rendesen tüzzel igyekszenek őt kifüstölni, de nem egyszer megesik, hogy medve uram, mikor a füst alkalmatlan kezd neki lenni, elhatározottan a tűznek rohan s azt tenyereivel szétveri, de azért a barlangot mégsem hagyja oda, hanem ismét visszafordul a mélységbe. Ezen és más történetek azt tanúsítják, hogy a medve jól tudja az ok és hatás közötti egybefüggést, de más történetekből ítélve megint a legostobább kamasznak kellene ő kemét tartanunk. Azt mondják, hogy sokszor, mikor tüzzel és füsttel nem sikerül a medvét kihajtani, a vadász fáklyával utána megyen a barlangba s ott keresi fel medve uramat. Azt gondolná az ember, ez a legvakmerőbb tett, s hogy a medve az ily hivatlan vendéget minden teketoria nélkül kiebrudalja; de ép ellenkezőleg, mihelyt a medve a közelgő világosságot meglátja, látsó lábára ül s tenyerével betakarja szemét és arcát s így üldöggel vesztve, mignem a világosság eltávolittatik. Így a vadász annyira megközelítheti, mennyire tetszik, annélkül hogy legkisebb veszélynek volna kitéve, s kénye kedve szerint veheti célba s zuzhatja össze kaponyáját. Ezt négy különböző indián erősítette előttem s állításuk igazságában nincs okom kételkedni, miután tudom, mennyire jártasok efféle vadászkalandokban.

A fekete medve általán ártalmatlan, ha nincs megsebesítve, s kölykei sincsenek közel. De mikor kölykeit kell ótalmaznia, vadsága és kétségbeesett küzdelme mindent felülmul, ily esetben sokszor lovas-embe-
reket is megrohan s mífdekig üldözi.

Aug. 3-kán. Ma este visszatértünk tanyánkra a folyó forrásától, ugyanazon úton, melyen oda vonultunk; az egész tanyát jó egészségben és rendben találtuk. Barátaink nem csekély aggodalommal várták vala visszaérkezésünket. Tanyánk helyétől a forrásig épen 65 mfd van, s e távolságban közel 60 mfdnyi vonalon a folyó mindenütt magas kőfalak közé szorulva zuhog odább. A kőfalak mindenütt legalább 600 láb magasak s majdnem függőlegesek, néhol annyira közel állnak a parthoz, hogy annyi hely sem marad, melyen gyalog ember járhatna, tehát gyakran a folyó medrében kell haladni, míg ismét kissé tágasabb part következik, melyen ezer veszéllyel föl lehet kapaszkodni.

Sokat gondolkodtam azon, mikép támadt e hasadékszoros? vajjon a víz vájta-e ki magának az évezredek lefolyása alatt, vagy valami erőszaks forradalom okozta azt? Alkalmasint mindkét tényező eredménye

a hegyszoros mostani alakja; tán elsőben valami földrengés egy hasadékot okozott, melyet aztán a víz lassankint mélyebbre és tágabbra vajt.

Aug. 4-én. Ma korán hajnalban újra fölkerekedtünk éjszak felé s a folyó jobb partját követve 5 mfdet haladtunk, midőn sajnálkozássunkra észrevevők, hogy az előttünk elterülő szagztatott téren a szeke-
rekkel lehetetlen keresztül vergődnünk. Tehát az éjszakai partra keltünk át, hol kiterjedt lapályos rétségen jó utat találtunk. Ott, hol most tartózkodunk, gyönyörű tó terül el, melyben tömérdek sok hal van, háromféle kárász s kétféle más fajú fehér hal; a tó körül a sugár „hackberry“ liget bőségesen szolgáltat tüzfát. Hammond barátommal előre lovagolván, a tóhoz érkezünkkel igen nagy párduczot fődöztünk fel, mely a tó tulsó partján kényelmesen sétálgatott. „A párducz szele (vadásznyelven szólva) felénk fűjt“ s így megkerültük a tavat, s midőn a párducz észrevett, már oly közel valánk hozzá, hogy golyóval üdvözölhetők. A lövés nem volt eredménytelen, ő keme a párducz legott nagyot ugrott a magasba s azután ide oda futkosott. Megeresztett kantárral csakhamar utolértük s más-
sik golyót bocsátván agyába, a gyepre terítettük. Ugyancsak ma 4 szar-
vast s 7 pulykát lőttek vadászaink, tehát elég fris husunk van. Különö-
sen a szarvasbikák igen kövérek jelenleg, s mondhatom, életemben kevés
jobb vad-sódárt izleltem.

A tanyánk közelében elnyúló tavaeska csaknem egészen kerek, 250 lábnyi átmérőjű, majdnem mindenütt 50 láb mély s oly tiszta vize van, hogy horgainkat s a rajtok levő sáskákat kapdosó halakat 20 láb-
nyi mélységre is láthatjuk. A víz tükre mintegy 25 lábnyi mélységben van, s onnét a földszinig a partok függőlegesen nyúlnak fel. A tavat kör-
nyező vidék pedig mintegy 3 mfdnyi körben fokoként feljebb emelkedik, mignem a láthatáron körülbelől 300 lábnyi magasságot ér. Minthogy e szerint a tónak semmi látható kifolyása nincsen, partjain pedig számos forrás bugyog, azért hihetőleg föld alatti csatornán szivárog el felesle-
ges vize.

Aug. 5. Ma reggel 2 órakor már uton voltunk, a folyó bal partját követve éjszakkéleti irányban, s kemény kavicsos terepen haladtunk vagy 16 mfdet, midőn egy sebes patakhoz értünk, melynek vize nagyon sós volt. De hordóinkat tegnap a tó vizével töltöttük vala meg, s így szomjaznunk nem kelle. Tanyánk egy czukorsüveg forma, egészen elszigetelt hegy alatt, mintegy 4 mfdre a folyótól van. A mezquite fák már nagy bőségben mutatkoznak, noha eddiglen azt hittem, hogy e fa az éjsz.
szél. 37-dik fokán felül már nem található. De az itt előforduló mezquite

fák azokhoz képest, melyek Louisiánában és Texasban teremnek, csak apró csepőték, mert a mesquite tulajdonképi hazája csak a szél. 28-dik fokán alul kezdődik. Imitt amott a Canadián és Mekihaguo folyók mellékén is láttam e pompás fákat, de ott is csak törpék, mert az égalj még ott is hideg, hogysem teljesen kifejlődhetnének.

A föld itt homokos, vízben szükölködő s e kevés víz is haszonvehetetlen. Azonban a grama és mezquite fű mindenütt bőven terem. Utunk utolsó 50 mfdnyi vonala csaknem szakadatlanul kutyafalukon vitt keresztül, de eleven kutyapéldányt minden kísérletem és furfangos cselemdaczára sem kerithettem kézre. Tanyánk most a szélesség $38^{\circ} 45' 8''$ alatt van.

Aug. 6-án. Szekereink már reggel három óraker uton voltak, de az előtalált számos vízmosás miatt kénytelenek voltunk megfordulni s mintegy 5 mfdet visszamenni s azután éjszakket felé utazni. E vonalon csaknem egészen sík, kivéssé hullámos rétségen haladtunk keresztül, melynek magasabb pontjairól sokszor igen nagy távolságra láthattuk mindkét folyónak kigyózdó folyását a távol völgyekben.

A grama fű, mely úgy látszik itt teljesen honos, jelenleg épen fejét hánnya s nemsokára megéri*). E felséges és páratlan takarmányfű csak a nyár végnapjaiban kezd érni, s egész télen át, még a hó alatt is zöld marad. Közönségesen ugyan a mezquite fákkal együtt nő és diszlik, de a nagy éjszakamerikai prairiek mély völgyeiben is kitünő minőségben és nagy mennyiségben terem, oly annyira, hogy Uj-Mexiko és Utah némely vidékein más fű nem is találatik.

Ma a mint vonatunk előtt egyedül lovagoltam, három fegyveres indiánt pillanték meg, de csakhamar eltűntek egy vízmosásban s többé elő sem bukkantak.

*) A grama fű két fajából magvat gyűjtöttem (*Chondrosium foeneum* s *Atheropogon olygastachium*) s a Washingtoni nemzeti gazdasági társulat patent hivatalába küldöttem, miért is e következő választ vettem e napokban: Szabad státusok patent hivatala, Washington okt. 7. 1856. Sir! Az ön által az Arkanzás folyó forrásai körül gyűjtött s e hivatalhoz beküldött két köteg gramaffi mag pontosan beérkezett, s kérve kérem önt, vegye a hivatal forró köszönetét figyelemre méltó szívessegeért. Ön indítványát tökéletesen helyeselve, a magvak Virginia-, Alabama-, Déli Karolina- és Floridába szétküldettek, hol tekintélyes és elismert mezőgazdák közt el fognak osztatni. Valódi nagyrabecsüléssel stb. S. H. Hodges.

Tanyánk egy sebes folyásu patakocska mellett van, melynek vize tökéletesen izlelhetlen, noha kristály tiszta s tele van hallal. Köröskörül pompás magas fű van mindenütt, a nyár- és hackberry fákban sincs szükség. Ma néhány magas és tökéletesen ép szederfát is láttunk, először ez utunkban. Azért is a patakot Szederpataknak (Mulberry Creeck) neveztem el.

Aug. 7-kén. Reggel 2 órakor megindulván, több mfdet oly területen tettünk, mint tegnap; dél felé sebes folyásu és számtalan zuhatagokon átrohanó patakhoz értünk, mely ott, hol rajta átkeltünk, 30 láb széles s 3 láb mély; vize tiszta, de ihatatlan. Átkelvén a patokon, vele egyenközüleg mintegy 12 mfdet haladtunk. Itt is mindenütt a gipsz-képezmény uralkodik, mely a patakok vizét izlelhetlenné teszi, azért lelünk mélyéből ohajtjuk, hogy valahára e gipszsországbul kiszabaduljunk.

Egyik delaware-iünk ma igen nagy vad macskát lőtt (Lynxus rufus, Cuv.), melyet szokásom szerint kitömtem. Együttal megürült élelmi szekerekre raktam természettudományi gyűjteményünket. Összesen már több mint 300 kigyót, 200 gyikot, 700 halat, teknősbékát, stb. 40 rizma növényt s majdnem 15 mázsza ásványt, számos madarat, emlöst és rovar, sok palaczk vizet (vegytani analysisre), stb. gyűjtöttünk vala a „Smithsonian Institution“ számára*).

Aug. 8-án. Éjjél után kis csapatunk ismét mozgásban volt s a két folyóágot egymástul elválasztó hegyvonalhoz közel magas plateaun haladtunk odébb, sem fát sem vizet sehol nem találva utunkban. Ma 4 szarvast s 2 antilopét lőttünk s agaraim is 2 szarvast csíptek el. Mellesleg megjegyzem, hogy agaraink nem egyszer elfogtak futásban szarvast, prairie-nyulat, farkast és rókát, de antilopét sohasem sikerült utolérniök, s azért azt tartom, hogy az egyenes szarvú, vagyis a prairie-antilope (antilocapra americana) hasonlíthatlanul gyorsabb futásu állat, mint pl. az amerikai közönséges szarvas (cervus virginianus), noha rendesen ezt tartják a kontinens leggyorsabb állatának.

*) Az egész gyűjteményt megérkeztem után rendeltetése helyére küldöttem, s válaszul ezt vevém: „Smithsonian Institution, Washington oct. 9. 1856. Sir! A 26 láda természettudományi tárgy, melyeket ön az elnök rendelete folytán az Arkanzás folyót kikutató expeditio alkalmával mint annak feje oly dicséretes buzgalommal gyűjtögetni sziveskedett, megérkezett. A szakosztályok már rajta vannak s nonsokára a gyűjtemény tökéletes névsora és leírása fog közrebocsáttatni, melyet önnel annak idején közleni kedves kötelességemnek tartom. Addig is fogadja őszinte köszönetünket. Alázatos szolgálja. B. Girard,

Aug. 9-én. Szokásunk szerint korán reggel útra kelvén, magas rétség gerincein haladtunk előre éjszakkéleti irányban, a víz választékát képező heglánczokat tartva irányul szemünk előtt. Midőn a gerincez legmagasb pontjára érkeztünk, a Witchita hegyek nyugoti szárnyainak néhány magasb kúpját pillantók meg a távolban, melyek mint valami magas füstoszlopok tűntek fel az azur háttérben. Keresztül vonulván a gerincezen egy alatta kanyargó patakocska forrásaihoz igyekeztünk, remélve, hogy ott íható vizet találunk, de az ott is előforduló gipsz miatt a víz keserű volt. Odább menve lefelé mintegy 6 mfldet haladtunk, azután egy kis pocsolya mellett ütöttünk tanyát, kénytelenek levén inkább istállóléhez hasonlító vizével élni. Itt a fa bővebben terem mint a Swee pataktól idáig terjedő vidéken, leginkább nyár, jávor, hackberry és szederfa. Átalában e völgy buja növényzetű, s a fű mindenütt magasan és pompásan diszlik. Ma ismét 4 szarvast terítettünk le s kettejét én löttem le. Agaraink szintén elfogtak egyet. Kétségtelen a legszebb élvezetekhez tartozik annak látása, mint üzi sik lapályon a deli agár a gyorslábu szarvast. Versenyre kelnek, egyiknek híre és büszkesége, másiknak élete forog koczán. Mindkettő összes erejét szedi egybe, s tova repülnek a végtelen síkságon, lábaik mozgását a nagy gyorsaság miatt nem láthatni. Most egy kupacz tetejére érnek, a rémült szarvas dobogó párával a vízmosásba szökik, kétségbeesetten a bokrok közé menekül; a kutyák egy pillanatig szétnéznek, csodálkozva az ellenség eltűnésén, s a másik pillanatban már meglátják azt, a mint a tulsó oldalon felszökik, s most pusztító viharként árkon bokron át utána repülnek, közelebb közelebb jutnak hozzá, kevés percz alatt mfldekre haladnak, végre a halál küzdelmét vívják egymással. Ki ily versenyben nem gyönyörködik, az vadásznak ne mondja magát. Tanyánk ma az éjsz. szél. $39^{\circ} 10' 2''$ alatt volt.

Aug. 10-én. Az előttiünk terülő vidék nagy szaggatottsága miatt ma nap kelte előtt nem indulhattunk el; azután utunk magas gerincezen vitt keresztül, számtalan kajla fordulatokban, végre egy mély és sebes folyásu mellékfolyó partjaihoz értünk, melynek folyását éjszakkéleti irányban néhány mfldre követvén, egy poshadt izü forrás mellett ütöttünk tanyát. Balfelé egész nap láttuk a Witchita hegyeket s most épen e hegyek nyugati farkaival átellenben vagyunk. A delejtü keleti elhajlása itt $10^{\circ} 45' 30''$.

Aug. 11-én. Ma a patak mentében mintegy 10 mfldet haladtunk, azután egyenest éjszakknak fordultunk gerinczet követve, mely az elhagyott patak s a mai tanyahelyünket övedző folyócska közt a választékot képezi. Az itteni vidék érdek nélküli, meztelen sivatag. A folyócska

vize igen keserű és sós ízű. Mióta a Ke-che-qui-ho-no vagyis a Prairie-kutya-folyó forrását elhagytuk, csak háromszor találtunk sós iztól tökéletesen ment vizet; barmaink azonban annál többet ittak, mennél sósabb volt a víz. Szarvas marhánk igen jó karban van, de öszvéreink megfogytak, azért azt tartom a prairieken teendő nagy utazásra az ökör sokkal alkalmasabb az öszvérnél.

Aug. 12-én. Ma már éjfélkor fuvattam a felkeiőt, s 1 óraker már uton voltunk. Éjszokról egyenes szögletben keletre rándultunk egy csúcsos, magában álló hegyecskét tűzvéni ki iránypontul. Reggel 9 óraker e hegy lábához értünk; itt egy kis patak a kis Verdigris folyóba ömlik. A patak torkolata fölött néhány 100 ölnyre baj nélkül átkeltünk a folyón s a deltában tanyát ütöttünk, nagy örömeinkre itt jóízű édes vizet találtunk. Mikor a keserű, sós vagy büzhödt és posványos vízzel kényszerültünk élni, gyakran eszembe jutott, mily kevésbé becsüljük a jó vizet ott, hol az bőségben kínálkozik! Mit teszen szomjazni, és pedig a nyár kellő közepén az amerikai prairieken, csak az tudja, ki tapasztalta; az itteni gipsz vizet szomja eloltására még ellenemnek sem kívánom.

Ugy hiszem, a gipszsországnak valahára már végét értük, s ezentul hátralevő utunkban mindenütt jó vizet fogunk találni. Holnap egész nap itt maradunk... Holnapután az Otter folyó mentében a Witchita hegyekbe vonulunk.

A Verdigris folyó most az Otter torkolatánál csak 2 láb mély, tehát rajta mindenütt át lehet kelni, sebessége mintegy 3 mértföld egyegy órában.

Aug. 13-án. Mintha maga a természet is gyászot öltött volna, hogy levert kedélyi állapotommal összehangozzék! A nap vad dörgés- és villámlással köszöntött be s csaknem délig szakadatlanul ropogott az ég s ezikáztak a villámok, hogy valamennyien a sátrak alá bujtunk. Délfelé egészen beborult s a záporosó késő éjelig szakadatlanul omlott.

Aug. 14-én. Ma reggel Hammond barátommal kilovagoltam, hogy a völgy felső részeit megvizsgálhassam, s embereim meghagyásom szerint a folyón átkelvén, 4 mfdet haladtak s azután ismét megtelepedtek. A folyó eredete körül sokkal több erdőség van, mint gyanítottam. A fekete diófa, a pekan, hackberry, jávor, szeder és nyárfák különösen diszlenek, sok mezquite csoportozatot is találtunk. Itt csaknem mindenütt áradmányi televényföld van, melyet magas és tömött fű szőnyegez. A folyó befelé a hegyek közt két ágra oszlik, melyekhez számos apró hegyizuhanyok és erecskék csatlakoznak. A fő ág éjszakeletről délnyugotra foly s mintegy 25 mfd hosszú. A hegyek apró, különálló, kerek csucsokba

oszlott kőzetekből állanak, ittott egyenes téreket tüntetnek föl s több helyütt a mlfldre sík prairie felett 4—500 lábnyi magasságra nyulnak fel, mint czikás szigetek a tengerből, többnyire egészen kopárok.

A ug. 14-én. Éjjel után éjszakkéleti irányban követtük a hegylancokat mindenütt tövük alatt vagy lejtőjökön vonultunk el, s a számos erekkel összeviasszaszelt mezquite ligeteken keresztül törvén a nagy Cache patakhöz értünk. A hegyek mentében a földet mindenütt igen termékenynek találtam, fában és vízben sincs hiány. A fű, mely különféle grama fajból áll, pompás zamatú s épen virágzóban van. Az éjhajlat kiválólag egészséges lehet, mert a szünetnélkül járó fris délnyugoti és északi szelek megtisztítják a levegőt s az egész vidéken mocsár sincs, melyből ártalmas gőzölgések támadhatnának, mint Amerika sok más vidékén.

Ma egy kövér szarvasbikát lőttem, vadászaink is 3 szarvast hoztak, van tehát elég friss húsunk, s általában jeles vadászaink egész eddigi utunk alatt bőven szerezték meg a kellő húst, hogy a szükség esetére magunkkal vitt vágómarhához mindedig nem kelle hozzányúlni. Indiánaink csalsippal is vadásztak szarvasokat, mi nagy mulatságunkra szolgált, mert a sip hangjára egy párducz s két farkas jött elé, melyek szerencsésen kézre kerültek. Különösen a delaware indiánoknál nagy divatban van a csalsippal való vadászat s többnyire nagy sikerrel jár. A csalsip a klarinet szopókájához hasonlít, rajta vékony réz cső van, némi gyakorlattal igen tökéletesen lehet vele a szarvasborynyu mekegését utánózni. Rendszeren junius- és juliushoz szokták a csalsipot használni, mikor a borynyuk még együtt járnak az anyokkal. A vadász ilyenkor liget mellé telepedik, melyben szarvasteheneket gyanít, azután fujja a $\frac{1}{2}$ mfdre hallható sipot, s minthogy a tehén csak addig marad borynyánál, míg szoptatja, azután pedig rendszeren a sűrűbe vonul s egyedül heveredik le, a sip hallatára rögtön felriad, azt gondolva, siró borynyát veszély fenyegeti, s oda rohan, honnan a siró hang hallatszott s így többnyire a halálozó golyóval találkozik. E vadászatot nem tartom lovagiasnak, s ha tölem függne, csak élelmi szükség idején engedném meg.

Sokszor a sip hangjára nemcsak a párducz és farkas jelenik meg, hanem a medve is, azon remény fejében, hogy borynyúhúsrá tehetnek szert. Azt gondolná az ember, hogy itt, hol nemcsak a vadász, hanem annyi hatalmas ragadozó állat is üldözi a szarvast, c nemes faj nemsokára ki fog pusztulni. De attól még nem kell tartani. A gondviselés különösen a gyenge fiatal szarvasborynyúnak sajátságos ótalmat nyújtott. Kiki tudja, hogy az öreg szarvas erős szagot hagy maga után, melyet a kutyák hosz-

szasz idő múlva is megéreznek s így képesek a lappangó szarvast kinyomozni. De a fiatal bornyúnak semmi szagja nincs, és szagja után sem a kutya sem más ragadozó állat nem veheti üldözőbe, ha csak nem látják. S úgy látszik e büles ótalomnak köszönhetik a szarvasok, hogy a sokféle ragadozó állatok által már fiatal korukban nem irtatnak ki.

Aug. 16-án. Ékirányt véve 4 mföldet haladtunk, midőn éppen napkeletkor egy csergedező patakon vonultunk át, mely a hegyek közül jő, s úgy látszik a Cathe-patakba ömlik. 3 mföldet odább haladva, egy második patakon keltünk át, s dél körül egy 3-diknak partjain tanyát ütöttünk. Mindhárom patak csaknem egyforma nagyságu volt, s egészen hasonló folyásu. Közös eredetük a hegyek gránit sziklái forrásaiból származik, míg a hegyek lábánál a homokágyon keresztül törve mintegy 20 láb szélességű ágyat vernek, s tiszta és sebes esésű tartalmukat a nagy mezőségen át a Cache felé hömpölygetik. Partjaik meredek, mintegy 10—15' magasak s csaknem kivétel nélkül fehér agyag és szürke homokból alkotvák. Ezen partok mindegyike magas vízi tölgyekkel borítva, melyek nagyrészen remek anyagot nyújtanának építészetre. Imitt amott a mélyebb partokon fekete diófát is bőségben láttunk; úgy hogy jelen tanyánktól mintegy 5 mföldnyi körben, a tér, azt hiszem, legalább is 8000 acre erdővel van borítva; a fű kiválólag gazdag mindenütt, s a föld kiemerithetlen termékenységi.

Jelenleg éppen egyik legmagasabb hegyesucs alatt tanyázunk. Teteje s oldala egészen meztelen, s tökéletesen hiányával van minden ékeségnek, mit fa, vagy bármi más növény a hegyeknek adni szokott; s csak imitt amott lehet rajta apró, zöld foltokat, alkalmasint mohát és kaktust látni. Roppant, hússzínű gránit sziklák mutatkoznak mindünnen a szemnek, melyek az oldalakon fantasztikus alakokban meredeznek az ég felé, s minél fogva az egész tájternek festői, nagyszerű és méltóságos tekintet adnak.

Néhány nap óta sokat szenvedtünk egy nagy, fekete lólégy nyugtalanítása miatt, mely különös és szentelen pogánysággal támadta meg barmainkat, s alig hogy valamelyikre szállott, nyomait csurgó vérfoltokban hagyta hátra. Ezek s még egy másnemű, apró és zöldszínű muslinea voltak egyedüli nyugtalanító rovarok utunkon.

Két szekeresziünk (kik egész utazásunk óta a sülyben szenvedtek) még most sem gyógyult ki, s nagyon félek, ha mielőbb vadhagymára nem akadunk, fatalis végük leend. Rajta voltam, hogy az egész személyzet használja folyvást mindazon antiscorbutikus szereket, melyekkel az élelmezési departement ellátott; úgy mindazon vadnövényeket is, melyeket

utunkban szedtünk, de mindez nem elegendő a betegség elhárítására, vagy ha megvan, elnyomására, mikor az ember hosszas ideig élt csupán és kizárólag vadhuson, s csak nem folyvást oly okok alá volt vetve, melyek elkészítik az egész alkatrendszert a betegség alá. Különben a személyzet nem is épen vágyik használni az élelmezési hivatal által adott szereket; mert szabályozott áruk fizetésükből levonatik, vagy többi élelmi czikkeikbe számíttatik (kétszersült, tea, cukor, kávé, bab, rizs, só, stb.) mi különben sem sok, oly embereket véve tekintetbe, kik ugyyszólva éjjel nappal talpon és fáradságos szolgálatban vannak. Hammond barátommal együtt saját erszényünkből szerzett külön élelmünk nagy részét a skorbutban sinylődő embereink rendelkezésére bocsátottuk, oly annyira, hogy jelenleg már magunk kezdünk szükségét szenvedni, de mindamellettt kevés sikere volt emberbaráti tettünknek, s így azt hiszem, hogy mind ily szerek keveset használnak a rendes zöltség elegelek teljes hiánya mellett. Ma a hegyek közt ismét sok szőlőre akadunk, mi remélem, jótékony hatáshoz leendő szájalomra méltó betegeink közt.

Ma délután többen megmászták a magas hegycsúcsot, honnét remek kilátást élveztek a körülöttünk messze vidék fölött. Harling, ki velök volt, határozottan állítja, miként 3 külön hegyláncz látható, melyek egyenközt huzódnak É K. felől D N.-nak. Jelen állomásunknál azomban úgy látszik, egy csomagba egyesülvők, s azért nincs kilátás, hogy a lánczon szekereinkkel keresztül vergődhessünk.

A u. g. 17-én. Reggeli két órakor kimozdulva tanyánkból, a hegyláncz Dk. lábai alatt tova huzódtunk, számtalan apró forrásokon és eréken gázoltunk át, melyek mindegyikében hideg és kellemes ízű vizet találtunk, s melyek mindegyike a gránit bérczek vágányaiból zuhog le, s aztán elkigyózik az alattunk elnyúló völgybe. Jelenleg száraz időszak lévén, bizonyosan állíthatni, miként ezen patakoknak soha sem száradnak ki; s tehát az itt megtelepedő farmer bőségben kaphatna vizet, sőt elég malmokat is lehetne vízerőre építeni.

A föld még mindég s mindenütt termékenységre mutat buja növényzetével; s hozzáadva, hogy fa és víz, úgy pompás kő is nagy bőségben van, és egészségesebb éghajlatot kívánni sem lehet, valóban alig van mezőgazdaságra ajánlhatóbb hely, mint épen ez. A légkör, magas fekvése miatt a vidéknek, hűvös és ruganyos, s kellemes hatáshoz szelek, melyek átseprik a rétségeket, mindig mérséklik a nap hevét, úgy hogy nyár közepén is mérsékelt és kényelmes a levegő.

A Cache patak különféle mellékágai igen nagy részét öntözik a vidéknek, mely körülmény a mezőgazdaságra nagy fontosságú lévén,

kétséget sem szenved, hogy a vidék rövid évek múlva megfog telepítettetni, s épen oly óriási lépésekkel haladni a civilizatio lépesőin, mint Amerika más, tán nem ily sok előnyökkel bíró vidékei.

Azon különös terület, mely kebelébe zárja az egész Witchita hegy-lánczolatot, sok évek óta a witchita indiánok birtokában van, s tökéletes jogot tartanak hozzá a hagyományoknál fogva is, melyek szerint „alkotójok“ is ezen hegyek bérceiből támadt, s hogy a „nagy szellem“ nekik és utódaiknak ajándékozta az egész területet, kik az óta elfoglalva birják. Mindezen igények daczára is azonban, mely igények az első foglalás és tetteles birtok jogain alapulnak, az egész területet, le egész a 100-ik nyugoti hosszúsági fokig a szabad státusok kongresszusa a choctaw (csakta) indiánoknak ajándékozta; ha ide vonulni akarnak Texas éjszaki vidékeiről, hol jelenleg élnek. Micsoda joggal, nehéz lenne megmondani! Azonban a witchita-indiánok számra nézve jelentéktelenek, nem igen haladván meg 5000 családot mindössze; azért nehezen vannak elkészülve igényeiket nyomatékosan támogatni, s szükség esetén erővel védelmezni; pedig az amerikai kormány nehezen fogja igényeiket tekintetbe venni, már csak azon oknál fogva se, mert legmegrögzöttebb s legmerészebb lótolvajok ökemék, miről az éjszaki, texasi, és uj-mexicói telepedők siralmas tanuságot képesek állítani, sőt néhány év előtt hallatlan vakmerőséggel Missouri státusba is beütöttek, honnét több mint 500 lovat és öszvért elhajtottak, s mindenkit lenyilaztak, ki ellent állt. Emberemlékezet óta még senki sem juthatott hegyeik közé, csaknem mint a sinaiak oly féltékenyek voltak hazájukat a vidékiek szemei előtt feltárni; s nemcsak egyes magányosok által felszerelt expeditiókat, de néhány a kormány által küldött katonai csapatot is vissza kergettek határaikról.

Jelenleg egy sebes s tiszta vízi patak partjain tanyázunk, s közel hozzánk több hideg forrás van, s csak most tudunk igazán különbséget tenni a jó és rossz víz közt, mely utóbbival oly mértékben ismertettet meg a Prairie-kutya folyó felejtethlen vidéke. Követvén a patakot felfelé, mintegy 3 mfdnyire tanyánkhoz forrására akadtam egy völgy oldalán, a mint a gránitnyilásból kirohant.

A mellettünk, vagyis jobban mondva alattunk elterülő völgy, mely 3 oldalról környezve meredek s cikás hegyekkel, csaknem egészen néhez erdővel borítva, s válogatott fanemekben bővelkedik. A tölgyfák többnyire egyenes növésiük, vastagok és magosak, s így fűrészmalom alá kiválólag alkalmasak lennének. A föld különösen termékeny, s ugyszólván görbedni látszik a gazdag televény alatt.

Aug. 18. Ma vonalunkat ismét éjszak felé vettük, s a patak völgyében felfelé haladva, egy vágányt leltünk a hegyek felső lánczában, melyen emberi erőt felülmuló fáradság után végre keresztül hureztunk szekereinket. A vágány, noha nem feküdt magasan, keresztül kasul volt szelve mély repedésekkel, s több helyütt óriási gránit böczkövekkel torlaszolva, másutt meg oly lejtős, miként valamennyien támogattuk karjainkkal az egyenként átvonuló szekereket, nehogy a mélységbe zuhanjanak. Egyszóval minden physikai erőnket fel kelle használnunk, hogy szerencsésen keresztül törhessünk a szoroson. Végre azonban az utolsó szekér is szerencsésen az éjszaki oldal prairien mozgott, s pár mérföldnyi tovább utazás után egy jókora folyó partjain találtuk magunkat, hol rögtön tanyára telepedtünk, mely a Witchita hegyek legmagasabb kúpjai lábán van. A megmászatlan s rémséges kinézésű csuesot, mely az egész lánc hosszán legmagasabb (7400'), „Mount Cooper“nak neveztem, a kedves költő emlékére, ki regényeivel annyi sok hű barátot és meleg keblet szerzett a szegény indiánfajnak.

Ezen czikás csues, mely valamennyi társain magasan föltornyosodik a háttérben, különösen uralkodó tekintetet ad az egész mogorva tájképnek; s sok mértföldre biztos iránypontul szolgálhat utazóknak, mint szolgál a vadászó indiánoknak. Tanyánk magassága e ponton a sextanttal triangulatio és barometer szerint 1945' a tengerszin felett

A Cooper hegytől éjszakra elterülő völgy valóban egyike a leggyönyörűbb és regényesebbeknek, melyet valaha láttam. Mintegy 5 mf. széles, szegélyezve a fantasztikus alkatu két hegylánc által, s kellő közepén egy kedves patak kigyószik végig, mely 50 yard széles, s 3—4' mély; vize kristálytisza, s vadul robog le egyik zuhatagról a másikra, hogy annál nagyobb kedvvel szökjék a következőkön, melyeknek valóban se vége se hossza. Aztán telve a patak mindenütt hódtanyákkal, s annyi a kövihal és pisztráng benne, hogy sok helyütt bizsegnek, s úgy látszik pillanatra, mintha nem találnának elég helyet az elemben. Mindkét partja a pataknak borítva magas és nyulánk pekánpálmákkal, imitt amott egyegy vízi tölgy, fehér körös, jávor, bükk és szederfa. Feljebb a hegylábakon a fehér tölgy is bőségben tenyészik, s a lejtőkön veres czedrusok lengedeznek.

Az egész völgy kivétel nélkül túltermékeny, s nehéz növényzettel borítva. A fű igen tömött, jó minőségű, s 5—7' magas; s ha azon nagy legyek nem dühöngnének oly valóban kiméletlen és pogány módra, barmaink kétségkívül nagy lakomát tarthatnának.

Közel tanyánkhoz a természet egy szeszélyes játékával találkozunk ismét. Két óriási, a prairien magánosan álló veres gránit böczk ez, vagyis jobban mondva „gránit-csavar,” magasságuk mintegy 300, s átmérőjük 275 láb.

Estve felé vontesövemet vállamra vettem, s néger szolgám ponyján kilovagoltam szarvast löni. Alig haladtam 1 mfdet tanyántól, a mint a patak partján néhány magányos tölgyek közt egy csendesen legelésző bivaly bikát pillantottam meg. Alig hogy megláttam, ő keme is felemelte bozontos fejét, felém tekintett s megiramlott. Rögtön én is sarkantyuzni kezdtem ponymat, s a mennyire lehetett, futtattam a szegény kís állatkát, hogy keresztül vágva a prairien, ha mindjárt nem is elibe, legalább oldalába jöhessek bika uramnak; de ponym minden futó tehetségét kimerítve, végre is csak mintegy 200 lépés közelségre jutott hozzá, s így egy „jó egészséget kívánok” forma üdvözléssel csövémből, tova bocsátám bika uramat s boszankodva haza poroczkáztam.

Aug. 19-én. Napkeletkor átkeltünk a patakon, miután mindkét oldalról bevágtuk a partokat, szekereinknek le és felmenetelt készítve, lefelé haladtunk a völgyben az erdőség szegélyét követve a prairien. Az egész vidék, melyen áthaladtunk, tökéletesen hasonló volt a tegnapihoz, s épen oly gyönyörűen regényes s termékeny. Délfelé két elhagyott indián falun haladtunk keresztül, s delawarénk állítá, hogy a witchiták és kychiek laktak volt. Sok gunyhónak még állottak rámázatai, s imitt amott jelentékeny tengeri és dohányföldeket láttunk, 10—12 láb magas gaz és burjántól fedve.

Tanyánk a patak partjain van, mintegy 2 mfdre a falu felett, hol állítólag a witchiták laktak, mielőtt beljebb vonultak a hegyek közé. Ugy látszik sok évekig tartózkodtak itt, szorgalmasan és nagy kiterjedésben mivelték a tengerit, dohányt, ugorkát, és dinnyét, úgy több faju tököt, és babot, s minden arra mutat, hogy nagy izléssel és tapintattal választották e helyet telepedésre, mely a hegyek legvégső keleti lejtői alatt van helyezve, egy magas, a patak déli partjain felemelkedett téren, mintegy 200 láb magasságra a vízszin fölött, s festői kilátás nyílik róla az egész vidék fölött éjszakkélet és dél felé. Magas fekvésénél fogva nagy tapintattal van választva rögtöni támadások ellen, s már a természet által fölülmulhatlan előnyökkel van alkotva védelemre.

A tájkép, mely itten az andalgó szem elé tárul, a kedves tárgyak minden képzelhető s kívánható változatosságával bir; hegyek, halmok, csúcsok, erdők, ligetek, tavak, vizesések, rétségek stb. oly park forma izléssel szerkesztve a természet által, hogy önkénytelen is ragaszkodás-

sal vonzódunk hozzá, s fáj, mikor el kell hagynunk, épen úgy, mint mikor egy régi jó baráttól bizonytalan időre bucsút kell vennünk, azon valószínűséggel, hogy soha sem látjuk többé.

Kétséget sem szenved, hogy ez kedves tartózkodási helyük volt a witchitáknak, s azért meg nem foghatom, miért hagyták el, ha csak nem félelem miatt a comanchéktól. Delawarénk állítása szerint csak két éve még, hogy oda hagyták falujokat, mely körülmény valószínűségét igazolni látszanak a kunyhópóznák, és kukoricza szárító helyek, melyek sok helyütt egész épségben láthatók.

A föld termékenysége valóban mindent felülmul, mit eddig láttunk utunkban, s a volt tengeri és dohány földeken oly magas s oly gazdag volt a növényzet, hogy lehetetlen volt csak néhány lépésnyire is lóháton benne előhaladni; mi több, kutyáink sem voltak képesek rajta betörni; néhol valóban közel 20 láb magas gaz volt, s a repkények minden nemeivel úgy össze-vissza fonva, hogy ha néhány virág birtokába jutni akartunk, kétségbe esetten kelle baltákkal utat vágni, hogy hozzá juthassunk. Fellehet tehát tenni, mily termést ad ily föld csak kevés gond mellett is; erdő pedig bőségben van, honnét a mezőgazda minden tüzi és építészeti kellékekkel magát elláthatná. Ugyszólván az összes éjszakamerikai keményfa nemek találhatók itten, s kiválólág jó minőségben, sőt a zsindelyre oly páratlan és megbecsülhetlen spanyol tölgy (*Quercus elongata*) is egészen közönséges. A réteken az ugynevezett „égő szerelem“ számtalan és gyönyörű fajait láttuk teljes virágzásban (*Passiflora incarnata*); s két példány egészen új eddig ismeretlen „ne nyulj hozzám“-ot (*noli me tangere*) is csatoltunk fű gyűjteményeinkhez.

Az elhagyott faluval épen szemközt, a patak éjszaki oldalán, nagy és nehéz növési erdőség terül el, mely a Cache patak éjszaki és E. K. ágaig kiterjed, mely ágak jelen tanyánkhoz mintegy 5 mfd. távolságra egyesülnek az alattunk kanyargó ággal. A patak déli partjain pedig egy végtelennek látszó rétség terül el, mindenütt gazdag és buja fűvel borítva, melyen csak Isten a megmondhatója mennyi marhát lehetne tartani, s tölre is a szénával ellátni. Tanyánkkal szemközt a patak egy magas és függőleges porfir-trappfal alatt zuhog el, teteje egészen borítva thuja, czedrus, és nyírfákkal (*Betula Americana*), melyek a föld tökéletes hiánya miatt, kétségkívül a porladozó kövek rothadásba indult anyagából veszik éltető tápjokat. A sziklafal egészen oszlopalkatu, mélyedései párhuzamosak mindenütt, s a homlokzaton verticalis irányban futnak át a tetőtől egész az alapig, s e szerint épen úgy tűnik fel, mint valami gömbölyű hegy verticalis szelvénye; s önkénytelen is keresi a szem a szel-

vény másik felét; azonban hiába, mert az innenső part egészen róna, s hegynek semmi nyoma! Átalán a hegyek mind gyengéd lejtővel birnak, s sehol sem lehet függőleges bukkanókat látni, ezen egyet a patakparton kivéve. Ha fellovagol az ember az oldallejtőn ezen bukkanó tetejére, s a függőleges fal pereméhez ér, önkénytelen is visszaszökik s megdöbben, oly váratlanul lepetik meg a természet ezen szeszélyes játéka által. Ugyan ezen irányban világosan kilehetett venni több négyszög ereket, melyek keresztül kasul szelik minden irányban, s több példányokat kifejtván, szigorú vizsgálat után ruganyosnak mutatkoztak, s üregekkel voltak ellátva, melyek közönségesen ásvánnyal voltak tömve, s kellemtelen gyántás szagot terjesztettek el. Délután társaságunk visszaérkezett a hegyek közé tett vizsga utjából, s bámulásomra azon hirt hozta, miként roppant köszén telepre akadtak. Rögtön lóra ültem, s magam is a hely színére siettem, hol nagy volt bámulásom, mikor nemcsak meggyőződtem a hozott hír valóságáról, de tapasztaltam, hogy az egész átláthatlan hegyvonal borítva van köszénnel. A felső réteg ugyan durva, és nem igen haszonvehető minőségű, de 15 láb mélységre kikutatván egy oldalt, hol a gazdag réteg jó sikerrel táplált, a legjobb minőségű anthracith köszénre bukkantunk. Több példányt gyűjtván különböző mélységből, visszaérkeztemmel beküldém a patent hivatalhoz, mely azokat az Armsteadi egyetem vegytani laboratóriumában megvizsgáltatván, a legtisztább és legjobb minőségű köszénnek találták.

Elérkezvén valahára a Witchita hegyek keleti ágaihoz, holnap reggel átkelünk a patakon, s szekérrudunkat haza felé, azaz Elk patak felé fordítandjuk toronyiránt, vagy jobban mondva (mivel a tornyok még ide nem érkeztek) iránytűnk legrövidebb vonalán.

Nem mulaszthatom el még megjegyezni, mit oly mélyen érzek, hogy mennél tovább haladtunk ezen vidéken, s mennél inkább megismerkedtünk vele, annál nagyobb örömmel tartózkodunk benne, s nehezebb tőle megválnunk. Egész életemen át kimondhatatlan vágy vonzván a mezőgazdaszat kétségbevonhatatlan képei felé, megvallom, kevés vidéket láttam életemben, mely oly hozzá hasonlíthatlan előnyökkel és ingerrel bírnia sikeres gazdasátra, mint épen ez. Szükségtelen említeni is, hogy a vidék kevés évek alatt a polgárisodás területe leendő. A gazdag erdők, a gyönyörű mezők, a gránit, gipsz és köszén roppant mennyisége, s kiválólag a föld termékenysége rövid idő alatt a gazdálkodási erőt magához fogja vonzani, s ha az utász fejszéje egyszer megszakítja a néma csendet ezen erdők rengetegében, rögtön megfog kondolni a bányász kalapácsa és csákánya is a hegyek közt; s a fűrészmalmok és hámorok vetélykedve épi-

tendik a vasutakat, melyek a gazda felesleg terményét elviendik s kemény aranyokká varázslandják. Ha egy erélyes, csak kis pénzzel ellátott társaság (melyen a gazdasági eszközöket bevásárolni lehetne) a legközelebbi évek alatt itt letelepednék, mértani bizonyossággal merem állítani, egy év tized alatt még oly irigylendő helyzetbe jönne, hogy Nábob kincstárát sem cserélné ki helyzetével. Most ellehetne foglalni a legszebb erdőket s legtöbb előnnyel bíró helyeket, a földet évről évre nagyobb kiterjedésben művelni, s marhákat, juhokat s lovakat tenyészteni, s mikor a polgárisodás ide ér, a társaság már (hogya magyarul szóljak) „kész uraság” lenne, drága pénzen árulhatná feleslegét az új jövevények közt, s ott állana, hová az újon jöttek évek alatt juthatnak. Bőkezűen szórta itt szét a természet minden adományait, s mintegy ujjal mutat kertjére, hogy telepedjünk beléje. A Cache patak számos mellékágai gránit méhőkből kitörve, mint hálószerűvény cikázzák át a vidéket minden irányban, áldást hordva magokkal a gyönyörű völgyek minden zugába, aztán a felséges erdők, termékeny föld, buja legelők, a tiszta s ruganyos levegő, s kedves éjhajlat sat. nem elegendő vonzerő-e már magában is, hogy a sovárgó kebel végre itt nyugalmaát megleglje? Nem kellene ide más, mint hogy néhány gyakorlott gazda meglássa a vidéket saját szemével, hogy mire határozná magát, jól tudom én.

Egy körölmény forog csak fent, mi nehézségnek látszik, de korántsem legyőzhetlen. A legszebb földek t. i. azon szélességi és hosszúsági fokok alatt vannak, melyeket a kongresszus, mint már említém, a choctaw indiánoknak ajándékozott. Azonban a Witchita vidék még igen messze levén a polgárisodott vagy telepedés alatt levő vidékektől, s a chomanchesek közelében, a choctawok nem használják fel jogukat, sőt azt sem tudják, ha valljon a világon van-e, mert soha sem jöttek még fel a prairieken, Texas éjszaki határain, és a Veres folyó forráságainál számtalan millió acre termékeny földek urai levén, megelégesznek azzal, s inkább szeretik a nyugalmas életet közel a polgárisodáshoz. Minden őseredeti szokásaikból ők már rég kivetköztek, felhagytak a vadászat bizonytalan eredményére való támaszkodással, a rendes falukban földművelés, baromtenyésztés, és kereskedéssel foglalkoznak; s közönségesen épen úgy tekintik a vad indiánokat, mint mi fehérek. Számos iskolákkal vannak ellátva, saját choctaw irodalmuk van, s 7 choctaw nyelven nyomtatott hirlap jelenik meg köztök; egyszóval alig lehet megismerni, hogy indiánok.

A fent élőrsorolt körölményeknél fogva tehát, ha egy társaság megtelepedni akarna a Witchita hegyek körül, s nem akarná jövőjét bizony-

talanságba helyezni, (mely azonban csupa chimerákon alapuló képzelődés, megvallom), könnyű szerrel és olcsón megvehetne annyi s oly földeket a choctawoktól, a mily s mennyi neki tetszenék, s így ezime háboríthatlan lenne minden esetre.

Aug. 20-án. Elvesztvén tegnap egy öszvérünket, ma reggel nem indulhattunk oly korán, mint szoktunk. Két delawarénk hajnalban keresésére indult, de nélküle tért vissza, nem találva sehol nyomára. Eddig oly szerencsés lévén, egyetsem veszthetni el barmainkból, mindent elkövettem, hogy ezt kézre kerítsük ismét; közöltem elhatározott szándokomat Johnnal (öreg tolmácsunk), ki az első keresésben nem vett részt, egy uttal kérdezve őt, mit gondol, lesz-e sikere a keresésnek? mire ő e laconicus választ adá: „Meglehet megtalálható, meglehet nem található.“ Elmosolyodva válaszában, utra bocsájtám azon meghagyással, hogy fel ne hagyjon a kereséssel mindaddig, míg csak legkisebb kilátás mutatkozik sikerre. Aztán megrakodtunk s utnak indultunk egyenes vonalban haza felé. A patakot az elhagyott Witchita falu alatt láboltuk át, hol körülbelül 50 láb szélességű volt, de vize nem igen volt mélyebb 15—20 hüvelyknél, mely azonban sebesen morgott kavicsos ágyán lefelé. A keleti partokra évre, egy meglehetősen széles vizenyős rétségen vonultunk át, mely különösen buja vad rizsszel volt borítva, mely épen érni kezdett. (*Oriza Occidentalis*). A lapályon átvergődve, kibontakoztunk a völgyből s É—ről keleti irányban a választó hegygerinczen (a Cache és Beaver patakok közt) folytattuk utunkat. Végre dél körül az utóbbi folyócska egyik ágához érve, tanyára telepedtünk. Az erdőség itt is magas, nehéz és clegendő mennyiségű, a víz iható ugyan, de csak apró és mély gödrökben található a patak ágyában, mert a nagy szárazság miatt nem folyik; a föld még mindég termékenységre mutat. Már előbb (mult télen) ugyan ezen Beaver patakon 4 különböző helyen átkeltem (persze sokkal alább mint jelenleg), s a földet mindenütt termékenynek találtam, s mindenütt szép erdöket s nagy bőségben, de melyek kizárólag csak a patak mentében találhatók azon helyeken; míg itten egész □ mfdre rugó téreket borítanak be.

Fáradhatlan s kintünő vadászunk „John“, ma estve már berukkolt a tanyára, az elveszett öszvérrel, közel 15 mfdnyi távolságra nyomai után ballagván; még hozzá egy bivalyt is lőtt, s czombjából pár darabot behozott a tanyára. Állítása szerint az öszvér, a mint tanyánkról megszökött, éjszaka felé haladott különféle kanyarulatok s egyenes szögletekben, mindenütt azon utat követve, melyet kiküldetésünk hagyott magán; s a mint John barátunk elérte, még folyvást tova haladott habár

legelészve. Kérdeztem őt, vallja meg őszintén nem vesztette-e el türelmét a hosszas kanyargó keresés alatt? Mire kereken válaszolá „nem“; sőt, folytatá, mivel rendeletet kaptam vissza nem térni az őszvér nélkül, biztosítom önt, még jelenleg is keresném nyoma után, ha szerencsémre oly hamar utól nem értem volna.“ S kevés okom van kételkedni, hogy John barátunk valóban szavai értelmében cselekedett volna, ha szerencséjére, mint mondá „oly hamar“ utól nem érte volna az őszvért; mert kevés férfit ismertem életemben, ki a fáradságot, nehézségeket, türelmet s szenvedést oly „semmi“ színben tekintené, mint éppen ő, s ezenfölül ritka tájékozási ösztönnel bir, s ítélete mindég megfontolás eredménye. Mindezen jellemvonások, s hozzá járulván hosszas tapasztalása s otthonossága a nagy prairieken, John barátunkat minden esetre első rendű tolmács és karavánvezetővé képesítik. Soha sem halad ő el bármely jelentéktelen ponton, hogy meg ne ismerje azt ismét, ha másodszor oda vezeti a sors, bárha egészen más irányról közelítsen feléje. S akármely vidékre érkezék s először bár életében, rövid körültekintés után rögtön kijeleli a helyet (ha ilyen található), hol vizet lelhetni, míg sokszor ugyan azon helyen én semmit sem láttam, mi a kívánt elem jelenlétét gyaníttatta volna. Ilyen szolgálat aztán kétségkül nélkülözhetetlenné teszen ily vezetőt, ily forma expedíciók alkalmával, mint éppen a miénk.

Egy esemény, mely éppen John felől állíttatott ma előttem delaware társai által, különösen jellemzi őt. Nehány év előtt Gunison kapitány kiküldetésében lévén a Red River vidékén, ezen tiszttel kiküldötte őt, hogy kövessen egy gyalog utat, mely a hegyek közé látszott vezetni, s visszatérve tegyen jelentést, mely irány felé vonul. John rövid idő múlva visszatért, s jelentette, miként a gyalog ut a hegyekbe vezet, de szerinte semmi bizonyos és meghatározott pontra. Ez nem lévén elégséges felvilágosítás, a kapitány újra kiküldte őt, hogy kövesse még egyszer a gyalog utat, s határozott jelentés nélkül vissza ne jöjjön. John rögtön másodszor is utnak indult, s sem az nap, sem a következőkön vissza nem tért. A kiküldetés tovább utazott, de John nem jött elő; s napok napokra multak, semmi hírért sem hallották, s mint bizonyosat tettek fel, hogy valami kóbor indiánok kezei közé került, s lekonzultatott. Végre hetek multával, a mint az Arkanzás állam legszélső telepedéseibe érkezett a kiküldetés, mily nagy volt Gunnison bámulata, a mint az őtet üdvözlő utászok közt, John pillantotta meg, ki feléje közeledvén szólt: „Kapitány ur! a gyalog út, melyet ön követni rendelt, éppen itt végződik, s tehát ide vezet!“ John ekkor oly valamit vitt végbe, mit előtte kevés ember tön, s utána valószínűleg még kevesebb fog tenni. Több száz mért-

földet haladott ő a sivatag prairieken át, egyedül a gyalog-ut végét keresve; s egyedüli támasza élete fentartására puskája volt. De mind a mellett utasítását hűséggel végbe vitte.

A u. g. 21-én. Ma reggel 4 órakor két kis patakon haladtunk át, s utunk, hullámos magas füvel borított rétségeken vezetett át, néha néha lapályokat ejtve vonalunkba, melyekben rendesen a Beaver patak apró ágaival találkoztunk, s mindenütt jó vizet találtunk s bőséggben.

Ma reggel zuhogó esőnk volt, mely hetek óta az első, s nem csak kedves magunkat frissíté fel, de az egész növényéleletet felvidámítá, mely imitt amott már sárgulni kezdett, a nagy szárazság miatt, s a virágok fonnyadt kelyheiket szomoruan lógatták lefelé.

Egész mai utunk mentében bőséges erdőt és jó fűvet találtunk mindenütt, a föld szinte termékeny. A hegygerinczekon gyönyörű fehér és spanyol tölgy ligeteken haladtunk át, noha korántsem oly sugárak s vastagok, mint amott a Witchita hegyekben. Ezek, ugy látszik az itteni gyakori rétségi tüzek által sokat szenvednek.

A u. g. 22-én. Egész éjjel esett az eső s a föld annyira felázott, hogy szekereinket alig alig vonszoltathattuk tovább, mégis mintegy 4 mfdet tettünk a süppedős lapályon át, de azután jónak tartám, hogy tanyát üsünk. Alig vertük fel sátrainkat, midőn a patak tulsó partján levő erdőben nagy csapat indián mutatkozott, kik az esőzés miatt megáradt patakon át nem gázolhattak. Azért fölkértek, döntsünk néhány faszálát a patakon át, hogy rajtok hozzánk átjöhessenek, „mert a fehér kapitányal beszédök volna.“ Kérelmököt teljesítvén, a nyárfa pallón átjöttek, lovaikat és öszvéreiket magok mellett usztatva s közelünkben tanyát ütöttek.

Egy witchita vadász társaság volt ez, számra 156, K a n a H e x a y a főnök vezérlete alatt. Számos lovuk és öszvérök volt, melyek nagy része busásan meg volt terhelve füstölt szarvas- és bivalyhússal, vadászatuk eredményével. Azonkívül 15 vad ló is volt birtokukban, ezeket a déli prairieken hűrkoltak vala össze. Fő embereik hozzám jöven, hosszas ölelkezés, csókolódzás és kézszorítgatás után a barátság pipáját szívtuk kézről kézre adva. E czeremoniák, az indián diplomatiai értekezletek mellözhetlen előzményei után a fő főnök kijelenté, hogy azon hirre, miszerint országukba jöttünk, messze földről ide sietett, bennünket felkérés, hogy megtudja, micsoda járatban vagyunk. Válaszomban, melyet John tolmácsunk pontról pontra nagy gravitással utánam mondott, kijelentém, hogy az Arkanzás folyó forrásainál voltam, miszerint az ottan s utamba eső vidékeken lakozó indián nemzeteket meglátogassam, velők

barátságot kössek s a nagy fehér kapitány (így hívják az indiánok az éjszak-amerikai elnököt) jó kívánságait velök közöljem, ki nekem meghagyta, hogy jó indulatai és ebbeli érzelmei világosabb kitüntetésére némi ajándékokat osztogassak szét mindazon veres fiai között, kik a fehéreknek őszinte jó barátjai. Továbbá értésükre adtam, hogy felelősek lesznek minden ezentúl elkövetendő pusztításokért és tolvajlásokért a fehérek telepeiben; hogy tehát ezentúl ne merészeljék a Kaliforniába vonuló útitársaságokat zaklatni és megtámadni, mert ha ezt teendik, a nagy kapitány egész haragjával fognak találkozni s tüzzel vassal elpusztíttatni. Mindenbe beléegyeztek s mindent megígértek.

Azután az Arkanzás forrásaira nézve kérdezősködtek, s érdeklővők ujjaim vonását, midőn a homokban az expedíción által bejárt terület fekvését rajzolám; úgy látszott, ők épenséggel nem ismerik azon távol vidéket.

Estve felé egy láda csecsebecsét osztogattam ki közöttük; ez ajándékok piros posztó-, szalagok-, kések-, ollók-, apró tükrök-, festékek-, szekerzék-, gombok-, csengetyűk-, horgok- s több efféléből állottak, s leirhatlan örömet okoztak nekik. Megesküdtek, hogy holtiglan hű fiai lesznek kedves apjoknak, a nagy fehér kapitánynak. Nap nyugtakor ismét fölkerekedtek s átkelvén a patakon, utjokat délnyugoti irányban vették. Kána Hexaya főfőnökük igen értelmes mintegy 45 éves, majdnem 6 $\frac{1}{2}$ láb magas férfiú, ki hadi öltözetében s az íjjal, nyilakkal, puzdrával és pajzsral fegyverezve tiszteletet parancsoló látványt nyújt. Arcza és kezei veres és kék festékekkel voltak bemázolva, sőt mindenik körmén is egy szőrnyeteg rajz volt.

Aug. 23-án. A föld annyira mennyire felszikkadván, reggeli két órakor tovább indultunk s a Beaver patak keleti ágát követve egészen forrásaig haladtunk, hol azután az e patak vizei s a Rush patak közötti választékot képező hegygerinczekre értünk. Ezek az e vidéken szokott fákkal borítvák, ittott fekete tölgyet (*quercus ferruginea*, Linn.) is látunk. Mintegy 5 mföldet haladtunk ez erdőben, azután gyönyörű virágzó mezőre bontakoztunk ki, hol számtalan bugyogó forrás van, melyekből a Rush patak egyik ága ered, hosszú pályáját futandó. A patak partjait mindenütt gyönyörű terebélyes bükkfák szegélyzik. Lefelé követvén a patakot mintegy 6 mföldre, egyszerre váratlanul számtalan „squaw“-t (indián asszonyt) pillantottunk meg, a mint gyökeret ástak a patak partján. De ők is ugyanazon perczen észrevettek bennünket s mindent ott-hagyva tüstént lovaikra kaptak s tova száguldtak a messze távolban látszó falu felé, hogy ott közeledtünket jelentsék. Nehányan azonban,

mert lovaik nem voltak közelökben, nem szökhettek meg, mikor John tolmácsunkkal már köztük teremvén, megmagyarázám nekik, hogy békés járatban vagyunk. Ekkor megtudtuk, hogy witchita (olv. vitesita) indiánok, s hogy falujok csak 5 mfldnyire van ide; egyszersmind szívélyesen meghívtak, látogassuk meg őket helységökben, s barátságos fogadást ígértek. Nemsokára a Rush patak partján épült faluba érkezünk s az alatta elterülő völgyben, néhány száz lépésnyi távolban megtelepedtünk.

Csakhamar az egész falu lakossága körül fogott bennünket, s „honét jövünk, merre megyünk, láttunk-e commanches-eket“ s több efféle kérdéssel ostromlottak. Állításuk szerint, mi voltunk az első fehérek, kik őket hazájokban felkeresték, alkalmasint, mert ajándékokat vártak.

E helyen két falu van, egymáshoz közel, mindegyikében witchita indiánok laknak. A falvak igen szerencsés választással a patak legtermékenyebbnek látszó völgyében épültek; sok tengerit, főköt, borsót, babot, ugorkát s dinnyét termesztenek. Ekével, vagy a szántásra alkalmas egyéb eszközzel nem bírnak; mindenütt csak egy kis kapával mivelik földjeiket. Mind a mellett a termékeny föld busásan fizeti meg a kis fáradságot, s ez indiánok, mióta földet mivelnek, soha szükségét nem szenvedtek.

A falu, melly alatt tanyáztunk, 42 gunyhóból áll, mindegyikében két család lakik, csak a főnöknek van külön gunyhója. Ha a családra 5 tagot számítunk s minden, vagy legtöbb gunyhóban két család lakik, akkor a helység összes lakosságát valami 400 lélekre becsülhetjük. A gunyhók következőleg építtetnek: számos póznát vastag végivel szabályos körben a földbe szúrnak, azután alulról kezdve fölfelé vékony vesszőkkel összefonják s fölfelé mind összébb huzzák, felül azután egyenesen levágják s akkora lyukat hagynak, hogy a füst a gunyhóból rajta ki-gomolyoghasson. Az így készült gunyhó és falazata nagyon hasonlít egy nagy magyar buritókashoz. Oldalait azután csinosan befedik gazzal, 3—4 rétből, s ezt vesszőkkel a ráházathoz kötik, hogy a szél el ne hordja. A gunyhó egész belsejét szarvasbőrrel bélelik, melyet különféle ríktó színekkel festett alakokkal ékesítenek, köröskörül pedig medvé- és bivalybőr-pamlagokat készítenek. A gunyhó közepén, úgy szólván, örökös tűz ég, s mikor a két család tagjai együtt vannak s a tűz körül heveredve fecsegnek, nemcsak szép látványt nyújtanak az idegen szemnek, de a vendég keblét azon öröm- és meglelégedéssel is elárasztják, melyet minden becsületes ember a házi élet boldogsága szemlélténi érezni szokott. Megvallom, nem reméltem e nép közt annyit találni, mint valóban leltem.

A gunyhók átmérője alul, kivétel nélkül, 35 láb; magasságuk 25 láb; messziről füstölgő szénaboglyáknak vélné az ember.

Az említettem két falun kívül még más 3 falu van a Rush patak mellett, s kettő a Beaver patak partján. S kivéve néhány csapatot, melyek a Witchita hegyek s a Canadian folyók közt kovályognak, az egész nemzet földet kezd művelni. Ez mindenesetre nagy nyereség a civilizációra, ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanazon witchita nemzet csak néhány év előtt több félelmet okozott a nyugoti státusok határvidékein, mint tán valamennyi más indián nemzetségek összesen. Misszuri- és Arkanzásban mai napiglan a rosz gyermekeket az egyetlen szóval csitítják el: „The witchitas“.

Sajnálom azonban, hogy meg kell említenem, hogy a witchiták még most is egyre rabolnak és lopnak, hol szerét tehetik, ha pedig nem lophatnak, tehát koldulnak; e rosz hajlamaikat csak a félelem tartja féken, mert ő kemék gyávák is.

Egyfelől a fehérek telepjei, másfelől a vitéz és vad prairie-indiánok közé szorulván, csak a két hatalmas szomszéd nagylelkűségétől függnék, s úgy látszik, ezt magok is mélyen érzik, mert nem győztek engemet arról biztosítani, hogy mindenkivel barátságban és békében kívánnak élni.

Mind marhánkat, mind magunkat meg akarván vendégelni, a főnöktől egy darabka tengeri termést lábán megvettem, melyért is (mint egy 5 holdnyi kert levén) saját kívánsága szerint egy eg csövű puskát adtam neki. A fejes tengerit összeszedtettem s miután az egész személyzet két napig élt vala rajta, a maradékot szekereinkre rakattam. Mikor szekereink megteltek, ökreinket és öszvéreinket hajtottuk bele, s ott mulatásunk egész ideje alatt lakmároztak benne.

A másik falu csak 1 mfdre van az elsőitől, a főlebb leirt módon épült 35 gunyhóból áll. A két falu lakosai tökéletes egyetértés, barátság- és atyafiságban élnek.

A vidéken sok bivaly és szarvas van, tehát a witchiták bőviben vannak a vadhúsnak s mind öltözetök, mind ágyneműik s egyéb házi kényelmek e vad állatok bőréből készülnek, épen úgy mint a comanches indiánoknál; megvallom, a witchitanók az állatbőrök kikészítésében bármely magyar timárral vetélkedhetnének. Fegyverül a nyilat s ívet használják, néha a lándsát is, védelmül pajzsokkal vannak ellátva; löfegyvert nagyon ritkán használnak, noha vele tökéletesen jól tudnak bánni, s néha úgy tapasztaltam, hogy az igen egyszerű s kovás puskával is valóban remek lövést tesznek. Lovuk s öszvérek annyi, hogy magok sem tudják

a számát; ezek többnyire spanyol eredetűek, sokukon még a mexikói bélyeget láttuk, tehát hihetőleg a prairie-indiánoktól cserélték be. Láttunk azonban több nagy fajta lovakat is, ezeket kétségkívül Misszuri- és Arkanzásból rabolták el.

Nagy csodálkozásunkra a witchitáktól azt hallottuk, hogy Arbuckle és Riley várakban a kicsi (keechy) indiánok azon hirt terjeszték el, hogy egész expedíciónk a déli comanchesek által az Arkanzás forrásai körül lemészároltatott és megsemmisített. E mesét alkalmasint magok a déli comanchesek, vagy a kiovayk találták fel, mert az Arkanzás forrásai körül egyedül azon indiánok tartózkodnak időnként, a kicsiek és witesíták soha se mernek oly messze nyomulni a prairieken. Az indián által előadott részletek oly körülményesek, oly pontosan egybefüggők s utazásunk mozdulataival, személyzetünk fegyverzete- és számával oly jól összehangzók voltak, hogy azok, kik a hirt költötték, okvetlenül közelünkben

jártak s mozdulatainkat figyelemmel kísérték. Ez magyarázza meg, hogy velünk sohase akartak találkozni, noha mi többször láttuk őket és sokszor vonultunk át tanyáikon, melyeket csak kevéssel odaérkeztünk előtt hagytak vala oda. Alkalmasint azt képzeltek, hogy valami hadi expedícióra vonulunk, tán épen országukba, prédálásaikért őket megfenyítendők, s tán azt gondolták, a vesztünket költő hír másokat el fog retteníteni attul, hogy segítségünkre induljanak.

To-ze-Szkvas witesita főnök estve felé mindnyájunkat tánczünneplésre és lakomára hívott meg, mely szokás szerint a kukoriczaérés tiszteletére fog tartatni. A kiszabott időre pontosan megjelenvén egy magas helyet foglaltunk el, honnan mindent jól megláthattunk. Nemsokára megérkeztünk után megjelentek a tán-

Witchita leány.

czosok, valamennyien férfiak, s egymás után méltóságos léptekkel közleledtek. Valamennyien térdig érő, szeszélyesen felczifrázott szoknyában

voltak, testök felső része egészen meztelen, setétveresre levén festve, s különféle vékony körrajzokban festett kék és sárga cziczomákat mutatván. Karjok és szintén meztelen lábszárak különféle fehér, sárga és kékre festett sallangokkal volt ékesítve, nyakukat borz fogakból összefűzött láncz körzé, fülsértő zörgést és csörgést okozva minden mozdulatukra. Fejük koronáján különféle rikitő színű csacska-tollak lengedeztek. Egyik kezökben egy füzönyre akasztott száraz kivájt tököt tartottak, mely tömve volt száraz kukoriceza szemmel és kavicscsal, s mely iszonyú fülsértő zenét okozott, másik kezökben egy zsinigre fűzve különféle apró kukoriceza pogácsákat tartottak, melyeket ők ju-pelláj-nak neveznek. Térdeiken és bokáikon apró teknősbéka és csigaházak és antilope-körmök voltak körülaggatva s hátul mindegyiken cifra csigaházakkal megterhelt hosszú rókafark függött alá. Az egész jelmez, mondhatom, nagyon illett a zenéhez, melyet a tánczosok mozdulataik közben előhoztak. Azonkívül a tánczosokkal szemben külön zenekar is volt felállítva; ez mindössze 5 tagból állott, kik a falusiak közönséges öltözetében léptek föl, kettejük a földön térdepelve szerepelt; mindegyik előtt egy óriási száraz féltök volt, szelvényezett felével a földre borítva. Bal kezök hosszú sima páleztát tartott végével a tök tetejéhez illesztve, jobb kezökkel pedig ezen sima páleza fölött más rovátkos botot huztak ide oda, mintha vele valamit fűrésznének, ekkép oly hangot támasztottak, mely a száraz kőszőrűkő nyekegéséhez hasonlított; ez volt a zene.

A tánczosok mozdulatai és ugrásai általában nem igen különböztek a többi indiánok tánczaitól. Még csak azt jegyzem meg, hogy a zenekar az említett nyekegésen kívül rendes taktusra még tutult és orditozott, mit a tánczosok lelkiismeretesen viszonzottak, a refrainekbe pedig a körülültünk letelepedett nézőség, a falu egész lakossága is belevágott nagy lelkesedéssel.

A tánczosok élén 3 vén indián állott, roppant nagyszerű öltözetben, kiknek hivatása az volt, hogy minden gunyhó előtt megállapodtak, beszédet mondtak s azután az éneket megkezdék, mely mindenütt ugyanazon dudolás volt, t. i.

Hi to e u, ha ha hi tu, eh u ho ha, ha ha ha ha, ho ho ho ho!

Hi tuh eh ah! tut-t-t-tut, tut t-t-t-tut!

Igy házról házra, vagyis inkább gunyhóról gunyhóra jártak, énekelve és tánczolva, s mindenütt a gunyhó lakói által különféle kukoriceza pogácsákkal és lepényekkel vendégeltettek meg, s e vendégségben mi is busásan részesültünk.

A mellékelt rajz világosabbá teszi leírásomat.

Aug. 24. Egész éjjel esett az eső s még most is omlik az, azért ma még itt maradtunk. Korán reggel megüzentem a két faluba, hogy a főnökök látogassanak meg engemet; t. i. birtokukban volt két mexikói fogoly, s rá akarám a főnököket beszélni, hogy őket békességesen kiadnák. Az egyik fogoly mintegy 40 éves férfi, a másik alig 15 éves siheder volt. Az öregebbik, midőn hozzám hozták, elbeszélte nekem, hogy már gyermekkorától fogva a witchiták közt él, jelenleg sem kívánja őket elhagyni. Ő keme t. i. épen oly ügyes tolvaj és kalandor, mint bármely televérű indián, s tehát nem hiszi, hogy otthon a civilizált emberek közt megférhetne. Szava s egész valója meggyőzött arról, hogy csakugyan igazat szólt, azért nemis erőltettem tovább, hogy szándékát megváltoztassa. Az ifjú csak néhány hónap óta volt a witchiták közt, elbeszélése szerint a kioway indiánok egyik portyázó csapatja lopta el őt Chihuahua körül lakó szüléi házából. A kiowayk rosszul bántak vele, azért megszükött s a witchitákhoz vergődött, kik őt a hegyek között csaknem éhenhalva találták s magokhoz vitték. A witchiták mindig jól bántak vele, mind a mellett haza kívánczozott s sirva kért, vigyem el magammal. Ugy látszik, értelmes fiú, jól olvas és ír anyanyelvén.

A főnököknek értésükre adtam, hogy a szabad státusok népe most barátságos viszonyban van a mexikói köztársasággal, s szerződésileg lekötelezte magát, hogy minden mexikói polgárt, kik az indiánok közt fogva tartatnak, megszabadít s haza szállít, s hogy mindent elfog követni, hogy már egyszer a pusztításoknak és rablásoknak vége szakadjon, melyek Mexikó éjszakkeleti vidékein oly nagy mértékben üzettek.

Továbbá kijelentém előttük, hogy a nagy fehér kapitány egy indián nemzettel se fog barátságban lenni, mely e szerződés foganatosítására és teljesítésére neki segédkezet nem nyújt. Ennél fogva bizodalommal is reményli, hogy a véle barátságban levő minden indián nemzetségek a szerződés értelmét mindig szem előtt fogják tartani s birtokukban levő minden mexikói foglyot rendelkezése alá bocsátani. Ezeket előre bocsátván, felszólítám őket, adják át s eresszék szabadon a kérdésben forgó fiút, egyszersmind megjegyzém, ha kívánságomat önkényt teljesítik, mindjárt szétosztom köztük azon ajándékokat, melyeket Washingtonban lakó nagyapjuk, a nagy kapitány minden veres gyermekeinek küldött, kik magokat jól viselik s népéhez igaz barátságot éreznek. Sokáig haboztak, megjegyezvén, hogy a fiú egy jelenleg távollevő harczos toladona, s nem igen reménylhető, hogy ez jó szerivel átengedi, mert kimondhatlanul szereti őt. Erre még egyszer figyelmeztettem őket, hogy ha jószerivel átadják a fiút, jutalomra számolhatnak, ellenkező esetben pedig erővel

veszem el tőlük a fiút s azután jutalmat vagy ajándékot ne várjanak tőlem. Beszédem ezen fenyegető fordulata el nem hibázta kívánt hatását, s a főnökök kijelenték, hogy a fiút megkapom, ha a tulajdonos családjának a várva várt ajándékon kívül még némi pótlékot is adok. Tehát kiosztám az ajándékokat s az illető családnak ráadásul még egy pisztolyt és szekerczét adtam; így magamhoz vettem a fiút. De a witchiták előbb tökéletesen levetkeztették őt s mindazon rongyoktól megfoszták, melyek öltözetéül szolgáltak, azután ölembe taszíták meztelenül; a szegény fiú sirva fakadt örömében, a mint neki a szükséges ruhát megadtam. (Visszaérkeztünkönk önkénytes adakozás útján megtöltük a fiú erszényét s Riley várba szállítók; innen Sibley őrnagy vivé magával Texasba, hogy szüleihez szállítsa. *)

*) Mielőtt witchita barátainktól bucsút vevén, naplómát folytatnám összeállítok néhány witchita és comanche szót és mondatot. Szándékom volt, teljes comanche szótárt készíteni, de ezt most, midőn életem fenntartása végett csak pénzt kell keresnem, nem tehetem.

Magyarul	Comanchenyelven	Witchitanyelven
pokrócz	veh nupp	évétirkocs
tűkör	nébuni	écsiuvecs
festék	piszipi	téreuvé
dohány	péhmuh	véjku
löpor	nékucsi	itikud
puska	püüt	kétukes
iv)	huéeti	kisztiics
vessző) nyil	paárk	nejkvacs
igen	háh	ves
nem	kejh	kieri
hallani	négut	tuocskes
aludni	itipi	aszusázubik
jönni	himmeh	tutócs
menni	nébédékéh	téécsocs
csatázás, csatázni	hokkuni	vétecsiocskas
érteni valamit	mé'elo	tocs es
beszélgetés	tékvah	vastakkiza
nézz ide	kébbun	éssziesz
látom	—	unsze es
mond meg neki	marie vittuh	e szok um
azt mondja	—	tak kasz
mennyi, mennyit	—	acs-kincs
mily messze van?	—	e szí ke acsi ya?
jó, jól,	csét, csétá	écsték

Aug. 25-én. Reggeli 4 órakor odahagytuk a witchita falut, s szándékunk volt, az indiánok gyalogutját követve Arbuckle várba vonulni. De csakhamar azt tapasztalók, hogy a számtalan medrek- és vizmosá-

Magyarul	Comanchenyelven	Witchitanyelven
rosz, roszul	telécsit	neutéh
nagy	piopp	toctéh
kicsiny	tirticsi	kicestéh
fekete	tuhup	koras
halott, halva	téjeh, téjehed	vetetas, vetetasé
isten, szellem	tarapi	
atyám	nerekpi	
anyám	nerbier	
bátyám	nerteme	
nővérem	nerpecsir	
fiam	nertuer	
leányom	nerpeter	
férjem	nerkumegpeh	
nőm	nerkvir	
gyermek	tucesi	
fiu	tuenikpi	
leány	vájepicsi	
arcz	kuve	
test	vekcsir	
fej	peáft	
sziv	pihi	
kebel, mell	tuku	
haj	perpi	
kéz	muhveh	
czomb	etukuh	
láb	nehepp	
nyak	tujok	
szem	nécsicse	
száj, ajak	teppáh	
nyelv	arrakku	
hát	kveli	
csont	szunip	
vér	piszhipéh	
fül	nékerki	
fejbőr	páhpi	
bivaly	kukcsu	borbucs
ökör	pimuru	
ló	tehijji	
szarvas	null likkéh	máklík

soktól keresztül kasul szeldelt azon úton nem nyomulhatunk elő s kénytelenek valánk megfordulni s az Elk felé irányozni szekereink rudját. Felmászván a Rush patak választó gerinceire, ezeket akadály nélkül,

Magyarul	Comanchenyelven	Witchitanyelven
pulyka	kujjunitteh	raszvajk
nappal	tehhárp	peszkap
nyár	taárcs	
tél	tuhén	
tavas	ténéheru	
éjjel	tukerreh	
reggel	puje erku	
setétség	teir	
eső	ermér	nagmász
hó	terkau	
nagy viz, tó	perhep'ia	
prairie	pihiveleti	puszveáthú
forrás	pehep, pih	
kenyér	te esetár	
dinnye	pihine	kaviliu
fa (tízi)	kuonih	
erdőség	huokart	
madár	húcsu	tocseravik
hal	pekveh	
kigyó	nubi, ir	ecshiriko
kő	terp	
őn	nupparki	
pipa	tujis	tevikele
gunyhó, sátor	kéhkémil	aszukocse
nyakláncz (vampum)	csinipp	
bogrács, kazán	véjhituveh	
csónak	vuvipoke	
fejsze	huhimne	
lándsa	csik	
kés	vith	
kova	nedekurti	
topány	méepi	
buzogány	vítveh	
fal	kinukiju	
harcos	tuaviese	
melegség	ureth	
hideg idő	urcseth	
fehér	tusup	
veres	akupti	

de nagy kanyarulatokban követtük valami 7 mfdnyire, azután egy kies völgybe érven, a Wild horse Creek egyik ága mellett, melyet boldogult költőnk emlékére „Vörösmarty-Fork“-nak neveztem, (mitsem törődven

Magyarul Comanchenyelven Witchita nyelven

szép, csinos	cserne bumi	
élve, élő	nejure	
só, sós	onebitvi	
közel	mejtics	
messze	menerki	
holnap	peárcski	
megölni	méjvéjkum	
enni	tukerru	
sétálni	hirmus	
szaladni	nokeárk	
inni	hífbittu	
sirni	tejkéj	
jajgatni	kummérpi	
szeretni	timiehruh	
cserélni	nebuni	
látni	hubiiri	
énekelni	niürkir	
tánczolni	nini	
én	hem	
ő	suku	
te	hircsi	
ők	puncsi	
jól van	osusu	
talán	vuherkini	
férfi	tujbitszi	subirikics
nő	vajipi	keháák
fehér ember	tuj ititszi	ikeris
mexikói	tekutibu	isztehi
néger	tusetájbu	esztehlerusku
indian		ehhosz
delaware indian		néhrveruh
kickapu indian		sekikéhkveh
cherokee indian		sannek
osage indian	wassésé	venséke
comanche indian	kománcsé	nutáv
főnök	tékkvinnuh	aréoh
barát	harc	kiucs
ellenség	tuhubékeh	nautevehe
egy		czeos

vele, az angol nyelv képes lesz-e e magyar nevet kiejteni) tanyát ütöttünk. Mai utunk magas hullámos vidéken vitt keresztül, melyet mindenütt sűrű tölgyligetek borítanak. A hegygerincez mindkét lejtőjén több forrást pillantánk meg, melyek mind megannyi szalagok a völgybe vonulnak, hogy a Rush és Wildhorse patakokkal egyesüljenek. Mindez erecskéket dús növényzet szegélyzi. A grama fű határán átvonultunk, de vad mezquite s más jó fajú fűvek még dúsan teremnek itten. Miután már vagy 10 méldet haladtunk vala, észrevettük, hogy witchita barátaink, az őket annyira jellemző vendégszerető indulataik tanusítására egyik szeke-rünkről többféle cikket sikkasztottak el, tán azt gondolva, jobb hasznát vehetik, mint mi. Szerencsétlenségünkre, vagyis inkább witchita-barátaink szerencséjére már sokkal távolabb voltunk, hogysem elcsent cikkeinkért megfordulhattunk volna. Spanyol fiunk is azt állítja, hogy elindulásunk előtt néki azon atyai utasítást adták, ragadja meg az első

Magyarul	Comanchenyelven	Witchitanyelven
kettő		vics
három		tevvej
négy		taak vics
öt		iszkve ecs
hat		hihes
hét		kioffics
nyolcz		kiuteveh
kilencz		szeukinti
tíz		eszkirievecs
ló	puki	kévéra
öszvér	murruh	mohorak
medve	villeh	vierehe
kutya	csárli	kitsze
prairie kutya	kitszieke	kitsznehe
nap	téárpik	kisev
hold	musi	moár
csillagok	teárcsi	ekediku
víz	péh	kiszi
tűz	kúune	isztore
gyalogút, ösvény		tujeh ecsku
füst	kuktoe	ecske aszku
folyóvíz	ho-nó	hét
hegy	tujeviszte	nijekauti
tengeri	hénébite	táisz
fű, gaz	micsiziké	ekjokud
fa (élő)	ohopi	kávk.

alkalmat, lopjon el a mit lehet, s legjobb lovunkra kuporodva szökjék vissza az ő atyafiságos kebelökbe.

Aug. 26-án. Ma éjjel ökreink elszéledtek s utoljára magam is kénytelen valék Johnnal s két delaware társával keresésökre indulni. Végre sűrű ligetben mintegy mfdnyi távolságban rájok akadtunk. Azért ma csak későn kelhattunk útra, s mintán vagy 14 mfdet haladtunk vala, a Wildhorse creek egyik ága mellett, melyet „Rába-forknak“ neveztem, tanyára szálltunk. Utunk magas területen vitt, mely mindenütt egyenes és járható volt. Számos bivalycsapásra találtunk, de magokat az állatok nem láttuk, pedig szeretnénk velök megmérközni. Estve felé, midőn barmainkat a legelőre kivetjük s kényelmes nyugalomra készültünk, egyik vadászunk hozzánk rohant azon hirrel, hogy ép a perczben egy párduczot látott a patakon átkelni s felénk tartani. E hir, el lehet képzelni, nagy mozgalmat idézett elő nyugalomra kelt tanyánkon. Egy pillanat alatt mindenki talpon volt, puskát ragadott kezébe, s valamennyi kutyáink kíséretében egy általános rohamra keltünk, a delaware által kijelölt hely felé. Oda érkezvén, a homokon hagyott vizes nyomokból láttuk, hogy a párducz csakugyan nem régen erre járt s még messze nem lehet. Legott ráuszítók kutyáinkat a nyomra s minden kitelhető módon, utoljára veréssel is rá akartuk birni, hogy a vad után törjenek. De minden törekvésünk eredmény nélkül volt, kutyáink nem hogy harczias szellemünkben osztozva a nyom után indultak volna, inkább haza akartak szökní, mihelyt orraik a nyomok szagával találkoztak. Épen midőn kísérleteink meghiusultán már busulni kezdénk, John egy öreg medvefogó kutyával érkezett meg, mely, noha a rokkantak névsorozatán állott, alig hogy a nyomokat megszaglalá, tompa orrát fölemelte, torkán hosszú siralmas hangot bocsáta ki s azután a nyomokat követve neki rohant. Vitézül a sűrűségbe rontott, valamennyi kutyáink által követve, melyek most minden bátorságukat és bizalmokat ismét visszanyerték; nyomban mi is utánuk nyomultunk hallatlan orditással és kiabálással, mindenki első akarta a párduczot látni. A kutyák nemsokára fölverték ő kemét s néhányszor körülkergetvén a sűrűségben, utoljára magas nyárfára szoríták őt. Szerencsémre kissé megelőztem társaimat; rádurrantám puskámat, mire rögtön lezuhant a fáról. A kutyák legott körülfogták, s megmegérkező társaim egymás után még számos golyóval üdvözlék. A párducz valóban gyönyörű állat volt, 9' 10" hosszú s aránylag magas. Bőrét legott kikészíttettem számomra, s az most tábori székemet ékesíti, melylyen a „Rába“ partján naplómat írva legalább gondolataimat önökkel közlöm.

Aug. 27-én. Reggeli 5 órakor tovább folytattuk utunkat. Ismét számos, friss bivalycsapásra akadunk a többnyire görbe görbe törpe fákbul álló erdőségben és szegény vidéken; alig láttunk egyebet mint elszórt nyár (*populus angulata*) és szilfákat (*ulmus americana*). Az egész völgy, melytől az Arkanzás mintegy 15 méfnyire van, s mely felett elvonultunk, csaknem egészen kopár. De a ritka és gyönyörű madarak nagy bőségben voltak láthatók s oly szerencsés voltam, gyűjteményünket egy kövi pacsirtával (*sturnella ludoviciana*), 3 golyvás fogollyal (*tetrao cupido*), 2 búbos tyúkkal (*ortyx virginiana*) s egy ritka szalonkával öregbithetni.

Tanyát a String patak egyik mellékága mellett ütöttünk, melyben odaérkeztünk csak egy pár mély gödört találtunk poshadt vízzel. De alig telt el egy óra, hát néhány vadászunk, kik a patak partján fölfelé vadászni mentek vala, lélekszakadva a tanyára rohan, kiáltva: „No hiszen, fiúk, jön ám a víz!” S valóban csakhamar mindnyájunk nagy bámulatára s kimondhatlan örömeire — mert az említett gödörk vize kevés és rossz volt, nagy vizár rontott le morogva a patak ágyában, melyet nemcsak egészen megtöltött, de melyen néhol át is tört, s ott tartózkodásunk egész ideje alatt folyvást folyt s mindig oly zavaros és habos volt, mint kezdetben. Delaware indiánaink, s élükön John vala, e körülményt a „nagy szellem” irántunk való különös kegyelésének és szeretetének tulajdoníták s ebből egyszersmind azt is jósolák, hogy utazásunk mind végig szerencsés lesz. Én e tüneményt nem tudtam magamnak megfejtetni, mivel a patak kicsiny volt s forrása ide legfőlebb 6 méfldre van, az utolsó napokban pedig eső nem járt s az nap is az egész láthatár tiszta vala, s csak estve felé borult be.

Aug. 28-án. Mult estve mogorva fellegek tornyosodtak fel éjszakeleti irányban s szakadatlanul villogott. Ebből az indiánok mindig esőt jósolnak, s jóslatuk éjfél után csakugyan beteljesült, midőn nagy esettség- és dörgéssel a zivatar bennünket meglepett. Igen nagy záporosó volt, reggel mégis lassan fölszedtük sátorfánkot, s noha sok kisebb nagyobb tócsákon és süppedős lapályokon kelle átvánszorognunk, 11 méfdet haladtunk s azután ismét tanyát ütöttünk. Egész nap éjszaki irányban utaztunk, a gerincz lejtőjét követve, s midőn tanyára szállandók egy vágányon keresztül vonultunk, egy tetőről jól láthatók az itt éjszak felé kanyarodó s ide csak néhány méfldre levő Arkanzás folyót. Én kettőz magammal estve felé el is lovagoltam a folyóig, mely e helyen 700 angol rőf széles s a sziklafalak közé szorított homokos és kopár völgyben igen sebesen folyik. Midőn e kirándulásombul megtértem, egyik vadászunk

azon jelentést tévé, hogy ide 4 mfdnyi távolságra gyönyörű, tiszta s jó vizű folyó van, szép erdősséggel beszegve. Az egész társaság oda kívánczozott, tehát a közkivánságnak engedve befogattam s nemsokára új tanyahelyünkön valánk. A patak, melyet „Changed-camp-creek“-nek (Uj-tanyapatak) neveztem, melyhez most érkeztünk, kétségkívül a Witchita hegyekben veszi eredetét s nyugotkeleti irányban folyik. Partjai a legválogatottabb fa nemekkel borítvák pazar bőségben, az egész völgy sötét-színű agyag földén a legdúsabb növényzet diszlik. A patak tanyánk mellett 52 angol rőf széles s 2 láb mély volt; a farmer itt bizonyosan boldogulni fog. De a fensik, melyen ma átvonultunk, homokos, víznélküli és terméketlen. Ma bivalycsordákat is láttunk, de a távoli hegyek oldalain; antilopot és szarvast még mindig lőhetünk eleget, pulykát és tűzokot azonban néhány napja nem találtunk.

Ma egy kis baleset is ért; John t. i. sarkantyújával sátorom zsinegében megakadván, felborította az asztalt, melyen legjobb légsúlymérőnk volt s melynek csőve ezer meg ezer darabra tört; most csak egy „aneroïd barometerünk“ van, melyről nem tudom, vajjon mutat-e mindig pontosan.

Kirándulást tettem odáig, hol a patak a hegyfalakat elhagyva a rétségre özőnlík; mindenütt erdősséget találtam utamban. Ott a hegyek czikás, testszínű, durva szemcséjű gránitból állanak, az óriási böczkők a legszeszélyesb rendetlenségben szórva el. Sok helyütt a sziklákat átfutó erekben smaragd, kvarcz, porfir és ágát is látható; a patak ágyában szedett néhány kvarcz darabban mákszemnyi arany részecskéket is találtunk, hihető tehát, hogy itt sikerrel aranyat is lehetne mosni. Egyik delaware vadászunk jókora darab színrezet is talált.

Aug. 29-én. Miután a patak magas partjait levagdaltuk és lesaraboltuk, 9 óra körül szerencsésen átkeltünk a vizen s utunkat a patak tulsó partján felfelé folytattuk, hogy a hegyeket megkerülve oda jussunk, hol a patak a hegyszorosba tör. Most e ponttól nem messze egy magas kiegészített vulkán alatt tanyázunk. Körültünk számos hegy van, melyek mind összevisszahányt gránit böczkökből állanak. Tán egy böczkő sincsen eredeti helyén. Mint tegnapi tanyánk közelében, úgy itt is a gránit sziklák mindenütt kvarcz és porfir ereket mutatnak, épen úgy mint Kalifornia és Uj-Mexiko arany vidékein. E tény s az, hogy tegnap csakugyan aranyrészecskéket találtunk, meglehet; idővel fontos felfedezés alapjául fog szolgálni. Ugyis már régóta gyanították, hogy Arkanzás és Texas végvidékein arany van; ennek fölkeresésére több expedíció is kiküldö-

tett a telepítvényesek által, de azok mindig ellenszegülésre találtak az indiánok részéről s vissza vagy szétverettek. *)

Az itteni hegyek között elég eper, málna, szamócza és földi szeder van, úgy vadszőllő- és szilva is. A szőlő igen apró szemű, de leves és nagyon édes, azért azt hiszem, jó bort lehetne belőle sajtolni. A szőlő apró bokrokon terem, mint nálunk az egres, s rendszerint vizpartokon és terméketlen homokos földben találkozunk vele. A szilva szintén 2—4 láb magas apró bokrokon terem, de igen öreg szemű és édes ízű. Színe nagyon változó, a sárgától kezdve a vérveresig. Rendesen *chicasan* szilvának (*prunus chicasa*) nevezik itt.

Hammond barátom, kit ma hajnalban kiküldtem, hogy keresse föl azon pontot, hol a nyugoti hosszúság 100-dik fokára alapított délkör Kanzás terület déli határvonalát szegi, ma estve visszatért s ismét hozzánk csatlakozott, miután megbízatásában pontosan eljárta vala. A keresett pont fél angol méfldre van azon hely fölött, hol a kis Verdigris folyó a Changed-Camp patakkal egyesül, és pedig ez utóbbi pataknak jobb partján egy feltűnő kanyarulatban.. Ugyanazon kanyarulatban a parthoz 54 angol rőfnyire egy elszigetelt homokbuczka tetején álló magas nyárfát mindnégy oldalán megcsapdosott s következő feliratot vésett az illető oldalaira; éjszakról: „choktaw nemzet, Kanzás terület, 100 hosszúsági fok;“ délről: „choktaw nemzet, Arkanzás terület, 100 hosszúsági fok;“ keletről: „a 100-dik hosszúsági fok meridiánja;“ s végre nyugatról az én nevemet s a nap és év keltét véste föl. Ezenkívül egy 4 láb mély gödörbe egy hasonló emlékiratot tartalmazó bepecsételt üveget ástott el, éjszakejszakkélet 15° irányban az említett nyárfához 7½ lábnyi távolságra. A Changed-camp patak e helyen, Harling szerint, majdnem 600 láb széles, de siker, összefolyásánál csaknem egyenlő nagyságu a Verdigrissel, mindkét ág magas sziklabástyák közé van zárva.

Aug. 30-án. Mai vonalunk keleti irányban vitt s nemsokára elindulásunk után egy robogó folyású, tiszta vizű patakhöz értünk, melyet mindenütt magas és meredek veres agyag part szegélyezett, s melynek ágya mintegy 50 láb széles volt. Az erdőség mai utunkban gyéresebb és silányabb vala, mint tegnap. A mély medrű patakon csak nagy bajjal

*) Számos kvarcz és fekete homok példányt gyűjtöttem, a kvarczban a ferri hydr. peroxid. és a vas pyritek jelenségei mutatkoztak, épen úgy mint a kaliforniaiban s azért azt reméltem, hogy aranyt is tartalmaz. De az armsteadi vegytani műhelyben tett elemzés ama drága és becses fémnek semmi nyomait sem fedezheté föl.

kelhattunk át, mert a szekereket kötélnek kelle a partról lebocsátanunk s a tulsó partra felvontatnunk. Átkelvén a patakon mintegy 6 mfdet haladtunk tovább, azután gyönyörű forrás mellett letelepedtünk. A patakot, melyen oly nagy vesződéssel átkeltünk azon oknál fogva, hogy partjain nagy csorda jávor szarvast láttunk Little Elk creek-nek (kis jávorszarvas pataknak) neveztem. John azt állítja, hogy még néhány év előtt igen sok jávorszarvast (*cervus canadensis*) lehetett e vidékeken találni, de most már ritkák s a sziklahegyek közé vonultak. Községes szarvasok (*cervus virginianus*), antilopék és pulykák azonban még nagy bőségben találhatók mindenütt, ma pl. egy antilope falkát láttunk, mely legalább 1000 darabból állott. Az utolsó napokban fáczánokat is láttunk s a „mocking bird“ mindenütt kísér bennünket kedves éneklésével. Ezen mocking bird vagyis sokszavu rigó (*turdus polyglottus*, And.), noha tollára nem igen szép madár, akkora mint egy közönséges házi galamb s dallamai változatosságával minden tekintetben felülmulja az európai füllemilét. Éjjel tiszta és csendes időben 2—3 mfdre is elhallik szava, mely szeszélyes pajzánsággal a tollas és emlős állatvilág beszédét páratlan hűséggel utánozza s minden utánzásra egyegy jó izűt nevet oly szívből fakadva, hogy a ki csak hallja, kénytelen kaczagásában részt venni. Mióta Amerikában tartózkodom, száz meg száz sokszavu rigót hallottam, de mondhatom, soha ugyanazon dalt nem hallottam általok kétszer ismételni. A hány dalt énekelnek, az mindig új s egyik szebb és kedvesebb a másikkal, az előbbinél.

Mai utunk sebes patakocska partjain vezetett egy darabig, tiszta vize tele volt pisztrangokkal és ángolnákkal. Azután ezukorsüveghez hasonló, elszigetelt hegy alatt vonultunk el, mely 25 mfdre látható s így az utazóknak derék iránypontul szolgál; néhányan közülünk felmásztak a hegyre a légsúlymérővel, s magasságát 1780 lábnyinak találták. „Mount Webster“-nek neveztem az elhúnyt nagy államférfi s külügyek titkára emlékére. A hegy tetején Harling barátunk egy kiálló sziklalapra expedíciójuk névjegyzékét, czélját s ott létünk napját véste be. Az itteni terület nem igen termékenynek látszik, a fű gyér és alacsony.

Aug. 31. A régi, tekervényes és sziklás falak közt huzódó, de járt comanche gyalogösvényt követve ma a hegyekre vergődtünk fel. A sziklás falak, melyek alatt elvonultunk, vad regényes tájképet nyújtottak, mert sok helyütt több száz lábnyi magasságra függőlegesen nyultak fel fejeink fölött. Számos jávorszarvas csapást is láttunk. Áthaladván a hegyeken, a délkeleti oldalon ismét leereszkedtünk s így épen szembe jöttünk a Changedcamp patakkal, mely itt a hegyek lábát mossa. Most

vagy 2 mfdig a patak mentében haladtunk odáig, hol az két egyenlő ágra szakad. A déli ág, melyet a híres amerikai tábornok tiszteletére „Scott creek”-nek neveztem, keserű s ihatatlan vizet tartalmaz, a másik ág vize iható, noha benne is sós tartalom van. Az éjszaki ág, az elágazás közepén, mintegy 150 láb széles és 3 láb mély, nagyon sebes folyású s vize csaknem egészen veresszínű. Az elágazás alatt 3 mfdre az éjszaki ág és hegyek közt kis tölgyliget van, mintegy 200 acre-nyi.

Holnap az éjszaki ágot követve a hegyektől bucsut fogunk venni s az előttünk elterülő, tűkőrsimának látszó prairiere leereszkedni. Nem hagyhatom el fájdalom nélkül a hegyeket, melyek oly gyönyörű, nagyszerű és vadregényes tájképeket nyújtottak, s melyeket a virágos prairiek elláthatlan virányai környeznek.

Szept. 1-én. Reggeli 3 órakor elindultunk s éjszakéjszakkéleti irányban haladva csakhamar kibontakoztunk a hegyek közül s a prairiere jutottunk, hol sem fát sem iható vizet nem találtunk, mignem mostani tanyahelyünkre értünk, mely a Priors patakhoz csak 1 mfdre s e patak egyik mellékága mellett van. A hegyes vidéket elhagyván rögtön más földtani képezménnyel találkoztunk, amott csupa gránit, itt meg mészkő, melyet vékony termőföld borít. Közeliünkben több, 40—50' magas kúpadat mészhalom van.

Szept. 2-án. Előbb egy messziről feltűnő hegyláncz felé haladtunk, de azután éjszak felé vonultunk, hogy újra a Changed-camp patak éjszaki ágához jussunk. Ma is sok kúpadat alakú mészdombok mellett haladtunk el, sok mindenféle mészsulfatot találtunk mindenütt, a legdurvábbtól a legfinomabb szelenitig. Több 3—5 hüvelyk vastag, de egészen átlátszó és színezetlen példányt gyűjtöttünk. Tanyánk a magas prairien egy csoport száraz fa s eczetbokor közt van. Midőn Johnnal néhány mfdre előre lovagoltam, egy dombról váratlanul négy bivaly tehenet pillantottam meg borjaikkal együtt. Tüstént sarkantyú alá fogtuk lovainkat, de a bivalyok szelünket kapták s tova rohantak, annélkül hogy utolérhettük volna.

Szept. 3-án. Alig haladtunk yala 1 mfdet, tiszta vizű, de kissé kövirág szagú és ízű patakhoz értünk, mely a magas prairien eredve mint hegyi ár ront át a rétségen éjszaknyugati irányban. Feltűnő íze önkénytelen Tepliczet juttatta eszembe, úgy hogy mindenfelé a csinos horvát leányokat keresém, kik Tepliczen a kút körül ögyelegni szoktak. E patakon átkelven érdektelen s egyforma sivatagon vonultunk el, mely teledestele homokbuczkákkal s melyen csak imitt amott egy kaktusz és artemizia s bokorforma eczetfa látszott. Az eczetfabokrokat a Canadian

folyó mentében is bőven találtam, s azt hiszem, hogy az e szélességi fokok alatt mindenütt található, hol a föld sovány és homokos.

Tanyánk a patak völgyében egy szintén kövirág szagu forrás mellett van, egy nyárfaliget kellő közepén. A tulsó parton néhány pekan és hackberry fa szemlélhető. A fű jó, noha kurta és vékony. A folyó itt 150 rőf széles, de sikér.

Vadászaink ma 5 szarvast lőttek, agaraink egy pompás szarvasbikát keritettek kézre a nyílt prairien. Pulykát keveset látunk, de más madarat elég bőven. Ma pl. 2 gyönyörű fehér baglyot tölttem ki, továbbá egy kövi fecskét és egy légyfogó sármányt (*muscicapa tyrannus*, Wilson). Foglyokat ezrenként látunk s Harling ma délben 38-at lőtt egy lövésre.

Szept. 4-én. Átkelvén a folyón, mintegy 10 mfidet haladtunk magas hullámos prairien s azután egy jelentékeny patakhöz értünk, mely a Nesha folyóba ömlik, s melyet Ingraham-creeknek neveztem el, a lelkes amerikai korvettkapitány tiszteletére, ki Szmirna előtt magát egy hazámia ügyében tünteté ki. Az Ingraham-patak 40 rőf széles, vize tiszta, de kissé poshadt ízű. Fő folyónk vize itt már csaknem egészen ihatatlan.

Ma egy nagy comanche csapáson vonultunk keresztül. Ezen comanchék családostul utaztak, John hozzávetése szerint 2 nappal azelőtt, tehát vadászni jártak; mert hadi kirándulás alkalmával családikaik mindig hátrahagyják s mentül kevesebb podgyászt hordanak magokkal. Ellenben mikor családostul költözködnek, minden földi javaikat, még sátraikat, a rámázatot s a póznákat is magokkal czipelik, mivel a prairieken kevés fát találnak. Ilyenkor a lovakra rakott sokféle póznák egyik vége a földig ér s ott oly forma barázdákat hágy maga után, mintha valaki nagy fogu gereblyével boronálta volna a földet. S ebből mindjárt meg lehet tudni, vajjon az utazó társaság vadászatra, vagy harczias vállalatra indult-e ki. A comanchék mult évben a delawarék és shawnék iránt nem igen barátságos indulatot mutattak, s noha nyílt és tetteges viszály eddigelé még nem tört ki közöttök, alattomban mégis mindkét részről számos öldöklések fordultak elő, miért vadászaink a comanchék iránt különös ellenszenvvel vannak. De nem igen félnek tőlük s figyelmeztetésemre, hogy e vidékeken, ha egyedül járnak vadászatra, könnyen ellenségeikkel találkozhatnak, azt válaszolák: a delaware indiánnak legkisebb gondja is nagyobb a félelemnél, egy tuczat prairie-indiánnal találkozni. Igaz, vadászaink bátor, ügyes és fürge legények s vontcsövű puskán kívül hat lövetű pisztollyal is fölfegyverezvék.

Szept. 5-én. Ma reggel két delaware kíséretében előre lovagoltam, a vidéket kikutatandó s iható vizet keresendő. Alig haladtunk vala 3 mfdet keleti irányban, midőn még meleg és fris bivalyescsapásra akadánk, mely éjszak felé vitt. Rögtön a csapás irányában vágattunk előre. John csakhamar egy dombról meglátá a bivalyokat s jelt adva, hogy kövessük, megsarkanytyúzta lovát s néhány kanyargás után elszágulda. Mi utána vágattunk, s midőn a dombra fölértünk, nagyszerű látványnak voltunk szemlélői. Az előttünk terülő sima prairien vagy 5000 fölriadt bivaly törtetett előre, dühös futással s rémséges bögéssel. John mintegy 100 lépésre utánuk vágatott, mindkét kezében fölfont pisztollyal. Mindjárt mi is a legnagyobb tüzzel leszáguldtunk a domboldalon s John után vágattunk. John egyik legmakrancosabb s legszilajabb lovunkon ült, mely bivalyt még sohasem látott vala, s mely midőn a bivalyok közelébe jutott, a legnagyobb félelemmel jobbra balra szökött, hátra ágaskodott s általában oly mozdulatokat tett, hogy bizonyosan egyikünk sem maradt volna hátán. De Johnnal sem a mi társaságunk, sem a somogyi agarász-társulat egy tagja sem állhatná ki a versenyt a lovaglásban. John tehát lovának minden erőködése ellenére nemcsak megmaradt a nyeregben, hanem a bivalyokig jutva közzéjük tört, s a csorda kellő közepén velök száguldott, kikiszemelve egyet s jobbra balra sütyögetve rájuk. Mintegy 5 mfdnyi vágatás után végre mi is a csorda közé rontottunk s közel félóráig szakadatlanul lövöldöztünk, néha 2—3 lépésnyi távolságról a megrémült állatokra, annélkül hogy csak egy is elesett volna, noha számtalan úgy meg volt sebesítve, hogy oldalaikon a vér csurgott. Végre egy elesett, ezt otthagya követjük a többit s folytattuk a lövöldözést, mignem lassankint 7 bivaly hevert a földön. Ekkor lovaink már alig bírtak tügetni s a csorda messze elhagyott bennünket, tehát megfordultunk, s az elesett bivalyokból annyi ezombot rakva lovainkra, a mennyit ezek elbirhattak, elhagyott vonalunk felé tartottunk, egyenes irányban szelve keresztül a prairiet. Nemsokára mély gödörben forrásra akadtunk, melyet holnapi tanyánkul jelöltem ki, s így visszatértünk tegnapi helyünkre.

Azalatt Hammond a comanche-csapást követte, mintegy 15 mfdnyire, hol másik tanyahelyökre akadt, de nem remélheté, hogy a két nap előtt arra járt comanchékat utolérhesse.

Szept. 6-án. Ma a tegnap kikémlelt vonalon folytattuk utunkat, és midőn tegnapi csatánk színhelyére értünk, száz meg száz farkast és ezernyi varjut találtunk, melyek a bivalydögökön lakomáztak. Nem állapodtunk meg a tegnap talált forrásnál, hanem az apró tölgybokrokon

kivül egyéb fával vagy eserjével alig kínálkozó prairien tovább haladván, egy kellemes ízű tiszta patakhoz értünk, hol tanyát ütöttünk. A patak partjai földi és vizesigák rakványából állanak, azért a patakot Shell-creeknek (Csigapataknak) neveztem el. A csigák közt különösen nagy mennyiségben volt: a *succinea elongata*, és a *helix plebejum*. Csigát sokat szedtünk, dr. Baird a Smithsonian Institution csigabúvára megvizsgálta s úgy találta, hogy egészen azokhoz hasonlítanak; melyeket a Rajna partján találnak, s melyeket Lyell ismertetett meg nagyszerű munkájában.

A patak 25 láb széles s 8 hüvelyk mély, igen sebesen folyik, partjain csak elszórtan lengedeznek nyárfák; a patag közelében a prairien is látható néhány fa csoport s itt-ott magányos jávorfa.

Főfolyónk, melyet eddig követtünk, mostani tanyánkhoz 1 mfdre van, medre itt 80 rőf széles s csak helyvel közzel van vízzel borítva; itt egyenesen nyugatnak tart. Partja mindkét oldalon 6—10 láb magas; völgye fél mfd széles s körülbelül 30 láb magas falak által van határolva. E völgy nagyon terméketlen, csak kóró teremvén benne.

Szept. 7-én. Már reggeli 2 órakor utnak indultunk egyenesen keleti irányban s a Csigapatak balpartján vonultunk felfelé mintegy 10 mfdnyire. Itt a kis Cache és Elk patakokat elválasztó hegygerincezre vergődtünk s ennek oldalán tanyát ütöttünk, miután számos patakon vonultunk vala át, melyek mind a kis Cache patakba ömlenek.

Estve néhány kikapu indián vadász látogatta meg tanyánkat. A kikapúk mindnyájan deli termetű, szálas legények, nyílt, egyenes és értelmes arczkifejezésűek s fejedelmi megvetéssel mindent elkerülték, mi a koldulás vagy megalázkodás színét viseli. A witchiták ellenben szüntelen koldulgattak mindent, a mit csak láttak, s a vett ajándokért tartozó hálából utoljára még megis loptak.

Szept. 8-án. Hajnalban folytattuk utunkat a hegygerincez kanyargásait követve, mintegy 4 mfdre; azután balra fordulván, az Elk patak völgyébe ereszkedtünk. Annyi ér és patak volt utunkban, melyeken gyakran csak nagy bajjal kelhettünk át, hogy mai utazásunk nagyon lassu volt. Mindazáltal 9 mfdet haladtunk.

Szept. 9-én. Még tegnap régi útra akadtunk, melyen a szekérrásnak némi nyomait is találtuk, s ma azon úton haladtunk, mig nem 8 mfdre széles és jól jegyezett szekércsapásba jutottunk. Ez azon út volt, melyen a mult juniushan Riley várból az Elk patakhoz jártunk vala. Az egész személyzet örömmre fakadt, mert most nem kellett többé a fejsze

és csákány és ásó, az út meg volt törve, tehát az úttörő szerszámok a szekerekre kerültek. Esteli 9 órakor az Elk patakon átkeltünk s rögtön barátaink között jelentünk meg, kiket jó egészségben találtunk, s kiket váratlan megjelenésünk annyival inkább meglepett, mivel a kósza hír folytán megvoltak győződve, hogy együl egyig a déli comanchék áldozatai lettünk.

Itt átadtam a főmérnöknek a parancsom alatt volt vonatot. Meg kell vallanom, hogy az összes személyzet minden körülményben és időben a legpontosabban teljesítette kötelességét, zugolódás és ellenkedés nélkül. Egyetlen egy egyént sem veszítettünk el, s mind lovaink mind marháink jobb karban voltak, mint mikor kiindultak vala. Sőt lovaink száma hárommal szaporodott, melyeket a prairien barangoló vad lovak közül hurokkal fogtunk meg.

Admirál Gözsön. Felső Misszuri folyó, mart. 9-én 1857.

A mint ma reggel Leawenworth várban irt leveletem önökhöz postára adtam, rögtön a gözsre szálltunk, s tova utaztunk. A folyó egészen tömve jéghasábokkal, s úgy zajlik, hogy az embernek haja szála is feláll, de mindez nem zavarja az amerikai hajóst és utasokat, s a pénzszerzés vágya keresztül törteti gözsüket oly jéghasábokon, melyektől egy dunagözüsi kapitány elrémlülne. Pedig ezen gözsök nem vashajók, mint a Dunán járók, de óriási fakastélyok. S noha 15—20 ezer mázsa terhet visznek hátukon, 5 lábnál mélyebben nem járnak. Sokszor szándékom volt már egy ily hajót leírni, s most elég időm lévén, nem mulasztom el az alkalmat, noha hajónk nem a legnagyobbak közé tartozik, melyek a Misszuri folyón járnak. Az Admirál (hajónk neve) 560 láb hosszú és 68 láb széles, orrátul tatjáig, és egyik peremétől a másikig. Két emeletű. A hajó tulajdonképeni fedezetén a gép, katlanok, a tüzelőfa, a legénységágyai, a konyha, éléskamra, és a 3-ik helyen utazók elrekeszelt szobája vannak.

Az első emelet egészen az első helyen utazóké, s áll egy hosszú, pazar fénynyel-butorozott teremből, mely az egész hajó hosszán végig fut, a teremből számokkal ellátott kamarák nyílnak jobbra balra, melyek mindegyikében egy kis pamlag, tükör és két ágy van.

Az első emelet körül nyílt fődött tornác fut körül, melyre az összes szobácskák ajtói szolgálnak, ez utóbbiak egyszersmind a közös terembe is nyílnak. A terem hosszában 200 terítékre való nagy asztal van, ennek egyik végén kandalló s kisebb asztalok, másik oldalon a nők társalgási tereme, zongorával, két asztallal, hat pamlaggal s egy kandallóval. A férfiak dohányzó szobájaul az előterem szolgál, melyből három ajtó a hajó orra fölötti erkélyre s kettő a közös terembe szolgál.

A második emeleten laknak a pinczerek, hajótisztek, szolgák, szobaleányok, kormányosok stb. szintén kényelmes szobácskákban. S mindezek tetején egy kis torony forma szobácska van, hol a kormányos vezényli kerekével a hajót.

Ily költséges felszerelés mellett én magam is azt gondoltam, lehetetlen, hogy a vállalat nagy nyereséget hajtson, de a kaptányok könyveibe tekintve csak hamar az ellenkezőről győződtem meg. Az Admirál p. o. Louisból Council Bluffig, és vissza 16 napi utazása alatt következőleg áll kiadás és bevétel tekintetében.

K i a d á s :	dollar
1. Tisztikar fizetése 16 napra	354
2. Legénységé	480
3. Pinczerek, szolgák, s szolgálóké, stb.	285
4. 480 öl tűzifa	1200
5. Élelmi szerek	150
6. A hajó biztosítása az útra	500
7. Különféle apró kiadás	200
<hr/> Összesen 3169	

B e v é t e l :	dollar
1. 450 utas, közép számitással	3000
2. 8000 mázsa áru, szerszámok, gazdasági eszközök, stb. St. Louisból C. Bluffig,	6000
3. 12000 mázsa ólom és réz, fölülről St. Louisba	3000
3. Apró kötegek, mintegy	500
5. Postabér a szabad státusoktól	600
<hr/> Összesen 13,100	

Levonva a kiadást a bevételből, közel 10 ezer dollar nyeresége van a hajónak ezen egyetlen egy uton. Ez ha tekintetbe vesszük, hogy aránylag néptelen vidéken jár, mind az utazási, mind az áru szállítási díj mérsécs, és roppant kényelmet nyújt az utazónak, valóban bámulatos és megfoghatatlan eredmény.

De valóban az amerikaiak utazási dühe is megfoghatatlan, sokszor megáll hajónk egy rengeteg erdőben, hol alig látni 2—3 faházat, s 20—25 utazót vesz be és teszen partra. Az ember elbámul, s nem foghatja meg, honnét jönnek s hova mennek. Néha szinte rengeteg erdőben megáll a hajó, és gyönyörű bársony, selyem szövetű bútorokat, mahagóni zongorát, stb. rak ki, hol a vidéki esküdne réá, hogy egyébb nem lakhatik, mint medve és farkas.

Minden könyvből vagy leírásból nehéz az amerikai életet megérteni, csak úgy lehet felfogni s méltányolni, ha évekig benne élünk, s az amerikaiakkal együtt kóborlunk. Brome azt állítá hirneves munkájában Amerikáról, hogy nagyítás nélkül mondhatjuk, az összes amerikai lakosság felerésze örökösen uton van. Brome azonban régen volt itt, még akkor Texas nem tartozott az Unióhoz, Oregon brit tartomány volt, Kaliforniában azóta találták fel a feneketlen arany bányákat, s Kanzás és Nikaragua felé azóta fordult a speculatio szelleme. Ha Brome jelenleg írna Amerikáról mint szemtanu, kétségkívül azt írná, hogy az amerikaiak kilencz tizedrésze utazik örökösen.

Mihelyt az amerikai ember pár ezer, vagy csak pár száz dollárt szerzett, felszereli magát, s útra indul nyugot felé. Felszerelése ritkán áll egyébből, mint egy kicsi guttapercha táskából, melyben egy fehér inge, zsebkendője, fésűje és kefeje van. A fehér inget azon esetre viszi magával, ha valahol netán gálában kellene megjelenennie, vagy ha imitt, amott perbe keverednék, hogy a bíróság előtt tisztességesen megjelenhessen. Uton minden amerikai közönségesen veres, kék, vagy szürke flannell ümögben, és rendesen setét manchester nadrágban jár, melyet, ha elkopik vagy elpiszkosodik, eldob és ujjal fölvált. A kofferektől minden amerikai ember irtózik. És igazuk is van, mert az amerikai megérkezvén valamely városban, mindenét magával és kezében maga viszi a vendéglőbe, és sohasem fizet úgynevezett borra valót; míg az európai utas, ha ezer mértföldet utazik, s csak tizszer áll meg útközben, legalább 10 dollárt fizet podgyásza ki- és be czipeltetéséért. Azért is, ha a vasútikocsik összezuzatnak, ha a gőzös elsülyed vagy levegőbe repül, ha a szálloda meggyúl, s tiz perc alatt hamuvá ég: az amerikai ember szivarozva mosolyog az „accident“en (mint ők minden szerencsétlenséget neveznek) s tovább megy dolga után, másnap már elfeledte, mi történt; mert mindezt tárczájában viszi, mely mind addig el nem veszhet, míg nem ő maga becses személyében is oda vesz.

Ha tehát felszerelvén magát, utra indul, elmegy p. o. fel a Miszsuri folyón, hol éppen jelenleg úgy nőnek a városok mint gomba. Ezer és

ezer ember speculál: ez élelmi szereket szállít, amaz ruhákat, mások gazdasági eszközöket s szerszámokat építenek, vasut társaságokat alapítanak, stb. De legtöbben földdel speculálnak. Kiszemelnek itt vagy ott egy helyet, megveszik a kormánytól a földet, kimérik a házhelyeket, aztán nagy hirdetvényekben felhívják az egész világot, telepedjék oda, elszámálva virágzó városuk (mely azonban még csak valami sűrű erdő, vagy valami posvány) előnyeit, s roppant kereskedelmi jövőjét.

Ily proklamatiók rendesen nagyszerű kőrajzokkal látvák el, p. o. a vasut indóházak, kollegiumok, kórház s más intézetek képeivel s így szanaszét szórják a szabad státusokban, s a nép seregestül tódul az új Eldorádóba.

S oda érkezvén, vissza ritkán mehet, de ha bár megcsalódott is, házhelyet vesz, s valami mesterséget, vagy kereskedést kezd. Az ily városok csaknem mindég részvényekre alapítatnak, s legnagyobb speculatio ily részvényekkel történik. P. o. ma több mint egy tucat ily városok mellett haladtunk el, melyek egy év alatt keletkeztek. A részvényesek a föld acrejét $1\frac{1}{4}$ dolláron vették; jelenleg, (egy év múlva) 150 dolláron adják a házhelyeket, vagyis egy acret 3000 dolláron.

Szükségtelen említeni, hogy számtalan ily vállalat megbukik, de oly sok sikerül, hogy amazokat számításba sem érdemes venni.

Admirál gözösön. Lexington
mellett, márt. 10-én 1857.

Az amerikai vállalkozási szellem egy feltűnő példája mutatkozott hajónkon ma reggel. — Lexington városnál kikötvén, roppant mennyiségű írósvajjal kínáltak a parton, s oly mesés olesón (10 cent fontja), hogy én megjegyzém, ha valaki ezen írósvajat felteremthetné a Riley várba, szép nyereségre számolhatna, mert ott 75 centbe kerül egy font vaj. Alig tettem ezen észrevételt, s máris több utitársak körülfogtak, s kérdésekkel ostromoltak állításomat illetőleg, s már már több vállalkozó készen nyilatkozott a kísérlet megtételére, midőn hajónk tovább indult. Nehányan csakugyan megmaradtak tervök mellett, s miután minden kitelhető felvilágosítást és utasítást, melyet tőlem kaphattak, följegyeztek magoknak, egy erdőség közepén kiszállottak, hogy onnan gyalog Lexingtonba visszamenjenek. Itt aztán minden írósvajat és dohányt össze-

vásárolnak, ökrös szekereket vesznek, és felviszik Riley várba, hol az eladott szállítmány árán majd vad bőröket vesznek össze, hogy üresen ne térjenek haza.

Mindnyájan megvoltak győződve, hogy minden hordó vaj (leszámitva a költséget) legalább 150 dollár tiszta hasznot fog nekik hajtani.

Lexingtonból Rileybe semmi út sem vezet, tehát közel 500 mérföldet út nélkül kell tenniök terhes ökrös szekerekkel, a patakokat át kell hidalniok, vagy a partokat leásni, hogy tovább juthassanak. Akadályt azonban az amerikai szellem nem ismer, mikor nyereségi kilátás van vele összeköttetésben.

Ily vállalat Europa akármely részében sokáig beszéd tárgya lenne, itt azonban csak annyiban említetik, hogy mindenki sajnálja, hogy nem ő a vállalkozó, s nem ő realizál 150 dollárt egy hordó írósvajon.

Jelenleg magas hegyek közt haladunk egy szorosban; a jég még mindég zajlik, s tetemesen megrongálta az Admirált, kerekei fedezete már tegnap lehullott, de ez mitsem akadályozza úszásában. Egy óra mulva Miamiában s 3 óra mulva Brunswickban leszünk, hol kiszállok, részt mert az utasok száma annyira növekedik, hogy a hajón mozogni is alig lehet; részt mert Massey barátomat meg akarom látogatni.

Masszey (mond: Másszi) a Livingstoni kerület bírja, és egyszer-smind politikai hirlap kiadó szerkesztője (Democratic State Gazette), e mellett egy szivargyára van, s egy szappan- és gyertya kereskedése. A magyarok ügyében sokat tett és fáradozott, mind socialis téren befolyása által mind pedig a közvélemény előtt nagy kiterjedésű lapja által. Nekem is régtől jó barátom, s igen sokszor lekötelezett apróságok küldése által a prairiekre, melyek azonban megbecsülhetetlen hasznuak voltak mindég. Egy szép s művelt neje és két kis leánya van, mely utóbbiaknak különös kedvencezve vagyok, s tehát kétségkiül néhány kellemes és dörült napot töltendek körükben és ez jól fog esni, mert bizony közel két éve, hogy társaságot — nőit különösen nélkülöztem, farkasok, medvék és bivalyok közt kóvályogván a nyugoti prairieken.

Brunswick Misszuri mart. 11-én reggel.

Tegnap estve ide szerencsésen megérkeztem és partra szállottam. Massey barátom Carooltonban van a törvényszéki üléseken egész családjával, s azért hotelben szálltam meg. De rögtön telegraphiroztam neki, hogy itt vagyok, s még estve választ kaptam, hogy ma estve okvetetlen haza jő; azért megvárom, és csak alkalmasint holnapután indulok St. Louisba Col. Chambers gőzösön.

Brunswick sokat változott mióta utoljára itt voltam. Két év előtt nagy tűzvész volt itten, s az egész várost csaknem megsemmisítette. Mint azonban rendesen történni szokott, a tűzvész csak egyeseket károsít, míg a nagy közönségnek hasznot hajt.

Brunswick az előtt deszka és faházakból állott minden szabály nélkül építve, s csak pár ezer lakosa volt; jelenleg pompás téglá és kőházakkal bir, utczái egyenes szegletekben építvék, s közel 25 ezer lakosága van. Négy napi, és hét heti hirlap jelenik meg benne, s 17 templomot, egy kollegiumot, egy orvosi egyetemet, és számtalan elemi és vasárnapi iskolákat számít.

Mínhogy a posta ma indul kelet felé, jelenleg rövid időre, Isten önkkel.

Leavenworth Vár, a felső Missouri folyón. Martius 9-én reggel 1857.

Kedves anyám!

Folyó hó 1-én Riley várból irtam önökhöz, épen midőn utolsó leveleiket vettem, s a mint elindulandók voltunk. Tegnap estve szerencsésen beérkeztünk ide. Utunk a szó teljes értelmében regényes volt, ily utazást Walter Scott ős regényeiben, vagy Cooper beszélyeiben lehet csak élvezni, de europaiaknak kevés fogalmok lehet felőle.

Közel 400 mértföldet lovagoltunk, oly vidékeken, hol emberek nem laknak, éjjel sátorokban tanyáztunk robogó és pattogó tűzmáglyák körül, s mikor lovaglásunk alatt az ember előre haladott, vagy vissza maradott, s a csapatra pillantott, festőibb látványt képzelni sem lehet. Mert 600 indián volt kíséretünkben; közel 200 fogoly és mintegy 100 főnök, kik Washingtonba utaznak a Praesidenshez sérelmek orvoslása végett. Ezen 100 főnök mintegy 30 külön nemzetet képvisel, melyek Canadától egész a Vörös folyóig lakják a roppant területet, s e szerint a legfantasztikusabb öltözetben és fegyverzetben vannak.

Estenként hadi tánczaik, zenéik, s énekeikkel mulattak, s nap közben vadászattal.

Szándékom volt, jelenleg terjedelmesen írni ezen utvonalamról, de épen most hallok, hogy a Council Bluffi gőzös már füstöl lefelé, s egy óra múlva uton leszünk St. Louis felé, azért leveletem jelenre kénytelen vagyok bezárni. St. Louis ide 545 m. f. s mintegy 6 nap alatt ott leszünk a gőzössel, honnét aztán alkalmasint terjedelmesben írok.

Már hallok a gőzös sivitását, azért Isten önökkel.

Chambers Gőzösön. Glasgow alatt.
Misszuri folyó, márt. 13-án 1857.

Kedves anyám!

Mult héten Leavenworth várból Admiral gőzösről, és Brunswickból irt leveleimet reményilem vette. Tegnap Massey barátom családjával haza érkezett, a tegnapot kedvesen töltöttem házában. Mult éjjel a Council Bluffi packet megérkezett, s használva az alkalmat, rá szálltam Washington felé utamat folytatandó. A packet neve „Col. Chambers;“ s minden tekintetben hasonló az Admirálhoz, melyet mult levelemben leírtam.

Szüükségtelen emlitenem is, hogy valóban nagyszerű látvány, midőn minduntalan ily uszó kastélyokkal találkozok az utazó ezen rengetegek közepette. Ma például, noha csak d. e. 9 óra még, épen most találkoztunk a 17-dik gőzössel, melyek mind felfelé utaztak, s ily találkozás alkalmával tűnik fel leginkább a vidéki előtt, mily rohanva végzi az amerikai legfontosabb ügyeit, a postát.

A posta átvétele s átadása t. i. ugy történik, hogy a mint rohanva elhalad egyik hajó a másik mellett, az illető kapitányok minden szóváltás nélkül áthajítják egymás hajóira az illető posta málhát mely néha 2—3 bőr zsákból áll.

Az életmód a hajón szinte különös érdekekkel bir. Az amerikai hajókon nem lehet mint Európában koszt nélkül helyet váltani, de akár-mely távolságra utazunk, az utazási bérben benne van „mint sine qua non“ az élelem is. És ezen intézvény szerintem igen józan; különösen az amerikai körülményeket tekintve, mert könnyen megtörténhetnék, hogy valaki ezer vagy több mértföldre utat bérelne, s azután mi sem maradna zsebjében, mi a manóval élne fél hónapig? Így az utazó se a hajó társaság, se az utazó társak terhére nem lehet; mert ha bár egy fillér sem maradt zsebjében, megfizetvén a hajó bért, mindennél épen úgy elláttatik az utazás alatt, mint az, kinek ezrei vagynak birtokában.

Az amerikai intézmények természetes kifolyása, hogy a hajón is mindenki egyenlő joggal bir; a nőket kivéve, kik több rendbeli szaab-dalmakat élveznek, s mindenki mint valami igen természetes kö-telességének tekinti a nő irányában minden kitelhető figyelmet tanu-sítani.

Nem ritkaság itt, hogy 15—16 éves leánykák több mint 1000 mértföldre egyedül utaznak atyafi látogatóba. Ily utazásra az egyet-len kellék: az első állomási kapitánynak bemutatgatni s pártfogása alá ajánlítani. Ekkor azután tökéletesen biztos lehet az apa, vagy mama, mert nincs eset, hogy kapitány reputációját kockáztatni merné.

Hajón a nők külön a szalon végén vannak. Az asztalnál is külön ülnek (felyül), és senkisémm közeledhetik hozzájuk, ha csak a kapitány által be nem mutattatik valamelyiköknek, ily eset azonban nem minden-napi, mert a kapitány felelős lévén a bemutatott egyén maga viseletéért, jól meggondolja mielőtt valakit bemutat. A nők ellenben a hajó minden részében szabadon járhatnak, kelhetnek, s valóban meglepi a vidékit, mikor a különben nyers amerikaiak látja, miként a szivart kiveszi szájá-ból, a mint a nők közelednek, előttök ajtót nyit, s utánuk bezárja, helyét nekik átengedi stb.

Ezen usus már annyira törvényté vált, hogy nem egyszer történik, hogy ha a messze nyugoti gyorskocsikon a helyek elvannak foglalva, s valamely állomáson nő akar utazni, ilyenkor az utoljára beszállt férfi utas rögtön helyit átengedi; kiszáll s a következő gyors kocsiára vár, mely néha egy hét múlva jövend; vagy gyalog, vagy lóháton utazik tovább. Ez eset oly gyakori, hogy az illető egyénnek eszébe sem jut morogni, de

bár legnagyobb esőben is phlegmatica oda adja helyét, a csapást igen természetes dolognak tekintve.

Az élelmezést tekintve, ez reggeli, ebéd s estebédből áll; mind három azonban tökéletesen hasonló egymáshoz. Az amerikai e tekintetben is praktikus. Ő nem látja át, miért is ne egyék reggel az ember jó izűen, mikor éppen oly éhes mint délben? Az amerikai supponálja, hogy mindenki naponta 3-szor éhez meg, s minden éhezést hasonló szerekkel orvosol; s ezek minden tekintetben substantialis szerek, nem pedig oly „nesze semmi fogd meg jól“ forma szerek, minőkkel Európában kóstoltatják az éhes utassal az eledelek ízét.

Egyforma lévén ebéd, reggeli és vacsora, csak az egyikét írrom le: legyen az tehát a csak imént élvezett reggeli. Szükségesnek tartom azonban előre bocsájtani, hogy reggeli 5-től 7-ig a terem asztalán mindég fekete kávé gőzölög. S a felkelőutas első teendője mosdás után egy, vagy mint sokan teszik, néhány findzsa fekete kávé kiszörpölni; ezukor és rhum szinte az asztalon van, s kiki tetszése szerint szolgálhat magának.

8 órakor az asztal terítve, s 8¹/₄-kor először csengetnek; ez jel, hogy mindenki iparkodjék a terembe jönni, a hajó külön részeiből; az első csengetés után mintegy 5 perczre a hajó tisztek karjaikon az asztalhoz vezetik a nőket, s őket kényelembe helyezik. Ez alatt az utasok is az asztal egész hosszán állanak mindenki széke mögött. Végre a második csengetyi szólal meg, jelül, hogy minden férfi helyét elfoglalhatja; mi bámulatos készséggel egy pillanat alatt meg is történik, s a másik pillanatban már az evési műtétel hallik zörgés csörgés stb. közt.

Levesnek itt sem hire, sem hamva; asztalkendőt pedig egyáltalán sehol sem használnak Amerikában; ugy tányérokat sem szokás váltani; de mindenki egy tányérjáról eszik annyit, a mennyit neki tetszik. Az asztal tömve van nagy packfong edényekkel, melyeket az alattuk égő szesz lámpa folyvást melegen tart, s a rajtok párolgó különféle becsináltakat, sültket, pástétomokat stb., melyek valóban nagy választékban és pazar bőségben rakvák mindenki elé az egész asztal hosszán. Ezentul befőzöttek, saláták és különféle zöldségek, aztán csiga, rák, osztriga, stb.; sütemények, gyümölcs, stb. sem hiányoznak. Egy szóval minden az asztalon van, mi vajmi kevés párisi hotel konyhájában található.

S mindenki maga szolgálja magát, abból és annyit vevén tányérjára, a miből, és mennyi neki tetszik. A pinczerek a vendégek hátai megett állnak ugyan, de csak azért, ha valaki éppen oly ételből akarna enni,

melyet el nem ér, tányérát a pinczérnek adja, ki rögtön kívánságát ki-elégíti.

Az amerikai asztalán semmi systematikus rendet nem tart az ételek sorozatában. Egyik salátával, másik csemegével, harmadik rákkal, ez szarvas hússal, amaz mandula, vagy dióval kezdvén meg a reggelit; s rendesen össze vissza éve és keverve minden heterogen ételt, mi előtte eltárul, mire az evést bevégezi. Ezen egész műtét azonban pillanat műve, mert az amerikai evés mechanizmusát csak az amerikai gőzgépek gyorsasága mulja felül.

A rendes evési órákon kívül a konyhából mit sem kapni, de italo-kat a pinczerek által minden pillanatban kapni lehet; ugy szivart, dohányt, és kártyát, mely czikkeket azonban exorbitans áron kell mindég megfizetni.

Az ebéd d. u. 2 órakor szolgáltatik a vacsora 9 órakor. S miután az asztal szét szedetik, rendesen hangverseny, vagy táncz multság van a közös teremben egész késő éjféltéig; mert mindég találkozik az utazó társaság közt, ki zongorán kész mulattatni a társaságot, mindég vannak működvelő énekesek, sohasem hiányzanak tánczkedvelők. S így rendesen esttől reggelig zaj van a hajón. Ha valaki nem alhatik, azzal az amerikai mit sem törődik; mert szerinte ki zaj közt aludni nem tud ne utazzék gőzösön.

Épen most haladtunk el Lucy gőzös mellett, mely zátonyra futott, s 2 nap óta erőködik róla megmenekülni. Utasait és terhét kirakta ladikokon az erdőbe, hogy könnyebbüljön. Az előbbieket nagy tüzek mellett táboroznak, s nem hiányzott tréfás szóváltás köztök s köztünk, a mint a part hosszában mellettök elhaladtunk.

Még ma estve Jefferson Citybe érünk, s holnap a Misszuri folyó torkolatába, honnét csak pár órai utazás St. Louisig. St. Louisból azonban nehezen irok, mert szándékom a gőzöst egyenesen vasuttal váltani fel, s Washingtonig meg sem állani. Legközelebbi leveletem tehát Washingtonból, a szabad államok fő városából veendő. Ebédre csengetnek! sietnem kell, hogy Amerika fel ne fáljon mindent előlem.

Washington mart. 21-én 1857.

Kedves anyám!

Leavenworth várból, Admirál gőzösről, aztán Brunswickból, és végre Chambers gőzösről folyó hóban irt leveleimet reménylem vették. Azokban részletesen leírtam utazásomat egész St. Louisig, hol utolsó leveletem személyesen adtam postára. St. Louisban csak 2 óráig tartózkodtam, podgyászsomat átszállítottam a gőzösről a vasutra, s alig volt annyi időm, hogy néhány barátimmal kezet szorithattam, tova repültem az illinoisi prairieken át. Az utazási bér St. Louistól Washingtonig csak 26 dollár (60 pft.), s tekintetbe véve azt, hogy az ember naponta 3 jó ebédet kap, a kényelmes kocsiban kényelmesen alhatik egész éjen át, s az 1835 mértöldnyi utat 52 óra alatt átrepüli, valóban nem sok. Ily sebessen történvén ezen utazás, alig várhatja anyám, hogy részletesen leírjam; mert volna mozdonyunk sok nagy városokon vitt át, milyenek Terre Haute, Indianapolis, Dayton, Xenia, Columbus, Wheeling, Cumberland és Baltimore, mindazáltal az egész panoráma, mint egy ködfátyolkép, vagy álom tűnik fel mámoros emlékemben. Az utvonal része Wheelingtől Cumberlanddig kétségkívül legérdekesebb. A mint ugyanis Wheelingnél átkeltünk az Ohio folyón, nemsokára mozdonyunk egy magas plateaura vitt, s mindég feljebb feljebb emelkedett, míg végre 9400 láb magasra gőzölt fel, az Alleghanyi havasok gerinceire. Mosolyogva emlékeztem vissza szegény hazám szegény vállalkozó szellemére, mikor néhány év előtt nem taláztatott prakticusnak a fumei vasut, mert a Zagoria hegyeken kellett keresztül vinni. Végre oly vélemény találkozott, mely kivihetőnek tartotta a vállalatot, de egyedül lóerővel! — Lássuk, hogy épült ezen amerikai vasut. 1848-ban pendítettet meg az eszme: Baltimoret és az Ohio folyót vasutal öszvekötni. Ugyan ez évben megalakult a társaság, következő évben 20 ponton egyszerre megkezdett a vonal építése, s 1856-iki júniusban (tehát 8 év mulva) az első vonat Baltimoreból Pittsburgba megérkezett, átadatván a közlekedésnek a világ 8-ik csudája. Az egész vonal az épületekkel együtt 73 millió dollárba került a társaságnak (mintegy 150 millió forint), de mindamellet már jelenleg is 15 száztóli tiszta hasznót hoz. — Bonkhommétól egész a havasok tete-

jég a vasut minden mértföldre 146 lábat emelkedik, s a hegyek csúcsától Cumberlandig minden mértföldre 154 lábat esik. Sok helyütt a vasut egyik hegyoldalról a másikra fut tátongó (több száz öl mélységű) örvényeken át, melyek kolossalis viaductokkal hidalvák át, sok helyütt 3—4 száz láb magas gránit oszlopokon. Aztán szédítő sebességgel fut a mozdony a magas kőfalak felé, mindenki azt gondolja, hogy végórája közelít, mert porczikákra kell zuzatnia a vonatnak; de egy pillanat múlva bebúvik a mozdony egy lyukba, éji sötétség és penész szag lepi meg az utasokat; s 10—15 s néha 30 perczig haladnak ily tunneleken át a gránit hegyek gyomraiban. Aztán a csattogó zuhatagok és robogó havasi patakok, melyek nagy morajjal törnek le minden irányban, a nagy kiterjedésű jégmezők, bányavárosok stb. oly érdekkal árasztják el az utas kebelét, hogy nem tudja, ha a természet nagyságát imádja-e vagy az emberi ész hatalmát és vállalkozási szellemét bámulja? Az amerikai azon véleményben van, hogy ha a vasut lefut az utsinről, vagy egyéb szerencsétlenség történik, akkor általában kevés remény van a szabadulásra, akar mely zugába bujjék a kocsiknak az utas. Ezen elv alapján a vasuti szekerek tetején ülések vagynak, s körül drót rácsolat, hogy az ülők lebukás ellen védve legyenek. Ily intézvényt Európában soha sem tűrénének, itt azonban mindenki nagykorúnak tekintetik, s mindenki maga tartozik magára vigyázni és felügyelni. — Ha most megemlítem azt, hogy felfelé a havason 28 mértföldet halad a mozdony óránként, s lefelé a havasról 38 mértföldet, t. i. angol mfdet, elképzelhetik önök, minő nyaktörő vállalat az ily utazás, közel 10 ezer láb magasságról lefelé, tátongó örvények, zuhanyok, bérczfalak felett, között és alatt, s mégis a szekerek tetején is nemcsak számos férfiak, de néhány nők is kimondhatatlanul mulatták magokat, így utazva, valamennyien kényelmesen szivarozva és tréfálva, senkinek sem jutván eszébe, hogy a társaság existenciája hajszálnál kevesebb véletlentől függ. Sok helyütt a vonat lánczhidakon fut át az örvények felett, de ilyenkor lassan halad, s mégis úgy lóbálja jobbra balra az egész lánczhidat, hogy a rácsolatba kellett kapaszkodnunk, hogy ki és le ne forduljunk.

Reggeli 8 órákor, d. u. 2 órákor és esti 9 órákor rendes állomásain megáll a vonat, s az utasok terített asztaloknál tíz perczig ehetnek és ihatnak. Ugyanezen 10 percz alatt a vonat ellátja magát közzénnel és vízzel, hogy a nap többi részeiben időt ne veszítsen. — 8 percz múlva a harang megkondul s harangoz két perczig, mikor aztán okvetlen megindul, mit se törődve utasaival. Apró köz állomásokon soha sem áll meg, de akár hol valaki jelentkezik, hogy be akar ülni, vagy kiszállni, akkor

lassan halad a mozdony, s az utas ki vagy be ugorhatik. A postaszákot szinte futtában hajtja ki a konduktor az állomásokon, s futtában veszi be a tovább szállítandó nyalábokat. Minderről európainak fogalma nem lehet, mindezt látni kell itt, hogy az ember képes legyen hinni, hogy nem mese.

Tegnapelőtt éjjel ide szerencsésen megérkeztem, s a Wilcards hotelben vagyok szállva. Tegnap tisztelegtem a belügyministernél, s Cass statustitkárnál, kik igen nyájasan fogadtak, s tudtomra adták, hogy szabad választásom van, ha tetszik, mehetek a topographiai karra, mely nyáron kezdendi meg működését Oregonban; vagy ha inkább tetszik, mehetek déli Kaliforniába, az ottan állomásozó tértani karhoz. Én még eddig nem határoztam el magamat, de valószínűleg Kaliforniát választandom, részint, mert a vidék a világ egyik legbájosabbja (nincs tél, örökös tavasz), részint mert ottani állomásom állandó leendő, s tehát (ha haza már nem mehetek) ott végre valahára megtelepülök; s jelenleg állásom lévén, valószínűleg megis nősülendek. Az igaz, kedves anyám, hogy ezen lépés ismét közel 3000 mértfölddel tovább viszen önöktől; de mit tegyünk? Ha már a sors elválasztott egymástól, használjuk fel a legjobbat mi ajánlkozik. Az igaz, hogy a levelezés is nehezebb leendő ezentúl, mert déli Kaliforniából hónaponként csak egyszer megy posta Uj-Yorkba, s ezen posta út St. Diegótól Uj-Yorkig gőzösön 22 napig tart, tehát velem legjobb esetben 2 hónap alatt juthat csak önökhöz; de ez mit sem tesz, én annál több és hosszabb leveleket fogok írni, s elvárom, hogy önök is példámat követni fogják; s legyünk azon, hogy hozzám minden posta levelet hozzon önöktől, én tölem minden posta viendő ki levelet önökhöz.

Holnap reggel be fogok mutatni az új Praesidensnek, úgy a hadügyek miniszterének is; az eredményt vagyis jobban mondva az eseményt nem mulasztom el önökkel részletesen közleni.

Határtalan meglepéssel tapasztaltam, hogy a Washingtonban élő mind az öt hazámfia kényelmes élethelyzetben van, s mindegyikük köztisztület és közbecsület tárgya. Mind az öt barátom régtől s velem együtt üritették a sok keserű poharat Londonban, sokszor inség és nyomoruság közt. Straus Sándor a hydrographikus bureau főnöke évenként 2000 dollár fizetéssel; Scholz Károly (szepesi) a tengerparti mérnök karnál rajzoló, évenkénti 1800 dollárral; Szabó Miklós (temesi) egyik legjelentékenyebb könyvkereskedő Washingtonban; Lulay János (mármarosi) pedig egyik lelegegásabb bútorraktár tulajdonosa. Mind az ötén az utolsó év alatt nősültek meg, s nejeik egy család tagjai. Valamennyien gazdag amerikai nők. Hogy az öreg Cass tábornok előtt ezen

körülményt tegnap felemlítettem, kezemet utánozhatlan szívéllyességgel rázta, megjegyezvén : hogy Amerika még egyszer oly nagy volna, ha a magyar emigratio oly nagy volna, mint más nemzeteké; — s ez nagy megelégedésünkre szolgál.

Szegények, csak nem minden fillér nélkül léptünk az új világ partjaira. Barátok nélkül, a nyelvnek nem igen urai, a szokásokat nem ismerve léptünk versenytérre a világ legnagyobb népével, s alig mult el az idő, mely polgárosodásunkra kívántatik, s már is valamennyien (a nem rég szegény földönfutók) oly független s oly tiszteletre méltó polgári állást vívtunk ki az érez hideg nép között magunknak, melyre valóban büszkék vagyunk, s méltán; s otthoni barátaink megelégedéssel tekinthetnek felénk, becsületet hozva a magyar névre s az imádott egykori hazára.

Villards hotel. Washington
Mart. 22-én este 1857.

Kedves anyám!

Ma délben szerencsém volt, az éjszakamerikai Egyesült államok Elnökének bemutatattani. Ily esemény azonban Amerikában a legegyszerűbb dolog a világon. A Praesidens rendesen minden nap látogatást fogad el, kivéve azon napokat, mikor cabineti üléseket tart. Ha tehát valaki a Praesidenssel beszélni óhajt, szándokát a titkárral közli, ki nevét rögtön könyvbe jegyzi, s az előterembe vezeti, aztán várni kell, míg a sor reá kerül. Így történt velem is, s alig várakoztunk fél óráig, már is az ajtónálló nevemet felhívta, az ajtószárnyakat feltárta, s én szemközt álltam minden egyéb ceremonia nélkül a világ legnagyobb választott hivatalnokával. James Buchanan, az épen most választott Praesidens közel 70 éves, magas szikár termetű, nyájas arczkifejezésű férfi, egészen

ősz, hosszú s gyér fürtökkel fején. Fehér mellyény, fekete hosszú kabát s fekete nadrág volt öltözete, minden egyéb ékesség nélkül. A tágas elfogadó terem finom szőnyeggel borítva, s számos veres s setétkék marocco kerevetekkel butorozva, három kis kerek asztalkával közepén; Caleb Cushing senator rövid megjegyzéssel bemutatott az öreg urnak, ki aztán magát meghajtotta, kezet adott s széket ajánlt, maga is egy kereveten helyet foglalva. Számos kérdést intézett hozzám, Kanzást s az Arkanzas folyó ásvány vidékeit illetőleg. Aztán kérdezte, ha élnek-e szüleim s testvéreim, hogy hol vannak, s minő élethelyzetben. Aztán némi kérdéseket tön az 1849/90 eseményeket illetőleg. S végre kérdezte, hol tartózkodik jelenleg K—; az egész társalgás mintegy 15 perczig tartott, mikor aztán kijelentette, örül, hogy meglátogattam, s bármikor fogok bizalommal hozzá járulni, használni fogja az alkalmat, engemet czéлом kivitelében tehetsége szerint elősegélni. Ekkor kért, hogy nevemet írjam albumába, mi megtörténvén, magát ismét meghajtotta, vélem kezet szorított, én eltávoztam. Utánam a szárdinai követ lépett be, aztán egy Michigani mezőgazda, s az előterem tömve volt az emberek minden képzelhető sokféleségével. Mert minden amerikai polgár hiszi, hogy joga van meglátogatni, az általa választott legfő hivatalnokot, s azért nem is mulasztja el, ha Washingtonba kerül, a Praesidenssel kezet szorítani, s magát szives barátságába ajánlani. Az ily látogatásoknál akárminő ruhában meglehet jelenni, sőt keztyű sem kívántatik.

De ezen elfogadásokon túl hetenkint rendszeren egy elfogadást tart a Praesidens, melyen a külföldi követek, a főtörvényszék, senatus és képviselő ház tagjai, úgy a hajóhad és hadsereg főtisztjei tisztelegnek nála, s ezen alkalmakkor mindenki illető egyenruhájában, vagy választékos polgári öltözetben tartozik megjelenni.

Minden estve rendszeren estélyt ad a Praesidens, hol azonban csak néhány meghitt barátjai hivatalosok. Minden pénteken azonban egy nyilvános estvélyt tart, hová csaknem mindenki megjelenhet, ki „gentleman”; de ilyenkor illő, hogy 8 óra után jelenjék meg nála az ember, s igen illedéktelen, ha 10 órán túl ott marad. A jelenlegi Praesidens nőtlen, s házában az asszony tisztét huga, Miss Lane viszi, ki köz hír szerint igen udvarias és nyájas házi nő, noha aggleány. Társalgás közt a Praesident „Mr. Praesident” Elnök urnak szokás szölitani; s ha neje van azt egyszerűen Madame nak czimezik.

A Praesidens lakása, mely a Pennsylvania avenue végén, átellenben a kapitoliummal, s ettől egy angol mfd távolságra van, egy gyönyörű

park közepette; noha fehér márványból s nagy izléssel épült, mégis egyszerű, s igénytelen republikánus lakás, csak egyemeletes, két termet, s 22 szobát foglal magában, melyek mindegyike egyszerűen, de izléssel van butorozva. Házi szolgálói kívül senki sincs a Praesidens körül, s a nap akármely órájában mindenki a házba és parkba mehet, s tetszése szerint mindent megnézhet; nem egyszer történik, hogy a látogató a Praesidenssel együtt sétál és szivaroz a parkban.

Ugyanezen parkban áll Jackson tábornok érczből öntött lovag szobra amerikai fehér márvány talapzaton. A szobor leginkább azért érdekes, mert a ló ágaskodó helyzetben van, s az egész óriási teher egyedül a ló hátulso lábán nyugszik, minden egyéb segéd támaszték nélkül. Ez egyedülivé s egészen eredetivé teszi a szobrot, tervezője Clarske Mills páratlan genialitását tanúsítva.

A praesidens lakásától keletre, a Lafayette-tér mögött egy más említésre méltó Leviathan létezik, a szövetség kincstár-épülete; vagyis európai szólás szerint a „Fináncz miniszterium.“ Az egészen fehér márványból épült palota 740 láb hosszú, éjszaki oldalán szárny van. A déli részén szinte fog egy szárny épülni, de eddig még csak alapja rakatott le. S legközelebb a nyugoti oldal fog a homlokzattal egyenlő vonalban beépítettetni, úgy hogy az egész nagy négyszöget fog képezni. A palota homlokzata az egykori Athene Minerva temploma alakjára épült, az egész épület hosszán t. i. egy nagyszerű oszlopcsarnok nyulik el.

Jelenleg a legfelső emeleten a szövetség telekhivatala van, de ez nem sokára az egyedül számára, a Potomák partjain épült szintén nagyszerű palotába fog költözni.

Az Elnök házához, közel az Unio-park közepette a csillagda van, mely szintén fehér márványból épült, mint valamennyi középület Washingtonban; s kétséget sem szenved, hogy mind építészeti nagyszerűségre, mind műszerei tekintetében hasonlíthatatlanul első csillagdája a világnak. Ezen intézet a világhíres tengerész Maury igazgatása alatt áll, s műszerei közt egyedüliek s legnevezetesebbek a circulus muralis, a meridian transit, aztán az óriási transit a csillag futások meghatározására, továbbá az ugynevezett „Prime vertical“ a körök vissza hatása kikutatására, mely Maury ur legfontosabb találmánya; végre a valóban óriási egyenlítői távcső. A számos hajóhaditisztek, kik az épület különféle osztályaiban alkalmazvák, kitűnő s megelőző szíveséggel mutatják meg mindezen műszereket a látogatóknak, használati módjukat megmagyarázzák, sőt, mi több, minden műkedvelőnek megengedik a műszerek használatát, ha épen ők magok nem foglalkoznak tudományos vizsgával. Az

intézet épülete kereszt forma, közepén egy magas kupola van, melynek kupján egy 150 láb magas árbocz nyulik fel. Mindennap 12 órakor délbén ezen árbocz tetejére egy óriási fehér veres golyó száll fel, mi a város lakóival az igazított időt tudatja.

Washington, márt. 23-án 1857.

Kedves anyám!

Ma két órakor Mount Vernonba, Washington egykori lakhelyére, zarándokoltam, hol jelenleg porai nyugosznak. Öt barátom s hazámiai (kiket tegnapelőtti levelemben említék) szívesek voltak nejeikkel együtt hozzám csatlakozni, s együtt rándultunk ki gőzösön a Potomac folyón.

Mikor évek előtt e szent helyet meglátogattam, nem irtam le önöknek, azért megemlítek most némi említésre méltókat. Mount Vernon a Potomac Virginiai partján fekszik, s mintegy 15 mértföld távolságra van Washingtonhoz, s jelenleg is a Washington család birtoka. — Mindennap reggel egy gőzös rándul ki oda, mely délután ismét visszahozza azokat, kik e helyhez zarándokolnak.

Mount Vernon a természet által is oly bőkezűleg van mindenféle bájjal felruházva, hogy köz állítás szerint, egyetlen mezei lak sem mulja fel a Potomac parton regényes és festői fekvése szépségében. A mezei lakás egyszerű faház, egy emeletes, 96 láb hosszú, s egész hosszát egy tágas tornácz futja végig. Belső szerkezete s butorzata épen úgy áll ma is, mint Washington idejében, s oly lelkiisméretes kegyelettel hagyatott meg minden régi helyzetében, hogy köztudomás szerint 1824-ben Lafayette, midőn e helyet utoljára látogatá meg, Lavasseurhez következő megjegyzést tette: „Valóban, minden szeg úgy áll ma is mint 30 év előtt.”

Többek közt a „Bastille“ nagy kulcsa, melyet Washington saját kezeivel akasztott ablaka fölé egy szegre, ma is ott lóg, és soha sem érintetett az óta idegen kéz által. Az írószobában szanaszét hevernek könyvei, ruhái stb, s általán az egész szoba a nagy elhunyra emlékeztet. Ugyanezen szobában egy könyv tartatik, melyben minden vidéki látogató nagy örömmel jegyzi be nevét.

A láthatárról éjszakra egy gyönyörű halom emelkedik fel, hova tekervényes kertté varázsolt utak vezetnek; a tetőre érkezve, cziprus és magnolia lombok közt, egyszerre a sir előtt áll a vándor, elfogult és zajló kebellet! A világ legnagyobb férfiai porai egyszerű fehér márvány sarkophag alatt nyugosznak. A sir homlokzatán az amerikai ezímer faragva, s alatta e két azó „Washington György.“ Washington sirja mellett egy másik — hozzá egészen hasonló áll — nejéé, a szinte egyszerű felirással: „Washington Mártha“. Szokás a látogatók közt a cziprus lombokból, melyek a sirt környezik, és a sirra ültetett növényekből emléket vinni, s ezt én is hiven tévém jelenleg épen úgy, mint évek előtt, s mint akkor, ugy ma is haza küldök belőle emlékül barátaimnak.

Gondolom, szívesen veszik majd, mert innét, s levélben alig küldhetnék valamit, mi becsesebb volna, mint „egy czipruslomb Washington sirjáról.“

Mily nagy Washington emléke az utókor előtt, eléggé tanúsítja azon körülmény, hogy valamikor csak elhalad a sir előtt egy gőzös, fekete lobogót huz fel és harangoz. Minden hadi hajón pedig, mely a Patomaccon elhalad, a sir előtt, az egész legénység fegyverbe áll a földözeten és tiszteleg, s a lobogók fél árboczra vonatnak.

Mártius 24-én reggel.

Leveletem félbeszakasztottam, mert hugaim (barátim nejei) hozám jöttek, s elvittek ismét magukhoz. Valóban egész tréfa itteni életünk, miről fogalma csak annak lehet, ki száműzött volt életében! A menyecskék azon capricet verték fejükbe, hogy engem „Uncle John“-nak hívjanak, ennek következése lett, hogy én őket „Niece Lully, niece Nancy“ stb.-nek hívom. Ily viszonynál fogva követeltem, hogy az atyafiságos csókolódzás is behozassék, mi minden ellenmondás nélkül megengedettett. A menyecskék ugyancsak körbe fogtak mint afféle öreg bácsi urat, s eleget tréfálnak rovásomra.

Az ember azt gondolja önkénytelen is, hogy magyar nők, mindég s valamennyien a többes számban így mondják: „We Hungarians“ (mi magyarok). Szeretnének erővel megnősíteni, hogy épen féltucatot tegyen a compánia.

Ipam és napam uraimék komoly fráterek, mégis csaknem megpukantunk mult éjjel, zálogváltót, aztán kergetősdit játszottunk, csárdást táncoltunk, népdalokat énekeltünk, egy szóval oly lármát ütöttünk, hogy nem irigylem a szomszédok nyugalmas éjjelét.

Épen most jön hozzám a belügyminister irnoka, az izenettel, hogy rögtön jelenjek meg a hivatalban. Alkalmasint intézkedtek már jövő foglalkozásom felett, sietek, de mihelyt visszajövök, megírom az eredményt.

Mártius 24-én délben.

Kedves anyám!

Épen visszaérkeztem a belügyministertől, és sietek önnel tudatni, hogy sürgető ajánlatokra elfogadtam a kaliforniai alkalmazást. Jövő hónap 6-án (azaz 11 nap múlva) induland Uj-Yorkból egy gőzfregát, s azon Chagresig fogok utazni, onnét Panamába a délamerikai vasuton, Panamából St. Franciscoig (California fővárosa) a Csendes tengeri gőzhajó társaság egyik hajóján. St. Franciscoból pedig öszvéreken a Teján hegyekbe utazandok, az egész, St. Franciscóban szerkesztendő topographiai karral.

Ezen Csendes tengeri állomás most alakíttatott, s feladata: egész déli Kaliforniát, Sonorát, a Bibor tengert és a Mesilla területet topographiailag felvenni.

A munka, természetes, évekig fog tartani, s tehát biztos és állandó hivatalom leend, a meddig csak akarom. Felvagyunk hatalmazva egy állandó fő szállást építeni a tejáni hegyszorosban, hol a rajzólar kar működendik; s a kormány havonkénti postát fog köztünk és St. Francisco közt járítani.

Oly vidék levén ezen hely, hol úgy szólván, soha sem járt senki, számolhatnak reá, hogy érdekes leírásokat és rajzokat fognak tőlem venni.

Leveleiket azonban, mig más utasítást nem adok, csak Brunswikba címézzék.

Holnap délután Philadelphiába utazok, hol számos barátim körében pár napot tölteni szándékom, s utközben (Baltimoreban) Ludvigh Samut is meglátogatom. Philadelphiából jövő hó 2-án Uj-Yorkba utazom, hol 3-án kötelességem magamat jelenteni a fregát kapitányánál.

Fossards hotel. Philadelphia, Pennsylvania állam. Márt. 29-én 1857.

Kedves anyám!

Utolsó, Washingtonból irt, leveleimet, reményilem vették, melyekben többek közt tudtokra adtam, hogy Kaliforniában nyertem állomást, az ottan szerkesztendő tértani karnál. Azt is tudattam önökkel, hogy a külsőbön álló apr. 6-án az Ujyorki kikötőből elindulandok, s így mikorra ezen soraimat veszik, már a Csendes tenger hullámain leszek.

Washingtonból f. h. 24-én délben elindultam hazámfiaitól vett szívélyes bucsu után: ez utóbbiak közül ketten egész Baltimórég elkerültek a vasuton. E helyen Ludvigh Samut akartam meglátogatni, hogy neki legalább egy „jó estvét“ kívánjak, de nem találtam otthon, ő Savannába utazott felolvasásokat tartani az ottani mértékletességi egyletek ellen. Samu barátunk e téren hatalmas és félelmes ficzko. Neje épen színházban volt, s attól tartva, hogy marasztani fog, ha felkeresem, de más részt nem is bizva egészen állhatatosságomban, hülgyek kérésének ellenszegülni nem tudván, visszahordozóskodtam ismét az indóházba, s a következő vonattal tovább utaztam Philadelphia felé, hova 25-én délben minden „accident“ nélkül megérkeztem.

Régóta sok barátom volt itten, kikkel azonban csak levelezés által ismerkedtem meg. Annál kedvesebb volt jelenleg a személyes megismerkedés. Már régen az itteni természettudományi akademia tagja voltam, s azért tegnap a hónapos ülésben székfoglaló beszédemet tartottam. Jelenleg a philosophiai, történettudományi, és Franklín társulatok levelező tagjaül vagyok ajánlva, s kétségkül megfogok választatni.

Philadelphia minden bizonnyal legszebb város a szabad státusokban, lakossága számára nézve nem nagyobb ugyan Bécsnél, de kiterjedésre legalább 4-szer akkora. A középületek nagyszerűsége mindent felülmul, mit eddig Amerikában láttam.

Az itt uralkodó életet s mozgékonyságot csak az ítélheti meg, ki az itteni viszonyokat ismeri. A jótékony intézetek számára nézve egy város sem mulja fel Philadelphiát, s a 218 templom nagyrésze az építészet remeke.

Az egész város jól van kövezve; a járdák 18 láb szélesek, s fehér márványból, ezentul minden utcán óriási fa sorok ültetvék, melyek tömvék különféle faju mókusok ezreivel, melyek oly szelídek, hogy ha egy mandolát nyújtunk nekik, lejönnek s elveszik a kézből. A közterek szintén mind parkokká alakítvák, egy egy tavaeskával közepén, hol hattyúk és kaesák uszkálnak, a parkokban pedig szelíd antilopok légelésznek.

Csudálatra méltó, hogy Philadelphia gyár- és kereskedő-város lévén, még is oly tiszta, valóban alig látni egy szemét szálat utcáin. S mi nekem első nap szemembe ötlött, a volt, hogy életemben soha és sehol nem találkoztam utcán annyi jó areczal mint itten. Még a kora nők is általán szépek. Itt ugyan nem találtuk a tízteljes olasz szépséget, sem a márvány brit szépséget, de valamit a kettő között, mi nagyon jellemzetes.

Ha valaki tanácsomra egykor Philadelphiába rándul, nem mulasztandom el Madame Rush-hoz ajánlani; én ma mutattattam be nála, s mondhatom, soha életemben nem láttam együtt annyi szép asszonyt.

Madame Rush, egy gazdag bankárné, fejedelmi házat vezet; remek kertje, képtára s szoborgyűjteménye van; minden vasárnap reggeli elfogadást tart, hol az egész philadelphiai haute volée jelen szokott lenni, mert hirneves zenészek és énekesek, úgy külföldi utazók is hivatalosak.

Ezen matinéek hasonlítanak a párizsi „reunions“-okhoz, csak hogy itten egy villás reggelivel végződnek, mely öreg ebédnek is beillénék. Ugyan ez alkalommal kedvesen lepett meg a számos magyar borok: a somlai, tokaji; budai és magyarádi, pozsonyi pezsgő, stb jelenléte; értésemre adatott, hogy pár év olta Philadelphiában általánosan magyar borral élnek a gazdagok, mit eddig nem tudtam. Utóbb a vendéglő étlapján is láttam a magyar borok jegyzékét, s megirhatom, hogy itt egy palaczk somlai 3 dollár (6 ft. 50 kr. p.), tokaji másolás 4 dollár, budai veres 2½ dollár! Elképzelhetni, hogy kereskedő uraimék sokat nyernek rajtok; szivemből kívánom! mert elterjesztvén hozánk borai hirét, megérdemlik.

A 21 színház közül jelenleg csak 3 van nyitva (télen van a rendes saison), egy burlesqueház, egy dráma ház, és az olasz opera; ez utób-

biban tegnap a Sevillai borbélyt láttam, vagyis jobban mondva hallottam előadni. A hangász kar különösen jó.

Philadelphiiában igen sok érdekes és nevezetes tárgy van, sajnálom, hogy nem ismertethetem meg szokásom szerint önökkel, mert tudják, én nem vagyok önző, szeretném ha az egész világ vélem utazna s mindent látna, mit én látok; annál inkább ohajtanám önökkel közleni tapasztalásimat.

Utóbb, ha időm engedi, visszatérek még levélben Philadelphiára, de jelenleg annyi dolgom van, hogy ezt legjobb szándok mellett sem tehetem. Számtalan apróságokat be kell vásárolnom, mit Kaliforniában vagy épen nem kaphatnék, vagy csak igen magas áron szerezhethetnék meg; pedig a hosszas élet a nyugoti prairieken megtanított reá, hogy némi aprólékok bírása által aránylagos kényelmet lehet élvezni, míg nélkülök nélkülözéseknek vagyunk kitéve.

Nagy meglepédesemre szolgál azonban, hogy édes anyám egy rég ohajtott kívánságát végre valahára teljesithettem. Arczképemet ugyanis ma két példányban photographiroztattam, s Wilhelm Rosenthal nevű németországi spediteurnek átadtam, ki magát kötelezte, a küldeményt pontosan önök kezébe juttatni. Egyiket Gyulának, másikat Málinak küldöm, édes anyám úgy is vagy egyiknél, vagy másikinál leend, s tehát nincs szüksége külön példányra. Ha azonban San Franciscóban időm leend magamat festékekkel levétethetni, úgy küldök még egy harmadikat is.

Szükségtelen megjegyeznem, hogy lia alkalmilag édes anyám, huzgom és öcsém megküldik arczképeiket, kimondhatlanul örvendeni fogok.

Ujyork, april 2-én 1857.

Kedves anyám!

Pár nap előtt Philadelphiiából irtam levelet, értésükre adván, hogy onnét Uj-Yorkba utazandok. Tegnap reggel végre oda hagyva Philadelphiát, a Delaware folyón Amboy-ig utaztam gőzösön, egyedül azért, hogy a folyót lássam, mert rövidebb idő alatt is utazhattam volna vasuton. A Delaware valóban Amerika egyik legkiesb folyója, teledestele ételt mindenütt, a merre a szem tekint, a vizen gőzösök s vitorlások egymást kergetik, a parton gyönyörű villák s parkok mosolyognak az utasra,

melly villák a legfantasztikusabb stylben építvék. Legtöbbje azonban félig góth és félig mór izlésben épült számtalan tornyokkal, melyek különös tekintetet adnak az egész tájképnek.

A Delaware torkolatánál, Amboyban vasutra szállottam, s estéli 7 órakor Uj-Yorkban, Taissant hotelben szálltam meg.

Uj-York szintén sokat változott az óta, hogy itt megfordultam, számtalan főutczák akkor is nagyszerűek voltak, de azóta azokat nagyrészen lebontották, és márvány palotákkal pótolták ki. Az ugynevezett 4-ik és 5-ik Avenue, azt hiszem, felyül mulja nagyszerűségben Páris vagy London akármely utcáit.

Ma reggel voltam a hajón, melyen elutazni fogok, valóban egy óriási vizi kastély, neve „Illinois“ a hasonnevű státus tiszteletére. Hét-főn reggel 7 órakor Isten nevében elfogunk indulni, s Nyugat-Indián át Chagresig utazni (Délamerika), Chagresből Panamáig vasuton, onnét pedig San Franciscoig a Csendes tengeri vasutttársaság egyik gőzösén. Alkalmasint 22 nap alatt megteendjük ezen utat, ha semmi baj nem ér. Noha Panamán kiszállunk, meg fog bocsátani anyám, ha onnét nem írok, mert hajórul vasutra, s 6 óra mulva ezen vasutról ismét hajóra költözködvén, lehetetlen hogy csak gondolni is lehessen írásra. Mihelyt San Franciscoba érek, körülményesen fogok írni önöknek.

San Francisco, Kalifornia. Május
1-én reggel 1857.

Kedves anyám!

Sietek önökkel tudatni, hogy tegnap estve (24 napi utazás után) szerencsésen ide megérkeztem, s jó egészségnek örvendek!

A mint Uj-Yorkból apr. 2-án irt levelemben tudattam önökkel, apr. 6-án reggeli 7 $\frac{1}{2}$ órakor csakugyan tengerre szállott hajónk, Illinois gőzös, összesen 1246 utassal, (ezek közt 342 nő, és 216 gyermek) s 8-án Cap Hatteres, 10-én a Bahama szigetek mellett elhaladva, 12-én azaz husvét vasárnap egész nap Saint Domingo sziget óriási szikla bérczes partjai alatt haladtunk D. N. irányban; 13-án reggel 9 órakor a jamai-kai révkalauz mászott hajónkra, s schonerjét oldalunkhoz kötve, 12 órakor délben Jamaika szigetéhez kalauzolt, s már 1 $\frac{1}{2}$ órakor d.u. Port Royalba, s $\frac{1}{2}$ óra mulva Kingston elé (Jamaika fővárosa) érkezünk, hol gőzösünk

vizet és köszönetet vőn be. Ezen 6 órai időt használva partra szálltunk, s a városba mentünk.

Kingston mintegy 25 ezer lakost számít, számos templom, egyetem, könyvtár s tudományos intézetekkel bir. Ezentúl 109 czukorgyára, s több mint 100 rum gyára van. — Egy palaczok rum itten (magyarra fordítva a pénzt) 10 kr; 1 font czukor 2 kr, 1 ananász 1 kr, 12 narancs 3 kr, 12 citrom 5 kr; egy itsze kávé 2 $\frac{1}{2}$ kr, stb.

Szarvasmarha igen kevés van a szigeten, azért a marhahús nagyon drága, de annál több kecske és birka van, melyek a hegyek közt millióként legelnek. Egy birka ára 30 kr. p. p. egy kecskéé 15 kr. p. p. A lakosság nagyobb része négerek, mulattok, quadronok és sambokból áll, kik fél mezítlen futkosnak idestova, legtöbbnek egyedüli meze egy kötény, s szalmakalap. A fehér lakosság, úgy szólván az angol katonák, tiszték, kereskedők, consulok és kormányhivatalnokokból áll egyedül.

A város egészen rejtve van hegyek közt, s látni nem lehet, míg csak (a szó teljes értelmében) utczáiban nem vagyunk. Előtte két sziget és egy félsziget nyúlik ki a tengerbe, melyeken mindenütt erősségek építvék, nehéz álgyukkal, s az egész tengerből tömve van angol hadihajókkal.

Ugyan 13-án estve a horgonyt felvontuk, s ismét a sik tengerre szálltunk; de most rövid időre, mert már 15-én reggel a délamerikai partokat pillantottuk meg, s Uj-Granada mellett végig gözölvén, d. u. 1 $\frac{1}{2}$ órákor Chagresbe érkezünk s kikötöttünk. A kikötő itt igen jó, mert a tenger itt oly mély, hogy a legnehezebb hajók is a parthoz köthetnek. Chagres jelenleg egészen romlásnak indul, s alig lakik benne valaki, de vele átellenben két év óta más virágzó város épült, t. i. Aspinwall, honnét a vasút visz Panamába. Mi is tehát ide mentünk, s mivel csak d. u. 5 órákor volt indulandó a vonat, elég időnk volt a várost szemügyre venni, melynek máris 10 ezer lakója van, noha 2 év előtt még rengeteg erdőség volt helyén, s jöllehet igen egészségtelen berkes helyen épült. A lakosság színe és nemzetisége mindent felülmul egyvelegben, mit valaha életemben láttam.

Gazdag millionairek s kalandorok a világ minden részéből egyesültek itten egy czélra: pénzt gyűjteni. Alig van nyelv a világon, melyet itt hallani nem lehet, s az éjszaki saroktól egész a déli pólusig minden termény és áru itt özpontosul; mert indulási pont: keletre Europa felé, éjszakra a szabad státusokba, Mexicóba, Közép-Amerikába, és Nyugot-

Indiába; Délamerikába és Afrikába; nyugotra végre Japán, China, a Sandwich és Tahiti szigetek, Ausztralia és Uj-Zéland és Keletindiába.

E fekvése következtében kétséget sem szenved, hogy Aspinwall nagy jövőnek néz elébe, s nem lehetetlen sokak állítása, hogy $\frac{1}{4}$ század mulva egyik legfontosabb városa leend a civilizált világnak, — Aspinwall ezentúl találkozó helye a filibusztereknek, kik itten különféle társulasokat alakítanak szerencsájuk megalapítására.

Annyi desperadó tartózkodik itten, hogy bármely terv, vagy indítvány, legyen az bármily circulus quadratus, viszhangra s pártfogásra talál, s a ki akarja, elég pénzt kap: expeditiókat felszerelni, e vagy ama szigetet kikutatni, aranybányákat felkeresni, vagy országokat foglalni és hódítani stb.

Épen a kikötő előtt jelenleg Aspinwall János (a város alapítója, egy Uj-Yorki bankár) egy áru-raktárt épít, mely egészen faragott gránitból épülvén közel $\frac{3}{4}$ mfd. hosszú lesz, 8 emeletes és aránylag mély, midőn ott voltam, 1700 napszamos dolgozott rajta, a kőművesek kivételével. Ha tekintetbe vesszük, hogy minden közönséges napszamos 4. dollárt (9 pfrtot) és kosztot kap naponként, ellehet képzelni, mennyibe fog kerülni az épület s mily óriási üzlet váratik, hogy a vállalat magát kifizesse.

5 órákor d. u. végre vasutra szállottunk, s begőzöltünk a rengeteg erdőségbé, a tigrisek, párduezok, medvék és boák ős lakásába; a földszoros Aspinwalltól Panamáig csak 41 mfd, de nem lehetvén egyenes vonalban vinni a vasutat, az égbe nyuló Cordillerák miatt, a vasutvonal 68 mfd. hosszú.

Csudálkozás és bámulat ihletje lepi meg önkénytelen is az embert, midőn a század csudája, a civilizatio és vállalkozási szellem ezen óriási diadalán tévelyeg elkábult képzelete. Csak kevés évek óta még minden áttörhetlen rengeteg volt, tömve vad és vérengező állatokkal és boákkal, s 10—12 napi rémséges utazásba került a Csendes tengerre való keresztül vergődés, nem is említve a veszélyeket, s kimondhatatlan szenvedéseket, miknek ily kalandos utasok kitéve voltak; s jelenleg 3 óra alatt a gőzmozdony átrepíti az utast, kényelmes marokkó és bársony kevereten, melyekről havanna szívarral szájában bámulhatja a mosolygó groteszk természetet, s a buja növényzetet.

A vasut mindenütt hegyvágányokban halad a hegyek lejtőjén, csak 4 alagut van az egész vonalon, azért ellehet képzelni, hogy igen tekervényes; csaknem mindenütt hirtelen fordulatok s kanyargásokban kigyózik el.

Sok hegyi patakok és apró, de sebes folyók lévén utközben, számtalan hid építése volt szükséges a vonalon. Az esős évszakban a vízelem a hegyekről lemosván az utra az anyagokat, mulhatlanul szükséggé vált, hogy folyvást fogadott munkások legyenek jelen a vonalon, kik az utat jó karban tartásák. E célból minden 10 mérföldre egy depotja van a vasutársaságnak, hivatalnokok, felügyelők, s állandóan felfogadott kézművesek és napszámosokkal, kik örökösen tatarozzák a vasutat, úgy szólván éjjel nappal.

Ezen depotok azonban a civilizatiót is tetemesen előmozdították, mert mindegyik körül máris város emelkedett, hova összpontosul az egész vidék termését eladni, vagy munkájával jólétre vergődni, s így kétségkívül, kevés évek múlva az egész vasutvonal hosszában a civilizatio fog meggyökeredzeni a majmok és papagályok helyébe, melyek alkalmassint már gyanítják ezen bekövetkezendő eseményt, mert a mint a mozdony előhalad, jobbról balról oly pokoli zajt ütnek, hogy alig lehet egymás szavát érteni a kocsikban.

Megtörténik néha az is, hogy narancsokkal és citromokkal becsültesen attakirozzák a mozdonyt, a mint tova halad. Ilyenkor azonban egyik vagy másik utas a revolutionáriusok közé egy pisztolyt szokott eldurrantani s ökemék, igen okosan, hátat fordítanak, s futnak a merre futhatnak.

A növényéletet leírni vagy lerajzolni, mely ezen tropicus ég alatt elterül, emberi hatalom körén túl esik. Mennyit olvastam életemben Dél-Amerikáról, hány mester kéz ecsetét láttam életemben, s most midőn a szerencse különös kedvezménye természetben engedte azokat láthatnom, mosolyogva s szájalommal emlékeztem vissza még Humboldt, és Velasquesre is! — Itt áttörhetlen rengetegek repkényekkel úgy össze fonvák, hogy nincs kopó a világon, mely csak néhány rőfnyire is bele törhessen. Amott óriási bérczek, melyek 10—12 ezer lábra a legfantasztikusabb alakokban ég felé nyulnak; ott ismét tavak; robogó patakok, s mély mahagony erdőségek.

Aztán az ezer és ezer fa és repkény, és virág nemek közt egyetlen, de egyetlen egy sincs, mellyel valaha találkoztunk; minden új, szépség- és nagyszerűségben minden álmot felülmul; 150 láb magas sárga, piros, és kék kelyhes oleánderek; aztán a magnóliák roppant fehér virágaikkal; száz és száz féle, égbe nyuló pálmák különféle gyümölcseikkel görbedésig terhelve, mindezek oly gyönyörű színezetet adnak a vad regényes tájképnek, hogy reá vissza emlékezni tudunk, de leírni, vagy elbeszélni képtelenek vagyunk. Épen úgy, mint képtelenek vagyunk mások-

kal felfogatni szerelmünk első csókját, melyet mi oly élvvel éreztünk egész életünkön át.

Több telep s egyes lak mellett is elhaladtunk, s jól láthattuk a benszülötteket. Félre ismerhetetlenül mindenütt észre lehetett venni a megelégedést arczaikon, mint kunyhóik előtt üldögéltek, csaknem egészen meztelen. A nők valamennyien öltönyben voltak, s dicséretükre válik, hogy kivétel nélkül csinosak, s egyáltalán tiszták, hosszú öltönyük oly fehér levén mint hó. Fővegül, nem külömség nélkül, nagy karimájú szalma kalapot viselnek, tetején egy lyukkal, hogy a levegő szabadon keresztül járhasson, mi, úgy hiszem, elmes találmány. Egyébiránt a szalmakalapok fonásában ők nagy mesterek, s ez el is van ismervé, mert már is a panamai kalapok oly hirben és árban állanak Amerikában, mint a florenceziek Európában. Noha egy jó és tartós szalma kalapot itten 1 dolláron venni lehet, mégis a legjobb minőségű 40—60 dollárba kerül. Ily kalapot azonban azután évekig lehet viselni, számtalanszor kimosni, s ha össze gyüri az ember és zsebjébe teszi bár, nem törik.

Körülbelöl 8 órakor estve a Csendes tenger tünt fel előttünk, mintegy óriási tükörlap, s néhány perc mulva partján volt vonatunk a panamai kikötőben. A város igen régi spanyol telep, s egészen fallal kerítve, 4 toronnyal sarkain, melyek fegyverezve vagynak, s granadai katonaságtól védelmeztetnek.

A városnak mintegy 5000 spanyol ajku fehér, 1000 különféle világrészbeli szintén fehér, s körülbelöl 10 ezer színes lakossága van. Egy igen szép ó izlésben épült székes egyháza van, az uj-granadai kath. érsek székhelye levén.

A kikötő igen rossz, mert több mint 2 mértföldre a parttól siker a viz, s azért nagy hajók kénytelenek 2 mértföldnyi távolságban a parttól horgonyt vetni, s áruikat s utasaikat apró gőzösökön tovább a partra szállítani. Ott létünkkor a város előtt egy angol sorhajó, két franczia gőzfregat, perui, és egy chilii gőzfregat, s két amerikai sloop horgonyzott ott. Azon kívül mintegy 50 különbféle nagyságu kereskedelmi hajó.

Az egész tengerpart tömve kókusz-pálmákkal, melyek különös tekintet adnak a vidéknek, melynek háttérében a magas Cordillerák emelkednek, s melyen más növény nincsen.

Megerkeztünk után nemsokára kis gőzösökre pakoltak bennünket s hajónkra vittek, mely két sziget közt mintegy 6 mértföldre horgonyzott, reánk várva. Éjjél rég elmúlt, midőn az egész úti társaság és podgyász a hajóra szállított, mert az illinoisi utasokon kívül még 350 uj csat-

lakozott hozzánk, kik Uj-Orleans-, Havanna-, és Limából előttei nap érkeztek más gőzösökön, s kik szintén Kaliforniába utazandók.

Ápril 16-án reggeli 10 órakor azonban teljes vitorlák és gőztől hajtvá megindultunk, most már 1596 utassal összesen; s d. u. eltűntek a partok a keleti láthatáron, s a magas tengeren bukdácsolt gőzösünk, mely 3500 tonna terhű, s két, 500 lóerejű gőzgéppel bir. Neve „Golden gate“ (arany kapu) s kapitánya Lendrum.

Ápr. 17-én délben az északi szélesség $7^{\circ} 35'$, s nyug. hosszúság. $82^{\circ} 52'$ alatt voltunk. — 18-án éjsz. sz. $9^{\circ} 38'$, ny. h. $86^{\circ} 42'$, ugyan ez nap számtalan óriási tekenyős békát, cezthalat, s czápát láttunk hajónk körül, melyek közül két utóbbi kísérőink egész időig mindig mellettünk voltak; de tekenyős békát csak ott láttunk.

Ápril. 21-én reggel a Mexikói partok mellé érkeztünk, s egész nap közel hozzájuk mellettük haladtunk, míg esti 5 órakor Acapulcóbá érkez-tünk, hol gőzösünk szemet, vizet s ökröket volt beveendő.

A város nem nagy, de gyönyörű fekvésű, egészséges levegője s nagyon tiszta; kikötője igen jó tágas, és egy masszív kövekből épült s jól fegyverzett várdá által védelmezhető. A kikötőben egy mexikói hadhajón kívül nem volt más említésre méltó hajó, noha több mint 100 schooner rakodott ki- és be, ezek azonban valamennyien a part hosszában való üzlethez tartoztak.

A mint megérkeztünk, gőzösünk a szó szoros értelmében körül tömegtett ladikok által, melyek teledes tele voltak déli gyümölcsessel, miket mesés olcsó áron ajánlottak. Sokan bementünk a városba, s unalom-ból vacsoráltunk egy mexikói hotelben, mit azonban megbántunk; mert a sült csirke, saláta, csiga, és gyümölcsökből álló vacsoraért 3 dollárt fizettünk fejünként. Egyébiránt jól teszik mexicói koreszmáros uraimék, hogy az alkalmat felhasználják, nem mindennap Jakab nap, gondolják magukban.

Ápril 22-én reggeli 3 órakor tovább indultunk, miután ismét 214 utast bevettünk, kik Vera Cruz és Mexico városból jöttek, úgy az ország bensejéből, összes számunk ekkép 1810 személyre emelkedett, kik valamennyien a hajó személyzettel együtt, (mely szinte a 150 meghaladta) szerencsésen rendeltetésünk helyére érkeztünk, egy brémai kereskedő kivételével, ki következő nap, azaz apr. 23-dikán reggel meghalt, s a szokásos szertartással el is temetett mély sirjába az Oceanba.

A test ily alkalommal ponyvába varratik, s oly forma alakot kap, mint az egyiptomi mumiák, azután lábához egy 12 fontos ágyu golyó köt-

tetik. A második harangszóra összegyűl az egész hajó társaság levett főveggel; a kapitány egy kis beszédet tart, azután imakönyvéből az episcopalis temetési szertartást mondja el, s a harmadik harangszóra a kerék födözetéről két tengerész a mélységbe lódítja a testet.

Mielőtt Acapulcót elhagytuk, a gőzhajó társaság ottani ügynöke a kapitánnyal tudatta, hogy Manzanillóban egy hamburgi hajó kapitány pénzt akar szállítás végett átadni, s elhatározottatott, az említett helyhez menni s a szállítmányt bevenni; 23-án éjjel szerencsésen bevergődünk Manzanillóba (egy éjszak-mexicói kikötő) de setét lévén, a várost magát nem láthattuk.

Feldman kapitány azonban, ki Theodore nevű hajójára többek közt engem is meghítt, s igazán hamburgi szivélyességgel megvendégelt, arról értesített, hogy Manzanillo 15,000 lakóval bír, s körülte igen gazdag ezüst bányák léteznek. Ezen felül évente mintegy 4 millió marhabőr szállítatik tova a kikötőből.

Feldman úr hajójával 164 napig volt uton ezen helyig Hamburgból, s löfegyvereket, selyem és pamut szöveteket, s csecebecse árukat hozott eladás végett. Az egész szállítmányt pénzzé tevén, 1,200,000 dollárt aranyban átadott kapitányunknak, tovaszállítás végett Hamburgba consigneihez. Ő csak hetek múlva fog utra indulni Ausztrálián át haza. Ausztráliába ezüst rudakat fog innét vinni, haza pedig vadbőröket.

Ápril 24-én reggeli 3 órakor tova indultunk, s épen legjobb álomba merültünk, a mint két álgyu lövés felriasztott; legnagyobb rémülettel üngben a fedezetre rohantunk; itt azonban megnyugodtunk, mert semmi baj sem volt, gőzösünk a társaság egy másik (Kaliforniából Panamába menő) gőzösével találkozott s egymást üdvözölték egyegy álgylövés-sel. A gőzösök megállították gépeiket, s csak alig 100 lépésnyire lévén egymáshoz, kapitányunk egy ladikon John Stevenst (a gőzös neve) meglátogatta, s számos san-franciscoi újságokat hozott vissza magával, úgy a hirt, hogy Stevens hajó 874 utasai egészségesek stb.

Ugyanez nap a 21^o31 éjsz. sz. fok, és 108° 16' ny. h. fok alatt a Bibortengerbe érkezünk, a Kaliforniai tengeröblöt keresztül szelvén, esti 8½ órakor a távolból megpillantottuk St. Lukács fokot, vagyis déli Kalifornia legdélibb csücsát. Más nap délben a Santa Marguerita szigetek mellett haladtunk el. 26-án pedig a Santa Ambrosia szigeteket láttuk éjszakkéleti irányban. Mind e szigetek magas kopár hegyekből alkotvák, egyikén sem találtatik víz s azért egészen lakatlanok.

Apr. 27-én estve a St. Diegoi magason haladtunk, 28-án a San Pedrói csücsokat láttuk, s 29-én délben Monterey mellett a partok mel-

lett a partok mellé gözöltünk, s innét folyvást mintegy 2 mértföldre a parthoz utaztunk. Az egész part alacsony posvány tér, háttérben vulkanikus alkatu czikás hegyekkel, minden növényélet hijával; ezek mögött magasabb és magasabb hegyek emelkednek, melyeken túl messze a Sierra Nevada havasok fehér kúpjai csillognak.

Tegnap, azaz 30-án estve 6 órakor a San Franciscoi révkalauz mászta meg hajónkat, s már 7 órakor Point Lobos előtt voltunk, mely a San Franciscoi öböl torkolata. A mint felgözöltünk az öbölbe, valóban szép és nagyszerű látvány tárult fel előttünk.

Az egész tágas víztükör tömve mindenféle hajókkal és apró úszó művekkel, melyeken festői egyvelegben a világ csaknem minden nemzeti lobogója képviselve van. Az öböl 3 erősség által védelmeztetik, a torkolat bőségesen el van látva világító tornyokkal.

Épen elnyugovóban volt a nap, a mint a város kellő közepén hajónk kikötött, s partra szállottunk. Sokkal rövidebb ideje, hogy itt vagyok, mintsem jelenleg a várost leírhatnám; azért ezt jövő levelemben teendém, most csak azt jegyzem meg, hogy a távolság Uj-yorktól Jamaika szigetig 1485 mértföld, Aspinwallig 2019 mértföld, Panamától Acapulcóiig 1416 m. f., Manzanillóiig 1790 m. f., San Franciscóig 3340 m. f.

Az összes távolság tehát Uj-Yorktól San Franciscóig, a vonalon, melyen utaztam, 5427 angol mértföld.

Tekintetbe véve, hogy ezen utazás két gözösön és egy vasuton történt, azután 5-ször megállapodtunk, s még is 24 nap alatt megtettük az utat; kétséggül a civilisatio nagy diadalmának tekinthető.

Mi a szállítást illeti, ez tökéletesen arányban áll a vállalat nagyszerűségével. Ujyorktól San Franciscóig az utazási bér 300 dollár, vagy is 700 pft; s e mellett legalább 25 dollárt mellékes költségekre lehet számítani.

Ha tehát bár ki kalkulust csinál, sokszorozván utasaink számát 300 dollárral, s hozzá adva 10 ezer dollárt, mit minden egyes hajó, minden egyes utjáért, a szabad státusok postaviteléért kap, aztán mintegy 40 ezer dollárt még, mit az áruk és kötegek viteléért számítani lehet (minden font 4 pengő garas), akkor egy kis fogalma leend, mennyi nyeresége lehet ily gőzhajó társaságnak, még akkor is, ha az egész öszveg felét a „kiadás” rovatába tesszük is.

San Francisco. Kalifornia. Május 5-én 1 57.

Kedves anyám!

Folyó hó 1-én irtam ismét levelet, melyben utazásom részletes leírása mellett, tudattam önökkel, hogy apr. 30-án estve ide szerencsésen megérkeztem. Noha jelenleg nem sok ujat irhatok, mégsem mulaszthatom el önökhöz néhány sort írni, annál is inkább, mert a posta ma estve indul vissza Golden Gate hajón a státusokba s Európába.

San Francisco mind fekvésére, mind kikötőjére nézve igen jól van helyezve, s egész vidéke valóban festői a tengerről tekintve. De mihelyt belé jut a vidéki, s szanaszét futkossa vidékét s utcáit, legott tapasztalja, hogy esalatkozott. A város csaknem oly formán fekszik mint Pozsony, csak hogy a hegyek egészen közel a parton vannak; s ezen körülmény a szikla oldalaiha való építést felette nehezítvén, a város $\frac{1}{3}$ része a tengerre van építve; azaz oszlopokon állanak a házak, s mintegy 140 utca alatt valóságos tenger van. Dagálykor a víz csaknem a padozatig emelkedik, apálykor pedig, ha egy gerendát, vagy deszkát felemelünk, s a mélységbe tekintünk, sarat látunk, telve patkányokkal és békákkal, szobánk alatt, az utcák alatt s mindenütt.

Ily körülmény mellett mindenki azt gondolná, hogy a város felette egészségtelen, de ez nem áll; mert köz tudomás szerint, San Francisco a világ egyik legegészségesebb városa, mi valószínűleg onnan van, hogy a dagály idején rendes s naponta d. u. 1 órától 7-ig hives éjszaknyugoti szél fú, mely a levegőt tisztítja és átjárja.

A város $\frac{1}{3}$ része az imént leirt módon, azaz vizen van építve, $\frac{1}{3}$ része a szikla oldalába rakva, mint a Gellért hegy gunyhói, vagy a Zuckermundl Posonyban, a maradék a város keleti része mögött elterülő homok buczkákra, s futó homok zátonyokon van építve.

A város kiterjedése óriási, de legnagyobb része még nincs beépítve noha magasabb pontokról az egyenes szögletbe futó utcákat pontosan látni lehet. Néhány utca mind a mellett oly nagyszerű, mind kő és téglából készült épületeit, mind raktárait tekintve, hogy akármely europai várossal versenyezhet; de a város nagy része csak deszka viskókból áll, minek igen természetes következménye azt, hogy naponta rendszeren 2—3 helyen üt ki tűz, mely esemény azonban mint valami napi renden álló

dolog figyelembe sem vétetik más által, mint épen a szomszédoktól, kiknek bőre forog kérdésben.

A város 84 ezernyi lakossága, a világ minden népe keverékéből áll, de mégis négy nagy osztályba sorozható, melyekben a többiek mint jelentéktelenek felolvadnak. $\frac{1}{4}$ része (kerék számmal) angol ajku, $\frac{1}{4}$ része francia és spanyol, $\frac{1}{4}$ része német, $\frac{1}{4}$ része sinai.

Ezen utóbbiak különös állásban vagynak. A mint 1848-ban az arany felfedezettett Kaliforniában, San Franciscónak csak 1200 s egész Kaliforniának mintegy 12,000 lakója volt; a bányászoknak munkás kezekről kellett gondoskodni, mert a fehér kéz drága volt, s a rabszolgaság megtiltatott. Azért a tőkepénzesek figyelme Sina nagy proletáriatussága felé fordult, számos hajókat küldtek oda, s pár év alatt mintegy 40,000 sinait importáltak, kik eleinte olesón dolgoztak ugyan, de utóbb megismerkedvén az itteni viszonyokkal magasb s magasb bért követeltek, s nem sokára épen oly drágán fizettették magukat, mint a fehérek.

Igy a mennyei birodalom fiai nem sokára jólétre emelkedtek, s független állásra vergődtek. Jelenleg egyedül San Franciscóban mintegy 22,000 lakik, a város egy külön negyedében, hol minden néven nevezendő üzletben láthatni őket. Három sinai nyelven szerkesztett ujságlapjuk, egy opera- és tánczházuk van. Legnevezetesebb az, hogy eredeti öltözetüket megtartották maig is, és semmi dispositiót sem mutatnak, hogy ezt az itteni civilizációhoz alkalmazni akarnák.

Ha negyedökben megyen az ember, önkénytelen is elliheti magával, hogy Sinában van; minden bolt előtt, házakon stb. sinai hieroglyphik a legrikítóbb színekben, uton útfélen sinai nyelv, zene stb., s a mennyei birodalom fiai és leányai nem külömbség nélkül apró csúcos sapkákban, bő zubbonyban, s bő nadrágban mászkálnak fel s alá, rövid vastagtalpu sarúk és fehér harisnyákkal, s hosszú csaknem földig érő czopfokkal hátul.

Hogy ezen Sinai negyed teledes tele ivó házakkal és bordélyokkal, és a prostitutio minden képzelhető intézvényeivel, az nem igen jó világot vet a mennyei birodalom erkölcsi állapotjaira.

Muzeum, Academia, Könyvtár, vagy akármely más intézvény, mely a tudomány rovatába soroztathatnék, még San Franciscóba nem létezik. Erre még az idő nem látszott elérkezettnek, mert senkisé is ér itt reá tanulni könyvből; mindenki kinesszerzés és vagyongyűjtés után rohan. Igazán, azt hiszi a figyelmes szemlélő, hogy itt mindenki csak ma akar élni, azon hiszemből, hogy az utolsóítélet holnap reggel köszöntend be. Az utcán mindenki fut, a kocsi és szekerek vágatva vágatnak az ut-

czákon, s mindenki tömi az ételt szájába, s még az utolsó falatokat meg se rágtá már fut dolga után, minduntalan órájára tekintve. Utan utfélen egész éjjel táncz, zene és bórdélyozás, úgy koczká- és kártyajáték; s reggel nap költekor már ismét az egész communitás talpon van.

Ily élethelyzet mellett ellehet képzelní, hogy a társasági míveltség minden kritikán alóli. De hogy is lehetne várni, hogy másként legyen! A közönséges napszámos, ki hetek előtt katlant fűtött vagy követ tört, az arany bányákban meggazdagodott, s ma már hintóban jár, házi személyzetet tart, s mint gavallér ünnepeletetik.

A szolgáló, vagy szakácsné, ki hetek előtt főzött, surolt és mosott, ma — mert csinos areza van — bankárné, vagy gazdag kereskedőné stb. Az éppen tegnap megérkezett borbély legény itt nevezetes orvos; s a közönséges kovácsinas baromorvos vagy gépgyáros, s így megy mindennel.

S ily viszonyok közt azt is el lehet gondolni, hogy a személyes bátorság sem áll igen solid alapon. Csaknem büntetlenül követtetnek el itt naponta öldöklések és rablások mindenütt, mint valami rendes dolgok és műtétek, s még csak álmodni sem lehet, mikor jövend normalis helyzetbe a társaság.

A sajtót a három említett sinai lapon túl, 3 német, 2 spanyol, 3 franczia és 17 angol napi lap foglalkodtatja. Ezentúl számos félheti és heti lapok jelennek meg, s egypár havi folyóirat.

Nagyon esalatkoznék azonban, ki ezen nagy hirlapszámból azt követketetné, hogy a nép bennök szellemi tápot pártfogol. Mindezen lapok tartalma — kivétel nélkül — az „olvasmányt“ kizárja. Fele hirdetésekbl áll, $\frac{1}{4}$ része a napi vásár, pénzkelet stb. árjegyzékeiből, s a maradék a bányákból hireket közöl; rendesen holmi gyilkosságok és öldöklések leírásával. Európáról vagy általános világpolitikáról nagy ritkán közlenek valamit, s ekkor is csak pár sorban, rövidén.

San Francisco kereskedését virágzóznak, s még folyvást emeikedőnek lehet tekinteni, s kikötőjéből nemesak Amerika bármely pontjára, de az egész világ bármely részébe rendesen ellehet utazni. Ausztraliába, Sinába, Marseillebe és Liverpoolba hetenkint mennek hajók, Dél-Amerikába és Oregonba pedig gözsők. Magával Kaliforniával a város szoros közlekedési összeköttetésben áll.

A San Fransiscoi öblöt tulajdonkép csak a Sacramento folyó torkolata képezi; e folyó közel 300 mfd távolságra felfelé hajózható gözsökökkel. A folyó partján létezik Benicia, Sacramento City, Marysville, Nevada és Stockton, mind nevezetes és óriási arányban növekedő váro-

rok ezek és San Francisco közt élénk gőzhajózás létezik, annál is inkább, mert az említett városokból vezetnek a gyorskocsik a különféle aranybányákba.

Minderről azonban bővebben írok, ha egyszer meglátogattam a bányákat és aranymosó telepeket.

A part hosszán éjszak felé hetenként járnak gőzösök egész a Columbia folyó torkolatáig; s délfelé szinte hetenkint egész San Diegoig. Ugyanezen vonallal szándokom nekem is leutazni egész San Pedroig, honnét azután öszvéreken fog egész társaságunk Los Angelesen át Tejonba, a Sierra Nevada hegyekbe utazni. Előbb azonban, ha csak lehet, az aranybányákat akarom meglátogatni.

Sok pénz lévén az országban, s a kereset könnyű, igen természetesen a pénznek itt kevés bece van. Legkisebb forgásban levő pénz itt 12 $\frac{1}{2}$ -cent, vagyis 15 garas. Egy varró tű 15 garas, egy szivar 15 garas, egy pohár sör 15 garas, stb. így tovább.

Öltözetek s lábbelik nem igen drágák aránylag, de az élelem drágább mint bárhol a világon; p. o. egy csirke 2 $\frac{1}{2}$ pengő forint, egy tuczat tojás 1 pft, egy font marhahús 1 ft 20 kr pengő, egy font kolompér 30 kr. pengő, egy font káposzta 40 kr. pengő, egy font kárfiol 1 pft. s így tovább. Egy tuczat fehérnemű mosása (harisnya, ümög vagy zseb-bevaló) 5 dollár, vagyis 11 pft. Vendéglőkben a koszt és szállás naponkint 3 dollár, hetenkint 16 dollár, s holnaponkint 50 dollár.

Örömmel jegyzem fel, leveletem bevégezendő: hogy valamennyi itt tartózkodott, vagy még itt tartózkodó hazánkfia meggazdagodott. Molitorisz barátom, ki még 1851-ik évben ide vándorolt Londonból, egy év előtt ismét visszaköltözködött arany zsákjain; ő itten pénzváltó volt, pénzt szerzett s Európába ment, hogy azt élvezze míg élvezheti. Igen okosan.

Jelenleg még négy hazánkfia van itten; Szabó János, ki az egyesült státusok itteni pénzverő házában titoknak, igen magas fizetése van, s tetemes kapitálist forgat különféle vállalatokban.

Hirneves kalandor hazánkfia, Haraszi Ágoston Gf. Vassal és Urnay-, néhai honvéd kapitánnyal társaságban van; egy bankjok, és pénzváltó hivataluk van; ezen kívül egy gőz erőre alkalmazott aranyolvasztó és tisztító gyáruk van, s már is millionairek; pedig üzletük csak most indul igazán virágzásnak.

Haraszy öccse (Árpád) velem jött Uj-yorkból egy gőzösön, még úgy szólván gyermek; egyenesen a Bácskából jött bátyjához, szerencsét ő is megkisértendő. Urnayt még nem láttam, de tegnap nejével (ujvidéki magyar nő) a bankban találkoztam, s szívesen meghítt mára ebédre,

mit természetesen örömmel fogadtam el, annál is inkább, mert többi házamiai is ott lesznek az én kedvemért.

Urney a városon kívül lakik, az ugynevezett Santos Dolores missión, hol, mint hallom, kastély forma nagy háza van, s igen szép angol izlésű parkja; de csak estve kocsiz haza, mert egész nap itt van a városban.

Egy igen kellemes találkozásom is volt itten, mit még meg akarok említeni. Madame Hnebuerrrel találkoztam ugyanis, ki Hamburgban oly testvéri szeretettel fogadott engem. Mint Henriette beszéli, férje 1852-ban ide kivándorolt, s kereskedését egészen ide tette át; mult évben azomban meghalt. Henriette jelenleg özvegy, s mert gazdag és fiatal és szép, természetesen udvarlói sem hiányzanak. Ő azonban művelt szellemdus nő lévén nem akarja magát itt eltemetni, de még e nyáron visszautazandik Hamburgba. Tegnap estve nála voltam, s az egész civilizált itteni német-séggel megismerkedtem; s miután a német dandykkal megismerkedtem, legkevésbé sem csudálkozom, hogy Henriette futni kíván tőlük egész Hamburgig.

Los Angeles, déli Kalifornia
Julius 1-én 1857.

Kedves anyám!

Május 1-jén, azaz épen ma két hónapja St. Franciscóból irt utolsó levelemet, reménylem, eddig már vették, s belőle megértették hogy szerencsésen Kaliforniába érkeztem. Szerettem volna azóta is többször írni de bizony Isten lehetetlen volt. Május 5-én a departementtől 6 héti szabadságot kapván utazásra, rögtön elindultam és Oregonba utaztam, hol egészen a zuhatagokig felhajózva, a bámulatos szép és vad, de óriásilag méltóságos Columbia folyón egy hód vadász társasággal a Hood hegyeken át Humboldt öbölbe utaztam öszvéren. Itten egy más vadász expeditióhoz csatlakoztam, mellyel torony iránt a Sacramento folyóig lovgoltam, innét ők a Rocky hegyekbe vonultak, s nekem utam nem arra lévén kiszabva, elkelle tőlük válnom, s még az nap Marysville városkába érkeztem, mely a legéjszakkeletibb bányaváros Kaliforniában.

Innét Sacramento Citybe a Státus fővárosába utaztam, azután Stocktonba, s végre a keleti aranybányákba, hol az egész manipulatiót

megnézvén, s a mosást is szigoruan megvizsgálván, miután számos rajzokat és térképeket skizziroztam, s jegyzőkönyvemet teledes tele firkáltam, Stockktonból Redbluff felé vissza utaztam San Franciscoba, hová mult hó 21-én éjjel megérkeztem.

Nem-képzelteti el anyám, mily fáradt voltam, ezen kirándulás után, mondhatom két egész napig egyebet nem tettem, mint hotelem erkélyén egy pamlagon szivaroztam és fagyaltoztam, (mert ugyanesak meleg van ám itt), többször papirost és tollat fogtam, hogy írni kezdjek önöknek, de teljes lehetetlenség volt. Térdeim remegtek, kezem elfásult s fülemben folyvást medvebögés, párducz nyertítés és puska durrogás zúgott

No de a két napi „dolce farniente“ ismét tökéletesen restaurált, s jelenleg épen oly jól érzem magamat, mintha csak Györből Szabadhegyig sétáltam volna.

M. h. 24-én departementem rendelete következtében ismét gőzösre pakoltam magamat, s lefelé usztam a Csendes tenger partjain. Még az nap San Louis Opisbo előtt horgonyt vetettünk, s ki- és be pakoltunk.

25-én Santa Barbaránál fordultunk meg,

26-án pedig Montereybe Kalifornia egykori fővárosába érkeztünk hol egész nap időztünk.

27-én San Pedroba érkeztünk, itten én partra szálltam (a gőzös San Diego felé utjában tovább repülvén) sok baj és vesződség után, mert a kikötő rosz, és hozzá még ellenkező szél fúván, nem mehetett a gőzös közel a parthoz; egy kis vitorlás halászbárka jött hozzánk a partról, s azon indultam kifelé, de fele utjában zátonyra került, s nem lévén más lehetőség, valamennyien a vízbe ugráltunk, s övig érő vízben és bokáig érő homokban huzzuk $\frac{1}{2}$ mértföldet a bárkát, mig végre mély vizet nyerve partra jutottunk; s már ekkor késő éjjel volt; s a fürdés után mulhatlan lévén egy kis toilette, San Pedróban kellett maradnom, mely olyan forma város, mint azon csárda, melyben egykor Tolna feléi utunkban az árviztől szorítva megháltunk. Emlékezik-e reá anyám? csak hogy itten réce pecsenye helyett sült patkányokat vacsoráltam, tollas dunyhák helyett pedig egy piszkos gyékényt kaptam, hogy benne (vagyis jobban mondva rajta) háljak; s e kényelmekért reggel 3 dollárt (7 pft) fizettem.

28-án reggel 3 öszvért bérelve, délután megindultam kelet felé, s még az éjjel Los Anglesbe érkeztem, mely egész csapatunk találkozó helyül tüzetett ki.

Azonban, midőn jul. elsején oda érkeztem, az egész társaság szanaszét volt a vidéken vadászni, s hosszas fáradozás után sem voltam képes őket megtalálni.

Végre tegnap délben San Gabriel Missióra lovagolván expeditiónk nagy részét ott találtam, midőn a jámbor páterekkel boroztak, és montit játszottak a kolostor refektoriumában. Kölesönös kézszerítések után én egy fiatal barát társaságában megnéztem a kolostort, a kerteket s a missio épületeit, magokra hagyva társaimat, mert én sem nem ittam, sem nem kártyáztam. A kolostor és egyház nehéz faragott kövekből épült s igen csinos.

A melléképületekben mintegy 140 indián család lakik, kik valamenyien spanyolul beszélnek, irnak és olvasnak. E mellett kovács, asztalos, szabó, szijgyártó, faragó, csizmadia, stb. mesterségeket űznek a csinosan felszerelt műhelyekben, saját magok és a missio számára.

A házasfeleknek külön házaeskájuk van, mely egy nappali szoba, egy háló kamara, s konyhából áll, s szárított vályogból van építve cserép zsindellyel.

A nőtlenek külön nagy házban élnek, kettejüknek egy alvó szobájok s közös ebédlőjük van.

A leányok fonás, varrás és mosással foglalkoznak, és egészen elkülönözött házban laknak, 4 apáca felügyelete alatt, (kik, köztünk legyen mondva, csinos menyecskék, igen szivesek, s nem futnak úgy mint a Varasdiak, de a vendéget mindenüve karonfogva vezetik).

A kert, mely körülbelől 500 holdnyi, egészen 10' magas és 6' vastag vályogfallal van kerítve, melyet kívül köröskörül egy 6' mély, és 6' széles árok s ezenkívül egy oly rémséges kaktusz kerítés fut körül, mely között a tüskés borz is megszurná magát, ha megkísértené rajta áttörni.

A kert maga mindenkit bámulatra ragad, kit a hasznos, a szép- és kényelmessel egybekötve érdekel. Egy négyszög ez, melyet két fő út szeg keresztül. A kert közepén egy óriási (200 láb átmérőjű) víz medence van, faragott kőből építve, hova a közeli folyóból be- és kiereszthetni a vizet, kővel kirakott és jó karban tartott árkokon, melyek a kertet minden irányban keresztül kasul futják. Ezen medence a mellett hogy sok ezer nemes halat táplál és nevel, a kert öntözésére is szolgál.

Az utak óriási narancsfákkal ültetvék be, melyek a mellett hogy görbedésig tömvék egész éven át e nemes gyümölcsessel, oly gyönyörű fásort képeznek, hogy az utra alig süthet rajtok keresztül a napsugár.

Az egyik negyed kizárólag szőlővel van beültetve, mely oly bő termést ad, hogy évente a missio 500 hordó bort ad el, oda nem számítva a saját fogyasztást.

A másik negyed zöldség-, tengeri-, árpa-, és burgonyával van beültetve. A 3-dik czukornáddal, s a 4-dik banánfa, mandula, gránátalma, és fügevel. Az egész belső kerítés pedig citrom fákból áll, melyek a vályog kerítéssel egykorra magasságra megnyírvék.

A kert külön osztály felügyelete alatt áll, s az emberek felváltva dolgoznak benne, de csak reggeli 4-től 8-ig, és délutáni 4-től 8-ig.

A missio ezenkívül 2000 lovat és öszvért és 5000 szarvas marhát bir, melyek külön lovas pásztorok és csikósok felügyelete alatt állanak, s a missió 10 □ mfdnyi birtokán legelésznek. Télen, nyáron egyformán jó lévén a legelő, a nyáj örökösen a hegyek közt van, kivéve a szolgáltat-ban levő barmokat.

Mindezen nagy kincs a missióé, minden indián (vagyis, mint a szent atyák hívják őket, megtérített juh) a közös dolog és közös szorgalom gyümölcsét élvezi, s az évente eladott fölösleg egy része javításokra fordítatik, más része ruházat és gyarmati áruk stb. beszerzésére. A fenmaradt pedig a missionalis fundusba adatik, mely a Montereyi érsek kezelése alatt áll.

Visszatérve padre Bernárdó vezetőmmel a refektoriumba, barátinkat egy szögletbe szorítva találtuk, (mert az asztal már terítve volt), de még mindig kártyázva. Nem sokára a harang megkondult, asztalhoz ültünk s vendégszerető gazdáinknak úgy köszöntük meg szíveségüket, hogy fejedelmi ebédjükhöz derekasan hozzá láttunk. A missio bora igen jó, de erős, oly erős, hogy barátim közül néhányan totáliter leüttetvén lábukról, kénytelenek valánk a missioban háltni, s csak ma reggel érkez-tünk be a Puebla városkába.

Los Angeles mintegy 500 lakost számít, s a hasonló folyó két partján egy gyönyörű rónán fekvén, felette kedves látványt nyújt. Kivéve a nyugoti oldalt, (mely egész a Csendes tengerig pusztaság, tele sós lagunákkal) köröskörül magas hegyekkel van kerítve, melyek hátterében Sierra Nevada havasok kupjai fénylenek.

A városka szintén sok szőlőt és déli gyümölcsöket termeszt, e mellett kiterjedt bőr kereskedést is kifelé s áruüzletet befelé. Széke a déli Kaliforniai bíróságnak.

Egész testületünk itt lévén (185 személy), ez 4 részre osztatott fel: 50-en holnap indulnak a Mesilla völgyet, és Gadsden területet rekognoscírozni, (ez azon terület, melyet 2 év. előtt a szabadstátusok 20 millió dolláron megvettek a mexicói köztársaságtól), 50-en szintén holnap indulnak San Diegoba, s onnét a határvonalat felméri. déli és alsó Kalifornia közt. A 3-ik, 71 személyből álló csapat pedig itt marad, s apró

felekezetekre oszolva a tengerparttól kezdve befelé rendesen felmérni kezdik a területet, townshipek és sectiókra, az amerikai módor szerint. 14-én pedig jövő héten indulunk Fort Tejonba, a kar főszállására, hol a rajzoló, és térkép készítő bureau fog felállíttatni, mely ismét 3 szakaszra oszlik, az egyiknek (croquis departement) én vagyok főnöke, s 5 rajzoló van rendelkezésem alatt.

Fort Tejon ide 165 m. f. s az ut igen veszélyes, mert a havasokon kell keresztül törni, szó sem lehetvén a szekérrel való utazásról; podgyászunkat és szereinket apró málhákba kell pakolnunk, hogy öszvéreken és szamarakon tova szállíthassuk. A kormány intézkedett, hogy 15 naponként a posta hozzánk szállíttassék rendesen, s így tehát a levelezés nem fog fenakadni. Épen imént mondta az itteni postamester, hogy mult héten több mint 50 levelet küldött számomra Tejonba, s köztük számos európaít is. Így tehát reménylem, édes anyám utóbbi leveleit már ott fogom lelni, mely pillanatra (szükségtelen mondanom is) hogy égve vágyok.

Nem tudom, lesz-e időm leírni a San Franciscóból tett kirándulásomat, mely kalandokban valóban oly gazdag volt. Szerettem volna körülményesebben emliteni már most is, de igazán nem tudom, hol kezdjem, oly tele a fejem a legutóbbi idők eseményeivel; igazán megvallva, ha egyszer elkezdeném, nem tudnék belőle kibontakozni, s számos iveket kellene írnom, mire valóban még jelenleg nem érek reá. No de hiszem, több időm leend nem sokára, aztán majd közlöm önökkel kalandjaim s tapasztalataimat.

Los Angeles, déli Kalifornia.
Julius 5-én 1857.

Kedves anyám!

Mivel még csak holnap este felé indulunk el innét, használom az alkalmat, hogy még egyszer irjak, mielőtt rendeltetésem helyére érkez-ném. Sok bajunk volt, mig az öszvérek- és szamarakra a szerszámokat, táskákat stb. elkészítettük; s azért időztünk itten oly sokáig.

Az itteni növényélet valóban pompás; oly meglepő színvegyület terül el az itteni mezőkön és völgyeken, hogy nálánál szebbet képzelni sem lehet.

San Gabrielben egy pamat mezei virágot téptem le, s könyvbe szorítottam, hogy önöknek egyenként következő leveleimből megküldve, némi szegény fogalmat adhassak az itteni növényélet valóban szép és változatos voltáról.

Leírván körülményesen, mint mondtam, utolsó levelemben az itteni vidéket, most ennek békét hagyok, de át viszem anyámat a gondolatok szárnyain még egyszer San Franciscóba (hova ugy is nehezen leendő időm többé levelemben vissza térni, pedig oly sokat láttam és tapasztaltam ott, hogy köteteket írhatnék róla), és megismertetem hazámfiain egy vállalatával, melyre minden Magyar méltán büszke lehet.

Gróf Vas, Urnay és Haraszthy arany-olvasztó gyára ez. Vas barátom kivezetett a gyárba, s szíves volt minden zeget zugot megmutatni és megmagyarázni; s mondhatom, nagyon meg voltam lepetve oly kompakt szerkezet mellett, oly kiterjedt, gazdaságos és hasznos működést együtt láthatni.

A gyár-épületek a házához, azaz fűtérhez mintegy 2 mfd távolságra vannak a Harris és Brannan utcák szegletén s mintegy 8 hold területet foglalnak el; két fő osztályra szakadnak: azaz aranytisztító- és metallurgikaira. Az első egy tömör kőépületben van, mely mind a mellett a szó szoros értelmében oly elegans, hogy bármely magyar mágna lakó kastélyául használhatná. Hossza 400 láb, 152 láb széles és 62 láb magas, s egy dombra lévén építve, az egész tér a fal és utca között emelvényes virág-terükre van osztva és berendezve, mi az egész épületnek különösen kedves tekintetet ad.

Az épület ismét több szakaszra oszlik, ezek közt a főek: a tisztító, olvasztó és szemező (granuláló) termék; aztán az osztályozó, próbáló csarnok, és a különféle hivatalok szobái és pinczék a kincs őrzésére.

Az ember, a mint az épületbe jut a fő kapun, azon terembe lép először, hol az aranypor és szem vétetik át, s egyáltalán mindennemű arany megméréstik.

Ezen terem keleti és nyugoti oldala üvegből van, melyen át a fő-felügyelő az épület minden szakában dolgozókat figyelmes szemmel kísérheti. Itten mindent négy nagy bank mérleggel mérnek, s a hosszú asztalok rakvák apró vasládákkal, hova a különféle minőségű arany ideiglenesen helyezhetik, a mint vagy itt, vagy a városban levő hivatalban átvétetik.

Ugyan ezen teremből hagyják el a gyárt a már tisztított arany rudak, az illető bélyeggel ellátva, hogy mint forgalmi közeg, vagy cse-csebecse a nagy világot bekalandozzák.

Ezen teremmel egybe van kötve a főpince is, mely minden betérés, vagy tűzvész ellen tökéletesen ment, s melyben óriási elronthatatlan vasláda létezik.

A terem mögött Vas hivatalszobája van, egy kicsi, de igen igen izletes szentély. Szentély, mondom, mert a fal tömve aranyos rámba foglalt magyar írók és publicisták arczképeivel, kik, hihető, valamenynyien együtt véve sem láttak otthon soha annyi kincset, mint mióta Vas barátunk szoba társai lönek.

Mielőtt az intézet működéséről szólnék, megemlítem, minő eredménnyel működött eddig. 122 munkás és egy 60 lóerejű gőzgép, éjjel nappal szünet nélkül mozgásban van itten, s oly eredménnyel, hogy egyetlen egy nap alatt 27 ezer lat arany tisztíttathatik meg. A valóban naponkint megtisztított arany egyremásra 18 ezer lat. Azon héten, hogy meglátogattam, 94 ezer latot tisztítottak meg. Az így rafinírozott arany részint rezes rudakba öntetik, a pénzverő hivatal számára, részint tiszta apró (halesonthoz hasonló) pálczikákba, a kereskedés és Európába szállítás végett.

A rafinírozó terem az épület nyugoti oldalát foglalja el, 82' hosszú, 52' széles, s magassága hasonló az épületéhez. Ezen osztályban van a gőzgép, a számtalan katlanok és kemenczék, üstök stb. Noha az ember azt gondolná, hogy ily szörnyű tűz, s oly nagy és sokféle vegyészeti ágensek rettentő melegséget okoznak, épen az ellenkezőt tapasztalja a bámuló látogató; mert az egész terem 12—25 láb magas ablakok által ventilláltatik, melyeken át a városban uralgó nyugoti szél keresztül kasul jár. A nyugoti oldalon 7 óriási granuláló cauldron van felállítva, melyek egyszerre 250 font ércet vesznek be, mely aztán 6 óráig szünet nélkül kénsavban főzetik, a rafinírozást megelőzőleg. Ebből az ezüst osztvány nagy vályúkba vezetetik, hol gőz által egy bizonyos ideig melegítettik, mikor azután felolvasztva csövek által nagy kádakba vonatik, melyek tetézők rézlemezekkel borított lappal, mely lemezek egyik vége a kád tartalmába lóg. Ezen eljárás az ezüstöt ismét érczi minőségbe erölteti, mely ezen állapotában nagyon hasonlít a kénés ónnal kevert agyaghoz. Ezen keverék ércz azután hydraulicus présbe tétetik, saját forma czipókban; (a présnek ereje 19 ezer font egyegy □ hüvelykre). Mikor a prés üszveszorította csaknem papiros formára a czipót, ez 4 felé töretik s kemenczébe tétetik, hol tökéletesen megszárittatik.

Az ezüst ily operáció mellett tökéletesen megfordíthatik, s ez igen fontos nyereség, mert az ezüst mellőzhetlen ágens az aranyrafinirozásnál. Ez azonban még nem az egyetlen nyereség, mert a réz osztvány a kádból egy másik kádba szivattyuztatik, hol össze kevertetvén egy más vas osztvánnyal tiszta apró réz lemezekké praecipitáltatik.

Ezen műtétel alatt az arany rész egy csőbe vonatik, honnét a savany füstje egészen kizárva. Ezen terem földi gyantával van kirakva. A réz, mely használtatik, régi hajók fenekéről kerül s a fentebb leírt műtét mellett sokkal tisztább és hasznosabb minőségben vitetik a vásárra, mint vétetett.

A hivatal keleti oldalán át az olvasztó és granuláló terembe lépünk, mely márvány lapokkal van padlózva, s hol 8 nagy kemence van. Itt ezüsttel granuláltatik az arany, mielőtt a főntebb leírt műtétel alá jut. Az érc ezen teremet apró (pattogatott kukoricához hasonló) gömbökben hagyja el, ez alakját az által nyeri, hogy hideg vízben praecipitáltatott.

Ezen teremtől délre az osztályozó szoba van, melyben ismét 3 kemence van, egy savany fürdővel, és egy egészen új találmányu géppel, mely szeszt idéz elő az osztályozás alá veendő érc melegítésére.

Ezen szoba nyugoti oldalán ismét egy másik van, egy igen kicsi (12 □ láb) az osztályozó mérő szobája, mely 3 mérleggel van ellátva, mik az emberi találékonyság csudálatra méltó remekei. Oly érzékenyek, s mégis oly csalhatatlanok s oly pontosak. Jelenlétemben Vas egy bankjegyből ollóval oly kis szeletet metszett le, minél kisebbet mikroskoppal sem lehetne kiszemelni, s a mérleg egyik oldalára tévén, az rögtön leszállott a parányi teher alatt. Aztán a mérleg másik tányérjára arany port rakott, míg mindkét tányér vizirányba jött. Az így megmért arany por egy grán $\frac{1}{4586}$ -ad része volt.

Ezen szoba teledestele különféle formákra öszve nyirbált arany-szeletekkel, s valamennyi kivétel nélkül, 1000 próbás, azaz minden tisztátalanságtól ment, mert az osztályozás igazolásaul használtatik.

Az épület tetején különféle kádak végnélküli sokasága van, melyek az udvaron levő artéziai kutból láttatnak el vízzel, a gyár használatára.

A terület éjszaki oldalán a metallurgikai épületek helyezvék, számtalan olvasztó kemencékkel, égbe nyuló kéményekkel, s kovarcz törő malomokkal. Az ide érkező kovarcz itten porrá őrítetik a malomban, azután a kemenczében négyszer 24 órai pokoli tüzelés mellett kiolvasztatik belőle

az ércz és aztán ismét más kemenczékben elválasztatik. Csak aztán kerül a másik, imint leírt osztályba.

Éppen hogy ott voltam, kezdett Vas barátom egy 6-ik nagyszerű épület felállításához, melyben egyedül réz fog olvasztatni s rafiniroztatni. Egy ily intézet nemcsak kiáltó szükség Kaliforniában (mert a rezet innét Európába viszik jelenleg rafinirozni), de kétségkívül hasznot hajtó vállalat is leend, mit szivemből kívánok.

Iparkodtam, hogy habár kevés szavakban, lehetőleg érthetően irjam le önöknek ezen óriási vállalkozását hazánkfainak; de mindamellett félek, hogy leírásom nem oly hű, mint szeretném, hogy legyen; mert a számokat kivéve) emlékezetből írom e sorokat. Szükségesnek tartom még megemlíteni, hogy a gyár csak mult február 13-án kezdte meg működését; s ezen idő óta négy és fél millió dollár értékű aranyat rafinirozott, és két millió öt száz ezer dollár érőt osztályozott.

Mikor ott voltam, a dolog éppen sürgető volt, mert az új praesidens választás következtében, a kormány pénzverő háza nem olvasztott, s Vas barátom arról biztosított, hogy 9 nap óta nem feketett ágyba, annyira igénybe vette személyes jelenlétét éjjel s nappal a gyár.

A gyár működési minősége nem új találmány, noha jelenleg az egyetlen a világon, mely működik. Párisban egy hasonló létezik, de csak ezüstöt rafiniroz. Londonban Mr. Jones léptetett egyet életbe, midőn Ausztráliában az arany felfedeztetett, de sok költség és idő vesztegetés után kénytelen volt vele felhagyni. Egy magyar mágnás azonban (vagy mint Vas mondja: egy magyar táblabíró) végre 8 éves kísérlet után elvágta a gordiusi csomót, s jelenleg képes Kalifornia kincsét oly olcsón változtatni kereskedelmi közeggé, hogy vele nemcsak egyes vállalkozók nem konkurrálhatnak, de még a kormány olvasztó háza sem.

Ily vállalkozás mindenesetre megérdemli, hogy nagy sikere legyen, s gazdagon jutalmazza meg a vállalkozók álmatlan éjeit s beléje fektetett több száz ezer dollár készpénzüket. S ha a vállalat jelenleg egyik legfő látni való nevezetesség a Csendes-tenger parthosszán, melyet mindenki méltán bámul, mi magyarok valóban büszkéek lehetünk gróf Vasra és társaira, kik a világ egyik legnagyobb nemzete keblében hazánkat ily méltón képviselik.

Ugyan San Franciscoban van egy Csapkay nevű magyarországi borbély legény, kapitalis ámitó, kihez hasonló még nem fordult elő emigrationalis életünkben. Nagyszerű proklamatiókban, kalendáriumokban, s minden lapokban hirdetgeti, mióta San Franciscoba vetődött, (fillér nélkül), hogy ő ilyen olyan nagyszerű orvos volt Magyarországbán stb, és

hogy minden néven nevezendő betegséget rögtön képes gyökeresen meggyógyítani. Napról napra több patiente lett, míg végre olyan forma szerephez jutott, mint egykor a rudnói pap.

Hogy San Franciscóban voltam, éppen „in floribus“ volt Dulcamara hazánkfia, s mint mondá, legalább egy pár száz ezer dollárt összeorvosolt. E mellett szép háza van, a város legelső negyedében. — Valóban bámulatos, mily óriásilag bolonddá lehet tenni az amerikai, ha valaki az igazi utat (right way) eltalálja. Soha életemben nem láttam igénytelenebb, tudatlanabb és ügyetlenebb fiút, mint ezen Csapkay, s mégis succedál. Egy San Franciscói német lapból kivágtam egy hirdetését, mely ugyan nem egészen oly bolond és merész, mint azok, melyek az angol lapokban olvashatók, (mert hisz a németek közt előbb találkozhathatnék valaki, ki philosophus is) de mégis önöknek elég fogalmat ad minden kommentározás nélkül is öt kellőleg megítélhetni, s tudom jó izület fognak kaczagni, különösen azon, mint ígéri, hogy a „Kinderlosigkeiten“ segíthet.

Nyomtatási hibák:

- 11 lap 3 sorában alul: „az indiánok, mondják de én meg“
helyett olv. az indiánok mondják, de én még.
13 lap 22 sor felül: siri h. olv. sirni.
29 — 6 — alul: Texában h. olv. Texasban.
37 — 3 — felül: ebrédre h. olv. ebédre.
44 — 12 — —: mértföldre h. olv. mértföldre.
44 — 13 — —: szemben h. olv. szemben.
130 — 16 — alul: ver h. olv. vér.
146 — 3 — felül: seétkék h. olv. setétkék.
152 — 5 — alul: palaezk h. olv. palaczk.
Az egyik köme szeten: Witchita falu a Rushpatak
kow helyett olv.: Witchita falu a Rushpatak mellett.

Lauffer és Stolp kiadó-könyvkereskedésében

megjelentek következő ajánlható művek:

Szalay László: Magyarország története. I—V-ik kötet pft 18.—kr.
Disz. kötve „ 20 20 „

Fejér György utolsó történeti értekezetei a magyarok ősrökonairól. 167 lap ára füzve . . . pft 1 — kr.
Disz. kötve „ 1 20 „

Ugyanazokból egyenként is megszerezhetők:

A Kunok eredete, vizsgálta **Fejér György.** 104 lap,
velin papíron ára 40 kr.

A Kazarokról, értekezik **Fejér György.** 63 lap, ára
füzve 30 kr.

Montesquieu a romaiak nagysága és hanyatlása,
azoknak politikája a vallásban. Magyarította
Pados János. pft 1 20 kr.

Csengery Antal, történeti tanulmányok. 1-ső kötet pft 2 — kr.

Magyarország és Erdély eredeti képekben, történelmi és helyirati szöveggel. Irta. **Hunfalvy János.**

E pompás munka kétféle kiadásban jelenik meg, t. i. olcsó kiadásban egyegy füzet 30 pkr., és 4r. diszkiadásban egyegy füzet 1 pft. 12 pkr. Összesen 54 füzetet teend, 36 füzet Magyarországot, a többi füzetek pedig Erdélyt fogják tárgyalni. Minden 3—4 hétben 1 füzet jelenik meg, a 36-dik füzet átvételével minden előfizető gyönyörű és nagy aczélmetszetet díjul ingyen kap. Ez aczélmetszet s az eddigelő megjelent 14 füzet minden hazai hiteles könyvkereskedésben megnézhető.

Szemere Bertalan: Utazás külföldön. I kötet: Németföld, Franciaország. II kötet: Nagybritannia és Irland, Németföld, Belgium, Rajnavidék, Helvétzia, 4 aczélmetszettel, összesen 569 lap, ára füzve csak . . . pft 1 20 kr.
(ezelőtt „ 4 — „)

Pálffy Albert: a fekete könyv. Regény 2 kötet összesen 322 lap színes borítékba füzve 48 kr.

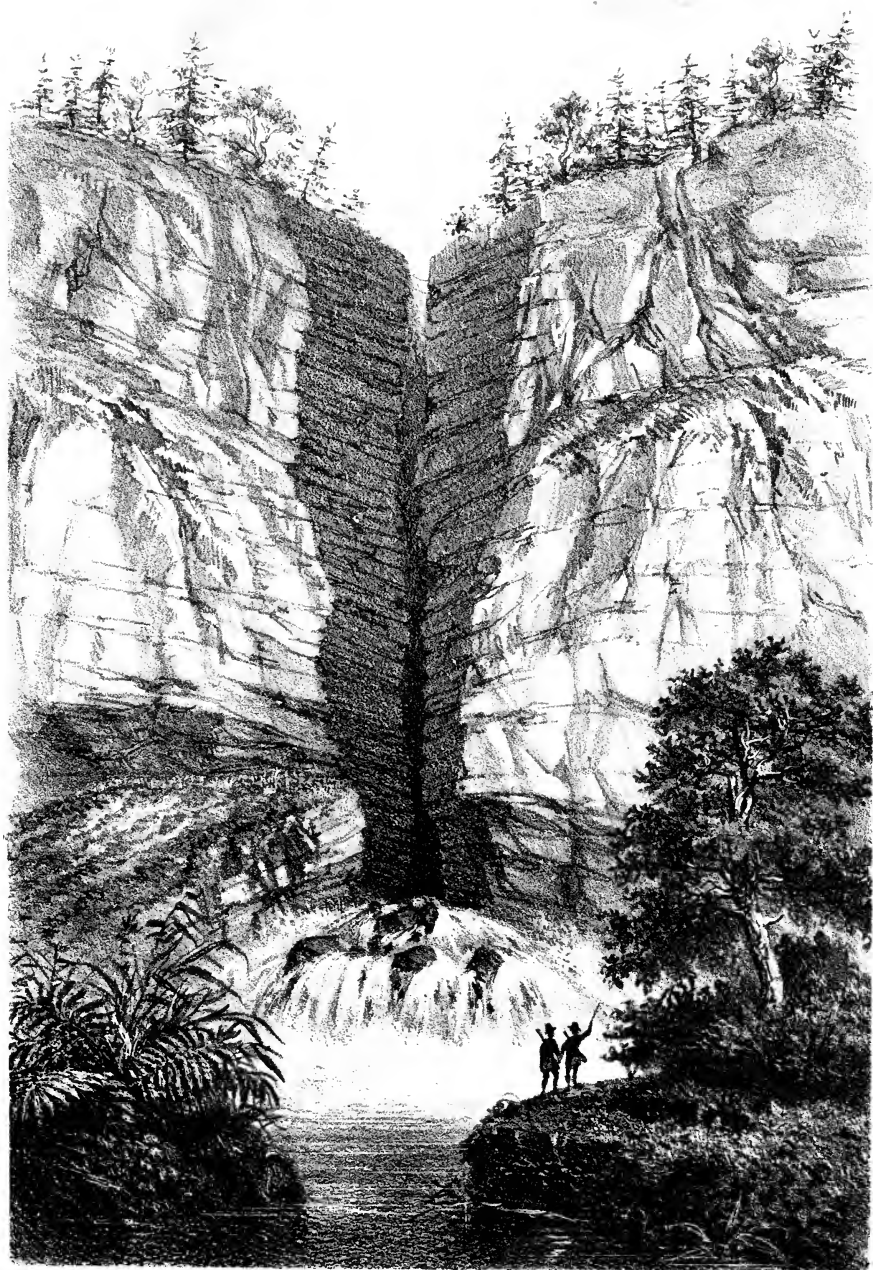
Nagy Ignác, Szünyogok. 276 lap szíves borít. füzve 40 kr.

Balaton Albuma, emlék Füred s környékéről; tartalmaz:
10 rajzot a Balaton legérdekesb vidékéről, a tő általános áttekintésével és magyarázatával, Szerelmey Miklós 2-dik kiadás 32 lap ára kötve 2 pft.

Ugyanaz gyönyörű angolvásonba kötve aranyozottan 3 pft.

Ugyanaz áron német nyelven is kapható.

Pest, 1858. Nyomatott Wodianer F-nél. (Miatyánk-utca).

Term. után rajz Xántus J. 1856

NY. Rohm Pesten 1856.

Arkansas folyó főforrása.

Lauffer & Stolpe tulajdona.

Term. ukan raja Kantaw J. 22/8. 1856.

By John Norton 1858.

Kana Hexaya .
Lauffer & Stolp tuaydona .

Terim után rajz Xántus J. 1856.

Ny Rohu, Posten 1858

Szmahtiha.

Lauffer & Stejn tulajdona.

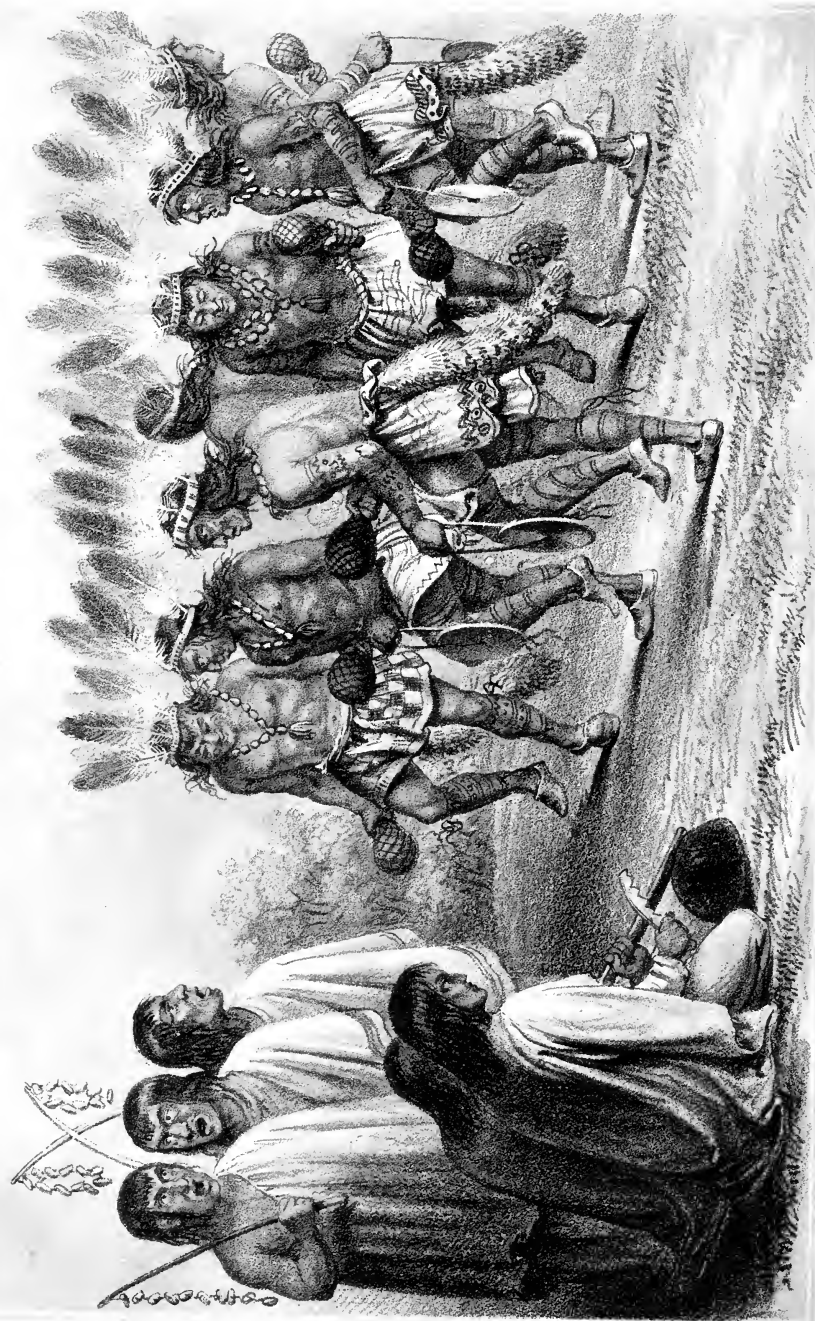

From an engraving. Xantus. 1856.

Mr. John F. W. 1858

Arpuika.

Lauffer & Co. engraving.

Term. uclán 1972. Xántus J. 23/8 1856.

Witchitaw táncz.

Liszt Fer. & Székelyfalasplóca.

1856. 1856. 1856.

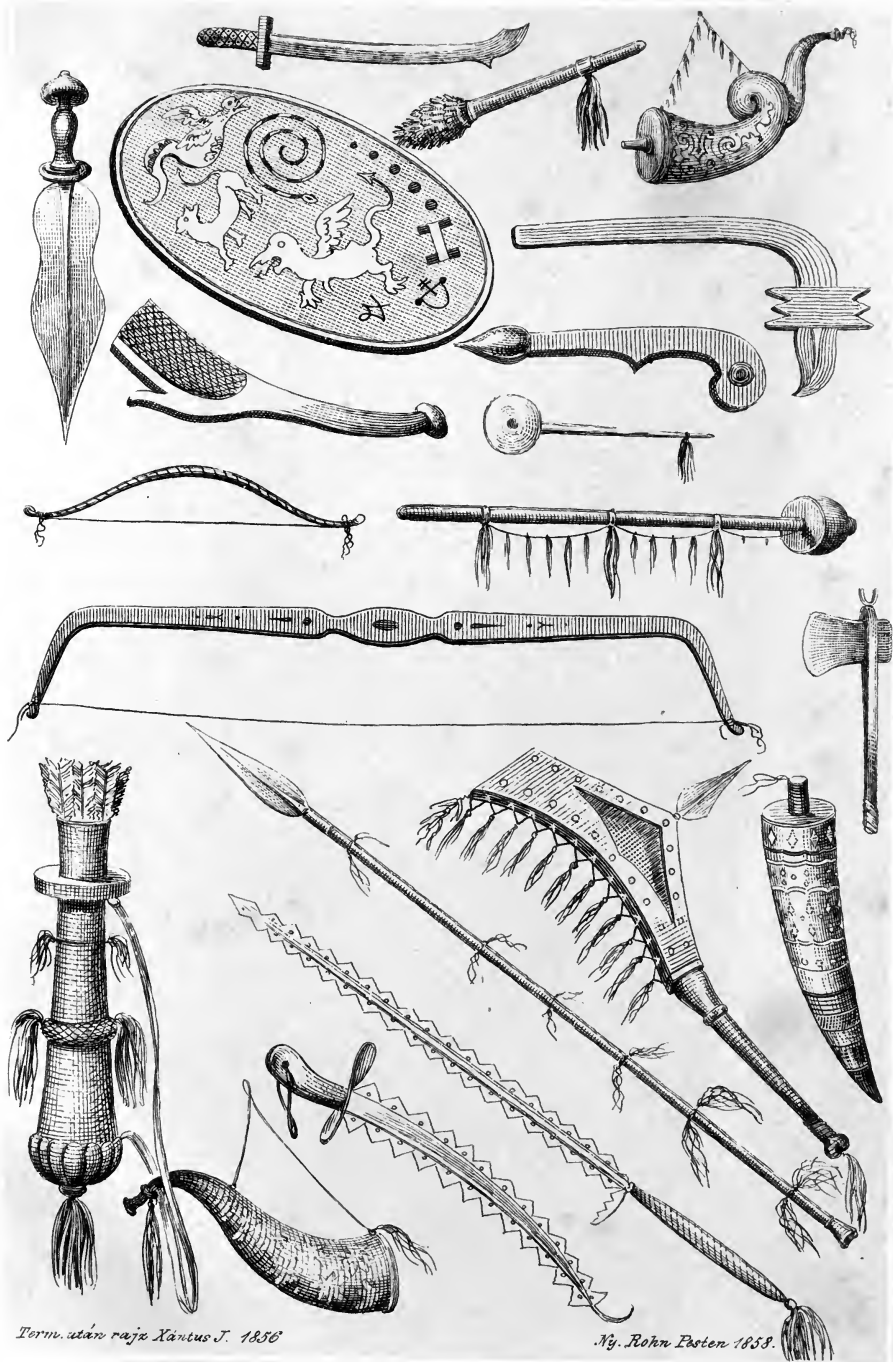

Term. utina raje. Kartova J. 22/9 1886

Witchitaw falu a Kushpatakow.

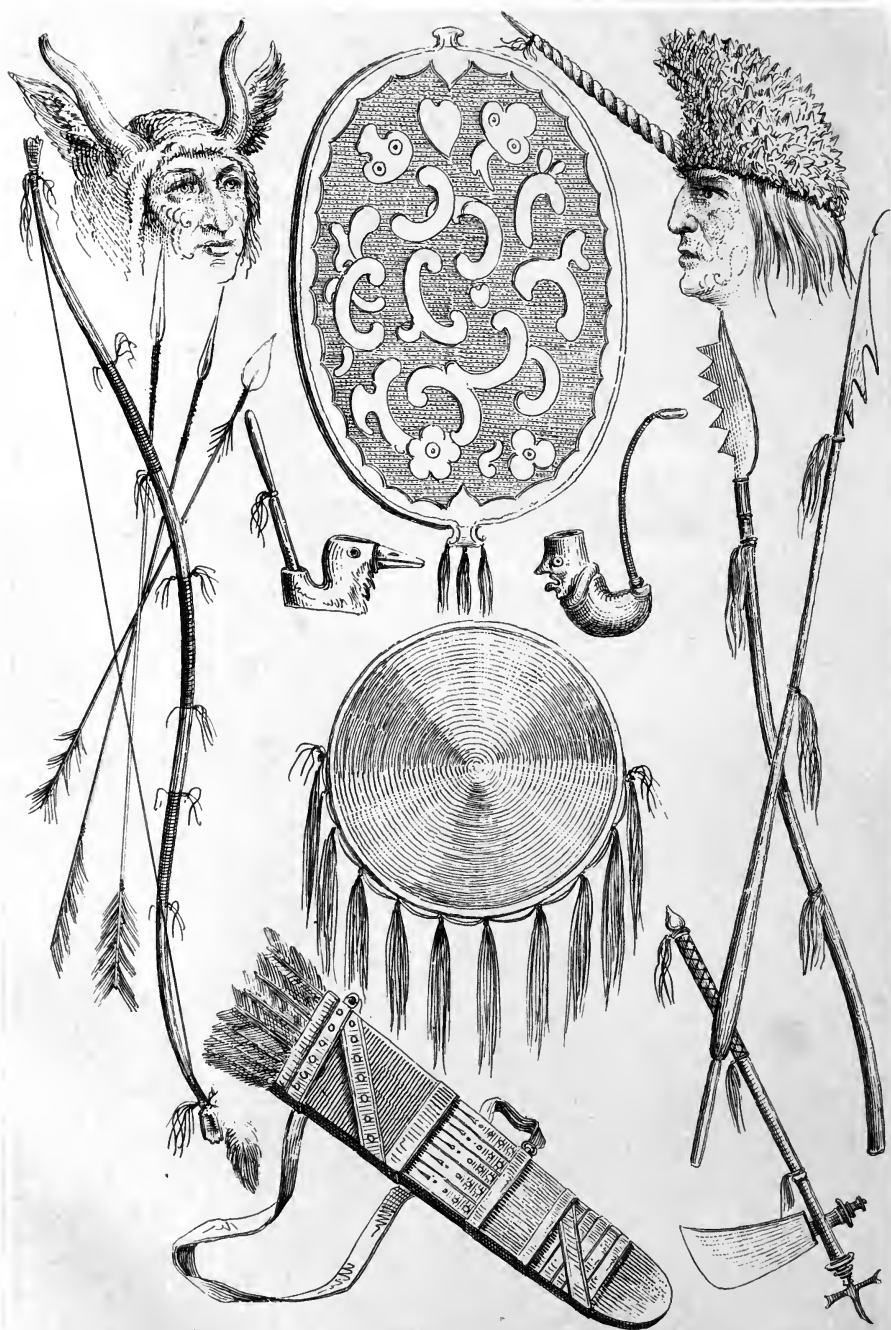
Laufer & Wolf in Székely.

Ny. Rósn. Pestem 1888.

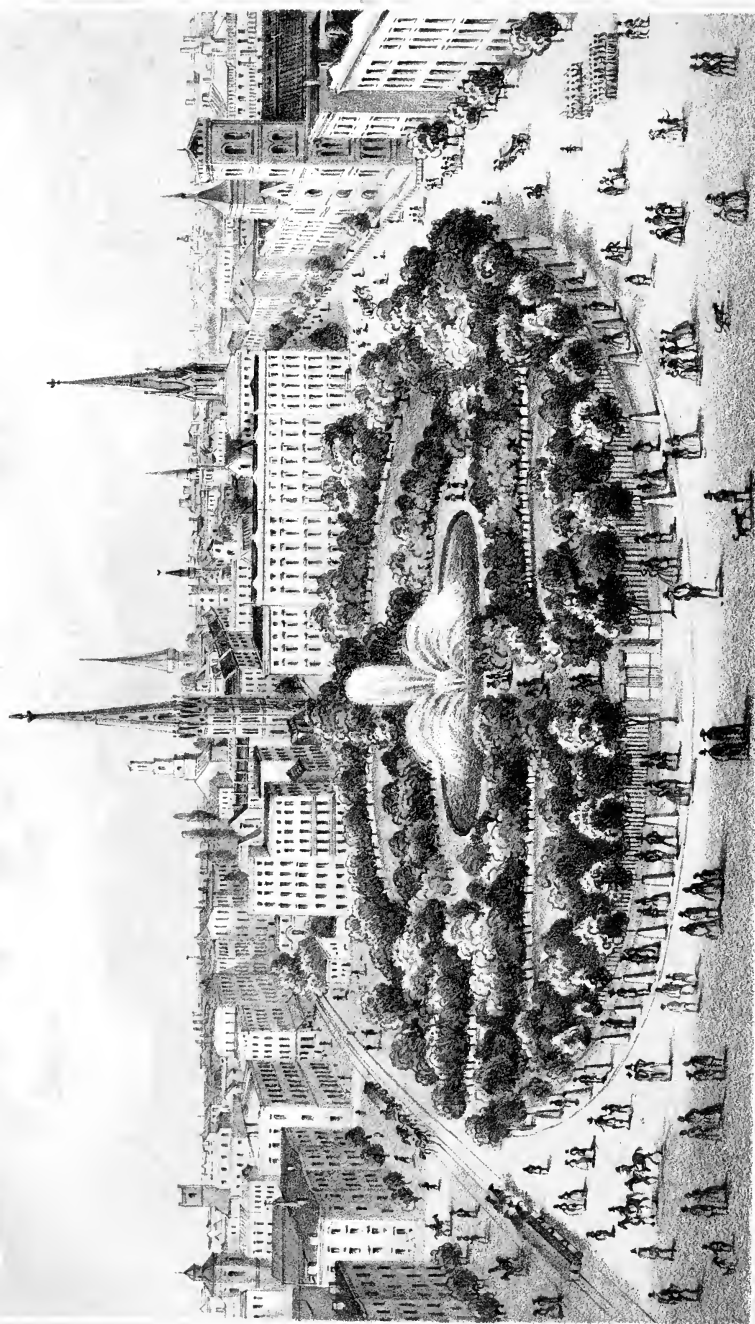
Form. után rajz Kántus J. 1856

My. Rohn Esten 1858.

Term. uida rajz. Kántus J. 1856.

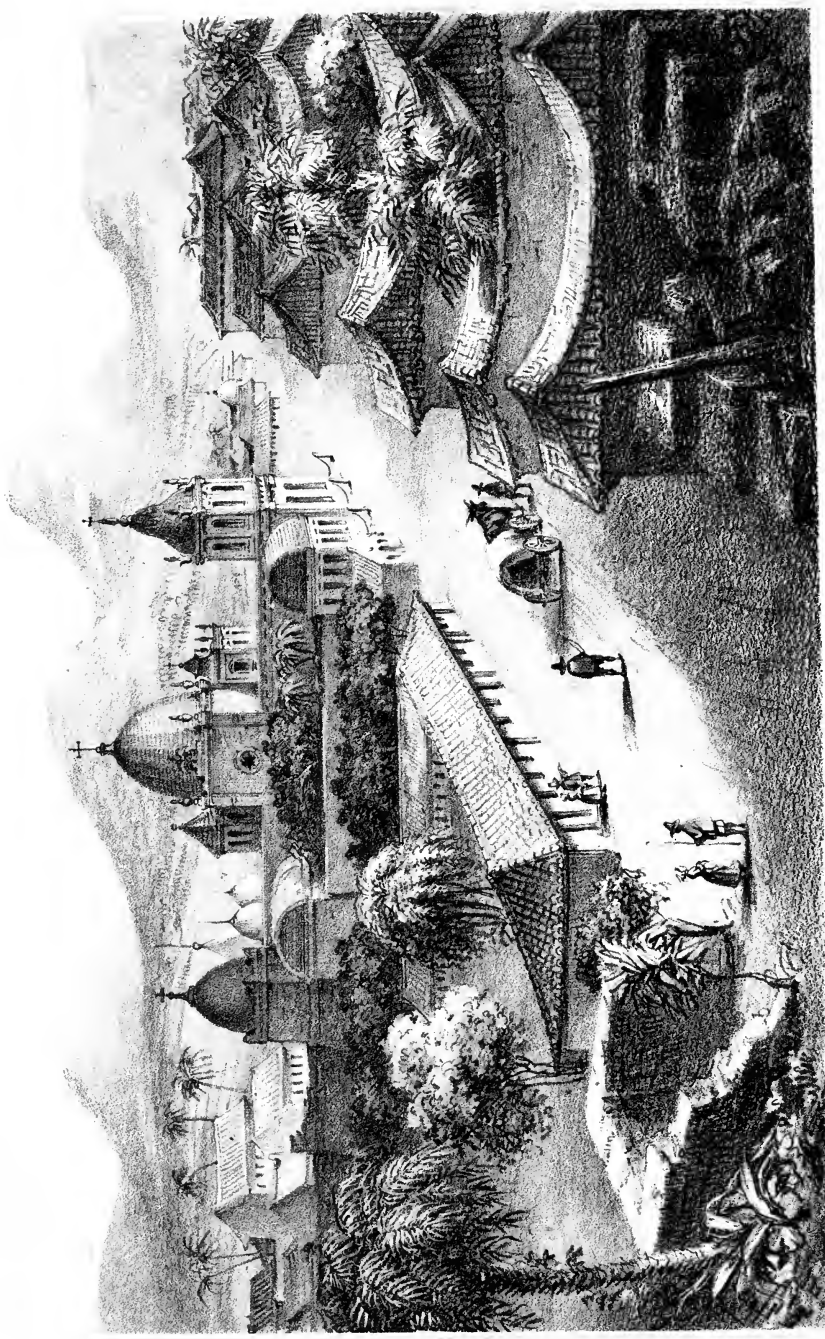
Ny. Rohm Pastor 1858

Ny. Rein, Pesten 1858.

UNION PARK, UJ -YORKBAN.

Lauffer & Stolp, tulajdona.

Magyar-Tudományok 2. évf. 57.

Los Angeles . Kalifornia . Főutca és templom .

Quant. Rohm. Festm. 4637.

Quant. v. 3. 387. v. 3. 387.

From a sketch by J. J. J.

Al. Rohn. Boston 1858

San Gabriel Missio a keleti oldalról. Dél-Kalifornia.

L'éditeur & Société des Éditions.

G#84440102

5-12

Lauffer és Stolp kiadó-könyvkereskedésében

megjelentek következő ajánlható művek:

Petőfi Sándor. A helység kalapácsa. Hős költemény 4 énekben. 68 lap színes borítékba fűzve	20 kr.
Szigligeti Ede: Zsidó. Eredeti színmű dalokkal 4 szakaszban	40 kr.
Természettörténet az ifjuság tanítására és házi használatra magyarázta Peregriny Elek. 150 színezett ábrával 16 táblán. 458 lap. Ára kötve	pft 4. 30 kr.
Thali Kálmán: Ne bántsd a magyart. Kötve	pft 2. — —
Remellay: Huszár és kedvese	40 kr.
Kölmár: Nők könyve. Új olcsó kiadás	pft 1. — —
Remellay Gusztáv: A nőnem befolyása hazánk multjára. Új olcsó kiadás	pft 1. — —
Groschmid Gábor: XIV. Lajos s la Rochefoucauld utóbbinak életelveivel. Ára	40 kr.
Hunfalvy János: A magyar ifjuság könyvtára. I. kötet. Úti és vadászati kalandok. Kötve ára	pft 1. 54 kr.
Hutirai Lukácsi Sándor: Selyem- és eperfa-tenyésztés. Ára	24 kr.
Szabó Richard. Beszélyei 3 kötet. Új olcsó kiadás	pft 2. — —
Család könyve. Hasznos ismeretek és mulattató olvasmányok. Szerkesztik: Greguss Ágost és Hunfalvy János. Ára kemény borítékba kötve	pft 4. 40 kr.
diszkrétésben	" 5. 40 kr.
Mortgen A. A lőszépités mesterségének fölfedezett titkai, vagy a leghíresebb lőárusok kereskedési fortélyai. Ára	20 kr.
Rönyi Sándor: Népszerű levelek tudomány-reformot illetőleg. Minden gondolkodni és számítani tudó használatául. Ára	pft 2. — —
Rosty Zsigmond: A tatárjárás történelme negyedik Béla király idejében. Ára	pft 1. 12 kr.

Pest, 1858. Nyomatott Wodianer F.-nél. (Miatyánk-utca.)